

સંયુક્ત ઇસ્રાએલીઓના
ન્યાયાધીશો અને રાજાઓ

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ મુદ્રાલય

[ગુજરાતી કાર્પોગ્રાફ વિભાગ]

અનક્રમાંક ૨૨૨૧૮ કિંમત ૦.૧૦૦

ગ્રંથનામ સંસ્કૃત કવિઓના
જીવનકાંડ ૨૦૦ ૨૧૪૫૦

વર્ગીક ૫૪: ૨૨

THE
JUDGES AND KINGS
OF
UNITED ISRAEL

BY
THE REV. W. M. GRANT, M. A., DRUMOAK.

THE JUDGES AND KINGS

OF

UNITED ISRAEL

BY

THE REV. W. M. GRANT, M. A.

PRINTED AND PUBLISHED FOR

THE PUBLICATION FUND OF THE I. P. MISSION

BY REV. R. S. DICKEY, AT THE MISSION PRESS, SURAT.

Published with the kind permission of Committee on
Publications of Church of Scotland, Edinburgh

1940

1st Edition

500 Copies

સંયુક્ત ઇસ્રાએલીઓના ન્યાયાધીશો અને રાજાઓ

ભાષાંતરકર્તા :

રેવ. હિમ્મતલાલ આશીર્વાદભાઈ

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ
૨૨૨૫૬

અનુક્રમણિકા

પ્રકરણ	પૃષ્ઠ
૧. ન્યાયાધીશોનો જમાનો	૧
૨. કનાનીઓ સાથે યુદ્ધ—દબોરાહ અને બારાક ...	૯
૩. મિલ્લાનીઓ સાથે યુદ્ધ—મિલ્લોન	૧૯
૪. મિલ્લાહ—શામશન	૨૯
૫. શમૂએલ—પ્રભુનો અવાજ	૩૭
૬. મહોવાહનો કરારકોશ	૪૭
૭. શમૂએલ ન્યાયાધીશ—શાગિલ	૫૫
૮. પ્રબોધકો અને શાગિલ—શાગિલનું પતન	૬૫
૯. દાગિદનો રાજ્યાભિષેક—વિશ્વાસની ઢાલ	૭૭
૧૦. શાગિલની અદેખાઈ—દાગિદ અને યોનાથાનની મૈત્રી ...	૮૯
૧૧. દાગિદ બહારવટીઓ અર્થાત્ દાગિદનું બહિષ્કૃત જીવન— અદુલ્લામ	૯૯
૧૨. શમૂએલનું મરણ, તેના ચારિત્ર્યનું દિગ્દર્શન—દાગિદ બાગ્પશાળી સૈનિક	૧૦૯
૧૩. શાગિલની નિરાશા—ગિલ્બોઆ અને શાગિલનું મૃત્યુ ...	૧૧૯
૧૪. દાગિદ, સમસ્ત ઇસ્રાએલનો રાજા—સંગ્રામ અને શાંતિ...	૧૩૧
૧૫. દાગિદનું રાજદરબારી જીવન—પાપ અને પ્રતિક્ષણ ...	૧૪૫
૧૬. આબ્શાલોમનું બંડ	૧૫૫
૧૭. દાગિદની વૃદ્ધાવસ્થા—દયા અને ન્યાયશાસન...	૧૬૫
૧૮. સુલેમાન, તેને થએલું દર્શન ને જ્ઞાન—મંદિર—શેખાની રાણી	૧૭૫
૧૯. વેપારવાણિજ્ય—સુલેમાનની ચંદતી અને પડતી ...	૧૮૩

સંયુક્ત ઇસ્રાએલીઓના ન્યાયાધીશો અને રાજાઓ

પ્રકરણ ૧૬

ન્યાયાધીશોનો જમાનો

ઈસ્રાએલ લોકો કનાન દેશમાં—આગલા પુસ્તકમાં આપણે
ચહોશુઆના મરણ સુધી અભ્યાસ કરી ગયાં. તેની હયાતી દરમિયાન
ઈસ્રાએલીઓ મધ્ય પાલેસ્ટાઇનના પહાડી પ્રદેશનો તથા ઉત્તર પાલેસ્ટાઇનના
છૂટાછવાયા ભાગોનો કબજો લઇ તેમાં ઠરીઠામ થયા હતા. પાલેસ્ટાઇનની
છેક દક્ષિણના અર્થાત્ હેબ્રોનની આબુબાબુના મુલકમાં ચહુદાહ તથા
શિમ્શોન કૂળના લોકોએ પોતાની હકૂમત એસાડી દીધી હતી, અને ત્યાં
તેઓ વસવા લાગ્યા હતા. પરંતુ ઉત્તરમાં દરિયાકાંઠાનો જે પ્રદેશ (તૂર
અને સીદોનનો કિનારો) હતો તેમાં ફેનીકિ લોકો વસતા હતા ને તેમાં
તેમનો અમલ ચાલતો હતો; અને દક્ષિણ તરફના દરિયા કિનારાના
મુલકમાં જે પાંચ નગરો આવેલાં હતાં તે પલિસ્તી નામના લોકોના
કબજામાં હતાં. આ પલિસ્તીઓ તે પાલેસ્ટાઇનના મૂળવતનીઓ નહિ,
પણ તે ઈસ્રાએલીઓની પેઠે નવા આવેલા લોક હતા. ઈસ્રાએલીઓએ
પાલેસ્ટાઇનનાં ધણાં ધણાં શહેરો જીત્યાં હતાં, પરંતુ યરૂશાલેમનો જૂનો
કિલ્લો અત્યાર સુધી તેમનાથી જીતાયો નહોતો, તેથી તે કિલ્લો ને તેની
આબુબાબુનાં શહેરો કનાનીઓના કબજામાં જ રહ્યાં હતાં. આથી
એવું બન્યું કે ઈસ્રાએલી કામના એ વિભાગ પડ્યા, કારણ કે તેઓ જીતી
નહિ શકેલા એવો મુલક ઉત્તરના અને દક્ષિણના ઈસ્રાએલી લોકો વચ્ચે
આવી ગયો. પાલેસ્ટાઇનના મૂળ વતનીઓની પાસે એવાં એવાં સાધનો
હતાં, કે જેની મદદથી તેઓ ધણાંખરાં કિલ્લાવાળાં નગરોને સંભાળી
રાખી શક્યા, અને ઈસ્રાએલીઓને કબજો તેમને થવા દીધાં નહિ.

આથી ઇસ્લાએલીઓને વસાહતોમાં અથવા ગામડાંમાં વસવું પડ્યું, અને ત્યાં તેઓને થોડેઘણે અંશે ત્યાંના મળવતનીઓના સમાગમમાં રહેવું પડ્યું. પરંતુ ઇસ્લાએલીઓની આવી સ્થિતિ થઈ તેમાં કેટલીક બાબતે જોતાં તેમને ગેરફાયદો નહોતો ; કારણ કે કનાનીઓના સંસર્ગમાં આવવાથી ઇસ્લાએલીઓને તેમની પાસેથી જાતજાતનું શીખવાનું મળ્યું, જેમકે ખેતીવાડી કેમ કરવી, એક ઠૂંકાણે થાળે પડેલા ને સ્થાયી રહેનારા લોકો જે બીજી કેટલીક કળાઓ તથા હુન્નરોઘોગો કરે છે તે કેમ કરવાં, દ્રાક્ષ કેવી રીતે ઊછેરવી, વગેરે વગેરે. પરંતુ હવે આપણે “ન્યાયાધીશો”નાં પુસ્તકનો અભ્યાસ કરવાનાં છીએ, અને એ પુસ્તકમાંના ઇતિહાસની શરૂઆતે ઇસ્લાએલીઓ કેવી સ્થિતિમાં હતા તે “વતન કરી લેવાની ભૂમિ હજી બહુ બાકી રહી છે” (યહોશુઆ ૧૩; ૧) એ વાક્ય પરથી જણાય છે. એટલું તો ખરું કે આખો કનાન દેશ જીતી લેવો એ કંઈ રમતવાત ન હતી. એ કામ તો ધણી પેઢીઓ સુધી ચાલવાનું હતું ને ચાલ્યું, અને એ દરમિયાન એ દેશનું પૂરેપૂરું સર્વોપરિપાળું મેળવવાને હેબ્દી લોકોને ધણી લડાઇઓ લડવી પડી. એ બધી લડાઇઓ હેબ્દીઓની પહેલાં કનાન દેશમાં આવેલા શેમવંશી લોકો સાથે થઈ હતી. કનાનમાં આવ્યાંને ઇસ્લાએલીઓને ધણો કાળ વીત્યો હતો, પરંતુ હજી તેઓ તે દેશના પૂરેપૂરા માલિક થયા નહોતા. કનાન દેશના થોડા થોડા ભાગોના માલિક તેઓ ગણાતા હતા ખરા, પરંતુ આખા દેશનું ધણીપણું તો દાઉદ રાજાના સમયમાં જ તેમને મળ્યું એમ કહેવાય. એ દેશનું ધણીપણું હેબ્દીઓને મળશે એવું જે વચન ઈશ્વરે તેમના આદિપૂર્વજોને આપ્યું હતું, તે દાઉદ રાજાના સમયમાં જ ખરેખરી રીતે પૂર્ણ થયું.

ન્યાયાધીશોનો જમાનો—યહોશુઆના મરણથી માંડીને શમૂએલ પ્રબોધક થયો ત્યાં સુધીના જમાનાના લોકોના રીતરિવાજો, આચારવિચારો તથા મનોવિકારો બહુ અસંસ્કારી ને અમાનુષી હોવાને લીધે તે જમાનાને ઇસ્લાએલનો કલિયુગ કહેલો છે. એ કાળ આશરે ઈ. સ. પૂ. ૧૨૦૦-૧૦૮૦ સુધીનો ગણી શકાય. યહોશુઆના મરણ પછી ઇસ્લાએલનાં કુળોની અરસપરસની ઉગ્ર અદેખાઈને અંકુશમાં રાખે એવો કોઈ મોટો આગેવાન હજી સુધી ઊભો થયો નહોતો—“તે સમયે

ધક્ષિણેશમાં કોઈ રાજ નહોતો; દરેક માણસ પોતાની નજરમાં જે ઠીક લાગતું તે કરતો” (ન્યા. ૧૭; ૬ : ૨૧; ૨૫). અસો વરસ સુધી ધક્ષિણેશમાં ચાલેલા અખેડા ને અંધાધૂંધીનું એવું વર્ણન આઈબલ આપે છે. આવે વખતે ધક્ષિણેશ પ્રજાને એક મોટું જોખમ નડવાનો સંભવ હતો, તે એ કે તેઓ એક પ્રજા છે એ વાત રખેને તેઓ ભૂલી જાય, એકતાનું અંધન તૂટી જાય, અને પહેલાં જેવાં જુદાં જુદાં કુળો તેઓ હતા તેવા પાછા થઈ જાય. આવી પરિસ્થિતિમાં એવું થાય એ કંઈ જ અસંભવિત નથી. કારણ કે દરેક કુળના લોકોને પોતપોતાને માટે વતન કરી લેવાનું હતું; અને જ્યાં આવું હોય છે ત્યાં ધણેભાગે એમજ થવાનો સંભવ છે કે દરેકને પોતપોતાની જ દરકાર રહે છે, અન્યના હિતાહિતની દરકાર રહેતી નથી; અધાનો જે સામાન્ય શત્રુ છે તેની સામેથી પોતાનો ખચાવ કેવી રીતે થાય એજ વાત પર તેનું ચિત્ત રહે છે, અને પોતાનો ખચાવ થયો એટલે બસ એવું તે માને છે. વળી દેશના કુદરતી સંજોગો પણ એવા જ હતા. ઠંડાણે ઠંડાણે ખીણો ને પહાડો, ઉચ્ચ પ્રદેશો ને સમુદ્રતટસ્થ મેદાનો આવેલાં હતાં, તેથી કુદરતી રીતે જ પાલેસ્ટાઈનના જુદા જુદા ભાગલા પડી ગએલા હતા, અને એવા જુદા જુદા ભાગોમાં જુદાં જુદાં કુળો વસેલાં હતાં. એવી રીતે વિભાગેલા લોકો સમસ્ત કોમનું સામાન્ય હિત તાકે એ બહુ બનવાજોગ નથી. તદનુસાર, આખી ધક્ષિણેશ કોમની આવી રીતે પડી ગએલી નાની નાની ટોળીઓ પોતપોતાના હિતની જ દરકાર કરતી, અને પોતાનું હિત જળવાયું એટલે બસ એમ માની બેસી રહેતી. દાખલા તરીકે, હિન્દુસ્તાનની ઉત્તરે આવેલા નેપાળ ને ભૂતાનના મુલકની પ્રજા હિન્દુસ્તાનની પ્રજા સાથે બળી જઈ શકતી નથી, તેમ જ તેની ઉત્તરે આવેલા ટિબેટના લોકની સાથે પણ મળી જઈ શકતી નથી, કારણ કે એ દેશની કુદરતી સ્થિતિ પણ એવી જ છે, એટલે આબુબાબુના હિમાલય પર્વતોથી તે ઘેરાયેલો હોવાથી તે કોઈની સાથે સહકાર કરી શકે એમ નથી. યૂરોપ ખંડમાંના કેટલાક દેશોની સ્થિતિ પણ અગાઉ એવી જ હતી. સ્કૉટલૅન્ડ દેશના પ્રાચીન ઇતિહાસ પરથી જણાય છે કે કુદરતી રીતે જ એ દેશના બે ભાગ પડી ગએલા છે, કારણ કે દેશની વચ્ચેવચ્ચ પર્વતોની હારો આવેલી છે, જેથી ધણા કાળ સુધી ઉત્તર

સ્કૉટલૅન્ડના લોકો ને દક્ષિણ સ્કૉટલૅન્ડના લોકો એ જુદી જુદી પ્રજારૂપ રહ્યા, અને એક પ્રજા તરીકેનું સંગઠન કરવું ધણું મુશ્કેલ બન્યું. પ્રાચીન ગ્રીસ દેશની હકીકત પણ એવી જ હતી એવું ઇતિહાસકારો જણાવે છે. હાલમાં આફ્રિકન રાજ્યોને પણ એજ મુશ્કેલી નડે છે. આવાં આવાં રાષ્ટ્રિય એકતાને વિદ્વંસ કરણોને લીધે ઇસ્લાએલના બાવિનું સત્યાનાશ વળી ગયું હોત ; પરંતુ એક કારણ એવું બળવાન હતું કે જેને લઈને તેઓની એકતા જળવાઈ રહે, અને તે કારણ તે તેઓનો ધર્મ હતું. તેથી એમ કહીએ તો ખોટું નથી કે હેબ્રીઓનો ધર્મ હેબ્રીઓને એક પ્રજા બનાવવામાં સાધનભૂત નીવડ્યો. કોઈપણ પ્રજાની એકતાનું ખર્ચ બંધન તે ધર્મ જ છે. ખ્રીસ્તી કારણોથી પ્રજામાં પક્ષ પડી જાય, પરંતુ ધર્મ તો એ પડેલા પક્ષોનું એકીકરણ કરનાર છે.

નવી પરિસ્થિતિમાં રહેલું પરીક્ષણ—કનાન દેશમાં પ્રવેશ કરતી વખતે હેબ્રી લોકો જે લોકોના સંસર્ગમાં આવ્યા તેઓ તેમના કરતાં વધારે સુધરેલા હતા. કનાનના અસલ વતનીઓ ઇસ્લાએલીઓ કરતાં વધારે સુધરેલા હોવાનું કારણ એ હતું કે કનાનીઓ બાબેલન તથા મિસર જેવા એ ધણા સુધરેલા દેશોના સમાગમમાં આવેલા હતા. કનાન દેશનાં નગરો બપકાદાર ને ઊંચા ઊંચા યુરજેવાળાં હતાં. એ નગરોમાં રહેનારા માણસો ધણા ઊદ્યોગી, અને હુન્નર, ધંત્ય. જાણનારા હતા ; ઠેકાણે ઠેકાણે સુંદર મંદિરો ને ઉચ્ચસ્થાનો હતાં, અને તેમાં ચાલતી ઉપાસના બહુ જ પ્રતિભાવાળી તથા ચિત્તાકર્ષક હતી ; પરંતુ એની સાથે સરખાવતાં હેબ્રીઓનો ધર્મ તો સાદો ને તેમની રીતભાત પણ સાદી હતી. આથી એક તરફ એટલે હેબ્રીઓના દૈહિક જીવન તરફ જોતાં તેઓની સંસ્કૃતિ ઉચ્ચ બની ખરી, પરંતુ તેઓના આત્મિક જીવન તરફ જોતાં, તેઓ મોટા જોખમમાં આવી પડેલા હતા. દૈહિક ઉન્નતિ થઈ ખરી, પણ તેની સાથે આત્મિક અધોગતિ આવી. કોઈપણ વ્યક્તિ કે પ્રજાની ખરી કસોટી કઈ વાતમાં રહેલી છે ? દુનિયામાં ગમે તે પ્રકારનો લોકાચાર ને અહંભાવ ચાલતો હોય, તોપણ તેવી દુનિયામાં રહેતાં, પોતાને દુનિયાદારીથી કલંકિત થવા ન દેવું એટલું જ નહિ, પણ જે આદર્શ અને નિયમ પ્રમાણે દુનિયા ચાલતી હોય છે તેના કરતાં ઉચ્ચતર આદર્શ ને

શુદ્ધતર ધોરણ પ્રમાણેનું જીવન તેની આગળ ધરવું અને વળી તેવું નિરંતર કર્યા કરવું તેજ કોઈ પણ વ્યક્તિ કે પ્રજાની ખરી કસોટી છે.

ઈસ્લાએલના ધર્મનું બળ—જે જમાનાનો અભ્યાસ આપણે શરૂ કર્યો છે તેમાં આગળ વાંચતાં વાંચતાં આપણને માલૂમ પડશે કે કોઈક વખતે ઈસ્લાએલ પ્રજાનું ધાર્મિક જીવન ચઢિયાતું ને કોઈક વખતે ઊતરતું છે. કોઈક વખત તો એટલી હદ સુધી એમનામાં ધાર્મિક મંદતા આવી જતી કે એમનો ધર્મ છેક જ નષ્ટ થઈ જવાનો, એમ જ આપણને લાગે; પરંતુ વળી પાછી તેમનામાં ધર્મજગૃતિ આવતી, જેથી તેમના ધર્મનો જીજીવંસ થતો. એ પ્રમાણે ભરતીઓટની પેઠે તેમના ધર્મની દશા થયા કરતી. ઈસ્લાએલનો મહાન પૂર્વજ યાકૂબ વખતે પડી જતો ને પાછો ઊભો થતો, એમ થયા કરતું તોપણ તે મંડ્યો રહેતો હતો, તેવો જ ઈસ્લાએલ કોમનો ધાર્મિક ઇતિહાસ પણ હતો. આવી ચઢતીપડતી ધણી સમય સુધી ચાલ્યા પછી ઈશ્વર તેમની મદદે આવ્યો. આ વાતના પ્રમાણ દાખલ એક વાત આપણે ધ્યાનમાં લઈએ. કનાન દેશમાં આવી વસેલા જુદી જુદી જાતના લોકોમાં પલિસ્તીઓના જેવા સુધરેલા ને કારીગરીના જાણકાર બીજા કોઈ નહોતા, વળી તેઓના જ નામ પરથી એ દેશને “પાલેસ્ટાઇન” પણ કહેવામાં આવે છે; તોપણ નૈતિક કે આત્મિક બાબતે તેઓનું કંઈ પણ રમરણ રહે એવું તેઓ કરી ગયા નથી, એ માન તો ઈસ્લાએલને જ મળ્યું, કારણ કે તેને કાયદાકાનૂન તથા ધર્મ આપનાર અને તેને પવિત્ર દેશ કે ભૂમિ બનાવનાર તો ઈસ્લાએલી લોક જ હતા. આખી માનવજાતને માટે જે અનિર્વાચ્ય દાન છે તેનું પારણું એ “પવિત્ર દેશ”માં બંધાયું. એ ઉપરાંત ઈસ્લાએલના ધાર્મિક જીવનની ખરી ખૂબી એક બીજી બાબત પરથી પણ જણાય છે, તે એ કે ઈસ્લાએલ લોકો ગમે તેવા સંકટસમયમાં રહેતા હોય તથાપિ તેવા સમયમાં પણ, તેઓમાંથી કોઈ મહા વ્યક્તિ પાડતી; એ વ્યક્તિ મોટે ભાગે તો કોઈ પુરુષ હોય, પરંતુ કોઈ કોઈ વખત કોઈ સ્ત્રી પણ ઊભી થતી. આ વ્યક્તિ લોકોનો આગેવાન ને સરદાર બનતી, અને તેઓને તેમના આદર્શ પ્રતિ પાછા લાવતી, જે આદર્શ “સારે તથા ખરે રસ્તે” ચાલવું એજ હતો. એ આદર્શ કદી પણ સમૂળગો તો નાશ પામ્યો નહોતો.

“ન્યાયાધીશો”—એવા આગેવાનો તે ન્યાયાધીશો હતા, અને એમની વાતો એજ નામના પુસ્તકમાં કહેવામાં આવેલી છે. ઈસ્રાએલના કલિયુગમાં જે કદી કંઈ સારું હોય તો તે “ન્યાયાધીશો”ને પ્રતાપે જ હતું. અંધારી રાતમાં તારાઓ ચળકે છે તેમ તેઓમાંના કેટલાકનો પ્રકાશ તો હતો, વળી કેટલાકનો પ્રકાશ તો હમેશ રહેવાનો છે. તેઓની આબુઆબુ અથવા જ્યારે અધર્મ, અનીતિ ને સંકટની ધોર રાત્રી હતી, ત્યારે એવી ધોર રાત્રીમાં તેઓ તારાઓની પેઠે પ્રકાશ આપી રહ્યા હતા. “ન્યાયાધીશો” એ શબ્દ પરથી કદાચ આપણને એવું લાગે કે તેઓ ધારા બાંધનાર ને ન્યાય કરનાર હશે, પણ એવું નહોતું. કોઈ કોઈ વખત તેઓ ધારા બાંધતા ને તેનો વહીવટ પણ કરતા ખરા, પરંતુ ખરેખરી રીતે તો તેઓ ઈસ્રાએલના રાષ્ટ્રપક્ષના હિમાયતીઓ ને સંકટમાંથી તેઓનો ઉદ્ધાર કરનારા હતા. હેબ્રી ભાષામાં તેઓને “શેફેટીમ” (Shofetim) કહેતા. ભૂમધ્ય સમુદ્રના સામા કાંઠા પરના કથિર્જનીઓ પણ પોતાના કેટલાક મોટા અમલદારોને એજ નામ (Sufetes) આપતા. જ્યારે જ્યારે ઈસ્રાએલની આખી કામ ખરેખરી રાષ્ટ્રીય મુશીબતમાં આવી પડતી હતી ત્યારે ત્યારે આવા “હિમાયતીઓ” ઊભા થતા ને તેઓને સંકટમાંથી ઉગારતા; ધાર્મિક ભાષામાં બોલીએ તો “તેઓને પાયમાલ કરનારાઓના હાથમાંથી” (ન્યા. ૨; ૧૬) છોડાવવાને ઈશ્વર તેઓને તેડતો ને ઊભા કરતો. આવા હિમાયતીઓ, છોડાવનારાઓ કે ન્યાયાધીશો બધા મળીને આર થઈ ગયા; પરંતુ તેઓમાંના ચારનાં નામ તો એટલાં બધાં અમર થઈ ગયાં છે, કે “હેબ્રીઓને પત્ર”ના અગિયારમા અધ્યાયમાં આપેલી વિશ્વાસના વીરોની નામાવલિમાં પણ તેમનાં નામ આવે છે: “એથી વિશેષ હું શું કહું? કેમકે જિહ્વોન, આરાક, શામશન, ચિક્તાહ...વિષે વિસ્તારથી કહેવાને મને પૂરતો વખત નથી” (હેબ્રી. ૧૧; ૩૨). એ ચારની સાથે દબોરાહ નામની એક સ્ત્રી પણ પ્રખ્યાત થઈ ગઈ. તે તો કાળો પણ રચતી, ને પ્રબોધિકા પણ હતી. તેનું હૃદય પ્રેમાળ હતું અને તેની સલાહ પુરુષના જેવી હતી.

“ન્યાયાધીશો”નું પુસ્તક કેવા પ્રકારનું છે તે વિષે—
“શૂરવીરોનો ગ્રંથ” એ નામનું એક પુસ્તક હતું, તેને આધારે “ન્યાયા-

ધીરો”ના પુસ્તકની રચના કરવામાં આવેલી છે. એ ગ્રંથમાં કેટલાક નામાંકિત પુરુષોનાં જીવનચરિત્રો ધાલી યહોશુઆ અને શમૂએલ વચ્ચેના અધિકારમય જમાનાના કોઈ કોઈ ઉજ્જવલ પ્રસંગો બતાવવામાં આવેલા છે. એમાં વર્ણવેલાં બધાં કામો દેશહિતની ખાતર કરેલાં કામો હતાં.

એ પુસ્તક પહેલવહેલું લખાયું ત્યાર પછી તેમાં ઘણા ફેરફારો કરવામાં આવ્યા છે. સૌથી અગત્યનો ફેરફાર તો “પુનર્નિયમ”ના અરસામાં એટલે ઈ.સ. પૂર્વે ૬૨૧માં કરવામાં આવ્યો. તે અરસામાં ધર્મસુધારક ભાવવાળો કોઈ માણસ હશે, તેણે એ પુસ્તકને નવી ઢબે રચ્યું ને તેનું શોધન કર્યું. એમ કરવામાં તેની ખતલબ એ હતી, કે ઈસ્રાએલના વિચિત્ર ઇતિહાસ પરથી ધર્મની દૃષ્ટિએ શું સમજવાનું છે તે તેના જમાનાના લોકોને બતાવવું કે તે પરથી તેમને સહાય ને બાધ મળે. કેટલીક બહુ પુરાણી વાતોને તો તેણે તેમાંથી છેક કાઢી નાખી; પરંતુ તેના ધારવા પ્રમાણે ઐતિહાસિક બીનાઓ કચે ધોરણે અને છે તે બતાવવાને તેણે તેના અમુક ભતનેા પ્રબંધ રચ્યો, અને “શૂરવીરોના ગ્રંથ”માંથી પોતાને ફાવતી બીનાઓ લઈને તેમાં ગોઠવી. એ પુસ્તકમાં ઠેકાણે ઠેકાણે આપણા વાંચવામાં આવાં વાક્યો આવે છે : “ઈસ્રાએલપુત્રોએ...ને ભૂંડું હટું તે કર્યું” (ન્યા. ૩; ૭, ઈત્ય.) “તે માટે યહોવાહનો કોપ ઈસ્રાએલ પર સળગી ઊઠ્યો” (ન્યા. ૩; ૮, ઈત્ય.) એ પરથી લેખક એમ બતાવવા માગતો હતો, કે લોકો સંકટમાં આવી પડતા ત્યારે પસ્તાવો કરતા; તેમને સંકટમાંથી ઉગારવાને પ્રભુ તેમને માટે કોઈ ન્યાયાધીશને બોલા કરતો, અને તે તેમને સંકટમાંથી છાડાવે એટલે દેશ થોડો વખત શાંતિ ભોગવતો.

તંત્રીએ લોકોમાં સુધારો કરવાની દૃષ્ટિથી એ પુસ્તક લખ્યું ને તેને હાલના સ્વરૂપમાં આણ્યું. લખતાં લખતાં તેણે ઈસ્રાએલ કામના ભૂતકાળ તરફ દૃષ્ટિ કરી તો તેને એવું માલૂમ પડ્યું, કે જ્યાંસુધી ઈસ્રાએલ કામ યહોવાહને વળગી રહેતી ત્યાંસુધી તે આબાદાની ભોગવતી, અને જ્યારે જ્યારે તે યહોવાહનો ત્યાગ કરતી ત્યારે તે સંકટમાં આવી પડતી. માણસની પ્રગતિ કે અધોગતિનો આધાર તે યહોવાહ પ્રત્યે તે કેવી દૃષ્ટિએ જુએ છે તેના પર રહે છે. યહોવાહ વિના આપણને ચાલવાનું નથી ને તેની આપણને જરૂર છે એવી દૃષ્ટિથી બરોસા તથા પ્રેમસહિત તેની તરફ જોઈએ તો આપણું જીવન સફળ થાય છે; પરંતુ એ વિના બીજી કોઈ દૃષ્ટિએ તેની તરફ જોઈએ તો જરૂર આપણી અધોગતિ થવાની.

આજ વિચાર “ન્યાયાધીશો”ના પુસ્તકના લેખકના મનમાં પ્રધાનપદે હતો. આખા પુસ્તકમાં વારંવાર ઇસ્રાએલની પડતી પછી ચઢતી અને ચઢતી પછી પડતી એવી સ્થિતિ જોવામાં આવે છે. ધર્મવિષયક શબ્દોમાં બોલીએ તો પાપ, સંકટ, પશ્ચાત્તાપ અને ધૂટકા કે અચાવ—એજ વિષયોનાં ઉદાહરણો આખા પુસ્તકમાંથી મળી આવે છે. કેટલાક વિદ્વાનોને પુસ્તકની આવી ઢબ કૃત્રિમ અને અવાસ્તવિક લાગે છે, પરંતુ ખરું જોતાં તેમ નથી. આખી દુનિયાના ઇતિહાસની વાત એવી જ છે. ઇશ્વર પોતાની ઇચ્છા તથા પોતાના રાજ્યના પ્રચારાર્થે એજ રીતે દુનિયાને ચલાવે છે. અરેઓપાગસમાં આથેન્સના સદ્ગૃહસ્થો આગળ પ્રેરિત પાણિલ જે ભાષણ કરે છે (પ્રે. કૃ. ૧૭; ૨૬, ૨૭) તેમાં પણ તે જગતના ઇતિહાસ તરફ એજ દૃષ્ટિએ જુએ છે. લડાઈઓ, દુકાળો, મરકી, એકબીજાથી ચઢિયાતા થવાના ઝઘડાઓ, કોઈ પ્રજાની મુરદ પાર પડતી ન હોય તે, હાર ખાઈને એસી રહેવું ને વખત આવ્યે ફરીથી માયું ઊંચું કરવું, વગેરે જે જે દુનિયામાં જોવામાં આવે છે તે બધું ઇશ્વર તરફથી છે; અને એ બધું મોકલવામાં ઇશ્વરનો હેતુ એ છે કે એ દ્વારા માણસોને કેળવવાં, કે જેથી એવી રીતે કેળવાઈને તેઓ ઇશ્વરને શોધે. ઇસ્રાએલના ઇતિહાસમાં જે જે તેમના પર આવી પડ્યું તે બધું ઇશ્વર તરફથી હતું; અને તેમાં જે જે ન્યાયાધીશોએ ભાગ લેખ્યો તે બધા ઇશ્વરનાં માનવી સાધનો હતા. આ માનવી સાધનો પોતાનું કામ કેવું થાય છે એ જાણતાં નહિ હોય, પરંતુ તેઓ જાણતાં હતાં તેના કરતાં વધારે સાફ કામ તેઓ કરતાં હતાં.

પ્રકરણ ૨ જી

કનાનીઓ સાથે યુદ્ધ—દબોરાહ અને બારાક

(ન્યાયાધીશો અધ્યાય ૪ : ૫)

“ન્યાયાધીશો”ના પુસ્તક પરથી જણાય છે કે એ અરસામાં ઈસ્લાએલને ઘણી લડાઈઓ લડવી પડી છે, પરંતુ તે બધી વિષે વિચાર નહિ કરતાં માત્ર મુખ્ય મુખ્ય લડાઈઓ આપણે લઈશું. તે અરસામાં થએલી મુખ્ય મુખ્ય લડાઈઓમાં મહાન ઉદ્ધારકોની વાતો ગૂંથી શકાય એમ છે. એવી મુખ્ય મુખ્ય લડાઈઓ ચાર છે :—(૧) કનાનીઓ સાથે લડાઈ: એમાં દબોરાહ નામની એક સ્ત્રી અને બારાક એ બે જણે ઈસ્લાએલીઓની આગેવાની લીધી હતી. (૨) મિઘાનીઓ સાથે લડાઈ: એ લડાઈમાં ઈસ્લાએલનો આગેવાન ગિદ્દઓન હતો. (૩) આમોનીઓ સાથે લડાઈ: એમાં ઈસ્લાએલના સૈન્યની સરદારી યિફ્તાહે લીધી હતી. (૪) પલિસ્તીઓ સાથે લડાઈ: એમાં શામશ્શનનાં પરાક્રમેની વાત આવે છે. ઈસ્લાએલે પોતાનું લવિષ્ય ઉજ્જવળ રાખવાને અને પોતાને જે આશા હતી તે સિદ્ધ કરવાને જે જે પ્રયત્નો કર્યા તે બધાની વાત ઈસ્લાએલના કલિયુગમાં થઈ ગએલી એ ચાર લડાઈઓ અને એ ચાર મહા વ્યક્તિઓની વાત વાંચવાથી સમજાશે.

કનાનીઓ સાથે યુદ્ધ—દબોરાહ અને બારાક—યરદન નદીને ઉપલાણે મેરોમનું સરોવર છે. ત્યાં આગળ યહોશુઆએ એક મોટી નિર્ણયાત્મક ફતેહ મેળવી હતી. એ ફતેહથી ઈસ્લાએલને કનાન દેશના ઉત્તર ભાગનો કબજો મળ્યો હતો. પરંતુ ન્યાયાધીશોના જમાનામાં એવું બન્યું કે બધા કનાનીઓએ સંપ કર્યો, અને સીસરા* નામના એક

* આ બનાવના ગદ્ય હેવાલમાં યાબીનને કનાનના રાજા તરીકે, અને સીસરાને સૈન્યના સરદાર તરીકે ઓળખાવેલો છે. પરંતુ દંતકથાઓ અરસપરસ વિરૂદ્ધ છે. આ લડાઈમાં યાબીનનો કંઈ પણ હિસ્સો નથી. યહોશુઆ ૧૧ ; ૧-૧૫માં જે વાત આવે છે તેમાંથી આ વાર્તામાં તેને દાખલ કરવામાં આવ્યો હોય એમ લાગે છે. સીસરા એક સ્વતંત્ર સરદાર છે, તેની પાસે લોહાના ૬૦૦ રથ હતા, અને આખી વાર્તા સીસરાના શા હાલ થાય છે તે તરફ ઢળેલી છે.

સેનાપતિની સરદારી નીચે તેઓએ ઇસ્લાએલ પર ચઢાઈ કરી. આ વખતે ઇસ્લાએલીઓ બહુ જ મુશ્કેલીમાં આવી પડ્યા. તેઓ લગભગ નિઃશસ્ત્ર હતા, વળી સંખ્યામાં તેઓ કનાનીઓ કરતાં ઘણા ઓછા, અને યુદ્ધકૌશલ્યમાં પણ કનાનીઓ એમના કરતાં ક્યાંના ક્યાંય ચઢિયાતા હતા. કનાનીઓની મતલબ એવી હતી, કે ઉત્તર તરફના તથા દક્ષિણ તરફના ઇસ્લાએલીઓની વચ્ચે ધૂસવું, અને તેમના ભાગલા પાડીને તેમને જીતી લેવા. દેશની સ્થિતિ છેક જ દયાપાત્ર હતી ; ગામગામડાંના રહીશોને પોતાનાં ધરખાર છોડીને ખો ને ગુફાઓમાં જઈ ભરાવું પડ્યું. કનાનીઓનો એટલો બધો ત્રાસ વર્તી રહ્યો હતો કે ધોરી રસ્તા પર કાપ્પથી જવાતુંઅવાતું નહિ, તેથી સરિયામ રસ્તાઓ તળે મુસાફરો ગલીકુંચીઓમાં થઈને જતા આવતા હતા. સાથી દુઃખની વાત તો એ હતી કે ઇસ્લાએલમાં હવે ઇશ્વર પર વિશ્વાસ રહ્યો ન હતો, તેથી તેઓ નાસીપાસ ને છેક નિરાશ બની ગયા. હિંમત અને આશા એ તો જીવ મેળવવામાં એક મોટા સાધન તથા ઉત્તજનરૂપ છે, અને તે તેઓ ગુમાવી બેઠા હતા. આવા સંજોગોમાં ધલાજ તો નૈતિક હતો, પરંતુ આગળ પડીને ઇશ્વર પર વિશ્વાસ અને દેશ પ્રત્યે પ્રેમની જ્યોતિ લોકોમાં સળગાવે એવો કાષ્ટ નરવીર બિભો થયો નહિ.

દબોરાહ—આ મુશ્કેલ મામલામાં જ્યારે કાઈ શરો પુરુષ આગળ ન પડ્યો ત્યારે આખી ઇસ્લાએલ પ્રજાની આગેવાની એક સ્ત્રીએ લીધી. હેબ્રી લોકોના આખા ઇતિહાસ પરથી માલુમ પડશે, કે તેઓમાં સ્ત્રીઓએ કંઈ ઓછો આગળ પડતો ભાગ લીધો નથી. ઇસ્લાએલ પ્રજાનું જીવન બીજી પ્રજાઓ કરતાં કેટલું ચઢિયાતું હતું તેનો એ તો દાખલો છે. બીજા કાઈ દેશમાં એ પ્રમાણે નહોતું. ઇસ્લાએલ કામમાં સ્વતંત્ર વિચારની અને ઇશ્વર પર શ્રદ્ધા રાખનારી સ્ત્રીઓનો તોટો કાષ્ટ કાળે પડેલો જણાયો નથી. જે પ્રસંગનો હાલમાં આપણે વિચાર કરીએ છીએ તેમાં યોગ્ય નરવીરનો દુકાળ હતો ખરો, પરંતુ એ પ્રસંગે એક સ્ત્રીએ તે દુકાળનું નિવારણ કર્યું. તેનું નામ દબોરાહ હતું, અને તેના નામનો અર્થ “મધમાખી” થતો હતો. તે કાષ્ટ સાધારણ સ્ત્રી હતી એમ નહિ, તે તો એક પ્રબોધિકા હતી, અને પ્રબોધિકા તરીકે એકાધમના પહાડી

મુલકમાં તે ઘણી પંકાએલી હતી. પારકી ઝૂંસરીમાંથી ઇસ્લાએલીઓ મુક્ત થશે એવો વિશ્વાસ તેઓમાં ઊપજાવવાનું માન આ સ્ત્રીને મળ્યું. ઇશ્વર આપણને મુક્ત કરશે એવો વિશ્વાસાગ્રિ તેના હૃદયમાં સળગેલો હતો, અને એ દિવ્યાગ્રિ હેબ્રીઓનાં જુદાં જુદાં કુળોમાં ચેતાવવાનો આવેગ તેના મનમાં ઊપજ્યો હતો. ઇસ્લાએલમાંના સર્વ પુરુષો તે કન્યાનીઓને જોઈને છેક હતાશ થઈ ગયા હતા, અને હતાશને લીધે તેમનામાં બીકણપણું પેસી ગયું હતું. પરંતુ બ્રિટન દેશમાં એવો એક વખત આવતાં ત્યાં જેમ બોડીસિયા નામની એક વીર સ્ત્રી ઊભી થઈ, અને ક્રાન્સ દેશમાં એવા એક પ્રસંગે જોન ઓફ આર્ક નામની એક વીર્યવતી સ્ત્રી ઊભી થઈ, તેમ આ પ્રસંગે ઇસ્લાએલમાં પણ દબોરાહ ઊભી થઈ, અને તેણે લોકોમાં આશા તથા હિંમતનો અગ્નિ ચેતાવ્યો. હિન્દમાં પણ અહલ્યાબાઈ, વગેરે સ્ત્રીઓએ કટોકટીના સમય સાચવી લીધા છે. દબોરાહને જે માન ઘટે છે તે આજ વાતમાં રહેલું છે, કે કન્યાનીઓની સામે થવાને તે સૌથી પહેલી આગળ પડી. “ન્યાયાધીશો”ના પુસ્તકના પહેલા અધ્યાયની પહેલી જ કલમમાં ઇસ્લાએલપુત્રોએ યહોવાહને પ્રશ્ન પૂછેલો છે, કે “કન્યાનીઓની સામે લડવાને અમારી તરફથી તેઓ પર પહેલો કોણ ચઢાઈ કરશે?” આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં દબોરાહ સૌથી પહેલી હામ બીડે છે. કોઈ પણ સાઈ કે મોટું કામ કરવું હોય તો તેની પહેલ હમેશાં પહેલાં એકલદોકલ વ્યક્તિથી જ થાય છે, અને એમજ થવું જોઈએ. જો કોઈ કહે કે આપણે થોડાઘણા મળીને એક સંઘ બનાવીએ ને પછી તેની મારફતે અમુક કામ કરીએ, તો એમ બનવાનું જ નથી, કારણ કે કોઈ પણ જાતનો પક્ષ રચવાને કોઈ એક જણે તો પહેલ કરવી જ જોઈએ. જો કોઈ પ્રારંભ નહિ કરે, તો કામ એમ ને એમ રહેવાનું. ઇસ્લાએલના આ કટોકટીના મામલામાં જ્યારે કોઈ જિજ્ઞાસુ થયું ત્યારે “દબોરાહ ઊઠી,” તે “ઇસ્લાએલમાં મા જેવી ઊભી થઈ” (ન્યા. ૫; ૭).

બારાક—દબોરાહમાં સ્વદેશ પ્રત્યે જે પ્રેમાગ્રિ હતો તેના અંગાર નાફતાલી કુળના એક માણસને અડક્યો. તેનું નામ બારાક હતું, ને તેના નામનો અર્થ “વિદ્યુત” થતો હતો. શિથિલ અવસ્થામાંથી તે

જનમૃત થયો તો ખરો, પરંતુ તેણે દબોરાહ સાથે એવી શરત કરી, કે “જો તું મારી સાથે આવે, તો હું જાઉં; પણ જો તું મારી સાથે નહિ આવે, તો હું નહિ જાઉં” (ન્યા. ૪; ૮). આમાં બારાકનો ખાસ વાંક કાઢવા જેવું નથી, કારણ કે તેનામાં જો કંઈ ખામી હોય તો તે એટલી જ કે તે પોતે પોતામાં રહેલા જીવસાને છાંછેડી શક્યો નહિ. એક સ્ત્રીએ તેને ઢંઢોળ્યો નહિ ત્યાં સુધી તે જનમૃત થઈ શક્યો નહિ. તેનામાં પ્રબળ ધૃત્તિ હતી તો ખરી, તોપણ કનાનીઓ પર જીત મેળવવાનું માન તો દબોરાહને જ ફાળે ગયું; સૈન્યમાં જોડાએલા બીજા બધાએ તો માત્ર દબોરાહના અનુયાયીઓ હોવાનું જ કામ કર્યું. બારાક એવા પ્રકારનો માણસ હતો કે જેને ઈશ્વર પર ભરોસો રાખવાનું અર્થ હોય છે, પણ તેના કરતાં એક સ્ત્રી પર ભરોસો રાખવાનું સહેલું લાગે છે. ગમે તેમ હોય, પણ ઉપકારગતતાથી દબોરાહ જેવી સ્ત્રીના અનુયાયી થઈ પોતાનું પુરુષત્વ તેને આધીન કરવું, એમાં કંઈ નાનમ ન હતી. કાંઈ પણ સ્ત્રી જે ખરી આદર્શ સ્ત્રી છે તે લડાઈ લડવાની પુરુષોમાં કેવી હિંમત ઉશ્કેરે છે અને એવી સ્ત્રી તેના અનુયાયીઓ પર કેવી અસર પાડે છે તેનો ઝળહળતો દાખલો દબોરાહની વાતમાં આપણને મળે છે. દુનિયામાં જે જે વ્યક્તિઓએ ક્રિસ્તીયન જીવન ગુણ્યું છે તેઓમાંની ઘણીખરી વ્યક્તિઓના જીવનની સફળતાનું રહસ્ય “જો તું મારી સાથે આવે તો હું જાઉં” એ વાતમાં રહેલું છે. ટેનીસન કરીને એક અંગ્રેજ મહાકવિ પોતાની સ્ત્રી વિષે કહે છે, કે “મારા મનમાં પ્રભુનું ભય લઈ વખતે મારી સ્ત્રીની અસરથી આવ્યું.”

ક્રિશ્તીય નદી આગળ થએલા યુદ્ધનાં બે વર્ણન “ન્યાયાધીશો”ના પુસ્તકમાં આપવામાં આવેલાં છે. એક વર્ણન ચોથા અધ્યાયમાં છે, ને તે ગદ્યમાં છે; બીજું વર્ણન પાંચમા અધ્યાયમાં છે, ને તે પદ્યમાં છે. બન્ને વર્ણન ઘણીખરી અગત્યની બાબતમાં મળતાં આવે છે. બન્ને હકીકતમાં દબોરાહ, બારાક, સીસરા, ને યાએલ જે આ યુદ્ધનાં મુખ્ય પાત્રો છે તેમની વાત આવે છે. મુદ્દાની બાબતોમાં મળતાપણું છે ખરું, તથાપિ કેટલીક બાબતોમાં તફાવત પણ છે, અને તે ધ્યાનમાં લેવો જોઈએ. પહેલો તફાવત તો એ છે કે યાબીન નામના એક પુરુષની વાત આવે છે, વળી તેના વિષે એમ કહેલું છે કે તે કનાનનો રાજા હતો, ને તેના સૈન્યનો સેનાપતિ સીસરા નામે એક જણ હતો (૪; ૩); પરંતુ પાંચમા અધ્યાયમાં તો યાબીનનું નામનિશાન કંઈ જ આવતું નથી. ગદ્યમાં એમ બતાવેલું છે કે આ યુદ્ધમાં માત્ર

અબુલન તથા નાફતાલી એ બે કુળના લોકોએ ભાગ લીધેલો છે; પરંતુ કાવ્યવર્ણનમાં બંને આખી ઈસ્લાએલ કોમે ભાગ લીધો હોય એવું બતાવેલું છે. ખરી વાત કે દક્ષિણમાં આવેલા યહુદાહનું નામનિશાન આવતું નથી. એ ઉપરાંત ઉત્તરમાં દાન તથા આશર કુળના લોકો રહેતા હતા તેઓને, અને યરદન નદીની પૂર્વગમ રહેનાર રેબેખેન તથા ગાદ કુળના લોકોને યુદ્ધમાં જોડાવાનું આમંત્રણ મળેલું ખરું; પરંતુ તેઓ પોતાની ફરજ સમજ્યા હોય એમ લાગતું નથી, તોપણ છ કુળના લોકોએ તો આ યુદ્ધમાં ભાગ લીધો છે જ. ઉપરાંત, બીજો પણ એક તફાવત છે, અને તે સીસરાનું મરણ કેવી રીતે થયું તે વિષે છે. ચોથા અધ્યાય પ્રમાણે સીસરાના મરણની હકીકત એવી છે કે તે તંબુમાં બેઠો ગયેલો છે એટલામાં યાએલ આવીને તેના લમણામાં તંબુની મેખ ઠોકી ઘાલે છે ને તેને મારી નાખે છે. પછની હકીકત સહેજ જુદી છે. યાએલ સીસરાને સારૂ દૂધ લાવે છે, અને સીસરા તે પીવા ભય છે એટલામાં મજૂરની મોગરી વડે તેને મારી નાખે છે.

દબોરાહનું ગીત—ઇસ્લાએલની કોમી ભાવનાનું પ્રદર્શન—
કિશોન નદી આગળ થએલાં યુદ્ધનાં ઉપરોક્ત બે વર્ણનોમાંથી કયું વર્ણન પસંદ કરવું એમાં બહુ મુશ્કેલી નડે એવું નથી. કારણ કે બધા વિદ્વાનો એવું લેખે છે કે દબોરાહનું ગીત એ પહેલા દરજ્જાનો ઐતિહાસિક લેખ છે, અને જે બીનાઓનું વર્ણન એ ગાયનમાં આવે છે તે બીનાઓ જે અરસામાં બની તેજ અરસામાં એ ગાયનની રચના પણ થઇ હશે. વળી તેઓ એવું પણ માને છે કે એ ગીત રચનાર તે એ બીનાઓ નજરે જોનાર જ કોઇ હશે—ધણે ભાગે દબોરાહ જ હોવી જોઇએ. આ ગીત જેટલું લાંબું છે તેટલી લંબાઇનું જૂના કરારનું બીજું કોઈ પણ લખાણ એ ગીતના જેટલું પુરાણું નહિ હોય. હેબ્રી કાવ્યો વિષે બાઇબલમાં ઠેકાણે ઠેકાણે વાંચવામાં આવે છે, જેમકે “યાશારનું પુસ્તક” (યહો. ૧૦; ૧૩. ૨ શમ. ૧; ૧૮), “યહોવાહનો યુદ્ધગ્રન્થ” (ગણના ૨૧; ૧૪), વગેરે; પરંતુ એમાંનાં ધણાંખરાનો હાલ કંઈ પણ પત્તો લાગતો નથી. “યાશારનું પુસ્તક” કે “યહોવાહનો યુદ્ધગ્રન્થ” એ બેમાંથી કોઇકમાં દબોરાહનું ગીત જરૂર આવતું હશે. જે પ્રસંગને લાગતું એ ગાયન છે તે પ્રસંગનું રહસ્ય એમાં બતાવેલું છે. કિશોન નદીને કાંઠે એ યુદ્ધ થયું હતું, અને જેવાં એ નદીનાં મોળાં એકબીજાની ઉપર ગળડતાં હતાં તેવા જ એ ગીતના છંદો પણ છે. એ ગીત પરથી એ યુદ્ધનો ચિતાર કદખી શકાય એમ છે.

કિશોન નદી આગળ થએલું યુદ્ધ—દ્વોરાહ પ્રમોધિકાના પ્રોત્સાહનથી ઉરકરાઈને બારાકે ઇસ્ત્રાએલનાં બધાં કુળોના લોકોને તાબેર પર્વતની તળેટી આગળ એક ખીણમાં એકઠા કર્યાં. કનાનીઓ તેઓના રથો લઈને ત્યાં આગળ થઈ પસાર થવાનો યત્ન કરતા હતા ત્યારે બારાક ધણી બહાદુરીથી પોતાના માણસો લઈને તેમની સામે થયો. યુદ્ધ ચાલતું હતું તે દરમિયાન મોટું વાવાઝોડું થયું, જેથી કિશોન નદીમાં પૂર આવ્યું. આને લીધે કાંઠા પરની પોત્તી જમીન એટલી તો કાદવડીચડવાળી અને “યાત્રાકારી”માંના નિરાશાકલણ જેવી થઈ ગઈ કે રથનાં પૈડાં અંદર ગરક થઈ ગયાં. કનાનીઓનું સૈન્ય બહુ જ ગભરાયું, જાણે જમીન પર રહીને માણસો અને અંતરિક્ષમાં રહીને ભૂતપિશાચો તેમની સાથે લડતા ન હોય એમ તેમને લાગ્યું. આથી ગભરાટમાં ને ગભરાટમાં તેઓએ કિશોન નદી ઓળંગી જવાનો પ્રયત્ન કર્યો ખરો, પણ તે નિષ્ફળ ગયો. નાસતાં નાસતાં લશ્કરમાં ભંગાણુ પડ્યું, અને તે પૂર્વ ને પશ્ચિમ ભણી નાહું ; તેઓનો સમૂળગો સંહાર થઈ ગયો હોત, પણ એમ ન થવાનું કારણ એ હતું કે મેરોઝના માણસો “બળવાનની સામે યહોવાહની મદદે આવ્યા નહિ” (૫ ; ૨૩). સીસરા રણક્ષેત્રમાંથી પોબારા ગણી ગયો, અને યાએલ નામની એક હેબેર-કેની સ્ત્રીના તંબુમાં ભરાઈ ગયો. ત્યાં યાએલે તેને દૂધ પીવાનું આપ્યું, અને તે દૂધ પીતો હતો એવામાં યાએલે તેને મળૂરની મોગરીથી મારી નાખ્યો. આવી રીતે કનાની સૈન્યના સેનાપતિ સીસરાનો અંત આવ્યો. દ્વોરાહે ગાએલા ગીતમાં આ મોટી જીતની ખુશાલી ઉજવેલી છે ; તે ગીત આખું વાંચવું જોઈએ.

આ ગીતની શરૂઆત “હાલેલુયાહ”થી કરેલી છે, તે તો આનંદ-સૂચક શબ્દ છે. જે લોકોએ ઈશ્વરની સેવાથે પોતાનું સમર્પણ કર્યું હતું તેઓનાં હૃદયમાં એ ગીત ગાતાં કેટલો આનંદ ઊભરાઈ જતો હતો તેનું સૂચન એ શબ્દ કરાવે છે :

“આગેવાનોએ ઇસ્ત્રાએલમાં આગેવાની કરી, અને લોકોએ રાજપ્રુશીથી પોતાને અર્પી દીધા,
માટે તમે યહોવાહને ધન્યવાદ આપો” (૫ ; ૨).

“ધક્કાએલના જે અધિકારીઓએ લોકોની સાથે
રાજખુશીથી પોતાને અર્પી દીધા,
તેઓની તરફ મારું હૃદય છે ;
યહોવાહને ધન્યવાદ આપો” (૫; ૯).

યહોવાહનું લશ્કર બળવાનોને લઈને યહોવાહની પાસે આવ્યું.
હડાઈમાં લાગ લેવાને ધણા માણસો તૈયાર તો થયા, પરંતુ તેઓમાંના
કેટલાક કમને આવતા હતા ને વળી બહુ ઢીલા હતા. આથી દબોરાહ
“મધમાખી”એ તેમને તુચ્છકારનો ડાંખ માર્યો. રેઉબેનનો તો
સ્વભાવ જ એવો હતો કે તૈયાર ન રહેવું, અને તદ્દનુસાર તે તો યુદ્ધમાં
જોડાવાને તૈયાર ન હતો. તેના વિષે ગીતમાં એવું કહેવામાં આવેલું છે,
કે “રેઉબેનના વહેળાઓ આગળ મોટા મોટા મનસૂઆ કરવામાં આવ્યા”
(૫; ૧૫). એ મોટા મોટા મનસૂઆઓમાંથી કાર્યરૂપ કંઈ ફળ નીપજ્યું
નહિ; તેથી તેના વિષે એવો સવાલ પૂછવામાં આવેલો છે, કે “ટોળાંને
બોલાવવાના વાંસળીના નાદ સાંભળવાને તું શા વારતે ઘેટાંના બાડામાં
બેઠો?” (૫; ૧૬).

ન્યારે ઈશ્વર કોઈ પણ માણસને બોલાવે ત્યારે ઘેટાંનાં ટોળાંને
બોલાવવાના સાદને કાન ધરવો એ તો ખરેખર શોચનીય બાબત છે.
રેઉબેને એવું જ કર્યું હતું. એજ હમેશાં તેની રીત હતી. એ તેના પર
એક જાતનો શ્રાપ હતો. તેના વિષે યાકૂબનું છેલ્લું વચન એ હતું, કે
“પાણી જેવો અસ્થિર હોવાથી તું ઉત્તમતા નહિ પામશે” (ઉત્પ. ૪૯; ૪).

દબોરાહની અંતર્દૃષ્ટિએ જોતાં આ યુદ્ધ તે કંઈ સાધારણ યુદ્ધ ન
હતું. એમાં માત્ર માણસો એકબીજાની સામે લડે છે એટલું જ સમાયલું
હોય એમ દબોરાહને લાગતું નથી. માણસો એકબીજાની સામે યુદ્ધ
કરે એ કરતાં એમાં કંઈક વિશેષ છે, એવું દબોરાહની અંતર્દૃષ્ટિ જોઈ
શકે છે; કારણ કે કાવ્યમાં એમ લખેલું છે, કે

“રાજાઓએ...યુદ્ધ કર્યું...આકાશમાંના તારાઓએ યુદ્ધ કર્યું;

તેઓએ પોતાની કક્ષાઓમાં સીસરાની સામે યુદ્ધ કર્યું” (૫; ૧૯, ૨૦).
ન્યાયીપણા ને સ્વતંત્રતાની ખાતર હડાતા કોઈ પણ યુદ્ધમાં જોડાએલા

સૈનિકામાંથી ઈશ્વર પર વિશ્વાસ કરનાર સૈનિકાની નજરે તો જે અદશ્ય છે તે પણ પડે છે, વળી સ્વર્ગીય દળ તેની દૃષ્ટિએ પડે છે. ઉદાહરણ તરીકે, એલીશા પ્રબોધક તથા તેનો ચાકર એક પર્વત પર ઊભા હતા, ત્યારે ચાકરે એલીશાની આસપાસ અભિરથો તથા અભિધોડા જોયા (૨ રાજ. ૬ ; ૧૭). એ કંઈ મનની ભ્રમણા નથી, એ તો મનનો વિશ્વાસ છે, જે “જે વસ્તુઓની આશા આપણે રાખીએ છીએ તેની ખાતરી છે, અને અદશ્ય વસ્તુઓની સાબિતી છે” (હેબ્રી. ૧૧ ; ૧).

ગીતના છેવટના ભાગમાં, સીસરાનું મરણ કેવી નિર્દયતાથી કરવામાં આવ્યું, એ મરણને લીધે યાએલ કેટલો બધો આનંદ કરે છે, અને સીસરાની મા તેના કદી પાછા નહિ આવનાર વહાલા દીકરાની કેવી પાણીની પેઠે રાહ જોઈ રહી છે—એ બધી વાતો આવે છે. છેવટે યુદ્ધગીતની સમાપ્તિમાં નીચે પ્રમાણે એક પ્રાર્થના આવે છે :—

“હે યહોવાહ, તારા સર્વ વૈરી એમજ નાશ પામે ;

પણ જેઓ તેના પર પ્રીતિ રાખે છે તેઓ, જેમ સૂર્ય પૂર્ણ તેજથી ઉદય પામે છે, તેના જેવા થાઓ” (૫ ; ૩૧).

યાએલ—આ ગીત ઇસ્રાએલના દેશાભિમાનને લગતાં ગીતોમાંનું એક છે. દેશાભિમાનને માટે જે બીજાં બધાં ગીતો છે તેઓમાં આ સૌથી ચઢિયાતું છે. કેટલીક બાબતે તે “ગીતશાસ્ત્ર”માંનાં શાપદાયક ગીતોના જેવું છે, કારણ કે દુશ્મન પર વૈર લેવાની અને તેને શાપ દેવાની વાત તેમાં આવે છે. “ગીતશાસ્ત્ર”માં તેમજ આ ગીતમાં જે જે શાપદાયક વચનો આવે છે તે વિષે ડૉ. ડ્રાઈવર કરીને એક મહા સમર્થ વિદ્વાન લખે છે, કે “એ ગીતોમાં ખ્રિસ્ત ઇસુના મનનો ભાવ છે, એવું જો કાંઈ કહેવું હોય તો તે ખોટું છે, તેમજ એવાં ગીતોના ઉપયોગ ખ્રિસ્તના અનુયાયીઓથી થઈ શકે એમ જો કાંઈ કહેવું હોય તો તે પણ ખોટું છે.” ત્યારે જે લોકોએ મોટાં મોટાં કામો કર્યાં છે તેવા લોકોના હૃદયમાં એવાં વચનો ક્યાંથી આવ્યાં ? એ સવાલનો ખુલાસો આ પ્રમાણે છે : “ભલા તથા ભૂંડાની વચ્ચે, ઈશ્વર તથા તેના શત્રુઓની વચ્ચે, ઇસ્રાએલ તથા વિધર્મી દેશજાતિઓની વચ્ચે, અને ખુદ ઇસ્રાએલ-માંના ધાર્મિકો તથા અધાર્મિકોની વચ્ચે જે મહા યુદ્ધ ચાલી રહ્યું હતું તે

વિષે એ લોકો બહુ જ લાગણી ધરાવતા હતા. તેઓને એમ લાગતું હતું કે દિવ્ય સત્યતા અને ન્યાયીપણું ભારે ભયમાં આવી પડેલાં છે.” ખરેખર અવિધ્વવાણીનાં વચનો !

યાએલે સીસરાને મારી નાખ્યો તે સંબંધમાં ખાસ ધ્યાનમાં રાખવા જેવી વાત એ છે કે તેનું કૃત્ય વાજબી હતું કે ગેરવાજબી એનો નિર્ણય આપણા જમાનાના ખ્રિસ્તી નીતિધોરણ મુજબ આપણે કરવાનો નથી. જે જમાનામાં તે કૃત્ય કરવામાં આવ્યું તે જમાનાના લોકોના નીતિધોરણ મુજબ તેનો ઇન્સાફ કરવો જોઈએ. અગાઉના જમાનામાં જે જે અત્યાચારોથી ભૂમિ કલંકિત થઈ છે તેની સરખામણીમાં તો આ કનાની આગેવાન સ્ત્રીની બરછટ પણ વિનીત કૂરતા ઠીક ગણાય. આ ગીતની યોગ્યતા વિષે એટલું જ કહી શકાય કે તે ઇસ્રાએલના કલિયુગમાં રચવામાં આવેલું હતું, અને કલિયુગમાં એ કરતાં શા સારા ઉદ્ધારોની આશા રાખી શકાય ! એટલું તો ખાતરીપૂર્વક કહેવું જ જોઈએ, કે એ ગીતમાં રહેલું તાત્પર્ય ખ્રિસ્તના મનોભાવથી તદ્દન વિરૂદ્ધ છે. યાએલનું કૃત્ય આપણે સમજી શકીએ ખરાં, તથાપિ મૂર્તિપૂજક લોકોમાં પણ શરણાગત માણસો પર એવો અત્યાચાર નહોતો જ ગુન્જારાતો, એ ધ્યાનમાં લેતાં યાએલના કૃત્યનો બચાવ તો આપણે કરી શકીએ જ નહિ.

ઈસ્રાએલના ધર્મનું રહસ્ય—આ કાવ્યનું છેલ્લું પદ બહુ જ ધ્યાન ખેંચે એવું છે. હેબ્રી ધર્મમાં અને બીજા કોઈ ધર્મમાં જે ખાસ તકાવત છે તેનું રહસ્ય કંઈ બાબતમાં રહેલું છે તે એ છેલ્લા પદ પરથી જણાય છે. તે આ પ્રમાણે છે :

“જેઓ તેના ઉપર પ્રીતિ રાખે છે તેઓ, જેમ સૂર્ય પૂર્ણ તેજથી ઉદય પામે છે, તેના જેવા થાઓ.” (નં. ૫ ; ૩૧).

આ આખું કાવ્ય વાંચતાં તેમાંના કેટલાક વિચારો કનાનીઓના હશે એવું આપણને લાગે, અને તેથી કોઈ કનાનીએ તે રચ્યું હશે એમ પણ લાગે ; પરંતુ ઉપરોક્ત છેલ્લું પદ બચ્ચાલના કોઈ પૂજકે લખ્યું હોય એવું કોઈ ધારે નહિ. બચ્ચાલપૂજકના મનમાં ઈશ્વર પર પ્રેમ રાખવા વિષેનો એવો ઉન્નત વિચાર આવી શકે જ નહિ. હેબ્રી ધર્મ હજી કિશોર વયમાં જ છે, છતાં ઈશ્વર પર પ્રેમ રાખવો જોઈએ એવા ઉન્નત

વિચારને તેમાં સ્થાન મળેલું છે, એ પરથી એ ધર્મ અન્ય ધર્મો કરતાં કેટલો ચઢિયાતો ને કેટલો ભિન્ન છે તે જણાઈ આવે છે એટલું જ નહિ, પણ કુનાની દેવદેવીઓના કરતાં ચહોવાહને ધણું ઊંચું સ્થાન આપવામાં આવેલું છે એ પણ જણાઈ આવે છે. પવિત્ર શાસ્ત્રમાંનાં પહેલાં થોડાં પુસ્તકો પરથી ચહોવાહ તે કોઈ અમુક કામનો જ દેવ હોય એવો ભાસ પડે છે ખરો ; પરંતુ એ માન્યતા તો કાયમની કે છેવટની નથી, એ તો જે પૂર્ણ પ્રકટીકરણ હેતુઓને રફતે રફતે મળતું જતું હતું તેનું માત્ર એક પગથિયું છે. આકાશવાસી પિતા પાસે પહોંચવાના માર્ગમાં રાષ્ટ્રીય દેવ એ એક પગલું હોઈ શકે ખરું. પહેલાં રાષ્ટ્રીય દેવ ; ત્યાર પછી (પ્રબોધકોનાં પુસ્તકોમાં) આખી પૃથ્વીનો પ્રભુ ; અને છેલ્લે, સર્વેનો આકાશવાસી પિતા.

જૂના કરારનો બરાબર અભ્યાસ કરવો હોય તો કેટલીક સત્યતાઓ જાણવાની આપણને જરૂર છે ; અને તે સત્યતાઓનાં પ્રમાણો દબોરાહના કાવ્ય પરથી અને જે વિજયના ઉત્સવમાં એ કાવ્ય રચવામાં આવ્યું હતું તે પરથી આપણને મળે છે. (૧) સર્વ ઇસ્લાએલીઓ એક જ ધર્મ પાળતા હતા, અને તેઓની માન્યતા એક જ હતી. (૨) ધાર્મિક ઉત્સવની જાગૃતિ થઈ હતી, અને તેમાં સર્વ ઇસ્લાએલીઓ દૃઢ થએલા હતા. (૩) સિનાય પર્વત પર કરવામાં આવેલો કરાર, અને ઇસ્લાએલીઓને મુસાએ આપેલી આશા, એ બન્ને સર્વ ઇસ્લાએલીઓને બંધનકારી હતાં, અને એ બંધનનું સામર્થ્ય અહીં પ્રગટ કરવામાં આવેલું છે ; મુસા એ ઇસ્લાએલ કામનો સ્થાપક હતો, એવી તેના સ્થાપનકાર્ય પર મુદ્રા કરવામાં આવેલી છે. જે મુસાએ વિનંતી કરી નહિ હોત, તો દબોરાહ સ્તુતિ કરી શકી નહિ હોત.

પ્રકરણ ૩૯

મિઘાનીઓ સાથે યુદ્ધ—ગિદઓન

(ન્યાયાધીશો અધ્યાય ૬ : ૭.)

મિઘાન—કિશોન નદી આગળ ઇસ્રાએલીઓ તથા કનાનીઓ વચ્ચે થએલા યુદ્ધનું પરિણામ એ આવ્યું, કે તેથી કનાનીઓનું બળ હમેશને માટે તૂટી ગયું. હેબ્રો લોકોને હવે પછી કનાનીઓ તરફથી કશી કનડગત થઈ નહિ, અને આખો દેશ બધાં વરસો સુધી શાંતિ ભોગવતો રહ્યો. પરંતુ કનાનીઓ તરફની કનડગત ગઈ એટલે હવે ઇસ્રાએલીઓ સહીસલામત હતા એમ કહેવાય નહિ. તેઓની ખરેખરી સહીસલામતી તો ઇશ્વરને વિશ્વાસુ રહેવામાં જ હતી. ફરી ઇશ્વરને વિશ્વાસુ રહેવાનું તેઓ વિસરી ગયા, એટલે અનૈક્ય, માત્ર સ્વાર્થી ઇચ્છા, અને દુર્જાનતા, વગેરે દુર્લક્ષણોથી સડો તેમનામાં પેઠા. આ વખતે તેઓની શિક્ષાનું વાદળ યરદનની પૂર્વ તરફનાં આરબ કુળો તરફથી આવ્યું. આ મિઘાની લૂંટાડ્યો ખેડાણ પ્રદેશની સરહદ પર ભટક્યા કરતા ને પાક લઈ જતા, વળી તેઓ ચોરી ન કરે તો તેના બદલામાં લોકો પાસેથી દાણું માગતા, અને દેશ પર મોટી મોટી ધાડો પાડીને લોકોને હેરાન કરતા. સ્કોટલાંડ અને ઈંગ્લાંડ દેશની વચ્ચે આવેલી “તકરારી ભૂમિ” પર પહેલાંના વખતમાં જે ધાડો આવતી હતી તેનો વિચાર કરવાથી મિઘાનીઓ જે ધાડ પાડતા હતા તેનો કંઈક ખ્યાલ આવશે, અથવા હાલમાં હિન્દની સરહદ પર વારંવાર જે ધાડો પડે છે તે પરથી તેનો કંઈક ખ્યાલ આવશે. ઇસ્રાએલીઓની દુર્જાનતાને લીધે તેમજ તેમના કુળકુળ વચ્ચેના કળિયાઓને લીધે શત્રુઓને વધારે ફાવતું આવ્યું ને તેઓ વધારે સાહસિક બન્યા ; અને તેઓએ ઇસ્રાએલીઓ પર છેલ્લી એક એવી ચઢાઈ કરી, કે જેથી આખરે તેઓને પહાડોની ખોમાં તથા ગુફાઓમાં આશરો લેવો પડ્યો. “મિઘાનીઓના કારણથી ઇસ્રાએલ બહુ કંગાળ અવસ્થામાં આવી પડ્યા ; અને ઇસ્રાએલપુત્રોએ ચહોવાહને પોકાર કર્યો” (ન્યા. ૬ ; ૬).

ગિદ્યોન—“ ઇસ્રાએલપુત્રાએ મિઘાનીઓને લીધે યહોવાહને પોકાર કર્યો ” (ન્યા. ૬ ; ૭), ત્યારે શત્રુઓના હાથમાંથી તેઓને ઉગારનાર ગિદ્યોન નામે એક જણુ ઊભો થયો. ગિદ્યોન વિષે શાસ્ત્રમાં એક એ બાબતો સિવાય બીજું કંઈ જણાવેલું નથી, જેથી એ એક એ બાબતો વિના આપણે તેના જીવન વિષે જાણ્યે જ કંઈ જાણીએ છીએ. પરંતુ તેના વિષે કરવામાં આવેલા એ ઇશ્વારા તે વીજળીના ઝબકારા જેવા છે. વીજળીનો ઝબકારો ઓચિંતો અને ક્ષણભંગુર હોય છે. એવો માત્ર ઝબકારો જેવો પ્રકાશ પવિત્ર શાસ્ત્ર ગિદ્યોન પર પાડે છે, તોપણ તેટલા પરથીએ ઇસ્રાએલના બીજા બધા ન્યાયાધીશો કરતાં તે વધારે મોટો અને ઉમદા જણાય છે. સ્વર્ગીય મહેમાનોનું જેવું દર્શન ઇશ્વારીમને થયું (“ ઇસ્રાએલના ગોત્રપતિઓના જમાનાનો જીવનવ્યવહાર અને ધર્મ,” પૃ. ૪૭, ૪૮) તેવું દર્શન ગિદ્યોનને પણ થયું, અને એ દર્શનમાં ગિદ્યોન ઇસ્રાએલનો ઉદ્ધારક થવાનું તેડું પામ્યો. દર્શન થયું તે વખતે તે દ્રાક્ષાકુંડમાં બેઠો બેઠો, જે થોડાધણા ઘઉં તેના ખેતરમાં પાક્યા હતા તે ઝૂડતો હતો. અનાજ ઝૂડવા મસળવાનાં ખળાં ધણે ભાગે ઊંચાણમાં રાખવામાં આવતાં હતાં, પરંતુ મિઘાનીઓની બીકને લીધે ગિદ્યોનને સંતાપને એ કામ કરવું પડતું હતું. આવો ગિદ્યોન કેવા વિચારો આવ્યાથી બહાદુર, બળવાન અને ગંભીર બન્યો તે, તેને થએલા દર્શનની વાત પરથી જણાય છે. ગિદ્યોનનું અત્યાર પહેલાંનું સર્વસ્વ ખેદાનમેદાન થઈ ગયું હતું; અને “ પરાક્રમી શૂરવીર, યહોવાહ તારી સાથે છે ” (ન્યા. ૬ ; ૧૨) એવા અભિવંદનથી સ્વર્ગીય સંદેશીઆએ તેને સંબોધ્યો. ખરો, તોપણ ગિદ્યોનની ગમગીની એટલી બધી હતી કે એ શબ્દોથી તેને કંઈ અસર થઈ નહિ. તેણે એવો પ્રત્યુત્તર આપ્યો, કે “ જો યહોવાહ અમારી સાથે હોય, તો અમારે માથે આ સર્વ [વિપત્તિઓ] કેમ આવી પડી છે?...અમારા પિતૃઓ જે સર્વ ચમત્કારો વિષે અમને કહેતા હતા તે ક્યાં છે? ” (ન્યા. ૬ ; ૧૩). ગિદ્યોનના પ્રશ્નમાં જગજૂતો છતાં સદા નવો એવો એક કોયડો રહેલો છે. તે કોયડો બાઈબલમાં આપણને ઠેકાણે ઠેકાણે મળે છે એટલું જ નહિ, પરંતુ વ્યાવહારિક જીવનમાં પણ એનેએજ કોયડો આપણને નડે છે. એ કોયડો તે કયો? દુનિયામાં દુઃખ કેમ છે તે. દુનિયામાં ધર્મીર છે, છતાં સાથે સાથે દુઃખ પણ

છે. જે દુનિયામાં ઈશ્વર છે તે આવી દુઃખમય કેમ એ સવાલ જૂના જમાનાથી મોટા મોટા પંડિતો તથા પ્રભુભક્તોને પણ પજવી રહેલો છે, એ ક્રેયડો એટલો ગહન છે કે આપણાથી તેનો ઉકેલ થઈ શકતો નથી. જે વાતનો ઉકેલ આપણે કરી પણ કરી શકવાનાં નથી તેમાં માયું મારવાનું રહેવા દઈને આપણે આપણું કર્તવ્ય સંભાળીએ તો તે વધારે સાફ છે. આપણા સાથીભાઈઓને સહાય કરીએ, તો આપણું કર્તવ્ય બળવવામાં આપણું સંકટ વિસારે પડશે. ગિદઓને પણ એમજ કર્યું. તે પોતાનું કર્તવ્ય સમજ્યો, અને પોતાના સાથીભાઈઓને સહાય કરવાનું કામ જ્યારે તેણે માથે લીધું ત્યારે તેના સંકટનું નિવારણ થયું.

પોતાની પાસે દર્શનમાં આવેલો પુરુષ કોણ હતો તે ગિદઓન હજી સુધી જાણતો નથી. પરંતુ “તું તારા આ બળમાં ચાલ્યો જ” (ન્યા. ૬ ; ૧૪) એવું જે ફરમાન તેને કરવામાં આવે છે તેથી તેને શું કરવું તેની સ્પષ્ટ પડી. એમાં પ્રક્ટીકરણ ને માર્ગદર્શન એ બન્ને હતાં. સાધનો ગમે તેટલાં હલકાં ને તુચ્છકારાએલાં ભલે હોય, પરંતુ ઈશ્વરના વિજયવાન હાથમાં તે આવતાં તેજ હલકાં સાધનો બળવાન થઈ જાય છે. અત્યાર સુધી તો ગિદઓન તેના ધર્મના પાક વિષે જ વિચાર કરતો હતો, અને તેનો નાશ થતો હતો તેથી તે ચીડાતો હતો. પરંતુ ઈશ્વર તેને વધારે મોટા માનનું કામ સોંપવા ઇચ્છતો હતો, અને એ કામ કરવાને ગિદઓન જો કે પોતાને બહુ જ તુચ્છ ને નાલાયક સમજતો હતો, તોપણ એને જ એ માન મળવાનું હતું. માણસો જે સ્થિતિમાં હોય છે તેનેતેજ સ્થિતિમાં ઈશ્વર તેમને કામમાં લે છે, અને પછી જેવા તેઓ નથી હોતા તેવા તેમને બનાવે છે. ઇબ્રાહીમની પાસે આવા સ્વર્ગી પરોણા આવ્યા ત્યારે જેમ તેણે તેઓની આગતાસ્વાગતા કરી, તેમ ગિદઓનને પણ કરવાનું મન થયું. તેથી તેણે તેની આગળ કંઈ પ્રસાદ ધર્યો, અને તે પ્રસાદ બળીને ભસ્મ થઈ ગયો. ન્યાયાધીશોના જમાના પૂર્વે એવા સમય હતો કે જેમાં ઈશ્વર જાણે માણસોની સાથે ખરેખરાત ખાતોપીતો હોય એમ બતાવવામાં આવેલું છે. પરંતુ ઈશ્વર વિષેના એવા વિચારો હવે બદલાઈ ગયેલા લાગે છે, કારણ કે ઈશ્વર વિષેનું લોકોનું જ્ઞાન એક ડગલું આગળ વધ્યું છે. ત્યાં ને ત્યાં જ અને ત્યારે ને ત્યારે જ ગિદઓનને

પ્રભુ તરફથી કામ કરવાનું તેડું મળ્યું. એ તેડાની આશામાં ને આશામાં તેણે ત્યાં એક વેદી બાંધી, અને તે વેદી પર “યહોવાહ-શાલોમ” એવો લેખ ફાટરાવ્યો, જેનો અર્થ “યહોવાહ શાંતિસ્વરૂપ છે” એવો થાય છે (ન્યા. ૬ ; ૨૪). યશયાહ પ્રબોધકને ગિદઓનની વાર્તા બહુ પ્રિય હોય એમ લાગે છે (યશા. ૯ ; ૪ : ૧૦ ; ૨૬). “યશયાહ”ના પુસ્તકના પાછલા ભાગમાં તો, બંદીવાસમાં દુઃખ ભોગવતા ઇસ્ત્રાએલીઓને એ પુસ્તકનો લેખક ગિદઓનની વાર્તાનો બનાવ લાગુ પાડે છે : “મારી કૃપા તારા પરથી ટળશે નહિ, અને મારો શાંતિનો કરાર ચળી જશે નહિ” (યશા. ૫૪ ; ૧૦).

મૂર્તિનું ખંડન કરનાર—ગિદઓનને થએલા તેડામાં એ જુદી જુદી વાણીઓ સમાએલી હતી : એક તો વિશ્વાસની, અને બીજી કર્તવ્યની. (૧) ઓફ્રાહ નામના જે ગામમાં ગિદઓન રહેતો હતો તેમાં બચ્ચાલની એક વેદી હતી. ગિદઓનનો બાપ પોતે જ એ વેદીનો રક્ષક હતો. વેદીની પાસે એક પવિત્ર સ્તંભ ઊભો કરેલો હતો, એ અશેરાહ મૂર્તિ હતી. બચ્ચાલ-પૂજા કેટલી બ્રષ્ટ હતી તેનું ચિહ્ન એ મૂર્તિ હતી. દર્શન પછીની રાતે ગિદઓને ઉપરોક્ત વેદી તથા મૂર્તિ એ બન્નેનું ખંડન કર્યું, અને તેને બદલે ઇસ્ત્રાએલીના દેવને અર્થે રાતોરાત એક વેદી બાંધી. સવાર થતાં જ એ બધી વાતની ખબર પડી ગઈ, અને એ બધું કરનાર તે ગિદઓન છે, એવો બધાં માણસોને શક ગયો. પરંતુ ગિદઓન પર જ એવો શક ગયો, એમાં તો ગિદઓનની કીર્તિ સમાએલી છે, કારણ કે બચ્ચાલની સેવા કરીને બ્રષ્ટ થએલો ન હોય એવો ઇસ્ત્રાએલી એ એકલો જ હતો. એ કામ કર્યાને લીધે ગામલોકે તો ગિદઓનને મારી નાખવાનો મનસૂબો કર્યો હતો, પરંતુ તેના બાપે બહુ હોશિયારીથી તેને બચાવી લીધો. લોકો ગિદઓનને મારી નાખવાના હતા, એવામાં તેના બાપે વચ્ચે પડીને કહ્યું, કે “શું તમે બચ્ચાલના પક્ષમાં બોલશો ? અથવા શું તમે તેને બચાવશો ?—જે તે (બચ્ચાલ) દેવ હોય તો તે પોતે પોતાનો બચાવ કરે” (ન્યા. ૬ ; ૩૧). એક રોમન ઇતિહાસકાર કહે છે, કે “જે દેવ છે, તેણે પોતે જ પોતાનું સંભાળી લેવું જોઈએ.” યશયાહ પ્રબોધક પણ મૂર્તિદેવોની મશકરી

કરે છે, કારણ કે તેમના ઉપાસકો પરસેવાથી પલંગેલી ખાંધે બેસાડીને તેમને એક જગાએથી બીજી જગાએ લઈ જતા હતા. ગિદ્યોનના આપનું કહેવું પણ યશાયાહના જેવું જ હતું, એટલે કે ‘જે દેવ રાત્રે પોતાની સંભાળ રાખી શકતો નથી તે ભજવાળેગ નથી.’ આફ્રાહના લોકો ગિદ્યોનને મારી નાખવાની ધમકી આપતા હતા, પરંતુ તેના આપના મશ્કરીભર્યા શબ્દોથી તેમની ધમકી શમી ગઈ. વળી ગિદ્યોનનું નામ પણ ત્યારથી “યરૂબઆલ” (અર્થાત્, અઆલ તેની સાથે વિવાદ કરે.) પાડવામાં આવ્યું.

ધર્મવિષયક ખાતરી—(૨) દેશસેવા અભવવાનું કર્તવ્ય. અઆલ-પૂજનને અગે ચાલતી ભ્રષ્ટતાનો નાશ કરવામાં આવ્યો, એટલે ગિદ્યોનને દેશસેવા કરવાનું કામ સોંપાયું. ઇસ્રાએલ કામનો અચાવ કરવાનો હતો, અને તે કામ ગિદ્યોનને માથે આવ્યું. પરંતુ ગિદ્યોન બહુ સાવચેત માણસ હતો. તે જેમાંતેમાં એકદમ ઝંપલાવી દે એવો પુરુષ ન હતો. પોતાને મોકલવામાં આવ્યો છે એવી ખાતરી તેને થાય નહિ, ત્યાં સુધી તે દોડે નહિ એવો પુરુષ તે હતો. જેમ મુસામાં અને આઈબલના બીજા નરવીરોમાં આત્મશ્રદ્ધાની ઊણપ હતી તેમજ ગિદ્યોનમાં પણ હતી. પોતાની શક્તિ વિષે એટલી બધી આશંકા હતી કે ઈશ્વરની શક્તિ વિષે પણ તે આશંકિત બને છે, તેથી તે એક યા બીજી રીતે ઈશ્વરની કસોટી કરી જુએ છે. ગિદ્યોનના કહેવાથી જો કે બીજાં હુબ્લી કુળો એક મોટું સૈન્ય બનીને લડવા નીકળી પડ્યાં ખરાં, તોએ એ મોટા સૈન્યનો આગેવાન તે પોતે જ છે, એવી ખાતરી ગિદ્યોનને પડતી નથી. ગિદ્યોનને પહેલી જ ખાતરી મળી તે સ્વપ્ન મારફતે મળી હતી એમ લાગે છે, પરંતુ હજી તેને વધારે ખાતરી જોઈએ છે. તેણે એક ચિહ્ન ઠરાવ્યું, એટલે મન સાથે એવું ધાર્યું કે જો આ પ્રમાણે થાય તો તે પરથી આ પ્રમાણે સમજવું. તેણે થોડું બિન લાઇને તે વડે ખાતરી કરી. એટલે આખી રાત તેણે બિન બહાર મૂકી રાખ્યું, અથવા તો બિનને ડગલો પહેરીને તે પોતે જ બહાર સૂઈ ગયો, અને કહ્યું, કે જો આ બિન એકલું જ રાતના ઝાકળથી ભીંજાય અને બીજી બધી જમીન કોરી રહે તો તો હું જાણું કે ઇસ્રાએલનો અચાવ કરવાને ઈશ્વરે મને જ પસંદ કર્યો

છે. સવારે જોયું, તો એ પ્રમાણે થયું હતું. પરંતુ હજી પણ જેમ બને તેમ વધારે ખાતરી મેળવવાને તેણે ઊલટું ચિહ્ન માગ્યું : જો જીન એકલું કાઢે રહે અને આળુઆળુની ખીજ બધી જમીન ઝાકળથી ભીંજાય તો હું જાણું કે ઈસ્રાએલનો બચાવ કરવાનું કામ ઈશ્વરે મને સોંપ્યું છે. “અને તે રાત્રે ઈશ્વરે તેમ કયું” (ન્યા. ૬ ; ૪૦). ગિદઓનનામાં વિશ્વાસ હતો ખરો, પરંતુ તે બહુ નિર્બળ વિશ્વાસ હતો. પણ ઈશ્વર એ નિર્બળ વિશ્વાસને માન આપે છે. માનવની દુર્બળતા ઈશ્વર સારી પેઠે સમજે છે. પરંતુ આપણી દુર્બળતા દૂર કરવાને અને આપણને સખળ બનાવવાને ધણી વાર તે આપણું ધાર્યું થવા દે છે, અને એ રીતે આપણા અધમ વિશ્વાસને ઉત્તજન આપી તે આપણને વિશ્વાસમાં ધનવાન બનાવે છે. ઈશ્વર વિષે જેટલી ખાતરી મેળવાય તેટલી ગિદઓનને મેળવવી હતી, તેથી તેણે એ પ્રમાણે કયું.

હાલવૈયાની હાથકાતની પારખ—હવે લશ્કર તો લડવા નીકળી પડ્યું. એ તો એક મોટું લશ્કર હતું. પોતે ધણી મોટી સંખ્યામાં છે એવો વિચાર કરીને તેઓ અભિમાન કરતા હતા. તેઓ પોતાની મોટી સંખ્યાનો જ વિચાર કરતા હતા, અને જે અગત્યની વાત એટલે આ લડાઈ તે માણસની નહિ, પણ યહોવાહની છે, એ તો ભૂલી જતા હતા. જો તેઓ એવા ખોટા વિચારમાં જ રહે તો તેઓની છેલ્લી દશા તે પહેલીના કરતાં પણ વધારે જૂંટી થવાનો સંભવ હતો ; અને ઈશ્વરની મરજી એવું થવા દેવાની નહોતી. આખું સૈન્ય કૂચ કરતું કરતું હારોદ્ધ (ધુજરી) ના ઝરા આગળ આવી પહોંચ્યું. અહીં ગિદઓને લોકોને કહ્યું, કે “જે કોઈ ભયભીત તથા ધૂજતા હોય, તેઓ...પાછા જાય” (ન્યા. ૭ ; ૩). આ સાંભળીને ધણા ખીકણા લોકો પલાયન કરી ગયા. બાવીસ હજાર જેટલા લોકો પાછા ગયા, તથાપિ બાકી રહેલા લોકો એટલા બધા હતા, કે અમે અમારા પોતાના બાહુબળ તથા શસ્ત્રબળથી જીત્યા છીએ એમ જ તેઓ ધારે. જીતનો આધાર તેઓના બળ પર નહોતો, પણ ઈશ્વર જે અજેય ઉદ્ધારક કે સરદાર છે તેના પર હતો એવી ખાતરી થવાની તેઓને જરૂર હતી. બાવીસ હજાર ગયા પછી ખીજ દશ હજાર રજા હતા. તેઓની પારખ હવે કરવામાં આવી. દેશાટન કરનારાઓ કહે છે, કે

ગિદ્દોઆ પર્વતની આબુખાબુ પાણીના પુષ્કળ ઝરાઓ છે. એવા એક ઝરા આગળ લોકો આવ્યા. તેઓમાંથી કેટલા માણસોને થોડ્ય ગણીને રાખવા અને કેટલાને ઘેર પાછા મોકલી દેવા એની છેલ્લી પારખ અહીં થવાની હતી. બધા લોકો ઝરા આગળ પાણી પીવા મંડ્યા. શત્રુનું દળ જો કે પાસે જ હતું તોપણ ઇસ્લાએલ સૈન્યમાંના મોટા ભાગના સૈનિકોએ તેની કંઈ પણ દરકાર રાખી નહિ ; તેમ જ રખેને તેઓ અમારા પર એકાએક છાપો મારે તો શું થાય એ બાબતનો કંઈ પણ વિચાર તેઓએ કર્યો નહિ, અને ઝરા આગળ નિરાંતે ઊંધા પડીને પાણી પીવા લાગ્યા. પરંતુ તે સૈન્યમાં ત્રણસો એવા લોકો હતા, કે જેઓ સાવચેત રહ્યા, અને જેમ કૂતરો દોડતો દોડતો પાણી લખલખાવી જાય, તેમ તેઓએ પાણી પીધું. શત્રુ તરફ તેઓએ મુખ રાખ્યાં હતાં, અને હાથમાં હથિયારો ધરી રાખ્યાં હતાં. જો રાત્રે ઓચિંતો છાપો મારવો હોય તો આખા લશ્કરમાં થોડા જ બેદરકાર માણસો હોય, તોપણ બધી યોજના નિષ્ફળ નીવડે. ઇસ્લાએલીઓને રાત્રે જ શત્રુ પર ઓચિંતો છાપો મારવો હતો, અને એવા છાપાની સફળતાને માટે જે સાદી સમજ ને સાવચેતીની જરૂર હતી તે પેલા ત્રણસો સિપાઈઓએ દર્શાવી. ઝરા આગળ લોકોની જે પારખ કરવામાં આવી તે એ માટે હતી કે લોકો કેવા છે તે એ પરથી જણાઈ આવે. કોઈ પણ પ્રકારના યુદ્ધમાં—હોય શારીરિક કે નૈતિક—જે અગત્યની વાત છે તે એજ કે યુદ્ધ કરનાર જાતે કેવો છે. અનુભવ પરથી માલૂમ પડ્યું છે કે બળ કે કળના કરતાં પણ માણસ કેવો છે તે વધારે ઉપયોગી નીવડ્યું છે. આવા ખરા ઉત્સાહી ને આગ્રહી સૈનિકો વડે કોઈ પણ લડાઈમાં જીત મેળવાય છે. ઇસ્લાએલના યુદ્ધમાં પણ એમ જ થયું. યુદ્ધ ગમે તેવું હોય—ધર્મને અંગે થતું હોય કે પછી ધંધાને અંગે થતું હોય—પરંતુ જો તેમાં જય મેળવવો હોય, તો એવા સિપાઈઓ જોઈએ કે જેઓ જાતજાતનાં વાનાંઓ વિષે ચિંતા કરનાર ન હોય પરંતુ જે એક અગત્યની વાત છે તે વિષે જ ચિંતા કરનાર હોય. એવી એક જ વાત વિષે ઉત્સાહી માણસોની મદદથી આ યુદ્ધમાં જય મેળવવાનો હતો.

ગિદ્દોઆન જેવો નમ્ર હતો તેવો જ તે સાવધ રહેનાર પુરુષ પણ હતો, તેથી લડાઈ થવાની હતી તે આગમજ વળી પાછો તે જરા ખંચાચો.

યુદ્ધ આરંભ્યા પહેલાં શત્રુની છાવણીમાં જસૂસ તરીકે ધૂપી રીતે જમ તેઓ શા શા વિચારો કરે છે તે જાણી લેવાનું તેણે ધાર્યું. તેથી પોતાની સાથે પોતાના શસ્ત્રવાહકને લઇને શત્રુની છાવણીમાં તે ધૂપી રીતે પેઠા. અંદર જઇને તેણે તેઓની વાતચિત સાંભળી. એક સિપાઇ બીજા સિપાઇને પોતાનું સ્વપ્ન કહી સંભળાવતો હતો તે ગિદઓને સાંભળી લીધું. તે સ્વપ્ન એવું હતું કે જવની એક રોટલી ગળડતી ગળડતી છાવણી પર ધસી પડી, અને તંબુને તેણે એવો તો ધક્કો માર્યો, કે તે તંબુ જમીનદોસ્ત થઇ ગયો. જવની રોટલી એ તો ગરીબ લોકોનો ખોરાક હતો. ઈસાએલનું નાનું સૈન્ય મિઘાનીઓની દૃષ્ટિએ જવની રોટલી જેવું હલકું અને કશા લેખામાં નહિ એવું હતું. તોપણ મિઘાનીઓ તે સૈન્યનો તિરસ્કાર કરતા એટલું જ નહિ, પરંતુ તેનાથી ડરતા. આટલી વાત ગિદઓને સાંભળી તે બસ હતી, કારણ કે તેને જે જોઇતું હતું તેજ તેણે સાંભળ્યું હતું. મિઘાનીઓની છાવણીમાંથી પાછા વળીને તેણે પોતાના લશ્કરની ત્રણ ટુકડી પાડી, અને દરેક સિપાઇને અકેકી સળગતી મશાલ આપી, તથા તેનું અજવાળું ઢાંકેલું રાખવાને અકેકો ઘડો આપ્યો. રાતે પવન બહુ સખત હોય છે ત્યારે આજે પણ સિરી ખેડૂતો એજ રીતે દીવા સળગાવી લઇ જાય છે. ઠરાવી રાખેલી સાન કરવામાં આવી, એટલે બધાએ એકદમ ઘડા ફેાડી નાખ્યા; પછી સળગતી મશાલો હાથમાં રાખીને તથા “ યહોવાહની તથા ગિદઓનની તરવારની જે ! ” એવો રણનાદ કરતા કરતા તેઓ શત્રુ ઉપર તૂટી પડ્યા. જેને સાઈ ઈસાએલીઓ આ યુદ્ધમાં જોડાયલા હતા તે ઈશ્વરનું કામ હતું, પરંતુ એક રીતે જોતાં તેને ગિદઓનનું કામ પણ કહી શકાય, કારણ કે તે પ્રભુના હાથમાં સાધનરૂપ હતો. યુદ્ધ તો કરતુંએ ન પડ્યું, અને જીત તો મળી ગઈ. શત્રુઓ સામા થયા નહિ, પણ યરદન નદી તરફ પોત્તારા ગણી ગયા. તેઓના બે મુખ્ય આગેવાનો હતા, જેઓનાં નામ ઓરેબ (એટલે કાગડો) અને ઝએબ (એટલે વર) હતાં. લૂંટફાટ કરનારી ટોળીઓના નાયકોને શોભે એવાં જ તેઓનાં નામ હતાં. એક્રાઇમીઓ યરદનને આરો સાચવતા હતા. તેઓએ આ બે આગેવાનોને પકડીને ઠાર કર્યા. એક્રાઇમીઓ પાલેસ્ટાઇન દેશના ઉત્તર વિભાગમાં

રહેતા હતા. તેઓનું કુળ બહુ મોટું હતું. ગિદઓન મનાશશેહ કુળનો હતો, અને એ કુળ તો બહુ નાનું હતું. એક્રાધમને મનાશશેહની અદેખાઈ આવી, કારણ કે લડાઈમાં એક્રાધમીઓને ગિદઓને બહુ થોડું જ, બલકે નહિ જેવું કામ સોંપ્યું હતું. પરંતુ ઉશ્કેરાએલા એક્રાધમીઓને યુક્તિથી જવાબ આપી ગિદઓને ટાઢા પાડ્યા. ગિદઓને કહ્યું, કે “તમારો સળો તે મારા આખા ફાલ કરતાં શું સારો નથી ? તમે જે ક્યું છે તેના પ્રમાણમાં મેં તો શું ક્યું છે ?” (ન્યા. ૮ ; ૨). કુસંપ કયો વગર મુશ્કેલીમાંથી કેવી રીતે પાર ઊતરવું એ ગિદઓનને બહુ સારું આવડતું હતું.

જે ઈસ્રાએલ પ્રજામાં રાજા હોય, તો તેનાં છૂટાં છૂટાં કુળો બધાં એક થાય, અને તેમનું સંગઠન બહુ જબરું બને, તેથી દર વરસે રાજાની જરૂર વધતી જતી હતી. આ લડાઈમાં ગિદઓન જીત્યો એટલે સર્વ ઈસ્રાએલીઓએ તેને રાજા બનાવવા ધાર્યું, પરંતુ તેણે એવું નામ ધારણ કરવાની ના પાડી, તોપણ રાજાની કેટલીક સત્તા તો તે વાપરતો હતો. ગિદઓને આ પ્રસિદ્ધ વિજય પ્રાપ્ત કર્યો, ત્યાર પછીની તેની વાત પરથી એમ માલૂમ પડે છે, કે લડાઈ દરમિયાન જોખમો હોય છે ખરાં, પરંતુ શાંતિસમય દરમિયાન પણ જોખમો તો હોય છે, અને તે કંઈ ઓછાં હોતાં નથી. મિઘાનીઓ પાસેથી મળેલી લૂંટમાંથી સોને ઢાળેલી એક મૂર્તિ (એફેદ) બનાવીને તેણે પોતાના નગરમાં તે ગોઠવી, જાણે કે તે દેવ ન હોય ! શરૂઆતે તો આમ કરવામાં ગિદઓનના મનમાં કંઈ પાપ ન હતું, પરંતુ તેનું અનિવાર્ય પરિણામ એ આવ્યું, કે યહોવાહની સાદી ભજન-સેવામાંથી હેબ્રીયુઓ પાછા હઠી ગયા. “સર્વ ઈસ્રાએલ તે (એફેદ)ની પાછળ વંડી ગયા ; અને તે ગિદઓનને તથા તેના કુટુંબને ફાંદાફ પઈ પડ્યું” (ન્યા. ૮ ; ૨૭). કોમવેલે એક વખત મહા વિજય મેળવ્યા પછી પોતાના મિત્ર પર આ પ્રમાણે લખ્યું હતું : “પહેલાં તમારી પ્રાર્થનાઓની અમારે જેટલી જરૂર હતી તેટલી જ જરૂર હાલ પણ છે. પ્રભુ પાસેથી આવી આશ્ચર્યકારક દયા પામ્યા પછી અમારે કેવી રીતે વર્તવું !”

ઈસ્રાએલ કોમમાં જે જે ન્યાયાધીશો થઈ ગયા, તેઓમાં ગિદઓન સૌથી મોટો હતો. તે એક ખરો ઐતિહાસિક પુરુષ હતો. દૃઢ ભક્તિભાવ.

સાવધાનતા અને નમ્રતા, વગેરે સુગુણો તેનામાં હતા, પરંતુ એ ઉપરાંત સૈનિકને શોભે એવો સાહસિક સ્વભાવ પણ તેનામાં હતો. પવિત્ર શાસ્ત્રમાં કેટલાંક મનનિય અને સ્મરણીય વચનો આવે છે, તેમાંનાં ઘણાંખરાં ગિદ્યોત્તમની વાતમાં આવે છે, અને એ કારણને માટે પણ ગિદ્યોત્તમની વાતો ધ્યાનપૂર્વક વાંચવા જેવી છે. જિંદગીના સંકેતશબ્દો તરીકે એ વચનો આપણા હૃદયમાં સંધરી રાખવા જેવાં છે : “તું તારા આ બળમાં ચાલ્યો જ” (ન્યા. ૬ ; ૧૪), “યહોવાહની તથા ગિદ્યોત્તમની તરવારની જે” (ન્યા. ૭ ; ૨૧), “તેઓ થાકેલા છતાં [શત્રુઓની] પાછળ પડ્યા હતા” (ન્યા. ૮ ; ૪), “પુરુષમાં પુરુષનું બળ હોય છે” અથવા “જેવું માણસ તેવું તેનું બળ” (ન્યા. ૮ ; ૨૧). આ છેલ્લું વચન વાંચતાં એક અંગ્રેજી કવિતાની ટુક યાદ આવે છે, જેનો અર્થ એવો થાય છે, કે “મારું મન શુદ્ધ છે, તે કારણથી મારું બળ દશ માણસોના બળની બરાબર છે.”

પ્રકરણ ૪થું

ચિક્તાહ—શામશૂન

(ન્યા. ૧૧ ; ૨૬-૪૦ : ૧૬ ; ૧૮-૩૧.)

આમ્મોનપુત્રો સાથે યુદ્ધ—ગિદઓન પછી કેટલેક વરસે ઇસ્રાએલ પર યરદન નદીની પૂર્વે આવેલા ગિલઆદમાં બીજો એક ન્યાયાધીશ ઊભો થયો. ગિલઆદ પ્રદેશ પર આમ્મોનપુત્રો ચઢાઇઓ કરતા, એટલે તેઓના હાથમાંથી ઇસ્રાએલીઓને છોડાવવા સાડ ચિક્તાહ નામના એક પુરુષને પ્રભુએ કામ સોંપ્યું. ચિક્તાહ તે બહારવટિયા જેવો માણસ હતો. તેના બાપના દીકરાઓએ તેને ઘરમાંથી કાઢી મૂક્યો હતો, તેથી તે લૂંટફાટ અને બહારવટું કરનારાઓની ટોળીનો આગેવાન બન્યો હતો. તે માત્ર અર્ધ ઇસ્રાએલી હતો. ચિક્તાહની વાતમાં છેવટે જે કરુણાજનક બનાવ આવે છે, તેટલાને લીધેજ, ધર્મવિષયક દષ્ટિએ તો તેની વાતો જાણુવા જોગ બને છે. એવું બન્યું, કે શત્રુ ઉપર ચઢાઇ કરવાને નીકળ્યા પહેલાં ચિક્તાહે એવા સમ બાધા હતા, કે લડાઇમાંથી હું સહીસલામત અને શાંતિસહિત આવું ત્યારે મને મળવાને જે કાંઇ પહેલું મારી સામે આવશે તેનો હું ચહોવાહને ભોગ આપીશ. આવી જાતના સમ હોવા એ ધણુંજ અવિચારી કૃત્ય છે, અને તેમાંથી બીજા ધણા દોષો ઉદ્ભવે છે. લડાઇમાંથી ચિક્તાહ પોતાને ઘેર આવ્યો ત્યારે “તેની દીકરી ડહ લઇને નૃત્ય કરતી કરતી તેને મળવા સાડ બહાર આવી ; તે તેની એકનીએક દીકરી હતી ; તે વિના તેને દીકરો કે દીકરી કંઇ ન હતું” (ન્યા. ૧૧ ; ૩૪). તેણે તેને જોઇ ત્યારે તેણે પોતાનાં વસ્ત્ર ફાંજ્યાં, ને કહ્યું, “હાય, મારી દીકરી ! તે” મને છેક દીન બનાવ્યો છે (તે’ મને છેક જમીનદોસ્ત કરી દીધો છે) ; કેમકે ચહોવાહની આગળ મેં માડું મુખ ઉઘાડ્યું છે, હવે મારાથી ફરી જવાય નહિ” (ન્યા. ૧૧ ; ૩૫).

આ ચિકિતાહની વાર્તાનો લેખક પોતે આ બનાવ વિષે લખતાં એટલો બધો શોકગ્રસ્ત લાગે છે, કે તે એ વાત પર કંઈ ટીકા કરતો નથી. ખરૂં જોતાં આ કરુણાજનક કથાને કોઈ પણ જાતની ટીકાની કશી જરૂર નથી; તોપણ એ વાત વાંચતાં હૃદય ક'પ્પા વિના રહેતું નથી. આમ્મોનપુત્રો પર ચિકિતાહે ફતેહ મેળવી હતી ખરી, પરંતુ જ્યારે તેની દીકરી તેને સામી મળવા આવી, ત્યારે એ ફતેહથી તેને કંઈ આનંદ થયો હશે શું? અથવા ચિકિતાહની બાકીની જિંદગી આનંદમાં અને સુખમાં ગમ્મ હશે શું? જે માણસ કેવળ એકલો જ છે તેને ફતેહ, કે કીર્તિસ્મરણો કે આખી સૃષ્ટિ તરફથી મળતી પ્રશંસા, એ બધું શું કામનું છે? એ છોકરીને ખરેખર હોમી દેવામાં આવી હશે, એમાં કશી શંકા નથી, કારણ કે લખેલું છે, કે “પોતાની માનેલી માનતા પ્રમાણે તેણે તેને કર્યું” (ન્યા. ૧૧; ૩૯). ઇબ્રાહીમના વિશ્વાસની જે પારખ કરવામાં આવી હતી તે વાત અત્રે યાદ આવ્યા વિના રહેતી નથી. વળી ઇબ્રાહીમની વાતમાં મનુષ્યમેધ સામે જે વિરોધ પ્રદર્શાવેલો છે તે પણ અત્રે યાદ આવે છે (“ઈસ્લાએલના ગોત્રપતિઓના જમાનાનો જીવનવ્યવહાર અને ધર્મ,” પ્રકરણ ૬). આવા મનુષ્યયજ્ઞો પ્રત્યે જૂનો કરાર તિરસ્કારની દૃષ્ટિએ નિહાળે છે, પરંતુ ચિકિતાહ પૂરેપૂરો ઇસ્લાએલી નહોતો; તે તો અર્ધો ઇસ્લાએલી અને અર્ધો વિધર્મી તથા વિદેશી હતો; તેણે જે માનતા માની હતી તે ગિલઆદના મૂર્તિપૂજક ધર્મ અને જીવન અનુસાર હતી ખરી; પરંતુ યહુદી ધર્મ અનુસાર ન હતી. આ માનતા પર અને એ માનતાના પાલન પર લુથરે ટીકા કરેલી છે. આવી અવિચારી માનતા માનીને ચિકિતાહ ચિંતાગ્રસ્ત તથા નિરાશ થઈ ગયેલો હતો. લુથરની ટીકામાં જાણે ચિકિતાહને કોઈ એવું કહેતું હોયની, કે “ચિકિતાહ, તારી દીકરીને તારી અવિચારી માનતાનો ભોગ ન બનાવ; કારણ કે માનતાઓ વિષે જે નિયમ છે તેનો અર્થ અક્ષરશઃ કરવાનો નથી, પરંતુ વિવેક વર્તીને તથા પ્રસંગ પારખીને કરવાનો છે.” તોપણ ચિકિતાહના મનની મહાવ્યથા જોષ્ટને કોના હૃદયને આઘાત થયા વિના રહેશે! તેને અંધ ધર્મોસ્થા હતી, એવી ધર્મોસ્થાથી તે બારે ટોકર ખાતો હતો. તેને તો એવું જ લાગતું હતું કે આ માનતાનો ભંગ હવે મારાથી થઈ શકે જ નહિ, અને જે ભંગ કરે તો દુર્દૈવમાંથી બચી

શકાશે નહિ. આવો વિશ્વાસ તેનામાં હતો. અંગ્રેજ કવિઓએ આ વાર્તાની ધણી તારીફ કરેલી છે, પરંતુ એ વાતનું વર્ણન કરતાં બાઈબલમાં જેટલી કરુણાશીલતા બતાવવામાં આવી છે, તેની તોલે આવે એવું બીજું કોઈ વર્ણન નથી. આ વખતે શું કરવું, એ વિષે બાપ અને દીકરી બન્ને મૂંઝાતાં હતાં. બાપના મનમાં એમ આવ્યું હશે, કે શું હું મારી માનતા તોડું? છોકરીના મનમાં એમ આવ્યું હશે, કે હું મારા બાપને અનાજાંકિત થાઉં તો કેમ? બાપદીકરીના મનનાં આવી ધડલાંગ ચાલી રહેલી હતી, એટલામાં સ્ત્રીને યોગ્ય મૃદુતાથી તથા સ્ત્રીને યોગ્ય હિમ્મતથી પોતાના પિતાને ઉત્તેજન આપતાં છોકરી બોલી, કે “મારા પિતા, તેં યહોવાહની આગળ મુખ ઊઘાડ્યું છે; તે તારા મુખમાંથી જે કંઈ નીકળ્યું હોય તે પ્રમાણે મને કર” (ન્યા. ૧૧; ૩૬). આવી શરવીર, મરણીયા ન ડરે એવી, પિતાની ભૂલનો ભોગ ખુશીથી થાય એવી છોકરીને માટે, ઈસ્રાએલપુત્રીઓ વરસમાં ચાર દિવસ શોક પાળે, એમાં શું આશ્ચર્ય! આ દયાજનક વાર્તાનો ભેદ બોલતાં કવિ ટેનીસન એ વીર સ્ત્રીને આવું બોલતી કહ્યે છે :

“મારા દેવ, મારા દેશ અને મારા તાતની ખાતર
હજારોવાર જન્મ લેવાને તથા મરવાને હું ખુશી છું.”

શામશૂન—વિનોદમાંથી નખોદ

પલિસ્તીઓ સાથે યુદ્ધ—શામશૂનની વાર્તામાં વિશેષે કરીને વૈરલાવનાં કૃત્યોની વાત આવે છે. પલિસ્તીઓની સરહદ પર એ સર્વ કૃત્યો કરવામાં આવ્યાં હતાં. પલિસ્તીઓ અને શામશૂન વચ્ચે જે અણબનાવ ચાલ્યો તેણે પહેલવહેલાં તો યુદ્ધનું રૂપ લીધું નહિ. પરંતુ શામશૂને અને પલિસ્તીઓએ ન્યારે એકબીજા પર વારંવાર વૈર વાળવા માંડ્યું ત્યારે રહેતાં રહેતાં તેમાંથી તેમની પછીના લોકોમાં અનિવાર્ય રીતે યુદ્ધ પરિણમ્યું. શામશૂન વિષે કેટલાક લોકો એવો મત માનતા હતા કે એ તો માત્ર એક કાલ્પનિક પુરુષ છે, અને તેનાં અજબ કૃત્યો એ માત્ર જોડી કાઢેલી કથાઓ છે. પરંતુ ખરી હકીકત એમ નથી. તે એક ઐતિહાસિક પુરુષ થઈ ગયો. પુરાણા ઇસ્રાએલ લોકોમાં જે રીતો અને રિવાજો ચાલતાં હતાં, તેનું આબેહૂબ ચિત્ર જોવું હોય, તો તે શામશૂનનાં સાહસો

પરથી જોવામાં આવશે. વગડાઉ લોકોને ગમે એવા જ પ્રકારનો શરવીર પુરુષ શામશૂન હતો. તેનાં અંગબળનાં કામો, તેની ચાલાકીનાં કામો, તેનાં કાતુકા, અને સ્ત્રીપ્રિય સાહસિક કૃત્યોની જે જે વાતો તેની વાર્તામાં આવે છે, તે બધી એવી લોકપ્રિય યદ્ધ ગએલી છે કે હેબ્રી લોકોના વિવાહોત્સવ પ્રસંગે અને એવા બીજા ઓચ્છવો વખતે તે વાર્તાઓ ‘એ ધડી મોજ’ તરીકે કહેવામાં આવતી હશે, એમાં કશો શક નથી. પરંતુ આવી વાર્તાઓને બાઈબલ જેવા ધર્મપુસ્તકમાં શા માટે સ્થાન આપવામાં આવ્યું હશે, એ ખરેખર એક મોટો પ્રશ્ન છે ; કારણ કે એ રમૂજી ટુચકાઓ સંસ્થાપનકારક નથી, એમાં તો માત્ર વિધર્મીઓનું નકારાપાણું જણાઈ આવે છે. ખરી વાત કે શામશૂનની વાર્તામાં સીધું નીતિશિક્ષણ તો નથી જ દેખાતું, તોપણ જે વિચારશીલ અને મનનશીલ છે, તેને તો તે આખી વાર્તા નીતિશિક્ષણથી ભરપૂર લાગે છે—ત્રેરકબુદ્ધિ સુખ સ્થિતિમાં હોય છે ત્યારે પાપો કેવાં ઘટ્ટથી થાય છે તે વિષે, તથા એકવાર લીધેલી માનતાઓ તથા આપેલાં વચનો કેવાં પાળવામાં નથી આવતાં તે વિષે એમાં વિવરણ કરેલું છે.

શામશૂન ધાર્મિક માળાપનું ફરજંદ હતો. ફરજંદને માટે આ સ્ત્રીપુરુષે પ્રાર્થનાઓ કરેલી હતી અને એ પ્રાર્થનાઓના પ્રત્યુત્તરમાં આ પુત્ર તેમને પ્રાપ્ત થયો હતો ; વળી તેનો જન્મ થયો ત્યાર પહેલાંથી તેને ઈશ્વરને હસ્તક કરવામાં આવેલો હતો. ઈશ્વરે તેને અસાધારણ અંગબળ આપેલું હતું. ગર્ભાધાનથી જ તે છોકરાને તેનાં માળાપે ઈશ્વરને સાઈ નાઝીરી તરીકે ઉછેર્યો હતો. નાઝીરી પંથમાં જે માણસ ઉછરે તેને સખત નિયમો પાળવાના હતા, જેવાકે માદક પદાર્થોનું સેવન નહિ કરવું, દેહદમન કરવું, આત્મસંયમ જાળવવો, વગેરે. શામશૂન પણ આ બધું પાળતો હતો. સાઈ જીવન ગાળવાને શામશૂનને જેવા ધાર્મિક લાભો મળ્યા હતા તેવા બીજા કોઈને કદાપિ નહિ જ મળ્યા હોય. તેના અંતઃપુરનું આવી ઉત્તમ રીતે રક્ષણ કરવામાં આવ્યું હતું, તોપણ તેના અભ્યંતરમાં રહેલા એક પાપે એ સર્વ રક્ષણોનું નષ્ટાદ વાલ્યું. થોડા વખત સુધી તો બધું ઠીકઠાક ચાલ્યું. જીવન વયે શામશૂન કેવો નિર્દોષ માણસ હતો તે વિષે પવિત્ર શાસ્ત્ર આવી સાક્ષી પૂરે છે : “તે

છોકરો મોટા થયો ; ને ચહોવાહે તેને આશીર્વાદ આપ્યો :...અને દાનમાં ચહોવાહનો આત્મા તેને પ્રેરણા કરવા લાગ્યો” (ન્યા. ૧૩ ; ૨૪, ૨૫).

જ્યાં સુધી શામશ્ન પોતાના ધરમાં રહ્યો ત્યાં સુધી બધું ઠીક ચાલ્યું, પરંતુ તેણે ધર છોડ્યું ત્યારથી તેની પનોતી બેઠી. એક સ્થિતિમાંથી બીજી સ્થિતિમાં જવું, એમાં હમેશાં જોખમ રહેલું છે ; પરંતુ ખાસ કરીને જ્યારે કોઈ માણસ પોતાના ધરનો અકુંઠ છોડીને સંસારની નિરંકુશ અવસ્થામાં નીકળી પડે છે, ત્યારે જોખમ જેવું ભયંકર હોય છે તેવું ભયંકર જોખમ અન્ય કોઈ સ્થિત્યંતરમાં હોતું નથી. એ સ્થિત્યંતરથી માંડીને શામશ્નની પનોતીનો પ્રારંભ થાય છે, અને એસાવની માફક તે એક ભ્રષ્ટ માણસ થઈ જાય છે. બન્સ કરીને એક માણસનું જીવનચરિત્ર લખનાર કહે છે, કે શિયાળો ગાળવાને પોતાના આપનું ધર છોડી બન્સ એક વરસે બીજે કાર્ક ઠંકાણે ગયો ; જે વરસે તેણે આ પ્રમાણે કર્યું ત્યારથી તેની નિર્મળતા મલિન થઈ. જ્યારે તે માત્ર એક છોકરો હતો ત્યારે જેવો તે નિર્મળ હતો, તેવો નિર્મળ તે હવે રહ્યો નહિ એટલું જ નહિ, પણ પૂર્વે જે નિર્મળતા તેનામાં હતી તે કદી પણ તેનામાં પાછી આવી નહિ. એકવાર માણસનું અધઃપતન થયું, પછી તેનું ઉન્નત થવું, એ મનુષ્યપ્રત્યક્તની બહાર છે ; કારણ કે પોતાનું અધઃપતન કરવું એ માણસનું કાર્ય છે, માણસ પોતે પોતાનું નષ્ટોદ્ધવાળી શકે છે ; પરંતુ તેમાંથી તેને ઉન્નત કરવો એ પ્રભુનું કાર્ય છે.

ધર્મ તરફ જોઈએ કે દેશદાઝ તરફ જોઈએ, એ બેમાંથી એક રીતે ખરો ન્યાયાધીશ કહેવાવાને શામશ્ન યોગ્ય નથી ; કારણ કે જ્યારે જ્યારે શામશ્ન મુશીબતમાં આવી પડતો, ત્યારે જ માત્ર તે ધાર્મિક બનતો (ન્યા. ૧૫ ; ૧૮ : ૧૬ ; ૨૮) ; વળી તેણે ઇસ્રાએલ કામનું કંઈ કાયમનું હિત કર્યું નથી. તેનામાં બળ હતું ખરૂં, પરંતુ તે બળને તે નિરંકુશપણે વાપરતો હતો, અને પોતાનું અંગત વૈર વાળવાના કામમાં જ તેણે તેના બળનો વ્યય કર્યો હતો. તેથી ઇસ્રાએલના યુવકોને શામશ્નની વાતી પ્રેરણાત્મક છે એમ કહેવા કરતાં તે ચેતવણીરૂપ છે, એમ કહેવું વધારે યોગ્ય છે. પોતાને મળેલાં કૃપાદાનોનો ઉપયોગ કેવી

રીતે કરવો અને કેવી રીતે ન કરવો, એ વિષેની ચેતવણી આ વાર્તામાં રહેલી છે.

શામશન જે જે સાહસકર્મો કર્યાં તે બધાંનું વર્ણન કરવાનું પડતું મૂકીને એક જ વિગત પર ધ્યાન દેઈએ. પોતાના શરીરબળનો તેણે એવી રીતે ઉપયોગ કર્યો કે જેથી તે મહાદુઃખમાં આવી પડ્યો, પોતાની મૂર્ખાઈ વડે જ પલિસ્તીઓના પંજમાં તે પકડાઈ ગયો. આપણે આગળ જોઈ ગયાં કે શામશન “નાઝીરી” હતો. જેણે નાઝીરીવત લીધું હોય તે તો કદી પોતાના કેશ કપાવતો નહિ. એજ પ્રમાણે શામશનના માથા પર પણ કદી અસ્ત્રો ફર્યો નહોતો. પરંતુ સોરેકની ખીણમાં (જ્યાં હાલમાં બદ્દા-યરશાલેમ રેલવે આવેલી છે) એક સ્ત્રીની જાળમાં તે ફસાઈ ગયો, અને ત્યાં તેના દુર્ભાગ્યનો આરંભ થયો. એ સ્ત્રી પલિસ્તી હતી કે હેબ્રી, તે જાણવામાં આવેલું નથી. શામશન ઈશ્વરને અર્પણ કરાગેલો હતો તેની નિશાની તેના અછિન્ન કેશ પરથી જણાઈ આવતી હતી. તેની ઈશ્વરપ્રેરણામાં હાથ ધાલવો એ તો નાશકારક હતું, તેથી તેણે એવું તો કર્યું નહિ, પરંતુ દલીલાહ નામની એક સ્ત્રીને તેણે કહ્યું, કે જો મારા વાળ કાપી નાખવામાં આવે, તો હું ખીજ સાધારણ માણસના જેવો થઈ જાઉં. દલીલાહે તેમ કર્યું. આ બાલ્ય કૃત્ય તો તેના અંતરમાં જે સડો પેઢેલો હતો તે નિશાનમાત્ર હતું. એ સડો તેના અંતરાત્માને પૂરેપૂરો લાગેલો હતો. આંતરિક સડો લાગે એ ખેદજનક વાત છે ખરી, પરંતુ માણસને પોતાની એવી ભયંકર સ્થિતિનું જ્ઞાન પણ ન હોય, એ તો એ સડો લાગવા કરતાં પણ વધારે ખેદજનક વાત છે. શામશનની બાબત એવી હતી. તેનામાં બગાડ પેઢેલો હતો, પણ તેનું તેને જ્ઞાન નહોતું: “તે જાણતો નહોતો કે યહોવાહ તેની પાસેથી જતો રહ્યો છે” (ન્યા. ૧૬; ૨૦). જ્યારે તે નિર્જાળ, નિરાધાર સ્થિતિમાં આવી પડ્યો ત્યારે પલિસ્તીઓએ તેને પકડી લીધો. તેઓ તેને ગાઝા લઈ ગયા, તેઓએ બેડીઓથી તેને બાંધ્યો, અને તેના શત્રુઓને સારૂ અનાજ દળવાનું ક્ષુદ્ર કામ તેને સોંપ્યું. ધરનું શુદ્ધ વાતાવરણ, તથા દેવહૂતોની સહચરી જેવી માતા એ બધાંનો ત્યાગ કરી તે નીકળી પડ્યો, ત્યારે કેવો એક ભીતરતી દશામાં તે આવી પડ્યો—પ્રથમ તો વિધર્મી

નગરોમાં તે પેઠા, ત્યાંથી લ'પટ સ્ત્રીઓનો સંગી થયો, અને ત્યાંથી કેદખાનામાં ગયો.

તેને કેદખાનામાં પૂરવામાં આવ્યો, ત્યાર પહેલાં તેની આંખો ફેાડીને તેને આંધળો કરવામાં આવ્યો હતો. કેદખાનામાં ફરીથી તેના વાળ વધવા લાગ્યા. પહેલાં તેનું સમર્પણ પ્રભુને કરવામાં આવ્યું હતું, એ વાત કદાપિ તેને યાદ આવી, અને ફરીથી તેનામાં આંતરિક પ્રકાશનો ઉદય થવા લાગ્યો. પરંતુ હવે તેનો અંતકાળ પાસે આવ્યો હતો. તેના અંતકાળે પહોંચવાનું માત્ર એક જ પગથિયું બાકી રહ્યું હતું. બન્યું એવું, કે એક દિવસ પલિસ્તી લોકોનો એક મોટો ઉત્સવ આવ્યો. તે વખતે તેને કેદખાનામાંથી કાઢીને પલિસ્તી લોકો તેને પોતાના દેવ દાગોનના દહેરામાં લઈ ગયા, અને ત્યાં તેની પાસે રમતગમતનો તમાશો કરાવ્યો. પરંતુ આ વખતે દરમિયાન શામશ્વનનું મહાબળ તેનામાં પાછું આવેલું હતું; બળની સાથે તેનો જૂનો સ્વભાવ તેનામાં પાછો રુકુરી આવ્યો, અને તેણે મન સાથે કહ્યું, કે પલિસ્તીઓએ મારી બન્ને આંખો ફેાડી નાખી છે, માટે બન્નેનું નહિ, તો મારી એક આંખનું હું પલિસ્તીઓ પર વૈર વાળીશ; એમ કહીને, પોતાની મશ્કરી કરનાર પલિસ્તીઓ પર તેણે આખું મંદિર તોડી પાડ્યું, જેથી તેઓ બધા મરણ પામ્યા, અને તેમની સાથે પોતે પણ મરણ પામ્યો. મરતાં મરતાં પણ શામશ્વને પોતાનું શામશ્વતપણું દાખવ્યું.

શામશ્વનનું જીવન નમૂનો લેવા લાયક છે. નમૂનો લેવા લાયક જે જે વ્યક્તિઓની વાત સતશાસ્ત્રમાં આવે છે તેઓમાંનો એક શામશ્વન પણ છે. પરંતુ કેવો નમૂનો તે આપણી આગળ મૂકે છે? શામશ્વનને સારી સારી તકો અને ઉત્તમ શક્તિઓ મળી હતી, અને એ બધીનો તેણે દુરુપયોગ કર્યો હતો, પ્રકાશમાન ઉદયનો તેણે શોકજનક અસ્ત આપ્યો હતો. એટલે સારી સારી તકો અને ઉત્તમ શક્તિઓનો દુર્વ્યય કરનાર માણસ શામશ્વન છે. તેથી તે નમૂનેદાર તો છે ખરો, પરંતુ તેનો નમૂનો અનુકરણ કરવાને માટે નથી, પણ ચેતીને ચાલવા માટે છે. આત્મસન્માન, આત્મજ્ઞાન અને આત્મસંયમ, એ બધા સદ્ગુણો વડે

જિંદગીનું રક્ષણ થાય છે, પરંતુ આ ત્રણમાંનો એક સદ્ગુણ શામશનમાં હતો નહિ. તેને જે જે મહા દાનો મળ્યાં હતાં, તે બધાંને તેણે બ્રહ્મ કર્યાં હતાં, કારણ કે તેણે પોતા પર અંકુશ રાખ્યો નહોતો. જોન બન્યન “શુદ્ધપ્રયુદ્ધ” નામના પોતાના પુસ્તકમાં લખે છે, કે એક દાર અરક્ષિત રાખવાથી અંતઃપુરનો નાશ થઈ ગયો હતો. શામશનની વાત પણ એવી જ છે. તેના અંતઃપુરના અરક્ષિત દારમાં થઈને શત્રુએ અંદર પ્રવેશ કર્યો હતો. કવિ મિલ્ટન કહે છે, કે

“એક દરવાજો રક્ષક રાખીએ,

અને બીજો દરવાજો થઈને શત્રુને માંહે પેસવા દઈએ, તો તેથી શો લાભ ?”

પ્રકરણ પમું

શમૂએલ—પ્રભુનો અવાજ

(૧ શમૂએલ અધ્યાય ૧ : ૩)

શીલોહ—ઈસ્રાએલીઓ કનાન દેશમાં દાખલ થયા, ત્યારે તેઓનું મુખ્ય પવિત્ર સ્થળ યરદન નદી પર આવેલા ગિલગાલમાં હતું; પરંતુ કનાન દેશનો કબજો તેઓએ લીધો ત્યાર પછી શીલોહ તેઓનું મુખ્ય પવિત્ર સ્થળ બન્યું, જેથી કરારકોશ શીલોહમાં રાખવામાં આવ્યો. ધણેભાગે આ પવિત્ર સ્થાન તે એક મકાન હતું, અને તેની અંદર એક મંડપ હતો. એમ કહેવાય છે કે એ મકાનનાં બારણાં તથા બારસાખો એટલાં મજબૂત હતાં કે તેને મંદિર કહેવામાં આવતું. શીલોહ મધ્ય પાલેસ્ટાઈનમાં આવેલું હતું. એથેલ કે જે પુરાણું પવિત્ર સ્થળ હતું ત્યાંથી આસરે નવ માઇલને અંતરે તે આવેલું હતું. તેની આબુબાબુનો પ્રદેશ ધણો ફળદ્રુપ હતો, અને લોકો મોજાલા હતા, વળી તેમાં દ્રાક્ષારસની ઊપજ સારી થતી હતી. અહીં આગળ ભજન કરવાને માટે આબુબાબુની કામે એકઠી થતી; ખાસ કરીને શરદ ઋતુમાં એક મોટો ઉત્સવ કે તહેવાર આવતો હતો; તે વખતે આબુબાબુના અધા લોકો ભજન કરવાને આ સ્થળે એકઠા થતા. એ તહેવારને સંગ્રહપર્વ (નિર્ગ. ૨૩; ૧૬) અથવા માંડવાપર્વ (લેવીય ૨૩; ૩૪) કહેતા. વર્ષની આખરે જ્યારે કાપણીનો વખત આવે ત્યારે એ પર્વ પાળવામાં આવતું.

એલી—“શમૂએલ”ના પુસ્તકના પ્રારંભમાં એલી નામના એક માણસની વાત આવે છે. તે વૃદ્ધ હતો, અને ન્યાયાધીશ તથા યાજ્ઞક એ બન્ને હોદ્દા સાચવતો હતો. તે અને તેના બે દીકરા ઉપરોક્ત પવિત્રસ્થાનમાં સેવાકાર્ય કરતા હતા. જૂના કરારના કેટલાક માણસોની વાત એવી છે કે તે વાંચતાં મનને આનંદ થાય, પરંતુ એલી એવો માણસ નથી. તેની વાત વાંચતાં દિલ ખુશ થાય એવું નથી. તેના ઇતિહાસમાં વિપત્તિ

અને શરમભરેલી વાતો આવે છે. તોપણ તેનું આખું જીવન એવું જ હશે, એમ તો આપણે ન ધારવું જોઈએ. તેની જીવાનીનો સમય તેજોમય અને કીર્તિમય હોવો જોઈએ, કારણ કે આપણે વાંચીએ છીએ, કે તે ઇસ્ટાએલમાં ન્યાયાધીશ હતો, અને “તેણે ઇસ્ટાએલનો ન્યાય ચાળીસ વર્ષ સુધી કર્યો હતો” (૧ શમ. ૪ ; ૧૯). “ન્યાયાધીશો”ના પુસ્તક પરથી માલૂમ પડે છે, કે ન્યાયાધીશની પદવી વંશપરંપરા નહોતી, પરંતુ ઇસ્ટાએલના હિમાયતી અને સંકટોદ્ધારક તરીકે જેણે કંઈ મહાકર્મો કર્યા હોય, એવા કોઈ નામાંકિત નરને આપવામાં આવતી. એ પરથી સમજાય છે કે એલીએ પણ યુવાનકાળમાં એવાં આશ્ચર્યકૃત્યો કરી ઇસ્ટાએલની સેવા બજાવી હશે, અને વિખ્યાતિ સંપાદન કરી હશે, કદાપિ પલિસ્તીઓ સાથેના વિગ્રહોમાં તેણે ભારે નામના મેળવી હશે, અને યહોવાહની મદદે જે શરવીરો આવ્યા તેમાંનો એક એલી પણ હશે. આવા પ્રખ્યાત પુરુષના આત્માનો કેવી રીતે ધ્વંસ થયો તે આપણે જાણતાં નથી ; પરંતુ “શમૂએલ”ના પુસ્તકદ્વારા ઇતિહાસનું જે ફિરણ તેના પર પડે છે તે ફિરણના પ્રકાશમાં તો આપણી નજરે તે વૃદ્ધ, અશક્ત, પોતાના ઘરમાં જેનું કંઈ ચાલે નહિ તેવો તથા જેનો પહેલાંનો જોશાશ્ચિ હવે યુગાર્ધજતો હોય, એવો દેખાય છે. તે વૃદ્ધ હતો તેની સાથે નમ્ર અને સાલસ પણ હતો, પરંતુ તેની નમ્રતા અને સાલસાર્ધ સદોષ હતી. તેનામાં ઉચ્ચ હેતુ હતો ખરો ; પરંતુ તે તો પહેલાં, હાલ તેવું કંઈ નહોતું. તોપણ ઈશ્વરનું કરવું એવું કે આ માણસ એલી એવા એક જણનો વાલી અને શિક્ષક હતો, કે જે ઇસ્ટાએલને ઘડવામાં મુસા કરતાં જ માત્ર ઊતરતો ગણી શકાય.

શમૂએલની મા—ઈસ્ટાએલમાં જે જુદાં જુદાં પર્વો હતાં, તે પર્વો વખતે ગામેગામથી અને શહેરેશહેરથી લોકો એકઠા થતા હતા. એવા એક પર્વ વખતે રામાચાઇમ-સોશીમનો એલ્કાનાહ નામે એક માણસ યજ્ઞ યઠાવવાને આવ્યો હતો. તેની સાથે તેની સ્ત્રી હાન્નાહ પણ આવી હતી. આ સ્ત્રીને દુઃખ એ હતું, કે તેને કંઈ સંતતિ નહોતી. આ દુઃખ હેત્રી લોકોમાં બહુ ભારે ગણાતું હતું, અને આજ સુધી પણ સર્વ કામોમાં એ બહુ મોટો સંતાપ ગણાય છે. આવા સંતાપને

લીધે તે પ્રાર્થના કર્યા કરતી હતી ને રજા કરતી હતી; અને રડતાં રડતાં તથા પ્રાર્થના કરતાં કરતાં તેણે માનતા માની, કે જો મને પુત્ર થાય, તો તે પુત્ર હું યહોવાહને અર્પી દઉં. આ સ્ત્રી મનમાં પ્રાર્થના કરતી હતી, તેથી તેના હોઠ માત્ર હાલતા હતા, પણ તેમાંથી કંઈ અવાજ નીકળતો નહોતો, એ પરથી તેના વિષે એલીએ ખરાબ અટકળ કરી, અને તે પીધેલી છે એવું તેના પર આજ મૂક્યું. હવે હાજાહના સંબંધમાં તો આ આજ તદ્દન અસત્ય હતું, પરંતુ યશાયાહ અને આમેસ પ્રબોધકાએ જે કહ્યું છે તે એ ઉપરથી સત્ય જ ઠરે છે, કે શીલોહ જેવા દ્રાક્ષાની નીપજવાળા પ્રદેશમાં એકઠા થઇને લોકો પવિત્ર તહેવારપ્રસંગે દ્રાક્ષારસ પીને મસ્ત થતા હતા. પરંતુ હાજાહ એવી હલકી સ્ત્રી નહોતી. તે તો શોકસાગરમાં ડૂબેલી સ્ત્રી હતી; વળી તેનો સ્વભાવ પણ ઉમદા હતો. તેના નામનો અર્થ “કૃપા” થતો હતો, અને જેવો તેના નામનો અર્થ થતો હતો, તેવો જ તેનો સ્વભાવ પણ હતો. હાજાહે જ્યારે એલીને પોતાની હકીકત કહી, ત્યારે એલીને તેના પ્રત્યે લાગણી થઈ. તેણે એલીને પોતાની પૂરી હકીકત જણાવી. હાજાહ વિષે જે ભૂલ પહેલાં તેણે કરી હતી તે વિષે તેને માહું લાગ્યું; પરંતુ પછીથી તેણે તેને દિલાસો આપ્યો ને ખાતરી આપી, કે તારી પ્રાર્થનાઓ સાંભળવામાં આવી છે. એલીની જિંદગીના પાછલા ભાગનું વૃત્તાંત વાંચીને તેના વિષે ખોટો મત બાંધવામાં આવે છે; પરંતુ પોતાની ગેરસમજ દૂર કરીને હાજાહ પ્રત્યે તે કેવી રીતે વર્ત્યો તે પરથી, તેમજ હાજાહને પ્રભુએ જે દીકરો આપ્યો તેની સાથે તે કેવી રીતે વર્ત્યો તે પરથી તેનો ઉમદા સ્વભાવ પ્રત્યક્ષ જણાઈ આવે છે. ખરેખર, આ બાબત તો એલીના હકમાં ન્યાયીપણાને અર્થે ગણાવી જોઈએ. આ હકીકત બન્યા પછી યોગ્ય વખતે હાજાહને દીકરો સાંપડ્યો, અને જે વાંછણી હતી તે બાળકની આનંદી માતા થઇ, અને તેણે પોતાના દીકરાને “શમૂએલ” નામ આપ્યું. જે ધાતુ પરથી એ શબ્દ સાધિત થએલો હેત્રી લોકો ધારે છે, તે પરથી તેઓ “શમૂએલ”નો અર્થ “ઈશ્વરની પાસેથી માગેલો”* એવો કરે છે.

* અક્ષરસઃ “શમૂએલ”નો અર્થ “ઈશ્વરનું નામ,” અથવા કેટલાક વિદ્વાનોના મત પ્રમાણે “તેનું નામ ઈશ્વર છે” એવો થાય છે.

શમૂએલ—શમૂએલ હજી તો માત્ર બાળક હતો (કદાચિત પાંચેક વરસનો) એટલામાં હાનાહ પોતાની માનેલી માનતા પ્રમાણે તેને શીલોહમાં લાવી, એ સાફ કે તે પ્રભુના મંદિરમાં ઉછરે અને ત્યાં જ નિત્યકર્મો કરવાનાં હોય તે શીખે. “બાળ શમૂએલ”ની નિર્દોષતાનાં ધણું ચિત્રા ચિત્રકારોએ ચીતર્યાં છે, પરંતુ પવિત્ર શાસ્ત્રમાં તેનું જે સુંદર ચિત્ર આપવામાં આવ્યું છે, તેની હરીફાઈ કરી શકે અથવા તેના કરતાં ચઢી જાય એવું બીજું કોઈ ચિત્ર નથી. “બાળ શમૂએલ”ને યહોવાહના મંદિરમાં અર્પણ કરવામાં આવ્યો, ત્યારે તે જાણે નાનો યાજ્ઞ ન હોય તેવો દીસતો હતો; તે યાજ્ઞકનાં વસ્ત્ર પહેરતો અને તે પર શણુનો એકાદ (ઝબ્બો) ધારણ કરતો. તે વખતે શમૂએલ બાલ્યકાળની નિર્દોષાવસ્થામાં હતો, અને તેની શુદ્ધતા એટલી બધી હતી, કે તેની આબુબાબુ બધે ભૂંડા માણસો હોવા છતાં તેણે પોતાની શુદ્ધતાને એબ લાગવા દીધી નહિ. દર સાલ શમૂએલની મા વાર્ષિક પર્વ વખતે શીલોહ આવતી, અને જ્યારે જ્યારે આવતી ત્યારે શમૂએલને સાફ એક અંગરખો સીવડાવી લાવતી. એ અંગરખો સાધારણ અંગરખો નહોતો, પરંતુ મહોત્સવ પ્રસંગે મોટા લોકો જેવા અંગરખા પહેરતા તેવો અંગરખો તે હતો, પરંતુ આ સુંદર અને પદવીસુચક અંગરખા કરતાં પણ વધારે સુંદર અંગરખો તેણે પહેરેલો હતો, એવું બાઈબલ જણાવે છે. તે અંગરખો તો તેનું સુંદર જીવનવસ્ત્ર હતો. આ જીવનવસ્ત્ર એટલું તો સુંદર હતું, કે પાછળથી આપણા ત્રાતાને પણ તેજ પરિધાન કરાવવામાં આવ્યું હતું, એટલે: “બાલ્યાવસ્થામાં શમૂએલ...યહોવાહની હજૂરમાં સેવા કરતો હતો...અને બાળક શમૂએલ મોટો થતો ગયો, ને યહોવાહની તથા માણસોની તેના પર કૃપા હતી” (૧ શમ. ૨ : ૧૮, ૨૬). જેમ કાદવડીયડવાળી જગામાંથી ગુલછડીનું સુંદર, સફેદ ફૂલ ઊગી નીકળે છે, તેવી જ રીતે શીલોહના ભૂંડાધરૂપ કાદવડીયડમાંથી શમૂએલ જેવું ગુલછડીનું સુંદર ફૂલ ખીલી નીકળ્યું. મંદિરમાં શમૂએલને જે કામ કરવાનું હતું તે શરૂઆતે તો હલકામાં હલકા પ્રકારનું હતું, જેવું કે યહોવાહના મંદિરનો દરવાન થવાનું, મંદિરના દીવા સાફસૂફ કરવાનું તથા સળગાવવાનું, દૂકમાં નાના છોકરાથી જે કંઈ સેવા થઈ શકે તે સેવા તેને કરવાની હતી; પરંતુ હરકોઈ માણસ નાનેથી મોટો થાય છે, તેને હલકી સેવા કરતાં કરતાં મોટી જવાબદારીનું કામ મળે છે.

ઈશ્વર અને બાળક (શમૂએલ)—એ જમાનામાં ઇસ્રાએલીની અધોગતિ થએલી હતી, અને તેમાં ધર્મને સૌ કરતાં વધારે ધક્કો પહોંચ્યો હતો. ધર્મ એટલો બધો અધોગતિએ પહોંચેલો હતો, કે “તે સમયમાં યહોવાહની વાણી દુર્લભ હતી; [ઈશ્વરનાં] સંદર્શન લાગ્યે જ થતાં” (૧ શમ. ૩; ૧). જાણે કે આકાશ પૃથ્વીથી આધુનિક ખસી ગયું હોયની તેવું લાગતું હતું, કારણ કે પ્રભુનાં દર્શન જોનાર કે તેની વાણી સાંભળનાર કોઈ હતું નહિ. પ્રભુ વસ્તુતઃ આપણી પાસેથી પોતાને દૂર ખસેડી લઈ જાય છે, એમ તો આપણે સમજવું જ ન જોઈએ; તે તો મહાસાગરની પેઠે આપણી આબુઆબુ બધે વ્યાપક છે, અને જેમ દરિયો અંદર ધૂસવા પ્રયત્ન કરે છે તેમ તે આપણા હૃદયમાં પેસવા ચારે મેરથી પ્રયત્ન કર્યા કરે છે, પરંતુ માણસો પોતાનાં હૃદયદ્વાર તેને માટે ખોલતાં નથી. કળિયુગમાં ઇસ્રાએલીઓ એવા જ હતા, તોપણ તમામ ઇસ્રાએલીઓ એવા જ હતા, એવું ધારવું નહિ. હાનાહના દાખલા પરથી આપણે જોઈ શકીએ છીએ, કે સારાં અને ધાર્મિક માણસો પણ થોડાંધણાં તે વખતે હતાં. થોડાએક છૂટાછવાયા વિશ્વાસુ યહુદીઓ એવા હતા ખરા કે જેઓ મુસાના રીતરિવાજ ચુસ્ત રીતે પાળતા હતા, પરંતુ માત્ર થોડા જ.

“તે સમયમાં યહોવાહની વાણી દુર્લભ હતી” ખરી, પરંતુ આ કુમાર યાજ્ઞકને (જે અત્યારે લગભગ ૧૩-૧૫ વરસનો હતો) ફરીથી પ્રભુનું પ્રકટીકરણ થવા લાગ્યું. શમૂએલ તો પુરાતન રિવાજ પ્રમાણે મંદિરમાં સૂઈ જતો હતો, ત્યારે એક રાત્રે એવું બન્યું કે પરાદિયું થતાં પ્રભુએ તેને ખોલાવ્યો. તે વખતે મંદિરની બત્તીઓ બુઝાઈ ગએલી નહોતી, હજી લાગતી જ હતી. શમૂએલ ઊંઘી રહેલો હતો, પરંતુ તેના હૃદયના જગૃત આંતરિક કર્ણપટ પર પ્રભુનો અવાજ અથડાયો. પહેલાં તો શમૂએલ એવું સમજ્યો, કે એલીએ મને ખોલાવ્યો. એલી વૃદ્ધ અને દયાળુ માણસ હતો, અને શમૂએલને બાપની ગરજ સારતો હતો. પ્રભુનો “કામળ ઝીણો સાદ” શમૂએલ ઓળખી કાઢી શક્યો નહિ. તેથી પ્રભુના સાદને તેણે એલીનો સાદ માન્યો. જ્યારે તે એલી પાસે ગયો, ત્યારે સ્વાભાવિક રીતે એલીએ ધાર્યું, કે શમૂએલને સ્વપ્ન આવ્યું

હશે. તેથી તેણે તેને કહ્યું, કે “મેં બોલાવ્યો નથી; પાછો સૂધ જા.” એટલે તે જમને સૂધ ગયો (૧ શમ. ૩; ૫). એ વખત આ પ્રમાણે થયું તો પણ એ વાણી યહોવાહની છે એવું એલી કે શમૂએલ બેમાંથી કોઈ સમજી શક્યું નહિ. પ્રભુ માણસને પહેલવહેલો તેડે છે ત્યારે તે માણસમાં જે ઊભરો આવે છે, તે ઊભરાની લાગણી હવે એલીમાં રહી નહોતી; તે જડ થઈ ગઈ હતી, તેથી શમૂએલને તે યોગ્ય ઉત્તર આપી શક્યો નહિ, પણ કહે છે, કે “મેં બોલાવ્યો નથી, ... પાછો સૂધ જા.” પરંતુ ત્રીજી વખતે તો એલીનું પોતાનું હૃદય જાગૃત થયું. તેને લાગ્યું, કે આ કંઈ નકામું સ્વપ્ન તો હોય જ નહિ, એ તો પ્રભુ તરફનો જ સંદેશો હોવો જોઈએ, અને ઈશ્વરની જ વાણી હોવી જોઈએ. એવું સમજીને તેણે શમૂએલને કહ્યું: “જમને સૂધ જા; અને જો તે તને ફરી બોલાવે તો તું કહેજે, કે હે યહોવાહ, બોલ; તારો સેવક સાંભળે છે” (૧ શમ. ૩; ૯). આ વખતે વાણીની સાથે દર્શન પણ થયું. “યહોવાહ આવીને ઊભો રહ્યો, ને... હાંક મારી” (૧ શમ. ૩; ૧૦). દર્શન જોઈને તથા વાણી સાંભળીને ખાળ શમૂએલ ગભરાઈ ગયો. તેની એવી ગભરાયલી સ્થિતિમાં પ્રભુનું પ્રકટીકરણ તેની પાસે આવ્યું. એ પ્રકટીકરણ એલીના ધરનું સત્યાનાશ વાળી દેવા ત્રિષે હતું. એવું કરવાનું કારણ એ હતું, કે એલીના પુત્રો અતિ દુષ્ટ થઈ ગયા હતા, એટલે “તેઓ ઈશ્વરની અવગણના કરતા હતા તે જાણ્યા છતાં તેણે તેઓને અટકાવ્યા નહિ” (૧ શમ. ૩; ૧૩). સવાર પડતાં જ એલીની પ્રેરકબુદ્ધિ વિશેષ જાગૃત થઈ, અને પોતા પર આવી પડનાર અનિવાર્ય સંકટનું વાદળ બહુ જ નજીક છે એમ તેને લાગ્યું; વળી શમૂએલના ભોળા મુખ પરથી પણ તેને એવો જ ભાસ થયો. યસવેદી આગળ જે ગંભીર સમ ખાવામાં આવતા હતા, તેવા સમ દમને એલીએ શમૂએલને બધું પૂછી જોયું; અને “શમૂએલે તે સર્વ વાત તેને કહી ને તેનાથી કંઈ પણ છુપાવ્યું નહિ” (૧ શમ. ૩; ૧૮).

એવા ધણા માણસો છે કે જેઓ પોતાના ઉજમાળા દિવસમાં પ્રભુથી વિમુખ થાય છે, પરંતુ તેઓના દોષલા દિવસમાં તેઓને પુનર્પ્રાપ્ત થાય છે. એલી એવો માણસ હતો. તેણે પોતા વિષેનો કરડો સંદેશો સાંભળ્યો. એ સંદેશો જેવો કઠણ હતો તેવો જ તે અનિવાર્ય પણ હતો.

આ સાંભળીને તે દુઃખી તો થયો, પરંતુ તે ઇશ્વરેચ્છાને આધીન થયો, અને આવા અસરકારક શબ્દોમાં છેલ્લું સાક્ષ્ય પૂર્યું, કે “તે યહોવાહ છે; તેની દૃષ્ટિમાં જે સાફ લાગે તે તે કરો” (૧ શમ. ૩; ૧૮). અત્રે દાહિદ અને અયુબ યાદ આવ્યા વિના રહેતા નથી. તેઓને જ્યારે બધાં દુન્યવી વાનાંઓની હાનિ વેઠવાનો વારો આવ્યો હતો, ત્યારે તેઓએ પણ આવા જ શબ્દોનો ઉચ્ચાર કરીને ઇશ્વરના હાથમાં પોતાને સોંપ્યા હતા, કારણ કે તેઓને એટલી તો ખાતરી હતી, કે ઇશ્વર અમારું કંઈ પણ અહિત કરવાનો નથી. આ પુરાતન સંતોના શબ્દો આપણે પણ કામમાં લેવા જોઈએ, પરંતુ તેમ કરવું આપણને કેટલું બધું અશક્ય લાગે છે! ત્યારે આ જે અશક્ય છે તે ક્યારે શક્ય થાય? ઇસુ ખ્રિસ્તે પણ એક વખત આવી જ મતલબના શબ્દો ઉચ્ચાર્યા હતા: “ઓ આપ,...તારી ઇચ્છા પ્રમાણે થાઓ” (માત્થી ૨૬; ૩૯). તેણે તો તે શબ્દોનો માત્ર ઉચ્ચાર કર્યો હતો એમ નહિ પણ તેમાં રહેલો ડંખ દૂર કર્યો હતો. જ્યાં સુધી એ ઇસુનો આશરો આપણે લીધો નથી ત્યાં સુધી એવા શબ્દોનો વાસ્તવિક રીતે આપણાથી ઉચ્ચાર થઈ શકવાનો નથી. ઇશ્વરેચ્છાને આપણું અનુમત થવું કે સોંપાઈ જવું તેજ વિશ્વાસ છે.

શમૂએલની વાત પરથી મળતી શિખામણો—પ્રભુએ પોતાના કામને સારૂ શમૂએલને તેડ્યો તે વાતને “બાળકના જીવન સાથે પ્રભુની સંગત” એવું નામ પણ આપી શકાય. કોઈ પણ માણસના મનમાં પ્રભુની વાણી વહેલામાં વહેલી ક્યારથી સંભળાવા માંડે છે, એ ખાતરીપૂર્વક કહેવું બહુ મુશ્કેલ છે. કેટલાએકનું કહેવું એવું છે, કે આપણે આપણી બાલ્યાવસ્થાના જીવનનું સ્મરણ કરતાં કરતાં ગમે તેટલા પાછળ ખસીએ, તોપણ સ્વર્ગીય દર્શનોને ને વાણીઓ આપણી બાલ્યાવસ્થાના કોઈ પણ કાળે આપણી આંતરબાહ્ય પથરાએલાં નહોતાં એવો કોઈ પણ સમય આપણને યાદ આવવાનો જ નથી. આપણી સાથે પ્રભુની દિવ્ય સંગતની શરૂઆત ક્યારથી થઈ, એ આપણે હમેશાં ચોક્કસ કહી શકીએ નહિ, એ વાત ખરી, એવું કહેવા જતાં સમયચૂક થવાનો સંભવ છે. વહેલામાં વહેલો સમય ધારીએ તોપણ વખતે ખોટું ઠરે, અને મોડામાં મોડો સમય ધારીએ તોપણ વખતે ખોટું ઠરે; જે બન્ને બાજુએ ચૂક

થવાનું ભય છે, તો સારામાં સારી રીત એ છે, કે એ સમયને જેમ અને તેમ મોડો રાખવા કરતાં એ સમયને જેમ અને તેમ વહેલો રાખવાની ચૂક થાય તો થવા દેવી; કારણ કે જેમ જિંદગી મોટી, તેમ હૃદયદાર વધારે સજ્જડ રીતે બંધ, અને તેટલે જ દરજ્જે ઉધડવાને માટે વધારે કઠણ. જેટલે દરજ્જે પ્રભુનો સાદ આપણે વહેલો સાંભળીએ છીએ તેટલે દરજ્જે આપણે તેને સારૂ વહેલા ઉધાડીએ છીએ. જેમ મોડો સાંભળીએ છીએ તેમ મોડો ઉધાડીએ છીએ એટલું જ નહિ, પણ બારણું દિને દિને વધારે મજબૂતાઈથી બંધ અને કઠણ થતું જાય છે.

એક ગીતકર્તા કહે છે, કે “યહોવાહનો મર્મ તેનાથી બીનારાંની પાસે છે” (ગીત. ૨૫; ૧૪). પ્રભુને જે કંઈ કહેવું હતું તે તેણે શીલોહના યાજ્ઞકાને નહિ કહ્યું, અને શમૂએલને કહ્યું, એનું કારણ એ છે કે તેઓનામાં ઇચ્છુક મન અથવા સમજનારૂં હૃદય પ્રભુને મળ્યું નહિ. પરંતુ જેમ ઉંમર ઓછી તેમ પ્રભુની વાણી સાંભળવાને માણસના કાન વધારે ખુલ્લા, અને જેમ કાન ખુલ્લા, તેમ તે માણસની મારફતે પ્રભુ જે કહેવા અથવા કરવા માગતો હોય, તે કરવાનું વધારે શક્ય હોઈ શકે છે. બાળકનું હૃદય અદ્વિષિત અને અબ્રજ હોય છે, તે કારણથી એવું હૃદય જેટલું પ્રભુની નજદીક હોય છે તેટલું બીજું કંઈ હોતું નથી. જેમ અને તેમ વહેલો પ્રભુ આપણને તેડે છે, અને જે પ્રકાશ તે આપણને આપે છે, તે દિને દિને વધતો જાય છે, એવું માનવાનું ઉત્તેજન ધણા દાખલાઓ પરથી બાઈબલ આપણને આપે છે. બાળકો ખ્રિસ્તના રાજ્યમાં શાંતપણે વૃદ્ધિ પામતાં જાય, અને તેઓને કંઈ અટકાવ નડે નહિ, એવી તેમને માટે પ્રભુની કામ કરવાની રીત છે, અને એજ ઉત્તમ આદર્શ મંડળીએ પોતાનાં બાળકાને માટે પણ રાખવો જોઈએ, એ રીતે કામ કરવાથી માલૂમ પડ્યું છે, કે “આકાશી દર્શન માન્યા ભવના તેઓ રહ્યાં નથી.” જેઓને પ્રભુ પોતાની સેવાને અર્થે વહેલા તેડે છે, તેઓનું તેડું સહેલાઈથી થાય છે; અને જેને મોડો તેડવામાં આવ્યો હોય છે, તેણે પોતાના જીવનની શરૂઆત ખોટે રસ્તે કરેલી હોવાથી આકાશી દર્શન માનતાં તેને મુશ્કેલીઓ નડે છે પરંતુ તેવી મુશ્કેલીઓમાંથી વહેલા તેડાએલાઓ બચી જાય છે. પ્રભુનો પ્રેમ બટકેલને પાછો લાવનાર

છે. તેનો અદરશ ભુજ આપણને સહીસલામત પૂર્ણ માનવપણે લઈ જાય છે.

હેન્રી ડૂમંડ કરીને એક માણસ “આદર્શ જીવન” એ નામના પુસ્તકમાં લખે છે, કે સ્વર્ગમાં એક દિવસ પુષ્કળ બોલાબોલ થઈ, પ્રભુની કૃપા સૌથી વધારે કોના પર થઈ, એ પ્રશ્ન પર બધા વાદવિવાદ કરતા હતા. પ્રભુના બધા ઉદ્ધાર પામેલા બકતો એક પછી એક પોતાની વાત કહેતા હતા, અને પ્રભુની કૃપાનો ઉપકાર પોતા પર કેટલો બધો થયેલો છે એ દરેક જણ જણાવતો હતો. છેલ્લે એક વૃદ્ધ માણસે ઊભા થઈને કહ્યું, કે “હું છોડરવાદ હતો ત્યારથી ખ્રિસ્તની પાસે આવ્યો હતો. માફ જીવન શાંત હતું, અને તેમાં કંઈ જાણવાજોગ બનાવો બન્યા નહોતા, પરંતુ મારી દષ્ટિ હમેશાં સ્વર્ગ બણી તાકેલી હું રાખતો.” અને એ છેલ્લા બોલનારને સર્વ મત મળ્યા. શમૂએલની વાતોનો સાર એજ છે— બાળપણથી તે પ્રભુના માર્ગમાં ઉછર્યો, અને એજ માર્ગમાં તે વૃદ્ધિ પામતો ગયો, અને આખર અવસ્થા સુધી તેમાં જ ટકી રહ્યો. ગયા મહાન યુદ્ધમાં જેઓ મરણ પામ્યા તેઓમાં સરદાર સોર્લે કરીને એક જણ હતો. તે એક જીવાન માણસ વિષે કહે છે, કે તેણે પોતાનું હૃદયમંદિર બાળપણથી પ્રભુને માટે શુદ્ધ રાખ્યું હતું. પ્રભુને માટે તેનું હૃદયદ્વાર સદા ઊઘડેલું રહેતું, અને તેમાં તે સદા મશાલ સળગતી રાખતો. તે કહેતો, કે

“મુખ માફ તૈયાર, ખુલ્લા હાથ મારા,
સાંભળવાને કર્ણ તત્પર છે સેવકના તારા;
આવે તું વહેલો, કે વાર લગાડે, તુજ ઇચ્છાનુસાર,
તવ સેવાર્થે, પ્રભો, માફ સમર્પણ સ્વીકાર.”

આવી રીતે જે બકતો પ્રભુની સેવા કરવાને તૈયાર છે, તેઓના વર્ગમાં શમૂએલને સ્થાન છે.

પ્રકરણ ૬૬

યહોવાહનો કરારકોશ

(૧ શમૂએલ અધ્યાય ૪, ૫, ૬.)

યહોવાહનો કરારકોશ—શામશન ન્યારે ઇસ્રાએલમાં ન્યાયાધીશ હતો, ત્યારે પણ પલિસ્તીઓ ઇસ્રાએલ પર ચઢાઈ કરતા હતા ખરા, પરંતુ તે ચઢાઈઓ તે મોટી મોટી લડાઈઓ નહિ, પણ માત્ર નાની નાની ઝપાઝપી હતી. વળી દેશના મધ્ય ભાગમાં કે એવા કોઈ મુખ્ય મુખ્ય સ્થળે તે ચઢાઈઓ કરવામાં આવતી નહિ, પરંતુ સરહદ પર, કે એવી કોઈ જગ્યાઓ પર. પરંતુ શામશનના જમાના પછી જે લડાઈઓ થઈ તે એવી સાધારણ કે નજીવી નહોતી, એમાં તો પલિસ્તીઓ દેશનું ધણીપણું મેળવવા પ્રયત્ન કરતા હતા; વળી એ લડાઈઓ ટૂંક મુદતની હતી એમ પણ નહિ, પરંતુ એ તો મોટો વિગ્રહ હતો, કે જે ઠેઠ દાઉદના રાજ્યના અરસા સુધી ચાલુ રહ્યો. ઇસ્રાએલીઓની માફક પલિસ્તીઓ પણ કનાન પર ચઢી આવેલા લોકો હતા; પરંતુ ઇસ્રાએલના જે જે શત્રુઓ હતા તેમાં પલિસ્તી સૌથી ભયંકર શત્રુ હતો, કારણ કે તેઓની લડાયક તાલીમ અને વ્યવસ્થા, તથા તેઓનાં યુદ્ધશસ્ત્રો બહુ જ ચઢિયાતા પ્રકારનાં હતાં, અને તેઓ સ્વભાવે ઝનૂની હતા. હેબ્રીઓમાં એવું કંઈ પણ નહોતું, એટલું જ નહિ પણ તેઓમાં એકપણાનું બંધન નહોતું, અને સારા આગેવાનોની અછત હતી; વળી એ ઉપરાંત સૌથી ખેદકારક વાત એ હતી, કે તેઓનું ધર્મબળ પણ મંદ પડી ગયું હતું. આ બધાં કારણોને લીધે પલિસ્તીઓની સામે ઇસ્રાએલીઓ યુદ્ધમાં ટક્કર ઝીલી શકે એમ નહોતું. તેઓ તો એટલા બળવાન હતા, કે મિસરના એક ફારૂન રાજાએ (શમસેસ ૩જો) તેઓ વિષે એક વખત આ પ્રમાણે કહ્યું હતું: “તેઓનાં શસ્ત્રો સામે ટકી શકે એવો કોઈ દેશ નથી.”

પ્રથમ યુદ્ધ અફેક આગળ થયું. અફેક એસ્કાઇલોનના મેદાનમાં આવેલું છે. પહાડી ધાટો ઓળંગી ઓળંગીને પલિસ્તીઓ પાલેસ્ટાઇન દેશના મધ્ય ભાગ સુધી આવી પહોંચ્યા હતા. પાલેસ્ટાઇનના ઉત્તર ભાગમાં વસતા ઈસ્રાએલીઓ અને દક્ષિણ ભાગમાં વસતા ઈસ્રાએલીઓ, એ બેને જુદા પાડી દેવા, એવી તેમની મતલબ હતી. આ યુદ્ધમાં ઈસ્રાએલીઓ હાર્યા. ઈસ્રાએલીઓએ હાર ખાધી, તેથી ત્યાં ને ત્યાં જ તેઓએ સભા ભરી (આ સભામાં એલી હાજર નહોતો; એલીની ગેરહાજરી જાણે કે એવું સૂચવતી હતી, કે ઈસ્રાએલીઓના વિચારમાં એલીની સંમતિ નહોતી) અને એવું ઠરાવ્યું, કે પવિત્ર કરારકાશને રણક્ષેત્રમાં લાવવો, અને ફતેહ મેળવવી જ : “શીલોહમાંથી યહોવાહના કરારનો કેશ આપણે અહીં લાવીએ કે તે અહીં આવીને આપણને આપણા શત્રુઓના હાથમાંથી બચાવે” (૧ શમ. ૪ ; ૩).

ધંતરમંતર અને ધર્મ—પોતાના દેવને રણક્ષેત્રમાં લઈ જવા, એ રિવાજ મૂર્તિપૂજક લોકોમાં બહુ પ્રચલિત હતો. એજ પ્રમાણે પલિસ્તીઓ પણ તેમના દેવતાઓને લડાઈમાં લઈ જતા (૨ શમ. ૫ ; ૨૧). બધી જાતની મૂર્તિપૂજામાં ધંતરમંતર પર બહુ ભાર મૂકવામાં આવેલો છે. બુદ્ધિપૂર્વક અને નીતિપૂર્વક કારણો કે સાધનોની મદદ વગર પણ ફતેહ મેળવવાની અપેક્ષા તેઓ રાખતા. કેટલીક ખ્રિસ્તી મંડળીઓમાં હજી પણ એવા મંત્રતંત્રાદિ રીતરિવાજો ચાલે છે. કોઈક યીજને પવિત્ર માનવી અથવા કોઈ સ્થળને પવિત્ર માનવું એ ધંતરમંતર માન્ય બરોબર જ છે. જેમકે, કોઈ સંતસાધુનાં કપડાં પાસે રાખવામાં પૂણ્ય છે, એવું માનવું એ બૂલબરેલું છે; તેમજ જે જગાએ ખ્રિસ્ત જન્મ્યો હતો તે જગાએ જઈને પ્રાર્થના કરવી, એ બીજી કોઈ જગાએ પ્રાર્થના કરવા કરતાં વધારે સાર્યક છે, એવું માનવું એ મોટી ભૂખાઈ છે. ઈસુ પોતાના જીવનમાં જે જે જગાઓએ હર્યોફર્યો તે જગાઓ પવિત્ર ગણાએલી છે ખરી, પરંતુ તે એવા અર્થમાં નહિ કે તે પવિત્રતા પમાડનારી છે. એ જગાઓ બીજી જગાઓ કરતાં વિશેષ પૂણ્યશીલ છે, એવું માનવું જરૂરનું છેજ નહિ. તેવી જ વાત કરારકાશની છે. કરારકાશ હેબ્રીઓની વચમાં હોય, તો તેની હાજરી જ માત્ર તેમને જીત

ખમાડવાને પૂરતી છે, એવું માનવું એક મોટા પાપ બરાબર છે. એ તો ધર્મની માન્યતા નહિ, પરંતુ ધંતરમંતરની માન્યતા થઈ. તેમ છતાં પણ હેબ્રીઓએ એવું કયું, એ પરથી એમ જણાય છે, કે એ વખતે તેઓનો ધર્મ બહુ જ પડતી દશામાં આવી પડેલો હતો. એ વાતનું વર્ણન કરતાં “શમૂએલ”ના પુસ્તકના લેખકને બહુ નીચું જોવા જેવું લાગતું હતું, એમ દેખાય; કારણ કે તે લખે છે, કે “સૈન્યોનો ચહોવાહ, જે કેફીમની વચ્ચે બિરાજમાન છે,...તેના કરારનો કોશ છાવણીમાં આવ્યો, ત્યારે સર્વ ઇસ્રાએલીઓએ એવો જય જયકાર પોકાર્યો કે ‘પૃથ્વીમાંથી પડ્યા પડ્યા’” (૧ શમ. ૪; ૪, ૫). કરારકોશને ઇસ્રાએલ લોકો તાવીજતુલ્ય લેખતા હતા, અને એવું માનતા હતા કે તેની હાજરીથી તો વિજય મળવાનો જ મળવાનો. માણસોનું વર્તન અને તેવું હોય, તોપણ તેઓનો દેવ તેઓનો કાયમનો મિત્ર રહેશે, એવી માન્યતા રાખવી, તે ધંતરમંતરના જેવી એક જાતની મૂર્તિપૂજા છે. આ બાબતમાં ઇસ્રાએલી લોકોનો ચુનો વિશેષ ગંભીર છે, કારણ કે કરારકોશને તેઓએ તાવીજતુલ્ય ગણ્યો એટલું જ નહિ, પણ તે કરારકોશ જે હેબ્રી ધર્મમાં સાથી પવિત્ર ચીજ હતો તેની સંભાળ, હોદ્દની અને શીનહાસ જેવા એલીના ધર્મબ્રષ્ટ અને દુરાચારી લોકોના હાથમાં હતી. આવા માણસો ચઢી સમાજના ધાર્મિક આગેવાનો થઈ બેઠા હતા, ત્યારે તો ચઢી ધર્મ છેક જ અપોગતિએ પહોંચેલો હતો, એમ જ માનવું પડે. જે સોનાને કાટ ચઢે તો પછી લોહાનું તો પૂછવું જ શું! ધર્મના પ્રાણમાં બગાડ પેઠો, એટલે ધર્મનાં પ્રતીકોને તેમણે અચરિત માન આપવા માંડ્યું.

કરારકોશ રણક્ષેત્રમાં આવ્યો, એટલે થોડો વખત તો તે જોઈને પહિરતીઓ ગભરાયા ખરા, કારણ કે એ કરારકોશ જે દેવની નિશાનીરૂપ હતો તેણે મિસર દેશમાં જે મોટી મોટી ચમત્કૃતિઓ કરી હતી. તેની વાત મિસર દેશની આબુબાબુના દેશોમાં ફેલાઈ ગઈ હતી; વળી અરબમાં પ્રભુએ ઇસ્રાએલીઓને માટે જે જે અદ્ભુત કૃત્યો કર્યાં હતાં તે પણ પાડપાડોશીઓના દેશોને અજાણ્યાં નહોતાં. મિસરમાં તેમજ અરબમાં ચહોવાહે જે જે જાજાજા કૃત્યો કર્યાં હતાં તેણે અરબ લોકોનાં મનમાં

તાબું જ હતું. પરંતુ પલિસ્તીઓની ખીક માત્ર ક્ષણભરજ રહી-
થોડા જ વખત ઉપર તેઓ વિખેરાઇ ગયા હતા, પરંતુ પાછા એકદા
મળ્યા, અને એકબીજાને હિંમત આપતાં કહેવા લાગ્યા, કે “એ
પલિસ્તીઓ, તમે જળવાન થાઓ, ને હિંમત રાખો” (૧ શમ. ૪ ; ૯)-
જે પરિણામ આવ્યું તે તો અનિવાર્ય જ હતું. ઇસ્રાએલે તો પહેલાંના કરતાં
પણ વધારે સખત હાર ખાધી. લોકો હાર્યા એટલું જ નહિ, પણ જે
કાશ પર તેમને જીતવાનો આધાર હતો તે પોતે જ પલિસ્તીઓના હાથમાં
જઇ પડ્યો ; અને કરારકાશ પલિસ્તીઓના હાથમાં ગયો, એટલે ઇસ્રાએલી
લોકોને લાગ્યું, કે યહોવાહ સાથેના કરારનું જે કંઇ રહ્યુંસહ્યું હતું તેનો
હવે તો સમૂળગો નાશ થઇ ગયો.

શીલોહનું સત્યાનાશ—ઇસ્રાએલની હારથી શીલોહનું તો
સત્યાનાશ વળ્યું. એક હલકારાએ આવીને ઇસ્રાએલના પરાજય વિષેની
ખબર શીલોહમાં આપી. હલકારાનાં વસ્ત્ર ફાટી ગએલાં ને આખે શરીરે
ધૂળ ભરાએલી હતી. એ દુઃખદ સમાચાર શીલોહમાં આવ્યા, ત્યારે
“આખું નગર પોક મૂકીને રડ્યું” (શમ. ૪ ; ૧૩). પરંતુ એટલા
સમાચારમાં જ દુઃખનો અંત આવી જતો નથી ; ભારે સંકટની
વાત તો હજી હવે આવવાની છે. એલી યાજક મંદિરને દરવાજો
આસન ઉપર બેઠો બેઠો પાણીની પેટ લગાઇના સમાચારની રાહ
જોતો હતો. ઉંમર થઇ ગયાને લીધે તે આંધળોલીત થઇ ગએલો હતો,
તેનો દેખાવ કરુણા ઊપજાવે એવો હતો. યહોવાહના કરારકાશનું શું થયું
હશે એવી ચિંતાથી તેનું હૃદય કંપતું હતું. આ બીનાનું વર્ણન આ
પુસ્તકમાં બહુ જ આબેહૂમ રીતે કરેલું છે. જે ચતુર્થુણ આપત્તિ આવી
પડી હતી તે બહુ જ ખૂબીથી ગોઠવીને કહેવામાં આવે છે—પહેલાં સેન્યની
હાર, પછી જનનની ખુવારી, પછી સમાચાર સાંભળનારને અંગત લાગણી
થાય એવા વિચારની વાત, અને છેવટે કરારકાશ પરહરતગત થયાની
હકીકત. દરેક સમાચાર પછી “ને” ઉભ્યાન્વરી અવ્યય મૂકીને વાત
કરવામાં આવે છે, અને ઘંટ પર જેમ એક પછી એક ટકોરા પડે તેમ એક
વિપત્તિ પછી બીજી વિપત્તિની વાત કહેવામાં આવે છે—“ઇસ્રાએલ
પલિસ્તીઓ આગળથી નાહા છે, ને વળી સોડોમાં ખણી કતલ થઇ છે,

ને તારા બન્ને દીકરા, હોદ્દાની તથા શીનહાસ, પણ મરણ પામ્યા છે, ને ઇશ્વરનો કોશ [શત્રુના] હાથમાં ગયો છે.” (૧ શમ. ૪; ૧૭). આ તો એવો પરાભ્ય હતો કે જે પૂરેપૂરો થઇ ચૂકેલો હતો, એમાં કંઈ જ બાકી નહોતું. આ દુઃખદ સમાચારના આધાતથી, એલી જે વૃદ્ધ અને અશક્ત હતો તે મરણ પામ્યો. એ સમાચાર સાંભળતાંની સાથે તે પોતાના આસન પરથી પાછળ ઢળી પડ્યો, તેની ગરદન ભાંગી ગઇ, અને ભંગિત હૃદયે તે મરણ પામ્યો. એલીના મરણ સાથે તેના દીકરા શીનહાસની સ્ત્રી પણ તેજ વખતે અકાળ મૃત્યુવશ થઇ. તે મર્જવતી હતી, અને તેના પ્રસૂતિસમય પાસે હતો. પ્રસવવેદનામાં કષ્ટતાં કષ્ટતાં તેણે આ દુઃખદ ખબર સાંભળી, અને મરતાં મરતાં તેણે પોતાના પુત્રને આવું શોકજનક નામ આપ્યું : “ઇબ્રાએલ” જેનો અર્થ એ છે કે ગૌરવ લોપ થયું છે; એવું નામ પાડવાનું કારણ એ હતું, કે “ઇસ્રાએલમાંથી ગૌરવ જતું રહ્યું છે; કારણ કે ઇશ્વરનો કોશ લઇ જવામાં આવ્યો હતો” (૧ શમ. ૪; ૨૧). ઇસ્રાએલના ધર્મમાં બગાડ પેઠા હતો, અને તેથી તેઓની દશા બેઠી હતી; તોપણ ખરી ધાર્મિકતા ને દેશદાઝવાળાં સ્ત્રીપુરૂષો તેઓમાં હતાં ખરાં એવું આ પરથી જોઇ શકાય છે.

શાસ્ત્રમાં જુદે જુદે ઠેકાણે શીલોહ વિષે જે લખેલું છે, તે વાંચીને તેની દશા કેવી થઇ તે વિષે આપણે અટકળ કરી શકીએ છીએ. પ્રભુ વિર્મેયાહ પ્રબોધકને કહે છે, કે “માફ રથાન જે શીલોહમાં હતું...ત્યાં જાઓ;...તેની જે દશા મેં કરી તે જુઓ” (વિર્મે. ૭; ૧૨). વિજયવંત પલિસ્તીઓએ એ નગરનું નબોદ વાળ્યું. શીલોહના વિનાશથી માંડીને હેથ્રી ઇતિહાસના અંત સુધી તેનું નામ સદોમ અને ગમોરાહના જેવું રહ્યું; અને “પાપ પરિપક્વ થઇને મોતને ઊપજવે છે” (યાકૂબ ૧; ૧૫), એવો જ બોધ એ નામ વાંચતાં કે સાંભળતાં મળે છે : “જુઓ, તમારે ધર તમારે સાફ ઉજ્જડ રહેવા દીધેલું છે” (માત્થી ૨૩; ૩૮).

“શમૂએલ”ના પુસ્તકના શરૂઆતના અધ્યાયો વિષે એવું લાગે છે, કે શમૂએલની વાત પહેલાં આખી અને સળંગ હતી, અને આ શરૂઆતના અધ્યાયો તો એ આખી વાર્તામાંથી લીધેલા ઉતારો હોય. ચોથા અધ્યાયથી એ વાર્તા વૂટે છે, અને પલિસ્તીઓના હાથમાં કરારકોશ ગયા પછી તેનું સું થયું, તે હકીકત ચોથાથી છઠ્ઠા અધ્યાય સુધીમાં આવે છે. કરારકોશ વિષે જે વાત એ અધ્યાયોમાં આવે છે તે

ઉપરથી ધર્મવિષયક પુરાતન વિચારો કેવા હતા તે પર સારો પ્રકાશ પડે છે. હેબ્રી ધર્મના આ પુરાતન પ્રતીકમાં રહેલી શક્તિઓ વિષે હેબ્રી લોકોની જે માન્યતા હતી તે આ અધ્યાયોમાં જેવી બતાવેલી છે તેવી આખા જૂના કરારમાં બીજા ક્યાંય બતાવેલી નથી. તેઓની માન્યતા એવી હતી, કે કરારકોશમાં જડુઈ શક્તિ છે, તેથી તેને જ રણક્ષેત્રમાં આવેલો હોય તો તે વડે યુદ્ધમાં વિજય મળે, (જુઓ અધ્યાય ૪થો); પરંતુ એ ઉપરાંત તેમાં વધારે શક્તિ હતી, કે જોને યોગે ન્યારે પલિસ્તીઓનાં મંદિરોમાં તેને લઈ જવામાં આવ્યો, ત્યારે તેઓનો દેવ હાગોન તેની સામે જીતો રહી શક્યો નહિ (અધ્યા. ૫, ૬). (આ વિષે વધારે ખુલાસો મેળવવો હોય તો જુઓ “સેન્ચ્યુરી બાઈબલ”માં પ્રોફેસર કેનેડીફ્રા ૧, ૨ શમૂએલના પરિશિષ્ટમાં ટીકા ‘એ’).

કરારકોશનું શુ થયું તે વિષે—શમૂએલના પુસ્તકનાં સૌથી પુરાતન સાહિત્ય પરથી અધ્યા. ૪; ૧-૭; ૧ સુધીનો ફકરો લીધેલો છે. વિધર્મીઓની મૂર્તિઓ કરતાં યહોવાહ કેટલો બધો ચઢિયાતો છે, અને મૂર્તિપૂજનાં ચિહ્નો કરતાં યહોવાહની ભજનસેવામાં વપરાતાં ચિહ્નો કેટલાં બધાં ચઢિયાતાં છે, એ વિષે ઇસ્રાએલીઓની માન્યતા કેવી હતી, તે એ ફકરા પરથી દેખાય છે. પરંતુ આ ચઢિયાતાપણું બતાવવાની રીત બહુ પુરાતન વિચાર પ્રમાણે છે. આપણે પણ માનીએ છીએ, કે ઈશ્વર સર્વોત્કૃષ્ટ છે, પરંતુ એ ઉત્કૃષ્ટતા નૈતિક અને આત્મિક બાબતોમાં છે, એવું આપણે માનીએ છીએ. પ્રકૃતિએ ઈશ્વર કેવો છે, એ બાબતમાં તેનો મહિમા સમાએલો છે, એટલે કે તે પવિત્ર, ન્યાયી, સર્વ પર પ્રેમ કરનાર અને પરિશુદ્ધ છે. પરંતુ પુરાતન વખતે ઈશ્વર વિષે લોકોના વિચાર એવા નહોતા. તેઓ તો ઈશ્વરની શક્તિનાં બાહ્ય ચિહ્નો પર વિશેષ ધ્યાન દેતા હતા; એજ પ્રમાણે ઇસ્રાએલી લોકોનું પણ ધારવું હતું. બીજા દેવો કરતાં યહોવાહ કેટલો બધો મહાન છે, એ જે ચિહ્નો વડે બતાવાય તે બતાવવા તેઓ માગતા હતા. એ વિચારદષ્ટિથી આ અધ્યાયો લખેલા છે. જે પલિસ્તી લોકોએ કરારકોશનું હરણ કર્યું હતું તેઓને તેણે કેવું ભય પમાડ્યું તથા કેવાં કેવાં અગ્નયન કામો તેણે કર્યાં, તે વિષે એ અધ્યાયોમાં વિવેચન આવે છે. હાગોન* કરીને પલિસ્તીઓનો

* હાગોન ભૂમિદેવ હોય એવું માનવામાં આવે છે (હાગન=હાણો, અનાજ) કદાચ તે કનાનીઓનો દેવ હશે, અને પલિસ્તીઓએ તેને પોતાનો દેવ માની લીધો હશે. તે મત્સ્ય દેવ હતો એમ કેટલાક માને છે, પરંતુ એમ માનવાને સબળ કારણો નથી.

એક દેવ હતો, તે કરારકોશની આગળ જાેધો પડ્યો; વળી પલિસ્તીઓની સરહદમાં જાેધે એક પ્રકારની મરકી ચાલી, જેથી તેમનો દેશ ઉજ્જડ થવા જાેડો. તે પરથી પલિસ્તીઓએ એવું માન્યું, કે જે કરારકોશ ઇસ્ત્રાએલના દેવ યહોવાહનું ચિહ્ન છે, તેને આપણે હસ્તગત કર્યો છે, તેથી યહોવાહનો કાપ આપણા પર સળગી જાયો છે, અને તેને પરિણામે આ મહામરકી આપણા પર આવી પડી છે. તે વખતનો તેમનો ધર્મ અને તેમની પ્રેરકશુદ્ધિ, એ જેની મદદથી, આ સંકટો તેમના પર કેમ આવી પડ્યાં તેનો ખુલાસો તેઓએ કર્યો. તેથી કરારકોશ ઇસ્ત્રાએલીઓની પાસે પાછો મોકલીને યહોવાહની સાથે સમાધાન કરવાનો તેઓએ સંકલ્પ કર્યો. પરંતુ કરારકોશ પાછો મોકલતી વખતે જે જે બેટો તેમણે મોકલી, તે પરથી પલિસ્તીઓમાં કેવા કેવા વહેમ ચાલતા હતા તે જણાઈ આવે છે. પલિસ્તીઓમાં જે ગુમડાંનો રોગ ફાટી નીકળ્યો હતો તે ગુમડાંની પ્રતિભાઓ, અને તેઓનાં ખેતરોમાં જે જાેદરો પડ્યા હતા તે જાેદરોની પ્રતિભાઓ પણ તેમણે કરારકોશની સાથે મોકલી. તેઓએ જે પાપ કર્યું હતું તેનું સમાધાન અને પ્રાયશ્ચિત્ત કરવાને, તેઓના વખતમાં જે જ્ઞાન-પ્રકાશ હતો તેના પ્રમાણમાં તેમનાથી જે બની શક્યું તે તેઓએ કર્યું. આવી રીતે પ્રાયશ્ચિત્ત કરવું તે આપણી દષ્ટિએ મૂર્ખતાભરેલું લાગે, પરંતુ ખ્રિસ્તમાં જે પ્રકાશ આપણને હાલ મળેલો છે, તે તે વખતમાં નહોતો.

બધા પ્રકારના રોગો અને ઉપદ્રવો ઈશ્વર તરફથી ખારાખાર આવે છે, એવું પુરાતન કાળના લોકો માનતા હતા; જૂના કરારના લેખકો પણ એવું જ માનતા હતા—જુઓ “મારો (યહોવાહના) સઘળા અનર્થો” (નિર્ગ. ૯; ૧૪); “તારી (યહોવાહની) [મોકલેલી] આફત” (ગીત. ૩૯; ૧૦). આ વખતે પલિસ્તીઓમાં જે રોગ ફાટી નીકળ્યો હતો તે વિષે પણ પલિસ્તીઓનું તેમજ ઇસ્ત્રાએલીઓનું માનવું એવું જ હતું. જે રોગ તેઓ પર આવ્યો હતો તે આંકિયો તાવ અથવા બદનો રોગ હતો (૧ શમ. ૫; ૬). જાેદરો તો રોગવાહક ક્ષુદ્ર જીવનજીવો છે. આ રોગ એક જગાએથી બીજી જગાએ કેવી રીતે ગયો તે આ ઉપરથી હવે આપણે સમજી શકીએ છીએ. અમુક એક રથજો પહેલવહેલો એ રોગ ફાટી નીકળ્યો; પછી રોગવાહક જાેદરોએ તે ચેપ ફેલાવ્યો, એમ અનેક જગાએ તે ચાલુ થયો. એવી જ રીતે ઇસ્ત્રાએલમાં પણ તે આવ્યો, જેથી બેથ-રોમેશમાં એ રોગથી ૭૦ માણસો મરણ પામ્યાં (૧ શમ. ૬; ૧૬માં પચાસ હજાર ને સિત્તેર માણસો મરણ પામ્યાં, એવું લખેલું છે, પરંતુ એ તો માત્ર લલિયાનો હસ્તહોષ છે; ખરો આંકડો માત્ર સિત્તેર છે).

પક્ષિસ્તીઓના દેશમાં કરારકોશ ક્યાં ક્યાં ભટક્યો, અને જ્યાં જ્યાં તે ગયો ત્યાં લોકો પર કેવો ઉપદ્રવ આવી પડ્યો, અને આખરે તે કેવી રીતે ઇસ્લાએલીની ભૂમિમાં પાછો આવ્યો, એ બધા પરથી આપણે જોઈ શકીએ છીએ, કે એ બધું કુદરતી કારણોમાંથી ઉદ્ભવ્યું, પરંતુ તે બધું ખરે તાકે અથવા યથાપ્રસંગ બન્યું તે પરથી તેમાં પ્રભુનો હાથ છે એવું તે લોકોએ માન્યું. પરંતુ એનું શુભ પરિણામ એ આવ્યું, કે દુઃખમાં આવી પડેલા ઇસ્લાએલી લોકોનો વિશ્વાસ એવાં કુદરતી કારણોની મારફતે પુષ્ટિ પામ્યો, અને છુટકારાની આશા પણ તેઓમાં ઉદ્ભવી. તેમ છતાં પણ જ્યારે કરારકોશ પાછો આવ્યો ત્યારે જોઈએ તેવી તેની કદર અને દરકાર કોઈએ કરી નહિ. કલિયુગનો કેવો કમનસીબ સંજોગ! આટલેથી કરારકોશની વાત પકતી રહે છે તે ઠેક રશ્મીએલના ફટા અધ્યાયમાં તે પાછી નીકળે છે. બાકીના અધ્યાયોમાં એનું નામનિશાન આવતું નથી. પરંતુ આમ થવાનું કારણ કદાપિ એ હોય, કે ક્રિયાંથ-યઆરીમ (=જંગલ કે ઝાડીનું નગર) જ્યાં એ કોશ રાખવામાં આવ્યો હતો તે માત્ર નામનું હેત્રી હદમાં હતું, પણ ખરૂં જોતાં દાગિદ રાજના વખત સુધી તે પક્ષિસ્તીઓના કબજાનું શહેર હતું, તેથી ઇસ્લાએલીઓને ક્રિયાંથ-યઆરીમ આવી કોશ લઈ જતાં પક્ષિસ્તીઓએ કદાપિ અટકાવ કર્યો હશે. પરંતુ જ્યારે દાગિદ રાજ થયો, અને તે પક્ષિસ્તીઓ પર જીત પર જીત મેળવતો ગયો, ત્યારે ઇસ્લાએલીના ઇતિહાસમાં કોશની વાત ફરીથી શરૂ થાય છે.

પ્રકરણ ૭મું

શમૂએલ ન્યાયાધીશ—શાહીલ

(૧ શમૂએલ અધ્યાય ૭-૬.)

મિસ્પાહમાં સર્વ ઈસ્રાએલીઓની સભા—કરારકોશ વિષે આગળના પ્રકરણમાં જે વાત આવી ગઈ તે થઈ ગયા પછી શમૂએલની વાત ફરીથી ૭;૫ આગળથી શરૂ થાય છે. શીલોહના પવિત્રસ્થાનમાં એક નાના છોકરા તરીકે કામ કરતો આપણે તેને છેલ્લો જોયો હતો. ત્યાર પછી કરારકોશની વાત આવી. પરંતુ ફરીથી ૭;૫માં આપણે તેને જોઈએ છીએ ત્યારે તે નાનો છોકરો નથી, પણ પુખ્ત ઉંમરે પહોંચેલા પુરુષ તરીકે જોઈએ છીએ; વળી હવે તો તે ઈસ્રાએલમાં એક દૃષ્ટા અને ભરોસાપાત્ર આગેવાનની જગા સાચવનાર થયો છે. તે નાનો છોકરો હતો ત્યારથી અત્યારે તે મોટો માણસ થયો છે, એ અરસામાં શમૂએલ સંઘની કંઈજ આપણા વાંચવામાં આવતું નથી. પરંતુ માત્ર શમૂએલના સંઘમાં જ આવી વાત છે એમ નથી. બાઈબલમાંના ઘણા વિખ્યાત પુરુષોની વાત એવી જ છે. દાખલા તરીકે જુઓ : મુસા—તેના જન્મનું વૃત્તાંત શાસ્ત્રમાં મળે છે, પછી તેના વિષે લાગણું એવું વાંચીએ છીએ, કે “તે મોટો થયો ત્યારે... પોતાના બાઈઓ પાસે ગયો.” (નિર્ગ. ૨; ૧૧). વળી જુઓ ઈસુ ખ્રિસ્ત તથા થોહાન આમિસ્મા કરનાર.

ઈસ્રાએલ કોમ પર જે આપદાઓ આવી પડેલી હતી તે વિદારવાનો ખરો ઉપાય કયો છે, તે શમૂએલ સમજી ગયો. કદાપિ કોઈના મનમાં એમ પ્રશ્ન ઊઠે, કે “પશ્ચાત્તાપ કરવાથી શું વળે?” તેનો જવાબ એ છે, કે “પશ્ચાત્તાપ કરવાથી શું ન વળે?” આવું શમૂએલનું મન હતું, અને તેની પછી જે જે મહાન સુધારકો થઈ ગયા તેઓની પેઠે લોકોની આગળ તેણે જે પ્રથમ શબ્દ ઉચ્ચાર્યો હતો તે એજ હતો, કે “પસ્તાવો કરો;”

“તમારામાંથી અન્ય દેવો તથા આશ્તરોથને કાઢી નાખો, ને તમારે મન યહોવાહ તરફ વાળો, ને ફક્ત તેની ઉપાસના કરો ; એટલે તે તમને પક્ષિસ્ત્રીઓના હાથમાંથી છોડાવશે ” (૧ શમ. ૭ ; ૩). જ્યાં સુધી માણસ પસ્તાવો કરે નહિ ત્યાં સુધી પ્રભુ તેને આશીર્વાદ દઈ શકે નહિ ; કારણ કે એ તો તારણદાયક કૃપા છે, અને તે માત્ર કોઈ વ્યક્તિને માટે છે એમ નહિ, પરંતુ તે તો આખી ક્રામને માટે પણ છે. તોપણ ધણીવાર એવું બને છે, કે ન જ ચાલ્યે કોઈ પણ કામ પસ્તાવો કરે છે. તેઓ આંતરિક શાંતિ મેળવવા ઇચ્છે છે, પણ પોતાનું અંતર તપાસવા ઇચ્છતા નથી ; તેઓ દુઃખમાંથી બચી જવા ઇચ્છે છે, પણ પાપ મૂકી દેવદ્વંદ્વતા નથી ; તેઓ સુખ ઇચ્છે છે, પણ તેઓને સખતાઈ ગમતી નથી

આખી ક્રામ દીન થઈ ગઈ—યરૂશાલેમથી પાંચ માઇલ દૂર પ્રાચીન કાળથી પવિત્ર મનાતું એક સ્થળ હતું (હજી પણ મુસલમાન લોકો તે સ્થાનને પાક ગણે છે). ૫૦૦ ફૂટ ઊંચી એક ટેકરી પર તે આવેલું છે. તે એવા ઊંચાણમાં આવેલું છે, તેથી તેનું નામ ‘મિરપાહ’ એટલે ‘ચોકીનો ધુરજ’ પડ્યું છે. એ પ્રખ્યાત ઐતિહાસિક સ્થળ છે. આ સ્થળે આખી ઇસ્લાએલી જમાતને શમૂએલે એકઠી કરી, અને તેમને વચન આપ્યું, કે “હું તમારે સાથે યહોવાહને વિનંતી કરીશ” (૧ શમ. ૭ ; ૫).

“મક્કાખીઓ”નું પુસ્તક વાંચવાથી માલૂમ પડે છે, કે તેઓના વખત-પણ આજ સ્થળે આખી જમાતનો એક મોટો મેળાવડો થયો હતો. તે વખતે પણ આખી ક્રામ દીન થઈ હઈ હતી : “કારણ કે ઇસ્લાએલ ક્રામમાં પહેલાં મિરપાહમાં પ્રાર્થનાસ્થાન હતું” (મક્કાખી ૩ ; ૪૪). સ્કૉટલાંડ દેશની આખી પ્રજા પોતાના સંકટ સમયે પ્રભુ બાણી ફરતી, અને દીન થઈ જઈને પ્રભુ સાથે કરાર કરતી, એવું સ્કૉટલાંડ દેશમાં વારંવાર બનેલું છે એમ તે દેશના ઇતિહાસ પરથી માલૂમ પડે છે. કોઈ પણ ક્રામના ઇતિહાસમાં ધણી એવી બાબતો હોઈ શકે છે, કે જે વિષે એ ક્રામનાં ભવિષ્યનાં ફરજદાર એમ કહે, કે અમારા પૂર્વજોએ ફલાણું ફલાણું નહિ કર્યું હોત તો સાથે. પરંતુ પસ્તાવો એવી વાત નથી કે જે વિષે

કેમ પણ માણસ કેમ પણ વખતે વાંધો કાઢી શકે. મેં કે અમે કલાણું ખાટું કર્યું છે, એમ નિર્ભયતાથી કહી દેવું, એમાં ધણો ફાયદો છે, અને એથી આપણું કામ ધણું સરળ થાય છે. પશ્ચાત્તાપ કરવો એનો અર્થ એ છે, કે આપણી જીવાનીના ઢ્યુપચુ વિચારોને પડતા મૂકવા, અને સ્થિરતાથી આગળ ડગલાં ભરવાં.

શમૂએલે તો પ્રાર્થનાના ઉત્તરમાં મળેલો છોકરો હતો, અને તે જાતે પણ પ્રાર્થનાવાદી પુરુષ હતો. “તેના નામને અરજ કરનારામાં શમૂએલે પણ યહોવાહને અરજ કરી” (ગીત. ૯૯; ૬). તેજ પ્રમાણે લોકોના મધ્યસ્થ તરીકે મુસાની સાથે વિમેંયાહ પ્રબોધક શમૂએલેને પણ ગણે છે (વિમેં. ૧૫; ૧). તેઓએ હવે પોકાર કરીને શમૂએલેને કહ્યું, કે “તારા સેવકોને સાફ...વિનંતી કર” (૧ શમ. ૧૨; ૧૯). તેના જવાબમાં શમૂએલે કહ્યું, કે “તમારે વાસ્તે પ્રાર્થના કરવાનું મૂકી દેવાનું પાપ યહોવાહની વિરુદ્ધ હું કરું એમ ન થાયો” (૧ શમ. ૧૨; ૨૩). શમૂએલે પ્રાર્થના કરી, તે સાથે લોકોએ પાણી કાઢીને યહોવાહની આગળ રેડ્યું. આ તો એક કૃતોપમા હતી. ઇસ્રાએલી લોકો અરણ્યમાં મુસાફરી કરતા હતા, ત્યાં તેમને પાણી કેટલું અમૂલ્ય હતું, તે બતાવવાને એશક આ કૃતોપમા તેઓએ કરી હતી. તરસી ભૂમિ પર પાણી રેડવું, એનો અર્થ એ છે, કે પોતાની મોઢામાં મોંઘી અને વહાલામાં વહાલી વસ્તુથી યહોવાહની સેવા કરવી. દાજિદ રાજાએ પણ એક વખતે એવું જ કર્યું હતું. તેના મનનો ભાવ પણ એવો જ હતો. એક વખત તે યુદ્ધમાં જોડાયેલો હતો, ને તેને પુષ્કળ તરસ લાગી. તેણે પાણી પીવાની ઇચ્છા દર્શાવી. એટલે તરત ત્રણ પુરુષો શત્રુઓના દળમાં થઈને પોતાના જીવને જોખમે પાણી લઈ આવ્યા. એટલા મોટા ભોગે પાણી આણેલું હતું, તેથી દાજિદે તે પીધું નહિ, પણ યહોવાહની આગળ તે રેડી દીધું (૨ શમ. ૨૩; ૧૬). આ જગાએ પાણી રેડવાની જે કૃતોપમા લોકોએ કરી હતી તેનો અર્થ તો ગીતશાસ્ત્રમાં જેમ ઠેકાણે ઠેકાણે બતાવેલું છે તેમજ છે,—“હે લોકો, તેની આગળ તમારું હૃદય ખુદલું કરો” (ગીત. ૬૨; ૮).

એએન-એએર—ઇસ્રાએલી લોકોની આખી જમાત એક સ્થળે એકઠી થઈ, એ તો લોકોમાં કંઈ નવીન જગૃતિ આવી છે એવું સૂચવતું

હતું. આથી પલિસ્તીઓ ગભરાયા, તેથી આવી જાગૃતિને મૂળમાંથી જ નાબૂદ કરવાના હેતુથી, ઇસ્રાએલી લોકો પર તેઓએ એકાએક સખત હુમલો કર્યો, અને તેઓના મેળાવડામાં ભંગાણ પાડ્યું. પરંતુ ઇસ્રાએલીઓ પ્રભુ તરફ પાછા ફર્યા હતા, અને એમ કરતાં તેઓનું મહાબળ તેમનામાં પાછું આવ્યું હતું. પરિણામે ઇસ્રાએલીઓનો વિજય થયો; વળી એવામાં મોટા ઘડાકા સાથે આકાશમાં ગર્જના થઇ, એ સાંભળીને પલિસ્તીઓ બા ગયા, તેઓનો પૂરા પરાભવ થયો, ને તેઓ પોપારા ગણી ગયા. એમ કહીએ તો ચાલે કે શોકની લાંબી રાત્રી પછી ઇસ્રાએલીઓનો પ્રાતઃકાળ થયો. આ વિજયથી તેઓને જે આનંદ થયો તેના સ્મરણમાં તેઓએ ત્યાં એક પથ્થર ઝીમો કર્યો, ને તેનું નામ “એબેન-એઝેર” (અર્થાત્ સહાયનો પથ્થર) પાડ્યું.

“એબેન-એઝેર ઝીમો કરે હું ત્યાં,
આવી પહોંચ્યો તારી સહાયથી હું જ્યાં.”

થેમસ કાલ્વિન પોતાની માની વરસગાંઠને દિવસે તેના પર એક વખત આ પ્રમાણે લખ્યું હતું : “જેમ પ્રાચીન હેબ્રીઓ ખરા ભક્તિભાવથી કહેતા હતા તેમઆપણે કહેવું જોઇએ, કે ‘અત્યાર સુધી યહોવાહે આપણને સહાય કરી છે.’ ખરેખર, આપણે માથે ગમે તેટલાં સંકટો હોય તોપણ યહોવાહની સહાય વિના આપણે રહ્યાં નથી અને રહીશું પણ નહિ.” એબેન-એઝેરમાં ઇસ્રાએલીઓને પલિસ્તીઓ સાથે જે લડાઇ થઇ અને તેમાં તેઓને જે વિજય મળ્યો તેમાં શમૂએલનો હાથ હતો. એ સિવાય બીજા કોઇ યુદ્ધમાં શમૂએલે ભાગ લીધો હોય એવું તેના વિષે લખેલું નથી. આ વિજયથી શમૂએલની ખ્યાતિ લોકોમાં ઘણી વધી ગઇ, તેથી એમ માનવું સકારણ છે, કે એ ખ્યાતિને લીધે તે ન્યાયાધીશ પદ પામ્યો; કારણ કે એબેન-એઝેરની વાતના સંબંધમાં આપણે વાંચીએ છીએ, કે “તે વરસોવરસ અનુક્રમે એથેલ, ગિદગાલ તથા મિસ્પાહમાં જતો હતો, ને તે સધળે ઠંકાણે ઇસ્રાએલનો ન્યાય કરતો હતો. રામાહમાં તે પાછો આવતો હતો કેમકે ત્યાં તેનું ઘર હતું; ત્યાં તે ઇસ્રાએલનો ન્યાય કરતો હતો; અને ત્યાં તેણે યહોવાહને સાક્ષી એક વેદી બાંધી” (૧ શમ. ૧૭; ૧૬, ૧૭).

ધર્મપતિત દીકરાઓ—શમૂએલના આરિત્ર્યમાં તેના વિષે કંઈ જાણવામાં ન આવ્યું હોય એવા સમયો ધણા છે. મિરપાહમાં આપણે તેને એક જીવાન પુરુષ તરીકે જોયો હતો. ફરીથી ન્યારે તેની વાત આવે છે ત્યારે એક વૃદ્ધ પુરુષ તરીકે તે આપણી નજરે પડે છે ; અને ઇસ્રાએલનો ન્યાય કરવામાં તેના દીકરાઓ તેના મદદનીશો છે. પરંતુ દીકરાઓના સંબંધમાં તો જેવી એલીની વાત છે તેવી જ શમૂએલની પણ છે. એલીના દીકરાઓ જેમ જૂંડા હતા તેમ શમૂએલના પણ હતા. એટલું તો ખરું કે હોફની અને શીનહાસ જેવાં અમંગળ કૃત્યો કરતા હતા તેવા જ પ્રકારનાં અમંગળ કૃત્યો શમૂએલના દીકરા કરતા હતા એમ નહોતું. પરંતુ તેઓને વળી ખીજી જાતનું પાપ વળગ્યું હતું. તેઓને દ્રવ્યનો લોભ લાગ્યો હતો ; તેઓ લક્ષ્મીદેવીની પૂજા કરતા હતા. તેઓ પુષ્કળ લાંચ લેતા હતા, અને એવું કરીને ઇનસાફને ઊંધો વાળતા ; ઇસ્રાએલી ન્યાયાધીશોએ કેવા હોયું જોઈએ, એ વિષે મુસાએ જે ઊંચું ધોરણ ઠરાવ્યું હતું, તે ધોરણમાંથી તેઓ ધણા નીચા ઊતરી ગયા હતા. “હોશિયાર માણસો, ઇશ્વરનો ડર રાખનાર, સત્ય પુરુષો, તથા સ્વાર્થ-દ્રેષકા” (નિર્ગ. ૧૮ ; ૨૧) એવા જે માણસો હોય તેઓ ઇસ્રાએલના ન્યાયાધીશો થઈ શકે, એવું મુસાએ ઠરાવ્યું હતું. આવી જાતની કાંઈપણ લાયકાત શમૂએલના દીકરાઓમાં નહોતી. તેઓએ તો ન્યાયાધીશના પદને બ્રૂટ કર્યું હતું ; અને ઇસ્રાએલમાં ન્યાયાધીશના પદની પડતી થઈ, તેની થોડીધણી જવાબદારી શમૂએલના પુત્રોને માથે હતી.

અમારે રાજા જોઈએ—ન્યાયાધીશના પદની પડતી દશા આવી તેને માટે શમૂએલના દીકરાઓ થોડેધણે અંશે જવાબદાર હતા, એવું આપણે જોઈ ગયાં. પરંતુ તેઓ જ એકલા તેનાં કારણરૂપ હતા એમ નહિ. એમ થવાનાં ખીજાં કારણો પણ હતાં. તેઓને એવો કોઈ માણસ જોઈતો હતો કે જે આખી ઇસ્રાએલી કામની એકતા જાળવે. ગિદઓન ન્યાયાધીશના વખતમાં લોકોએ રાજા માગ્યો હતો, એવું આપણે આગળ જોઈ ગયાં છીએ (પ્રકરણ ૩૦). પલિસ્તીઓએ જેમ જેમ ઇસ્રાએલીઓ પર વધારે હુમલા કર્યા, તેમ તેમ ઇસ્રાએલીઓને ખાતરી થતી ગઈ, કે આપણો રાજા હોય તો શાઈ ; “કે જેથી અમે પણ ખીજી સર્વ પ્રજાઓના

જેવા થઈએ ; એટલે અમારો રાજ અમારો ન્યાય કરે, અમારી આગળ ચાલે, ને અમારી લડાઈઓ લડે ” (૧ શમ. ૮ ; ૨૦). રાજ માગવાનું દેખીતું કારણ તો ન્યાયાધીશ પદને માટે શમૂએલના દીકરાઓની નાલાયકી એ હતું, પરંતુ ખરૂં કારણ તો એ હતું કે તે જમાનાની એ જશરિયાત હતી. કનાન દેશમાં ઇસ્રાએલને જે કડવો અનુભવ થતો હતો તે એવું બતાવતો હતો, કે જ્યાં સુધી આખી જમાતના લોકો એકબીજાના જોડિયા તરીકે રહેશે નહિ, અને જ્યાં સુધી બધા લોકો એક જ આગેવાનની સરદારી તળે રહેશે નહિ, ત્યાં સુધી જોરજુલમ અને સતાવણી તેઓને વેડવાં જ પડશે. વળી એ ઉપરાંત ધાર્મિક કારણોને લઈને પણ ઇસ્રાએલમાં રાજની અગત્ય ઊભી થઈ હતી. ઇસ્રાએલીઓ વારંવાર તેઓના શત્રુઓની આગળ યુદ્ધમાં હાર ખાતા હતા, તેથી યહોવાહ પરથી તેઓનો વિશ્વાસ નબળો પડી ગયો હતો ; અને પાછલી પેઢીના લોકોએ જેમ કહ્યું હતું, કે “ મારો માર્ગ યહોવાથી સંતાડેલો છે, ને મારો ન્યાય મારા દેવના લક્ષમાં નથી ” (૫શા. ૪૦ ; ૨૭) તેમ કેટલાએક લોકો તો કહેતા હતા. આવી રીતે ધાર્મિક કારણોને લઈને, તેમજ દેશહિતનાં કારણોને લઈને ઇસ્રાએલમાં રાજની માગણીનો પોકાર થઈ રહ્યો હતો—ભવિષ્યના લોકોમાં ખરા ધર્મનું પ્રકટીકરણવાહક પાત્ર થવાને ઇસ્રાએલ કામને બચાવ કચે જે છૂટકો હતો.

રાજ બનાવવાની વાત, અને શમૂએલે એ કામમાં જે લામ લીધો તે વાત બરાબર સમજવી મુશ્કેલ છે, કારણ કે “શમૂએલ”ના પુસ્તકમાં એ ને એજ વાતના બે હેવાલો આપવામાં આવ્યા છે, તેથી એ બનાવની હકીકત સમજવામાં જરા ગૂંચવણ ઊભી થાય છે. એ બે હેવાલોમાં જે પહેલાનો હેવાલ છે તેમાં તો જે પ્રમાણે આપણે જોઈ ગયાં તે પ્રમાણે જ હકીકત છે ; પરંતુ બીજો હેવાલ જે છે તે ઈ. સ. પૂર્વે ૬૨૧ પછીનો છે. તે તો શૂંડા રાજ્યો તરફથી થએલા અનુભવ પરથી લખવામાં આવેલો હોય એમ લાગે છે. એક પછી એક શૂંડા રાજ્યો ગાદી પર આવવા લાગ્યા હતા, અને દેશ પર જે જે આક્રમો આવી હતી તેના કારણરૂપ તે રાજ્યો હતા. તેથી પાછલા હેવાલનો લેખક પોતાના જમાનાના દષ્ટિબિન્દુથી જોઈને એમ બતાવવા માગે છે, કે રાજ્યો ઠરાવવામાં પહેલેથી જ ભૂલ થએલી છે ; તદનુસાર શમૂએલ પોતે તો પહેલેથી જ રાજશાસનની વિરૂદ્ધ છે.

શમૂએલ રાજ બનાવનાર—શમૂએલ પોતે ન્યાયાધીશ તરીકે ઉછર્યો હતો, તેથી ન્યાયાધીશપદ ઊંચલાવી નાખવામાં આવે, એ તેને

અમતું ન આવે એ સ્વાભાવિક જ છે ; વળી ન્યાયાધીશ તરીકે કંઈ જેવી તેવી વ્યક્તિઓ થઈ ગઈ એમ પણ નહોતું. દમોરાહ, ગિદઓન જેવી વ્યક્તિઓ ન્યાયાધીશપદે આવી ગઈ હતી. શમૂએલ પોતે અને તેના છોકરાઓ પણ ન્યાયાધીશ ગણાયા હતા. એ બધું ખરું, પરંતુ શમૂએલ જેમ ન્યાયાધીશ તથા પ્રમોધક હતો, તેમ તે દેશદાઝ ધરાવનાર પણ હતો. તેથી લોકોએ રાજની જે માગણી કરી તેના એ હેવાલોમાંના પહેલા હેવાલ પરથી જોઈ શકાય છે, કે જો કે આ માગણી તેને ગમતી નહોતી, વળી એ માગણીનાં પરિણામ માઠાં આવશે એવી તેને દહેશત હતી, તોપણ તે બધું કારે મૂકીને તથા પોતાની અંગત લાગણીઓને સંતાડીને, તેણે એ બાબતમાં આગેવાનીલયો લાગ લીધો. નવા સંજોગો પરથી નવી નવી ફરજોનું જ્ઞાન થાય છે ; અને ઈશ્વરના બહુવિધ વિધાનમાં એવું બને છે, કે જે પુરાતન વ્યવસ્થા તે વહી જાય છે, અને તેનું સ્થાન નવી વ્યવસ્થા લે છે. મુસાની પેઠે શમૂએલે પણ પોતાને માટે કંઈ ઇચ્છ્યું નહિ. તેણે લોકો આગળ એક ભાષણ કર્યું. તેમાં ન્યાયાધીશ તરીકે તેણે જો કાંઈનું કંઈ બગાડ્યું કે પડાવી લીધું હોય, અથવા તેના પોતાના સ્વાર્થને સારૂ જો તેણે પોતાનું ન્યાયાધીશપણું વાપર્યું હોય તો તે બતાવી આપવાનો તેણે લોકોને પડકાર કર્યો. એવું કાંઈ પણ જાતનું તહોમત લોકો તેના પર મૂકી શક્યા નહિ. તે નિષ્કલંક અને અદ્વૃષ્ટીય હતો.

આખી ઇસ્રાએલી જમાત મિસ્પાહમાં બીજી વાર મળી, એવું બીજા હેવાલમાં જણાવવામાં આવ્યું છે. રાજ કેવો નીવડશે એ વિષે શમૂએલે લોકોને એ સભામાં જણાવ્યું. પૂર્વદેશીય રાજ્યો પોતાની રેયત પર જેવી જોહુકમી ચલાવતા હતા તેનું દિગ્દર્શન કરાવીને શમૂએલે લોકોને કહ્યું, કે તમે રાજ માગો છો ખરા, પણ તમારા રાજ્યો તમારૂં પ્રતિપાલન કરવાને બદલે તમારા પર જીલમ કરશે, ને તમને ત્રાસ આપશે (૧ શમ. ૮ ; ૧૦-૧૭). ઇસ્રાએલ અને યહુદાહનાં રાજ્યોમાં જે રાજ્યો પાકળથી થયા, તેમાંના ઘણા રાજ્યો શમૂએલના કહેવા પ્રમાણે જીલમી અને પ્રજાનું અહિત કરનાર નીવડ્યા હતા. શમૂએલે દારેલા ચિત્રની આબેદૂજ પ્રતિમા તેઓમાં દેખાતી હતી.

શાગિલનો રાજ્યાભિષેક—હવે ઇસ્રાએલને રાજા મળવાની તૈયારી છે. બિન્યામીનના કુળમાં એક શ્રીમંત માણસ હતો. તે મોટો જાગીરદાર હતો. તેને એક દીકરો હતો, તેનું નામ શાગિલ હતું. આ વખતે આ દીકરો જરજીવાનીમાં હતો, અને દેખાવમાં બધી રીતે રાજા જેવો શોભતો હતો. “ઇસ્રાએલપુત્રોમાં તેના કરતાં કોઈ સુંદર નહોતો; લોકોમાં જોયામાં જોયાં માણસોનાં માથાં પણ તેના ખભા સુધી જ પહોંચતાં હતાં” (૧ શમ. ૯; ૨). રાજા થવાને શાગિલ બધી રીતે લાયક દેખાય છે. એક દિવસ એવું બન્યું કે તેના આપનાં ગધેડાં ખોવાઈ ગયાં. તે શોધવાને એક ચાકરને લઈને તે નીકળ્યો. પરંતુ દેવેયોગે ગધેડાં શોધવા જતાં તેને માદી મળી. ગધેડાંની શોધમાં તેઓ ડુંગરા અને ખીણો બધું ખૂંદી વળ્યા, પણ કંઈ પત્તો લાગ્યો નહિ. સંધ્યાસમય થતાં (ત્રીઓ દૂર પાણી ભરવા નીકળી હતી તે વખતે) તેઓ રામાહ આવી પહોંચ્યા. અહીં આવ્યા એટલે ચાકરને યાદ આવ્યું, કે આટલામાં ક્યાંક એક સાધુજન રહે છે. ભવિષ્યમાં શું શું બનવાનું છે તેની જાંખી કરાવતો હોય, એવી રીતે લેખક આ દીકરો લખે છે, કારણ કે દૃષ્ટાન્તા ધરથી શાગિલ તદ્દન અજાણ્યો હોય, એવી રીતે તે શાગિલનું વર્ણન કરે છે. પોતાના દેશમાં તે વખતે સાથી મોટો ધર્મધુરંધર કાણ હતો તે વિષે શાગિલને કંઈ પણ જ્ઞાન હોય એમ લાગતું નથી. ઇશ્વરના સહવાસમાં જે રહેતો હતો અને જેનાં ભવિષ્યે સાચાં પડવાથી માણસો તરફથી જેને માન મળતું હતું તે વ્યક્તિને ઓળખવા સાથે શાગિલને કંઈ નિસબત નહોતી. તોપણ શાગિલે અને તેના નોકરે પ્રબોધકને મળવાનું ધાર્યું. પહેલાંના વખતમાં દેવવાણી સાંભળવાને પ્રબોધકની પાસે જ્યારે કોઈને જવું પડતું ત્યારે તેને તે બદલ ફી આપવી પડતી. એવી ફી લઈને આ એ જણ શમૂએલ પાસે ગયા.

શમૂએલ અને શાગિલ—શાગિલ શમૂએલને મળવા આવતો હતો, ત્યારે શમૂએલ વેદી પર યજ્ઞ ચઢાવતો હતો, પરંતુ તે શાગિલની રાહ જોતો હતો, (૧ શમ. ૯; ૧૫). શાગિલ આવ્યો એટલે યજ્ઞ વખતે કરવામાં આવતી ઉજ્જણીમાં શમૂએલે તેને નોતર્યો. જમણ વખતે જેટલું માન આપી શકાય તેટલું માન શમૂએલે શાગિલને આપ્યું. ભોજનગૃહમાં

જે માનનું આસન હતું તે આસને શાગિલને બેસાડવામાં આવ્યો, અને ભોજનમાં શમૂએલનો જે હિસ્સો હતો તે પણ શાગિલને આપવામાં આવ્યો. ત્યાર પછી શમૂએલે શાગિલને કહ્યું, કે “તારાં ગધેડાં જે...ખોવાઈ ગયાં હતાં...તે મળ્યાં છે” (૧ શમ. ૯; ૨૦); વળી ભાવખ્યમાં તેને માટે પ્રભુએ જે જે ઠરાવ્યું હતું, તેના પણ ધશારો શમૂએલે તેને કરી દીધા. પછી રાત પડી, તેથી ધરના ધાખા પર શાગિલને સારૂ પલંગ બિછાવવામાં આવ્યો. શાગિલ જઈને સૂઈ ગયો, તે જીંઘી ગયો ત્યારે તેના કાનમાં શમૂએલના આ શબ્દોનો ગુંગરવ ચાલી રહ્યો, કે “આવતી કાલે હું તને રજા આપીશ; અને તારા હૃદયમાં જે છે તે સર્વ હું તને કહી દેખાડીશ” (૧ શમ. ૯; ૧૯). શાગિલના દેશને પલિસ્તીઓ તરફથી બહુ ત્રાસ વેઠવો પડતો હતો; તેથી પલિસ્તી હકુમત પ્રત્યે શાગિલનો ભાવ કેવો હતો તે “તારા હૃદયમાં જે છે તે સર્વ” પરથી સૂચવાય છે. શાગિલ શમૂએલની ઓળખાણનો નહોતો એ વાત ખરી, પરંતુ તે કંઈ તદ્દન અપરિચિત અને અજાણ્યો પુરુષ નહોતો; અથવા દેવચોગે મળી આવેલો પુરુષ તે હતો, એમ પણ નહોતું. શાગિલને પસંદ કરવામાં આવ્યો તેનું કારણ એ હશે, કે દેશભક્ત તરીકે તે જાણીતો હશે, તેથી ઈશ્વરનો ધરાદો પાર પાડવાને તે સૌથી લાયક સાધનરૂપ થઈ પડે એવો સંભવ હતો. કદાપિ લોકોને પલિસ્તીઓના હાથમાંથી બચાવવાની તેણે કાંઈક વખતે માનતા લીધી હશે, અને એ માનતા ઉતારવામાં જે કામ તેણે પોતાને માથે લીધું હતું તે કામની સૂચના “તારા હૃદયમાં જે છે તે સર્વ” એ શબ્દોમાં રહેલી હોય એવું લાગે છે.

ખીજે દિવસે સવાર થતાં શાગિલનો નોકર ચાલતો થયો. નોકરના ગયા બાદ, પ્રભુના વારસા પર શમૂએલે શાગિલનો રાજ્યાભિષેક કર્યો, પછી તેને સુખન કરીને વિદાય કર્યો. વળી શાગિલને પ્રભુ તરફથી જ તેડવામાં આવ્યો છે એ વિષે તેને ખાતરી થાય માટે શમૂએલે તેને ચિહ્નો આપ્યાં. એવાં ચિહ્નોની શાગિલને જરૂર હતી, નહિ તો આ બધું તેને સ્વપ્ન જેવું લાગત. વળી જે કાર્ય શાગિલ હાથમાં લેવાનો હતો તે એટલું બધું જોખમભર્યું અને મુશ્કેલ હતું, કે જે રાજ્યે તેને રાજા બનાવ્યો હતો તે રાજ્યની તેને નવેસરથી રચના કરવાની હતી.

શમૂએલના કહેવા પ્રમાણે શાબિલને આપેલાં ચિહ્નો ખરાં પડ્યાં, અને પ્રભુએ શાબિલને નવું હૃદય આપ્યું. શાબિલના રાજ્યાભિષેકની વાત બહુ અગત્યની છે, કારણ કે રાજ્યાભિષેકની તો ધણી વાંતો બાઈબલમાં આવે છે, પરંતુ તેમાંની સૌથી પહેલી આ છે ; પરંતુ એ ઉપરાંત એક બીજા કારણને લીધે પણ આ વાત બહુ અગત્યની છે. ધણા માણસોના પરિવર્તનોની વાત બાઈબલમાં આવે છે, પરંતુ એમાં શાબિલની વાત સૌથી પહેલી છે. વિદાય કરતી વખતે શમૂએલે તેને કહ્યું હતું, કે “યહોવાહનો આત્મા પરાક્રમસહિત તારા ઉપર આવશે, ને....તું બહુદાર્થને યુદ્ધે જ માણસ થઈ જશે” (૧ શમ. ૧૦ ; ૬). બન્યું એવું કે શમૂએલની પાસેથી જવાને શાબિલે પીઠ ફેરવી તેજ વખતે પ્રભુએ તેને નવું હૃદય આપ્યું. આ તો તેની સુવર્ણ ઘડી હતી ; સ્વર્ગીય દાનનો તથા આવનાર જગતની સત્તાનો સ્વાદ તેણે ચાખી લીધો. વરસમાં જેવી વસંતઋતુ અને દિવસમાં જેવો પ્રાતઃકાળ, તેવી શાબિલની આ ઘડી હતી.

પ્રકરણ ૮ સું

પ્રબોધકો અને શાગિલ—શાગિલનું પતન

(૧ શમ. અધ્યાય ૧૩—૧૫.)

પ્રબોધનો પ્રકાર—શમુએલે શાગિલને રાજા ઠરાવ્યો, એવું ગયા પ્રકરણમાં આપણે જોઈ ગયાં. પરંતુ અહીં તે વાતો જરા જુદી દિશામાં ફેંટાય છે. “પ્રબોધકોની મંડળી” વિષે શાસ્ત્રમાં પહેલવહેલી વાત અહીં આવે છે (૧ શમ. ૧૦ ; ૧૦). આપણે એમ ન માનવું, કે માત્ર ઇસ્રાએલમાં જ પ્રબોધકો હતા. ધણી શેમવંશી કામોમાં પણ પ્રબોધકો હતા. દાખલા તરીકે બઆલના પ્રબોધકો વિષે શાસ્ત્રમાં વાત આવે છે ; વળી ઇસ્રાએલમાં પણ જૂઠ્ઠા કે બનાવટી પ્રબોધકો હતા. પરંતુ હેત્રી લોકો સિવાયના લોકોમાં કેવા પ્રબોધકો હતા તે કાર્મેલ પર્વત પર જે બનાવ બન્યો (૧ રાજ. ૧૮ ; ૧૭) તે પરથી બરાબર સમજાશે. પ્રબોધકને માટે હેત્રી બાપામાં જે સૌથી સાધારણ શબ્દ છે, એટલે ‘નખી’ તેનો અર્થ ‘સંદેશો કહેનાર કે પ્રગટ કરનાર’ એવો થાય છે. બહુ ચોકસાઈથી અર્થ કરીએ તો તેનો અર્થ બીજાને ખાતર બોલવાને જેને અધિકારસહિત મોકલવામાં આવેલો હોય તે. હેત્રી લોકોના જે નખીઓ હતા તેઓ મુખ્યત્વે કરીને ‘ભવિષ્યવક્તા’ નહિ, પણ ‘પ્રબોધવક્તા’ છે એવું હેત્રીઓનું માનવું હતું. પ્રબોધક દ્રષ્ટા હતો એ ખરી વાત, પરંતુ તે માત્ર દ્રષ્ટા નહોતો ; તે તો મુખ્યત્વે કરીને બોધક હતો. વળી તે ધણુભાગે રસ્તા પર કે મેદાનમાં ઊભો રહીને જાહેરમાં બોધ કરનાર હતો. ભૂંડાઈની વિરૂદ્ધ બાપણ કરવું, ન્યાયીપણું પ્રગટ કરવું, પશ્ચાતાપની અગત્ય માણસોને સમજાવવી, અને પ્રભુના પ્રકાશને સળગતો રાખવો, એવું એવું કામ તે પ્રબોધકનું ખરૂં કામ ગણાતું. હેત્રી પ્રબોધકો (૧) અંગત ન્યાયીપણાની જરૂર છે, એવો બોધ કરનાર, (૨) મનુષ્યના હકોની હિમાયત કરનાર, અને (૩) આશ્વાના પ્રેરિતો હતા.

પ્રબોધકોનો ઉદ્દેશ—શમૂએલના અરસામાં ઇસ્રાએલ કામમાં પ્રબોધકવર્ગની જાગૃતિ થઈ. બનવાબેગ છે કે ઇસ્રાએલ ઉપર પલિસ્તી લોકોનો જબરો ત્રાસ હતો, એને પરિણામે કેટલાક દેશભક્તો ઊઠ્યા. તેઓમાં તેઓના દેવ તથા દેશ એ બન્નેને માટે ખરો ઉત્સાહ હતો. આ માણસો ચામડાનાં વસ્ત્ર પહેરતા. એ જાતનો પોશાક તેમને ઝોળખવાની નિશાનીરૂપ હતો. ધાર્મિક લોકો જે ભિક્ષાદાન કરતા તે પર તેમના નિર્વાહનો આધાર હતો. આવા માણસોનાં ટોળેટોળાં પ્રબોધકીય ઉત્સાહથી ભરપૂર થઇને દેશમાં પરિક્રમણુ કરતાં હતાં. તેઓ ઝનૂનથી ભાપણુ કરતા, અને પલિસ્તીઓની સામે ધર્મયુદ્ધ ચલાવવાને લોકોને ઉત્તેજિત કરતા, તથા પ્રભુના કામને સાફ નવા નવા માણસોનો જમાવ કરતા. આ પ્રબોધકોની ટોળીના માણસોમાં ધણું વખાણુવા જેવું હતું, પરંતુ સાથે સાથે ધણું વખોડવા જેવું પણ હતું; કારણ કે ધણુ અશિષ્ટ અને અણશિખાઉ માણસો એમાં દાખલ થતા, જેઓ આત્મિક બળ કરતાં શારીરિક પ્રવૃત્તિ પર વધારે આધાર રાખે એ બનવાબેગ હતું.

શમૂએલ, પ્રબોધક વર્ગનો સ્થાપક—ઇસ્રાએલમાં પ્રબોધક-વર્ગના સુધારક હોવાનું માન શમૂએલને ધટે છે. જો કે તે વર્ગનો સ્થાપક પણ તેજ હતો એમ કહીએ તો અયોગ્ય નહિ લેખાય. તેથી જ શમૂએલને કેવળ રાજતંત્રના સ્થાપક તરીકે એમ નહિ, પરંતુ પ્રબોધક વર્ગના સ્થાપક તરીકે પણ આપણી સમક્ષ રજુ કરેલો છે. પ્રબોધક સંસ્થાની હિલચાલમાં શું સાફ હતું તે તેણે જોઈ લીધું, ને એ કામ તેણે ઉપાડી લીધું. પ્રબોધકશાળાઓમાં તેણે ઉત્સાહી પુરુષોને દાખલ કર્યા, અને તેમને વાસ્તે નિવાસસ્થાનો (નાઇઓથ) ખોલ્યાં. બધા પ્રબોધકો એવાં નિવાસસ્થાનોમાં રહેતા, સામાન્ય જીવન ગુજારતા અથવા માફંતાફં નહિ કરતાં પોતીકું તે સર્વનું એમ સમજીને રહેતા. ત્યાં તેઓને ધર્મ વિષે અને પવિત્ર સંગીત વિષે શિક્ષણ આપવામાં આવતું. શરૂઆતમાં જ્યારે તેઓ આ મંડળમાં દાખલ થયા ત્યારે તો તેઓ માત્ર ધર્માન્ધ અને “ગાંડા માણસ” (૨ રાજ. ૬; ૧૧) જેવા હતા, પરંતુ પવિત્ર આત્માની તાલીમ લીધા પછી તેઓ પ્રભુને માટે ખોલનારા અને ધર્મની બાબતમાં આગેવાનો જેવા થયા. આ શાળાઓમાં જે જે શીખતા તે સર્વ

“પ્રબોધકોના પુત્રો” (૨ રાજ. ૬; ૧) કહેવાતા. કોઈક જૂનું પવિત્રસ્થાન હોય ત્યાં ધણે ભાગે તેઓ રહેતા. આ જગ્યાએ “પુત્ર”નો અર્થ, કોઈ મંડળ કે સંસ્થા કે શાળાનો સહાસદ એવો સમજવો.

શાહીલ પણ પ્રબોધકોમાં—ઉપરોક્ત ફકરામાં આપણે જોઈ ગયાં કે પવિત્ર મનાએલાં સ્થળોએ પ્રબોધકોનાં નિવાસસ્થાનો સ્થાપવામાં આવ્યાં હતાં. શાહીલ રામાહથી પોતાના ઘેર જતો હતો, ત્યારે રસ્તામાં જતાં જતાં એવા એક નિવાસસ્થાન ગિબ્યાહ આગળ તેને પ્રબોધકોની એક ટોળી મળી; ત્યારે “ધશ્વિરનો આત્મા તેના પર પરાક્રમસહિત આવ્યો, ને તે પણ તેઓની સાથે પ્રબોધ કરવા લાગ્યો” (૧ શમ. ૧૦; ૧૦). શાહીલનામાં એટલું બધું બદલાણુ થયું હતું, કે જેઓ તેને પહેલાં ઓળખતા હતા તેઓ એકબીજાને કહેવા લાગ્યા: “શું શાહીલ પણ પ્રબોધકોમાં છે?” (૧ શમ. ૧૦; ૧૧). શાહીલના અગાડિના જીવનથી જેઓ પરિચિત હતાં તેઓમાંનું કોઈ તે પ્રબોધક થઈ શકે અને પ્રબોધકો જે કામો માથે લેતા હતા તેવા કામો કરે, એવું ધારે નહિ. તેનામાં પ્રબોધક થવાની શક્તિ કે લાયકાત છે, એવું કોઈ માની શકતું નહિ. માણસો ગમે તેવું ધારે અને તેઓને ગમે તેવું લાગે તોપણ, જો કોઈ માણસ પોતાના હૃદયમાં પડેલા સારા સંસ્કારો સાચવી રાખે, પોતાની નિર્બળતાથી નહિ પણ પોતાના બળથી પ્રભુને વળગી રહે, તો તેની વિરૂદ્ધમાં ગમે તેવું હોય, તોપણ ધશ્વિરના રાજ્યને માટે તે લાયક નીવડશે. જે છેલ્લા તે પહેલા બને એ અસંભવિત નથી.

શાહીલનું મોટું મન—શાહીલ રાજા થયો કે તરત જ રાજા થવાને તે યોગ્ય છે કે નહિ એ ખતાવી આપવાની તેને તક મળી. સંજોગ એવો બન્યો, કે ઇસ્રાએલીઓની ગભરાયેલી સ્થિતિ જોઈ આમ્મોનીઓને હિંમત આવી, અને યિફ્તાહ ન્યાયાધીશના વખતમાં તેમનો જે પ્રાંત ગિલ્યાહ ઇસ્રાએલીઓએ જીતી લીધો હતો (ન્યા. ૧૧; ૨૬-૩૩) તે પાછો હસ્તગત કરવાનો પ્રયત્ન કરતાં એ પ્રાંતના એક નગર યાબેશને તેઓએ ઘેરા લાલ્યો. યાબેશના લોકોને જો સુલેહ કરવી હોય તો આમ્મોનીઓએ સુલેહની જે શરતો મૂકી તે અતિ ભારે અને મંજૂર

રાખી ન શકાય તેવી હતી. આ વખતે શાગિલ પોતાના ખેતરમાં ખેડતો હતો. તે ઘેર આવ્યો ત્યારે તેણે આ વાતની ખબર સાંભળી. ખબર સાંભળતાંની સાથે જ તેણે એ બળદ કપાવીને તેના ટુકડા કરાવ્યા, અને પછી ઇસ્ત્રાએલનાં બધાં કુળોને એકઠાં કરવાને દરેક કુળ પર એકેક ટુકડો મોકલાવ્યો. દબેરાહ અને ગિદઓનના વખતમાં જેમ બધાં કુળો એકઠાં થયાં હતાં તેમ આ વખતે પાછું થયું. આખી ઇસ્ત્રાએલી કામે હથિયાર પકડ્યાં, અને એવી રીતે યાએશનો બચાવ થયો. આ પ્રસંગે લોકો એટલા બધા ઝનુની બન્યા હતા, કે એક ઇતિહાસકારના કહેવા પ્રમાણે પહેલાં જે લોકો શાગિલ વિષે હલકું બોલ્યા હતા, તે સર્વને મારી નાખવામાં આવ્યા હતા; પરંતુ શાગિલનું હૃદય એટલું મોટું અને ભલું હતું, કે આ શુભ પ્રસંગે એવું કંઈ પણ થાય એવી તેની ઇચ્છા નહોતી. તેણે કહ્યું, કે “આજ કાંઈ પણ માણસને મારી નાખવાના નથી; કેમકે આજે યહોવાહે ઇસ્ત્રાએલનો ઉદ્ધાર કર્યો છે” (૧ શમ. ૧૧; ૧૩). પોતાની મોટી ફતેહની વેળાએ મોટું મન રાખવું, એ ખરા વીર પુરુષનું લૂપણ છે, અને એ તો પવિત્ર આત્માનાં કુળોમાં જે સૌથી કિંમતી અને દુર્લભ છે તેઓમાંનું એક છે. આમ્મેનપુત્રો પર શાગિલને જે વિજય મળ્યો તે વિજયથી શમૂએલે શાગિલની જે પસંદગી કરી હતી તે પસંદગી બહાલ રાખવામાં આવી; એ દરમિયાન શરે શાગિલ સામાનમાં સંતાર્ધ રહ્યો હતો. તેને ત્યાંથી બોલવીને મિરપાહમાં સર્વ લોકે ધણા આનંદસહિત રાજ તરીકે વધાવી લીધો. “શમૂએલે સર્વ લોકોને કહ્યું, કે યહોવાહે જેને પસંદ કર્યો છે તેના જેવા સર્વ લોકોમાં બીજો કાંઈ નથી તે તમે જુઓ છે કે નહિ? ત્યારે સર્વ લોકોએ પોકાર કરીને કહ્યું, કે રાજનો જય જયકાર થાઓ” (૧ શમ. ૧૦; ૨૪).

આ વખતે શાગિલ આધેડ ઉંમરે પહોંચેલો હતો એવું લાગે છે, કારણ કે એ વખતે તેને યોનાથાન નામનો એક દીકરો છે, અને તે દીકરો ત્યાર પછી થોડા વખતમાં એક લશ્કરી ટુકડીનો આગેવાન બને છે. એ ઉપરથી શાગિલનો દીકરો પણ ખાસો મોટો લાગે છે.

યોનાથાનની હસ્તક બચાવ—પરંતુ આમોનીઓને વશ કરવા, એટલું જ કામ કરવા સારૂ શાગિલની પસંદગી કરવામાં આવી હતી એમ નહિ.

જે તેડાને સાઝ તેને પસંદ કરવામાં આવ્યો હતો તેને લાયક તેણે નીવડવું જોઈએ, અને જે સંજોગ—“જે કંઈ કામ તેને હાથ લાગે”—તે તેણે ખરાબર સાચવી લેવો જોઈએ. ઇસ્લાએલીઓના ખરા દુશ્મન તો પહિસ્તીઓ હતા. તેઓએ ઇસ્લાએલીઓને એટલે સુધી હરાવ્યા હતા, કે તેઓનો વિજય તેમને પાકો વિજય લાગતો હતો; તેથી ગિબઆહ પ્રાંત પર અમલ ચલાવવાને ત્યાં તેઓએ એક સૂબો નીમ્યો હતો. પરંતુ પહિસ્તીઓ અને ઇસ્લાએલીઓની વચ્ચે ફરીથી લડાઈ થઈ, તેમાં પહેલવહેલા ઇસ્લાએલીઓ જીત્યા. યોનાથાન કરીને શાગિલનો એક દીકરો હતો. તે બહાદુર અને સાહસિક હતો. તેણે ગિબઆહ પર ઓચિંતો હુમલો કર્યો, અને ત્યાંના સૂબાને મારી નાખ્યો. ફરીથી પાછા પહિસ્તીઓ જોર પર આવ્યા, અને મિખાશ પાસે આવેલી કઢણમાં તેઓએ મોટું સૈન્ય એકઠું કર્યું. પરંતુ યોનાથાન માત્ર પોતાના શસ્ત્રવાહકને લઈને કઢણ પર ચઢી ગયો, અને શત્રુઓને ગભરાવ્યા. તેણે કહ્યું, કે “થોડાની મારફતે કે ઘણીની મારફતે બચાવવાને યહોવાહને કંઈ અડચણ નથી” (૧ શમ. ૧૪; ૬). એ પ્રમાણે તે દિવસે યહોવાહે ઇસ્લાએલનો બચાવ કર્યો. શાગિલ પોતાનાં માણસો લઈને તેમની પૂઠે લાગ્યો; પણ જો તે દિવસે તેણે અવિચારી પ્રતિજ્ઞા લઈને લોકોને ખોરાક લેવાનો નિષેધ કર્યો ન હોત તો તેનું ઘરકર ખેદાનખેદાન થઈ જત. હવે શાગિલે જે અવિચારી હુકમ બહાર પાડ્યો હતો તેમાંનું કશું યોનાથાન જાણતો નહોતો; તેથી એવું બન્યું, કે કોઈએક ઝાડ પરથી તેણે મધ ટપકતું જોયું, એટલે તે લઈને તેણે થોડુંક ખાઈ લીધું. હવે શાગિલનો હુકમ યોનાથાને તોડ્યો, એવું જ્યારે શાગિલને માલૂમ પડ્યું ત્યારે તે પોતાના દીકરા યોનાથાનને તે બદલ મારી નાખવાનો હતો; પરંતુ લોકોએ વચ્ચે પડીને યોનાથાનને બચાવી લીધો, ત્યારે જ તે બચી જઈ શક્યો. એ ઉપરથી શાગિલનું મન કેટલું વહેમી અને અવિચારી હતું તે સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે. તોપણ એટલું તો ખરું, કે ખરું અને ખોટું શું છે, ધર્મ અને અધર્મ શું છે, પ્રભુની આગળ ખરું માન્ય અર્પણ કયું છે, એ વિષે ઇસ્લાએલ કામની સમજ વધતી જતી હતી. ચિક્કાહે પોતાની દીકરીનો ભોગ આપ્યો, ત્યારથી માંડીને મનુષ્યવધ સામે લોકોએ ચિક્કાર પ્રદર્શિત કર્યો હતો, અને એ ચિક્કાર દહાડે દહાડે મજબૂત બનતો ગયો.

અમાલેકીઓ સાથે ઈસ્રાએલીઓને યુદ્ધ—ઈસ્રાએલીઓ સાથે પલિસ્તીઓએ જે જે યુદ્ધ કર્યાં તે સર્વનો પૂરેપૂરો હેવાલ બાઈબલમાં આપેલો નથી, તોપણ એટલું તો ખરું કે શાબિલની આખી કારકિર્દી દરમિયાન તે ચાલુ હતાં. અહીં આગળ પલિસ્તીઓની વાત પડતી મૂકવામાં આવે છે, અને અમાલેક સાથેના યુદ્ધની વાત કરવામાં આવે છે. અમાલેક તો ઈસ્રાએલનો વંશપરંપરાનો દુશ્મન હતો. (જુઓ “ઈસ્રાએલીઓના આદિસ્થાપકો,” પૃષ્ઠ ૮૦-૮૨). અમાલેકીઓ તો ભટકતા લૂંટારા જેવા હતા. તેઓએ ઈસ્રાએલની હદ પર કોપકે ઠોકાણે લૂંટફાટ કરી હશે. આથી છ'છેડાઈને શાબિલે તેઓનો પરાજય કર્યો. અમાલેકીઓ પાસેથી ભારે લૂંટ મળી, અને જે ફદીઓ ઈસ્રાલીઓએ પકડ્યા હતા તેમાં તેમના રાજા અગાગને પણ પકડવામાં આવ્યો હતો. તે જમાનાનો રિવાજ એવો હતો કે યુદ્ધમાં જે ગ્રજ હારી જાય તેના સમુચ્છેદ કરવો. એજ પ્રમાણે અમાલેકીઓનો તથા તેઓનું જે કંઈ હોય તે સર્વનો સમૂળગો ઉચ્છેદ કરવાને શાબિલ બંધાયેલો હતો ; પરંતુ એ રિવાજને શાબિલે અક્ષરશઃ ગણુકાર્યો નહિ. હાથમાં આવેલી લૂંટમાં જે સાંડે સાંડે અને કિંમતી હતું તે તેણે બચાવ્યું, અને અમાલેકીઓના રાજા અગાગને પણ બચાવ્યો. કદાપિ એમ હોય, કે જે મોટો વિજય ઈસ્રાએલીઓને મળ્યો હતો તે વિજયની શોભામાં અભિવૃદ્ધિ કરવાની ખાતર થોડી મુદ્દતને વાસ્તે માત્ર અગાગને બચાવવામાં આવ્યો હશે.

નિષેધ—આપણે હાલમાં જુદા ધર્મવિષયક વાતાવરણમાં છીએ, તેથી તે વખતની સ્થિતિ તરફ આપણને પૂરેપૂરી સહાનુભૂતિ બિપજે નહિ, એ સ્વાભાવિક છે. સમૂળગો ઉચ્છેદ કરી નાખવાની પ્રતિજ્ઞા લેવી, અથવા એવાં ફરમાનો ઠાઠવાં, એ તો હાલ આપણને તદ્દન તિરસ્કાર્ય અને નિંદ્ય લાગે છે, પરંતુ તે વખતના જમાનાના લોકો તો એવું કરવામાં ધર્મ સમજતા અને તેઓની પ્રેરકબુદ્ધિ પણ એજ પ્રકારની થઈ રહેલી હતી. કોઈ આખી ગ્રજનો નાશ કરવો, અને તેનું જે કંઈ હોય તે બધું ચહોવાહને અર્પણ કરી દેવું, એમાં હેબ્રી લોકો ધર્મપાલન સમજતા હતા. જીત મળે ત્યારે તેઓ પોતે તેમાંથી કંઈ જ નહિ લેતા, પરંતુ ઉપકારસ્તુતિ અર્થે બધું ચહોવાહને અર્પી દેતા. આવા રિવાજો અને

આવા વ્યવહારની વાતો સાંભળીને આપણાં મનોમાં કમકમાટ ઊપજે છે ખરો, પરંતુ આપણે તો વીસમી સદીમાં રહીએ છીએ અને ખ્રિસ્તીઓ છીએ, તેથી આપણને એવું લાગે છે. તે વખતના લોકોનો ન્યાય આપણે હાલમાં આપણા સુધરેલા મતો પ્રમાણે કરવો, એ ઘટાર્થ નથી. તેઓના નીતિધોરણમાં અને આપણા નીતિધોરણમાં બહુ જ તફાવત છે. આ તો “અંધ આસ્થા” અથવા “જ્ઞાન વગરની આસ્થા” (૩મી. ૧૦ ; ૨) હતી, એવો બાઈબલ પોતે પુરાવો આપે છે. પરંતુ એ તેઓની કાયમની સ્થિતિ નહોતી, એ તો તેઓની નૈતિક ગતિમાં માત્ર એક અવસ્થા હતી. એ અંધકારની અવસ્થા હતી, પરંતુ અંધકારમાંથી ધીરે ધીરે નીકળીને તેઓ પ્રકાશમાં આવ્યા, પ્રબોધકોના જ્ઞાનમાં એ પ્રકાશ વધતો વધતો ધોળા દહાડાના જેવો થયો. ઉપરઉપરથી એ પ્રતિજ્ઞાનું પાલન ઈસ્રાએલીઓએ કર્યું અફ, પરંતુ તે પ્રતિજ્ઞાના બાવાર્થ તરફ જોતાં તેઓએ તેનો ભંગ કર્યો ; કારણકે લૂંટમાં જે કંઈ કિંમતી હતું, તે સર્વ તેમણે બચાવ્યું ; “પણ નકામી તથા નાખી દેવાની દરેક ચીજનો તેઓએ પૂરો નાશ કર્યો” (૧ શમ. ૧૫ ; ૯). આવી રીતે એક સ્પષ્ટ હુકમનું તેઓએ ઉલ્લંઘન કર્યું.

શાબિલનું પતન—જ્યારે શમૂએલે શાબિલને કહ્યું, કે તે તારી પ્રતિજ્ઞાનું બરાબર પાલન કર્યું નથી, ત્યારે તે પોતાના બચાવમાં આડી આડી અનેકાર્થી વાત કરવા લાગ્યો. પછી જ્યારે તેનું જૂઠાણું પકડાઈ ગયું ત્યારે તેણે બધો દોષ લોકો પર નાખ્યો ; અને પોતે પણ ન જાણે કે એ દાંભિકતા છે એટલી બધી દાંભિકતાથી તેણે કહ્યું, કે એમાં શું ! યહોવાહને તો યહોવાહનો હિસ્સો દહનીયાર્પણદ્વારા મળવાનો જ છેને ? ઉપરટપકે જોતાં રાજાએ આજ્ઞાનું પાલન કર્યું હતું, પણ સૂક્ષ્મ રીતે જોતાં તે પોતાની ઇચ્છાને જ અનુસર્યો હતો. જે બાબતમાં માણસની ખરી કસોટી થવાની હોય તેમાં જ જો માણસ અનાજાંકિત માલૂમ પડે તો પછી બીજી બધી બાબતમાં ગમે તેટલો આજ્ઞાંકિત હોય તો તે શા કામનું ! “નાનીસૂની બાબતમાં પણ અવિશ્વાસ બતાવવો તે બધી બાબતમાં વિશ્વાસનો અભાવ બતાવવા બરોબર છે.” આ પરથી શમૂએલે એક બારે ઉક્તિ ઉચ્ચારી, અને પવિત્ર શાસ્ત્રમાં જે જે મહોક્તિઓ ગણાય છે, તેમાંની આ પણ એક

છે, એટલે—

“જો, યજ્ઞ કરતાં આજ્ઞાપાલન સાફ છે,
અને ઘેટાંની ચરખી કરતાં [વચન] માનવું સાફ છે”
(૧ શમ. ૧૫; ૨૨).

હોશીઆ પ્રબોધક આજ શબ્દો તેના પ્રબોધવચનમાં ઉતારે છે : “હું
લલાઇ ચાહું છું, ને યજ્ઞાર્પણ નહિ” (હોશ. ૬; ૬). આપણે પ્રભુ પણ
આજ શબ્દોનું અવતરણ કરીને કહે છે, કે “એનો શો અર્થ છે, તે જમને
શીખો” (માત્થી ૯; ૧૩). ઈશ્વર જે ધર્મ પ્રગટ કર્યો હતો, તે અને
ચહુદીઓની આનુબાનુ વસતી કામોનો જે પ્રકૃતિજન્ય ધર્મ હતો, એ
બેમાં આકાશકુસુમવત્ અંતર છે, એવું શમૂએલના એ વચન પરથી દેખાઇ
આવે છે. વળી એ અંતર તે ચહુદી ધર્મ ખીજ કરતાં પ્રમાણમાં કેટલો
ચઢિયાતો છે એવું નથી, પરંતુ એ તો પ્રકારનું અંતર છે. ચહુદી ધર્મ
ખીજ ધર્મો કરતાં ચઢિયાતો છે એટલું જ કહેવું બસ નથી; ચહુદી
ધર્મ ખીજ ધર્મો કરતાં તદ્દન જુદો છે; તેમજ ચહુદી ધર્મ અને ખીજ
ધર્મોની ઉત્પત્તિમાં પણ મહા ફેર છે. ખીજ બધા ધર્મોનું ઉત્પાદન
માણસોથી થએલું હતું, ત્યારે ચહુદી ધર્મનું ઉત્પાદન ઈશ્વરથી થએલું હતું.
“કાંઈ પણ માણસને ઉપરથી જો કંઈ પણ આપવામાં આવ્યું ન હોય
તો તે કંઈ પણ સંપાદન કરી ન શકે.” જ્યાં સુધી આપણું હૃદય આપણે
પ્રભુને અર્પણ કર્યું નથી ત્યાં સુધી આપણે પ્રભુને કંઈ પણ આપ્યું છે
એમ કહેવાય નહિ; અને ખીજ કાંઈ પણ અર્પણ સાથે જો હૃદયાર્પણ
કરવામાં આવે નહિ તો તે સ્વીકારી પણ શકે નહિ. આપણી ઇચ્છા
ઈશ્વરને સોંપી દેવી એજ ખરૂં અર્પણ છે. પરંતુ ઇસ્રાએલ સિવાય ખીજ
કાંઈ પણ કામ આ વાત જાણતી નહોતી—

તારી સેવા કરવી એટલે શું ?
નહિ નામ, નહિ રૂપ, નહિ વૈધિક શબ્દ,
માત્ર એટલું જ કે તારૂં અનુસરણ કરવું.

અમાલેકીઓ સાથેના યુદ્ધની વાતમાં ધણી બાબતો સમજ ન
શકાય તેવી છે, અને તેમાંથી ધણા પ્રશ્નો ઊભા થાય એમ છે, પરંતુ

શમૂએલે શાગિલને જે વચન કહ્યું હતું (૧ શમ. ૧૫ ; ૨૨) તે તો દીવા જેવું દેદીપ્યમાન છે.

તે જમાનાના કૂર વ્યવહારને અનુસરીને, (યહોવાહની વેદી પાસે યહોવાહની દષ્ટિ આગળ) અગાગને કાપીને તેના ટુકડેટુકડા કરી નાખવામાં આવ્યા. શમૂએલના આ કૃત્યને કૂરતા અને અંધ આવેશનો ઊભરો ગણીને ફેટલાક લોકો છેક જ વખોડી કાઢે છે, પરંતુ એવું કરનારાઓને તે વખતની ઐતિહાસિક સ્થિતિનું જ્ઞાન હોય એમ લાગતું નથી. શમૂએલ ઇસ્રાએલમાં ન્યાયાધીશ હતો, એ વાત તો તેઓ છેક ભૂલી જાય છે ; વળી તેઓ આ પણ ભૂલી જાય છે, કે અગાગે જેવું કર્યું હતું તેવું જ તે પામ્યો હતો. લોહી વહેવડાવવામાં તેણે કંઈ બાકી રાખ્યું નહોતું, તેથી તેની જિંદગીનો પણ એવો જ અંત આવે એ સ્વાભાવિક જ હતું. જેઓ સ્વછંદીપણે તરવાર પકડે છે તેઓ તરવારથી જ મરણ પામે, એ તો વાજબી જ છે. તેથી તેને મારતાં મારતાં શમૂએલે કહ્યું, કે

“જેમ તારી તરવારે સ્ત્રીઓને પુત્રહીન કરી છે,

તેમ તારી મા પણ સ્ત્રીઓમાં પુત્રહીન થશે” (૧ શમ. ૧૫ ; ૩૩).

શમૂએલ સાથે મૈત્રીલાગ—શમૂએલ અને શાગિલને એકબીજા સાથે અંટસ થવા જેવું તો ક્યારનુંએ થતું હતું, તેમાં વળી અમાલેકીઓ પાસેથી મળેલી લૂંટની બાબતમાં શાગિલે જે વર્તન બતાવ્યું હતું, તેથી જે અધૂરું હતું તે પૂરું થયું. (ગિદગાલ આગળ શાગિલ અને શમૂએલ વચ્ચે જે ગરબડ ઊભી થઈ હતી તે આ વાતનો ખીજો હેવાલ હશે. ૧ શમ. ૧૩ ; ૮-૧૪). શાગિલનું ટૂંકાંત આપણી પાસે આપ્યું નથી, માત્ર તેના ધૂટાછવાયા ટુકડા આપણી પાસે છે ; અને ઇસ્રાએલ જેવી કોમને સાફ શાગિલ જેવો માણસ રાજ તરીકે હોઈ જ ન શકે, એ વિષેના જેટલાં કારણો આપણી નજીમાં છે, તેથી વધારે અને તેથી ઊંડાં કારણો શમૂએલ પ્રબોધકની નજીમાં હશે. શાગિલના જેવા તો ધણા દાખલા દરેક પ્રજાના અને ખ્રિસ્તી મંડળીના ઇતિહાસમાં છે. જે માણસ રાજ હોય, તેણે પોતાની જ ઇચ્છાનુસાર ચાલવું જોઈએ નહિ. સ્વેચ્છાનુસાર વર્તનનો દોષ કોઈ પણ માણસમાં પાપમય ગણાય છે, પરંતુ જો એવો

દોષ કોઇ રાજમાં હોય, તો તે રાજનો દોષ અક્ષમ્ય છે. એવો દોષ શાગિલમાં હતો. પ્રભુની ઇચ્છા કરતાં પોતાની ઇચ્છાને તે વધારે માન આપતો; અને ઇશ્વરેચ્છા કરતાં સ્વેચ્છાનું અનુસરણ તે વધારે કરતો હતો. એ ઉપરાંત તેનામાં એક બીજું અપલક્ષણ હતું. ધર્મ શું તેનું તો તેને જ્ઞાન જ નહોતું. જે કામની સાથે ઇશ્વરે કરાર કર્યો હોય તેવી કામનો રાજ આવાં અપલક્ષણોવાળો શાગિલ શી રીતે થઇ શકે? તેનામાં આત્મિક ઊંડાપણું હતું જ નહિ. તેનો ધર્મ માત્ર ઉપરછલો હતો. સાધારણ લોકો પણ એ જોઇ શકતા હતા. ન્યારે લોકોએ શાગિલને પ્રબોધકોની ટોળીમાં જોયો ત્યારે તેઓને તે હાસ્યજનક લાગ્યું, કારણ કે તેઓની ધારણા પ્રમાણે શાગિલ જેવો માણસ પ્રબોધકોની ટોળીમાં શોભે જ નહિ. તોપણ શાગિલ ઉદાર દિલનો તો હતો જ (૧ શમ. ૧૧; ૧૩), અને એવા ઉદાર દિલના માણસ પ્રત્યે આપણને દિલસોજી ધરાવવાનું મન થાય. ખિચારો શાગિલ! સંજોગોના સર્કંચામાં સપડાએલો શાગિલ! એના સંજોગો વિષે વિચાર કરીએ તો તો શમૂએલનો પક્ષ પડતો મૂકીને શાગિલના પક્ષમાં લગી જવાનું આપણને મન થઇ આવે છે. પરંતુ એ યથાન્યાય નથી. શમૂએલે પોતે શાગિલની પસંદગી કરી હતી; પરંતુ ઇસ્રાએલ કામના બચાવની ખાતર, જેને તેણે પસંદ કર્યો હતો તેને જ નકારવાની અણગમતી ફરજ તેને માથે આવી બિભી હતી. જે કામ શાગિલને સોંપવામાં આવ્યું હતું તેમાં તે નિષ્ફળ નીવડ્યો છે, એવું ધારવું જ શમૂએલને મહા કારમું લાગતું હતું. શાગિલ સાથેનો સંબંધ સમૂળગો તોડવામાં આવ્યો ત્યાર પહેલાં “શમૂએલે આખી રાત યહોવાહને વિનંતી કરી” (૧ શમ. ૧૫; ૧૧), અને ન્યારે શાગિલની છેલ્લી વિદાયગીરી લેવાનો વખત આવ્યો, ત્યારે તો શમૂએલે તેને સાડ એટલો બધો શોક કર્યો, કે આખરે પ્રભુએ તેને કહ્યું, “શાગિલને સાડ તું ક્યાં સુધી શોક કરશે?” (૧ શમ. ૧૬; ૧). શમૂએલ પ્રબોધકના જીવનમાં જે કોઇ દુઃખીમાં દુઃખી દહાડો હોય તો તે આ જ હતો. તેની પસંદગીનું પાત્ર કુપાત્ર નીવડ્યું હતું, એ તેના મોઢામાં મોટો મનસંતાપ હતો.

શાગિલનાં ખાસ ગુણલક્ષણો—ઇસહાકનો દીકરો એસાવ અને કીશનો દીકરો શાગિલ એક જ વર્ગના માણસો છે. ધાર્મિક દૃષ્ટિએ જોતાં

તે બન્ને સરખા જ છે. સ્વભાવે તે બન્ને સરખા, બન્ને ઉદાર દિલના, બન્ને ઉપર સહજ પ્રેમ ઊપજે એવા અને બન્નેમાં રાખતે યોગ્ય લક્ષણો ધણું હતાં; પરંતુ એ ઉપરાંત બીજી એક બાબતમાં બન્ને બરાબર હતા. તે બન્નેએ ઇશ્વરચ્છાનો મહાન ઇનકાર કર્યો, અને એ ખરાબા પર તે બન્નેની જીવનનૌકા અચડાઇને લાંગી ગઇ. જે અદૃશ્ય, અનંત, પાર-લૌકિક અને આત્મિક વાનાં હતાં, તેને માટે એ બેમાંથી એકમાં કશી યોગ્યતા નહોતી. “બી વાવનાર”ના દૃષ્ટાંતમાં જેને પથ્થરવાળી જમીન કહેલી છે, તેજ જમીનરૂપી તે બન્નેનાં હૃદયો હતાં. તેમને પાર્કુ ફળ આપ્યું નહિ, કારણ કે આત્મિક વાનાંનો મોહ જ તેમનામાં નહોતો, કદાપિ આત્મિક વાનાં તેઓની ઇચ્છાની મર્યાદા બહાર હતાં. પરંતુ આ બે વ્યક્તિઓની સમાનતાનું નિરીક્ષણ હજી આપણે પૂરેપૂરું કર્યું નથી. એસાવની પેઠે શાબલે પણ ખેદસહિત પસ્તાવો કર્યો હતો, પરંતુ તે પસ્તાવો જે થઇ ગયું હતું તે ન થયું કેવી રીતે થાય એટલા પૂરતો જ હતો. બન્નેમાંથી એકને પસ્તાવાનું એવું સ્થાન મળ્યું નહિ કે જ્યાં તેઓનાં પાપનાં પાર્થિવ પરિણામો તેમની પૂઠે પડે નહિ. શાબલ ઉચ્ચ પદવીએ હતો, તેથી તેની શિક્ષા પણ તેને તેટલે દરજ્જે વધારે સખત પડી. એક રોમન કવિએ કહ્યું છે, કે “જેમ ઝાડ ઊંચું તેમ પડતી વખતે તેના ધડાકો મોટો; અને પર્વતના કોઇ પણ શિખર પર જે વીજળી પડે તો તે તેના ઊંચામાં ઊંચા શિખર પર પડવાની.” “ઇશ્વરનો કારોબાર બહુ જ સખત છે, અને પ્રત્યેક કામનું પ્રતિકૂળ તે બહુ જ સખતાઇથી આપે છે; આપણાં મનો જે જડ થઇ ગયેલાં છે, અને આપણી પ્રેરકશક્તિ જે ઘુટ્ટી થઇ ગયેલી હોય છે, તેઓને એ ઉપરથી પોતાનો કારોબાર કટલો કઠોર અને સખત છે, તે આપણને શિખવવા ઇચ્છે છે.” (ડૉ. એ. બી. ડેવિડસન).

શમૂએલ, લાગણી ધરાવનાર માણસ—શાબલ અને શમૂએલને એકબીજાની જે છેલ્લી મુલાકાત થઇ તે ખાનગી હતી; તોપણ જ્યારે વેદી આગળ શાબલ યહોવાહનું જાહેરમાં ભજન કરવા જવાનો હતો ત્યારે ત્યાં પોતાની સાથે આવવાની તેણે શમૂએલને આજીજી કરી, એટલે શમૂએલ શાબલની સાથે ગયો, અને લોકોની આગળ તેનું માન

રાખ્યું. એમ શમૂએલે તેના પ્રત્યે આ છેલ્લું દયાકૃત્ય કર્યું. શમૂએલ વિષે કેટલાક લોકો એવું કહે છે, કે “લાગણી ધરાવવામાં શમૂએલના જેવું કોમળ હૃદય કોઈનું નહિ હોય, અને સિદ્ધાંતમાં તેના જેવો સખત કોઈ નહિ હોય : મતલબ કે સખતમાં સખત સિદ્ધાંત અને કોમળમાં કોમળ હૃદય એ એનું મિશ્રન શમૂએલમાં થયેલું હતું. મંડળીમાં પણ એવાં માણસો દુર્લભ નથી.” એવાં માણસો પર સો કોઈને પ્રેમ ઊપજે છે. શાબિલને પદબ્રજ કરવામાં આવ્યો નહોતો એ વાત ખરી, પરંતુ ઈશ્વરી ઠરાવથી વારસો બદલાયો હતો, અને એ ઈશ્વરી ઠરાવને કાણુ રદ કરી શકે ? “જે ઈસ્તાએલનું સામર્થ્ય છે તે જૂદું બોલશે જ નહિ, ને અનુતાપ કરશે જ નહિ ; કેમકે તે માણસ નથી કે તે અનુતાપ કરે” (૧ શમ. ૧૫ ; ૨૯).

એક જગાએ એમ લખેલું છે, કે “શમૂએલ મરણ પામતાં સુધી શાબિલને ફરીથી મળવા ગયો નહિ” (૧ શમ. ૧૫ ; ૩૫). રાજા પોતાના ઘેર બિન્યામીનના કુળમાં ગયો. હવે પછી શાબિલ તેના મિત્રજરૂપ ખાડામાં વારંવાર પડતો જાય છે, અને એક અંધકાર પછી બીજા અંધકારમાં ગોથાં ખાતો તે જોવામાં આવે છે ; પણ તેની સાથે સાથે, પોતાની જિંદગી સાથી ધૂળધાણી થઈ, તે તેને વારે વારે યાદ આવતું જાય છે. શાબિલનું દુઃખ શું હતું ? પોતામાં થતો ફેરફાર જે જાણતો હોય ને તેની લાગણી જેને થતી હોય, પણ તે મટાડનાર કોઈ ન હોય, તેમજ તે દરદનું સાંત્વન કરવાને જ્ઞાનેન્દ્રિય બહુર મારી ગયેલી ન હોય—ત્યારે માણસને જે દુઃખ થાય તે પ્રકારનું દુઃખ શાબિલ અનુભવતો હતો.

પ્રકરણ દમું

દાઝિદનો રાજ્યાભિષેક—વિશ્વાસની ઢાલ

(૧ શમ. અધ્યાય ૧૬—૧૭.)

દાઝિદનું તેડું અને તેનો રાજ્યાભિષેક—દાઝિદનો રાજ્યાભિષેક કરવામાં આવ્યો ત્યાર પહેલાંનું તેનું જીવન કેવું હતું તે વિષે અને શાઝિલ સાથે તેની પહેલી મુલાકાત વિષે જુદા જુદા હેવાલો આપવામાં આવ્યા છે. રાજા તરીકે દાઝિદનો અભિષેક કરવામાં આવે છે તે વાતનો અને શાઝિલ તથા દાઝિદનાં જીવનચરિત્રોનો જે સૌથી પ્રાચીન હેવાલ છે, તેને કાળાનુક્રમ તરફ જોતાં સૌથી પહેલો મૂકવો જોઈએ, એવો ધણા વિદ્વાનોનો મત છે. ત્યાર પછી એક લેખક ઊભો થયો, અને તેની પછી બીજો એક લેખક ઊભો થયો, અને પેલાં વૃત્તાંતોમાં જે જે બીનાઓ રહી ગઈ હતી તે તેમણે એકઠી કરી. આવી રીતે ધીમે ધીમે દાઝિદની કેવી રીતે ઉત્પત્તિ થઈ તે વિષે ત્રણ જુદાં જુદાં દૃષ્ટિબિન્દુથી આપણને હકીકત આપવામાં આવેલી છે. એક ને એક વાતની ત્રણ જુદી જુદી હકીકતો હોવાનું કારણ એવું બતાવવામાં આવે છે, કે ત્રણ જુદા જુદા માણસોએ એ હકીકતો લખી, અને દાઝિદ વિષે દરેકને જે જે બાબતમાં રસ પડ્યો, તે ધ્યાનમાં રાખીને દરેકે જુદા જુદા દૃષ્ટિબિન્દુથી તે હકીકત લખી. રાજા તરીકે દાઝિદની પસંદગી કેમ કરવામાં આવી તે વિષે જો કોઈ યાજ્ઞકવર્ગનો માણસ લખવા એસે તો તે તેનું કારણ એવું બતાવે, કે દાઝિદનું હૃદય ધર્મિયરને અર્પણ કરવામાં આવ્યું હતું તેથી; જો કોઈ સંગીતવિદ્યાનો જાણકાર લખવા એસે તો દાઝિદ કેવો ગવૈયે હતો તે પર ધ્યાન રાખીને તે લખે; અને જો કોઈ સૈનિક લખવા એસે તો દાઝિદ કેવો શરવીર હતો તે પર તેનું વિશેષ લક્ષ્ય ખેંચાય. એવી રીતે ત્રણ જુદા જુદા દૃષ્ટિકાણથી નિરખીને દાઝિદનું શરૂઆતનું ચિત્ર રજૂ કરવામાં આવ્યું છે. પરંતુ શાઝિલની પછી આવનાર માણસના રાજ્યાભિષેકની વાત કાળાનુક્રમ પ્રમાણે જોતાં બીનાઓ જે અનુક્રમમાં બની તેજ અનુક્રમ પ્રમાણે આપવામાં આવેલી

ન હોય,* તોપણ વાર્તાના સ્વરૂપ પ્રમાણે તો જ્યાં તે હોવી જોઈએ ત્યાં જ તે છે, કારણ કે કોઈ પણ પુસ્તકને આકર્ષક કરવાને જેમ તેના આરંભે સુંદર ચિત્ર મૂકવામાં આવે છે, તેમ દાગિદના જીવનરૂપ પુસ્તકના પ્રારંભમાં એ વાત સુંદર ચિત્રની ગરજ સારે છે; વળી એ વાત શરૂઆતે જ મૂકવામાં આવે છે, તે ખીજી રીતે પણ યોગ્ય જ છે, કારણ કે એ વાત દાગિદના આખા જીવનવૃત્તાંતની પ્રસ્તાવના દાખલ હતી.

પ્રભુના કહ્યા પ્રમાણે શમૂએલ બેથલેહેમના પહાડી પ્રદેશમાં ગયો, અને ત્યાં વિશાઈ નામના એક માણસનું ઘર શોધી કાઢીને તેને ત્યાં ગયો. વિશાઈને ઘણા દીકરા હતા. તેઓ પૈકી એકનો અભિષેક કરવાને શમૂએલ આવેલો હતો. ગામના લોકોને તેણે એવો દેખાડો કર્યો હતો, કે “હું યહોવાહની આગળ યજ્ઞ કરવા આવ્યો છું” (૧ શમ. ૧૬; ૨); પરંતુ યજ્ઞક્રિયા પૂરી થયા પછી જ્યારે બધા પ્રેમભોજન કરવા બેઠા ત્યારે પણ ખાનગીમાં વિશાઈના દીકરાઓ એક પછી એક શમૂએલની આગળ થઈને પસાર થયા, એ માટે કે તેઓને જોઈને તેમાંથી કોઈને તે પસંદ કરે. વિશાઈના બધા દીકરાઓમાં અલીઆબ સૌથી મોટો હતો. તેને જોઈને શમૂએલનું મન તેના પર બહુ ચોંટ્યું. એવું દેખાય છે કે મોટા માણસોને જોઈને શમૂએલ એકદમ તેમનાથી અંજાઈ જતો ને તેમના તરફ ઢળી પડતો (જુઓ શાબિલની પસંદગી), પરંતુ યહોવાહે તેને કહ્યું, કે “તેના મોં તરફ તથા તેના શરીરની ઊંચાઈ તરફ ન જો” (૧ શમ. ૧૬; ૭). “શમૂએલનું પુસ્તક” મહાન અર્થપૂર્ણ વચનોને લીધે પ્રખ્યાત થયેલું છે. એ વચનો લોકોની ધાર્મિક વાતચીતના વ્યવહારમાં વપરાતાં થઈ ગયાં છે. એવા એક વચનમાં અલીઆબની નાપસંદગી દર્શાવવામાં આવેલી છે—“માણસ જેમ જુએ છે તેમ [યહોવાહ] જોતો નથી; માણસ બહારના દેખાવ તરફ જુએ છે, પણ યહોવાહ હૃદય તરફ જુએ છે” (૧ શમ. ૧૬; ૭). યહોવાહ તો અંતઃકરણની સત્યતા માગે છે (ગી. શા. ૫૧; ૬). વિશાઈના ખીજા દીકરાઓ પણ શમૂએલની આગળ થઈને એક પછી એક પસાર થયા,

* ઈ. સ. પૂર્વે ૬૩૦માં કોઈ પાછલા લેખકે ૧ શમ. ૧૬; ૧-૧૩માંની ક્રકરો લખ્યો, અને પ્રબોધક શમૂએલનું આખું જીવનચરિત્ર લખનાર પણ એજ હોય એમ મનાય છે.

પરંતુ દરેકને માટે એવો જવાબ આવ્યો, કે “યહોવાહે એને પણ પસંદ કર્યો નથી” (૧ શમ. ૧૬; ૮, ૯, ૧૦). આખરે વિશાધને સાંભરી આવ્યું, કે હજી મારો એક દીકરો તો બાકી રહ્યો. તે તો ઘેટાં ચારતો હતો. ત્યાંથી તેને તેડાવવામાં આવ્યો. બાઈબલનાં બધાં પુસ્તકોમાં “શમૂએલ”નું પુસ્તક ખીજા એક કારણને લીધે પણ પ્રખ્યાત છે, એટલે તેની શૈલી ઉત્તમ પ્રકારની છે. ભવિષ્યમાં ઇસ્રાએલનો જે પ્રિય માણસ થઈ પડ્યો તેનું ચિત્ર અહીં પહેલી જ વારે કેવું આકર્ષક રીતે દોરવામાં આવ્યું છે ! “તે [છોકરો] લાલચોળ તથા સુંદર ચહેરાનો તથા દેખાવમાં કુટડો હતો” (૧ શમ. ૧૬; ૧૨). દાગિદનું બાકીનું ચિત્ર પણ ઉપરોક્ત રૂપરેખાને બંધ બેસતું જ છે. તે જુવાન હતો, તેની આંખો સુંદર હતી અને તેનો દેખાવ ખૂબસૂરત હતો. તે તો છેલ્લે સુધી રાખી મૂકવામાં આવેલા દ્રાક્ષારસ જેવો સરસ હતો. આવા પુરુષને માટે કોણ રાહ ન જીએ, ને કોણ ખોટી ન થાય ! દાગિદ આવ્યો કે તરત જ શમૂએલના હૃદયમાં દિવ્ય વાણી ખેલી : “ઊઠીને એનો અભિષેક કર ; કેમકે એજ તે છે” (૧ શમ. ૧૬; ૧૨). દાગિદના ભાઈઓ તો આ જોઈને આભા બની ગયા ; આ બધું જે બન્યું તેમાં શો અર્થ ગર્ભિત રહ્યો હશે તે તેઓ સમજી શક્યા નહિ. પરંતુ તેઓ આશ્ચર્યમાં ગરકાવ થઈ રહેલા હતા એટલામાં તો શાગિલની પછી રાજા થવાને દાગિદનો અભિષેક કરવામાં આવ્યો, અને “તે દિવસથી યહોવાહનો આત્મા દાગિદ પર પરાક્રમસહિત આવ્યો” (૧ શમ. ૧૬; ૧૩).

શાગિલને પીડતો દુષ્ટ આત્મા—દાગિદ અને શાગિલની ઓળખાણનો સૌથી પહેલો હેવાલ જે ઇતિહાસની દૃષ્ટિએ બહુ અગત્યનો છે, તે પરથી તે ઓળખાણ કેવી રીતે થઈ તે આપણે જોઈ શકીએ છીએ. તે વખતના સંજોગો ખારીક અને મુશ્કેલ હતા, તેમાં વળી રાજાનો સ્વભાવ ઠેકાણા વગરનો થઈ ગયો હતો ; એવાં એવાં કારણોને લીધે રાજા ઉપર ઉદાસીનતા અને ખિન્નતાનું આવરણ છવાઈ રહ્યું હતું. એવાં જ કારણોને લીધે, એટલે જ્ઞાનતંત્રોની નબળાઈને લીધે, મોટા મોટા લશ્કરી અમલદારો પણ છેક નાસીપાસ થઈ ગએલા હાલમાં પણ જોવામાં આવે છે. શાગિલના સંબંધમાં કંઈક અંશે આવું જ બન્યું હતું. જ્યાં

સુધી બધું ઠીક ચાલ્યું ત્યાં સુધી તો તે આનંદી, આશાવંત અને ઉલ્લાસી રહ્યો ; પરંતુ જ્યારે તેના પર સંતાપ આવી પડ્યો ત્યારે તે છેક બેહોશ બની ગયો. પલિસ્તીઓ સાથેના વિગ્રહનો બોજ શાબિલને શિર બહુ ભારે પડ્યો હતો. એ વિગ્રહમાં ધણી વખત સુધી તો ધસિાએલીઓની જ હાર હતી ; વળી એ ઉપરાંત શમૂએલે તેની સાથેના સંબંધ છેક તોડી નાખ્યો હતો—આથી શાબિલના મગજનું સમતોલપણું છેક જતું રહ્યું, અને તેના સ્વભાવમાં એટલો બધો ફેર પડી ગયો, કે પ્રભુના પવિત્ર આત્માએ તેનો ત્યાગ કર્યો છે, અને તેને બદલે તેના મનનો કબજો કોઈ દુષ્ટ આત્માએ લીધો છે, એમજ જોનાર માણસને લાગે. બાઈબલમાં જે દુષ્ટ આત્માની વાત આવે છે તે કોઈક પ્રકારનો માનસિક વ્યાધિ છે. એ દુષ્ટ આત્મા “યહોવાહની તરફથી” આવ્યો (૧ શમ. ૧૬ ; ૧૪) એમ કહેવાનું કારણ જેમ આપણે આગળ ધણી વખત જોઈ ગયાં તેમ એ છે, કે પુરાતનકાળના લોકો જે કંઈ થાય કે બને તે બારેબાર પ્રભુએ જ કંઈ એમ માનતા, અને એમજ કહેતા ; ગાણુ કારણો કે સ્વાભાવિક કારણો કે ઉપકારણોને તો તેઓ લક્ષમાં લેતા જ નહિ. દરેક રોગનું મૂળ દુષ્ટ આત્માની અસર છે એવું તેઓ એકંદરે માનતા, પણ ખાસ કરીને માનસિક દરદને માટે તો તેઓ એમજ માનતા, કે એ તો દુષ્ટ આત્માનું જ પરિણામ. જ્યારે આ બાબત ધ્યાનમાં રાખીને આ વાત આપણે વાંચીએ છીએ, ત્યારે તેનો અર્થ સ્પષ્ટ થાય છે. જો શાબિલને કોઈ ડોક્ટરે તપાસ્યો હોય તો તે એવું જ કહે, કે એને એક જાતનું ગાંડપણ લાગ્યું છે, અને ધણી ભાગે એમ જ હતું કે તેને વારેવારે મગજ ચસકી આવતું, અને તેથી અવારનવાર તેનામાં ગાંડપણ દેખાઈ આવતું હતું.

સંગીતની સાધના—એક કવિ પૂછે છે, કે “શું સંગીત માનસિક વ્યાધિવાળાની સારવાર ન કરી શકે?” આ પ્રશ્નનો ઉત્તર શો હતો તે શાબિલના સેવકો જાણતા હતા. તેઓએ તરત જ શાબિલની ઉપાધિનો ઉપાય ચોજ્યો. જે ઉપાય તેઓએ ચોજ્યો તે પ્રાચીન પ્રાચ્ય દેશોમાં બહુ પ્રચલિત હતો. હાલમાં પણ એ ઉપાય એવા રોગો પર કંઈ ઓછો પ્રચલિત નથી. ચિંતાગ્રસ્ત માણસને માટે એ તો રામબાણુ ઓસડ છે.

આ ઓસડ તો સંગીત હતું. યહોવાહના શુભ આત્માથી માણસના મનની જેવી સ્થિતિ હોય તેવી સ્થિતિમાં પોતાને મૂકવા ચાહતાં એલીશા પ્રબોધક એક વખતે કહ્યું હતું, કે “મારી પાસે એક બજવૈયાને લાવો” (૨ રાજ. ૩ ; ૧૫). એવા જ હેતુથી શાગિલના સેવકોએ એક પ્રવીણ વીણા વગાડનારને શોધી કાઢ્યો. પછી તેઓએ રાજને કહ્યું, કે “જ્યારે દુષ્ટ આત્મા તારા પર આવે ત્યારે તે હાથમાં વીણા લઈને વગાડશે, એટલે તું સારો થશે” (૧ શમ. ૧૬ ; ૧૬). રાજદરબારીઓમાંના એક જણને આવા એક ઉસ્તાદની જાણ હતી. તે ઉસ્તાદીથી વીણા વગાડી જાણતો હતો એટલું જ નહિ, પણ પોતે કાવ્યો રચી શકતો અને સુંદર સ્વરે તે ગાઈ પણ શકતો. જેવો કુશળ બજવૈયો તે હતો તેવો જ કુશળ કવિ પણ તે હતો, એ ઉપરાંત તે દેખાવડો પુરુષ હતો અને યહોવાહ તેની સાથે હતો. દાગિદ જે ઇશ્વરને પ્રિય અને ઇસ્રાએલનો મધુર ગીતકર્તા તથા મોહક ગવૈયો હતો, તેની ઓળખાણ હવે આપણે બરોબર પામ્યાં છીએ. તેના બાપનું નામ યિશ્શાઈ હતું. બેથલેહેમ* નામના નાના ગામડામાં રહીને તે ખેડૂતનો ધંધો કરતો હતો. એક નાના સરખા ગામડાનો સાધારણ ખેડૂત ! એને કાણૂ પૂછે ? દુનિયામાં એનો શો પ્રભાવ હોય ! ગામના પટેલીઆઓમાં પણ એની ગણતરી નહોતી. આ તો તદ્દન નવો જ માણસ બહાર પડતો હતો. રાજ તરફથી તેને સંદેશો મોકલવામાં આવ્યો, એ સંદેશો મળવાથી તે દરબારમાં આવ્યો. તેના પર એટલી બધી પ્રીતિ થઈ ગઈ કે તેણે તેને પોતાનો હજૂરીઓ કે શસ્ત્રધાર બનાવ્યો ; અને “જ્યારે જ્યારે દુષ્ટ આત્મા શાગિલ પર આવતો, ત્યારે ત્યારે દાગિદ હાથમાં વીણા લઈને વગાડતો ; તેથી તે દુષ્ટ આત્મા તેની પાસેથી જતો રહેતો, ને શાગિલ સાગ્ગેતાજો થઈ જતો” (૧ શમ. ૧૬ ; ૨૩). ચિંતાથી બેચેન બનેલી નાડીને શાંત પાડવાની શક્તિ આવાં સંગીતોમાં રહેલી છે.

પવિત્ર આત્માની કામ કરવાની રીતો કેવી જુદા જુદા પ્રકારની છે તે વિષે, અને સર્વ જમાનાના તથા સર્વ સ્થળોના લોકોને ખરા માર્ગદર્શક

* એટલે “રેઠલીનું ઘર.” ફળદ્રુપ પ્રદેશમાં આવેલું હોવાથી એલું નામ પડ્યું હતું.

તથા સહાયકારી થવાને માટે જૂના કરારના ઇશ્વરભક્તોને પવિત્ર આત્માએ કેવાં જુદા જુદા પ્રકારનાં વરદાન આપ્યાં છે, તે વિષે વાત કરતાં ન્યૂમાન કરીને એક મહાન ઉપદેશક દાઉદનું વર્ણન આ પ્રમાણે કરે છે—દાઉદનું વર્ણન શાસ્ત્રમાં જેવું કરવામાં આવ્યું છે, અને એ વર્ણન પરથી તેની જે વિવિધ વિશેષતાઓ માલુમ પડે છે તેવું વર્ણન અને તેવી વિશેષતા કોઈ પણ ઇતિહાસ કે કોઈ પણ લખાણ પરથી કોઈ પણ નરમાં જોવામાં આવતાં નથી: “તે વીણા વગાડવામાં કુશળ છે, પરાક્રમી યોદ્ધો તથા લડવૈયો છે, તેમજ બોલવાચાલવામાં શાણો તથા કુટડો છે; અને યહોવાહ તેની સાથે છે” (૧ શમ. ૧૬; ૧૮). વાળિ’ત્રવિદ્યામાં જેઓએ પ્રવીણતા મેળવી છે તેઓમાંના ધણાખરા મહાન નરોએ પોતાની વિદ્યા ઇશ્વરના કામમાં વાપરીને તેને એક સંસ્કૃત ચીજ બનાવી દીધી છે. હાંડેલ કરીને એક માણસે ગાતાં ગાતાં આ પ્રમાણે ઇકરાર કર્યો, કે “મેં આકાશ ઊધડેલું જોયું, અને ખુદ મહાન ઇશ્વરને જોયો.” આ કેવળ હાથની કુશળતા અને કંઠની મધુરતાની વાત છે એમ નથી, એ તો વાળિ’ત્રના તારની પેઠે બરાબર મેળવાએલા હૃદયની શુદ્ધ સેવા છે.

દાઉદ અને ગોલ્યાથ—દાઉદ અને શાઉલની મુલાકાત થઈ ગઈ, એવું આપણે આગળ જોઈ ગયાં. પરંતુ તેમની મુલાકાત વિષે ખીન્ને એક લેખક જુદો જ હેવાલ આપે છે. હવે એ મુલાકાતની હકીકત આ પ્રમાણે છે: ફરીથી ઇસ્રાએલીઓની સામે પલિસ્તીઓએ યુદ્ધ આરંભ્યું. એલાહ (બારે માસ લીધું રહે એવું તરવર)ની ખીણના કાંઠા પરથી તેઓ યહુદાહમાં આવ્યા, અને નીચી ડુંગરાળી જગામાં તેઓએ પડાવ નાખ્યો. ઇસ્રાએલીઓએ પણ એવા જ સ્થળે, પરંતુ પલિસ્તીઓની સામે પડાવ નાખ્યો. આ બે સૈન્યોની વચ્ચે એક નાળું તથા પાએક માઇલ પહોળું એક મેદાન આવેલાં હતાં. બન્ને સ્થળો બહુ મજબૂત હતાં, અને એજ કારણને લીધે કદાપિ બન્ને સૈન્યોએ એકબીજાની સાથે યુદ્ધમાં જોડાતાં બહુ ટીલ કરી. જ્યાં આગળ હેબ્રીઓનું દળ ગોઠવાયેલું હતું તેની પાછળ એક ખો હતી, અને એ ખો બારેક માઇલ લાંબી હતી. એ ખોને મોખરે બેથલેહેમ ગામ આવેલું હતું. આ વખતે અહીં આગળ એટલે બેથલેહેમની સીમમાં દાઉદ પોતાના આપનાં

ઘેટાંબકરાં સાચવતો હતો, પરંતુ તેના ત્રણ મોટા બાઈઓ તો હેધીઓના સૈન્યમાં લડવેયા તરીકે જોડાયલા હતા. એક દિવસે વિશાઈએ પોતાના દીકરા હાજિને તેના ત્રણ મોટા બાઈઓની ખબર કાઢવા મોકલ્યો; તેની સાથે તેણે એ ત્રણ જણને માટે કંઈક ખાવાનું પણ મોકલ્યું હતું— “તારા બાઈઓ કેમ છે તે જોજે, ને તેમની પાસેથી કંઈ નિશાની લાવજે” (૧ શમ. ૧૭; ૧૮). એટલે ‘તેઓ સહીસલામત છે એના દાખલા દાખલ કંઈ સાન લેતો આવજે.’ તે સમયે લેખનકળાને બહુ પ્રચાર થયેલો નહોતો, તેથી વાત ખરી છે કે ખોટી તેના પુરાવા દાખલ ‘સાન’ કે ચિહ્નનો ઉપયોગ કરવામાં આવતો; ત્યાર પછી થોડા વખતે મુદ્રિકાનો ઉપયોગ થવા માંડ્યો.

પલિસ્તીઓના ઇળમાં એક મોટો શરવીર હતો. તે દૈત્ય જેવો હતો. ૧ શમ. ૧૭; ૪માં તેને ગોત્યાથ કહેલો છે, પરંતુ ધણેભાગે “પલિસ્તી” નામથી જ તે વિશેષ ઓળખાય છે તે વારેવારે મેદાનમાં બહાર આવતો, અને જ્યારે જ્યારે આવે ત્યારે ઇસ્રાએલીઓને કહેતો, કે મારી સામે આવી જાય એવો તમારામાં કોઈ છે? જો કોઈ હોય તો તે અને હું દ્વન્દ્વયુદ્ધ કરીએ, અને જે જીતે તેની જીત થએલી ગણાય. પુરાતનકાળે આવાં દ્વન્દ્વયુદ્ધો બહુ સાધારણ હતાં. હિન્દુસ્તાનમાં પણ એવી રીતે પહેલાં લડાઈઓ થતી હતી. જુવડ રાજાએ ગુજરાતના રાજા જયશિખરને એવા જ દ્વન્દ્વયુદ્ધની હાકલ કરી હતી. રામન ઇતિહાસ પરથી પણ એવી ઘણી વાતો મળી આવે છે. આ પલિસ્તી થોડો કંઈ જેવોતેવો નહોતો. તેના વખતમાં તે સૌથી બળવાન હતો. તેનું બળ કેટલું હતું તે તેના બખતર અને તેનાં શસ્ત્રો પરથી પૂરવાર થાય છે. તેના આખા શરીર પર તેણે પિત્તળ (ધણે ભાગે તાંબુ) ધારણ કરેલું હતું. ૧ શમ. ૧૭; ૫-૮ વાંચતાં મલૂમ પડશે કે ઠંકાણે ઠંકાણે પિત્તળ શબ્દ વાપરવામાં આવેલો છે. તેના માથા પર પિત્તળ, ખભે પિત્તળ, પગે પિત્તળ, પિત્તળ જ પિત્તળ. ખરેખર એ પૂરો પલિસ્તી હતો. ગોત્યાથને જે કોઈ હરાવે તેને શાબીલે લલચામણી બક્ષિસો પરદી હતી—“જે માણસ એને મારી નાખશે તેને રાજા ધણું દ્રવ્ય આપીને ધનવાન કરશે, ને પોતાની દીકરી તેને પરણાવશે, ને તેના બાપના જરને ઇસ્રાએલીમાં સ્વતંત્ર કરશે”

(૧ શમ. ૧૭; ૨૫). એટલે ત્રણ પ્રકારની બક્ષિસો હતી: દ્રવ્ય, કર અને વેઠમાંથી મુક્તતા, અને શાગિલની દીકરી સાથે લગ્ન. પરંતુ કયો ઇસ્લાએલી એવો હોય કે જે આવી બક્ષિસોની લાલચે પણ ગોસ્વાથની સામે થવા જાય! ગોસ્વાથ એવો જાણે હતો, કે તેની સામા જવું તે મોતને મોખરે જવા બરાબર હતું. એવું બીકું કાણ ઝડપે? જર, જમીન ને જોડે મળતાં હોય, પરંતુ તે જીવને જોખમે લેવા કાણ જાય?

ગોસ્વાથ અપમાનકારક શબ્દો ઉચ્ચારતો હતો, અને જીવતા ઇશ્વરના સૈન્યને તુચ્છકારતો હતો, તે દાગિદે પણ સાંભળ્યું હતું. આવાં વેણુ સાંભળીને દાગિદે જેવા માનવીથી સહન થઇ શક્યું નહિ. તેનું અંતઃકરણ ઉશ્કેરાઇ ગયું. બન્યન કહે છે, કે “પ્રયોજન હતું, માટે દાગિદે એ કામમાં પ્રેરાયો. યોગ્ય વખતે યોગ્ય માણસ નીકળી આવે છે. જીવતા યહોવાહનો પક્ષ કેટલો નિર્જીવ દેખાતો હતો, અને પલિસ્તીનો પક્ષ કેટલો પ્રબળ દેખાતો હતો! ઇશ્વરનિંદક ગોસ્વાથનું પાણી ઉતારે એવો કાંઈ શરો ઇસ્લાએલમાંથી નીકળતો નહોતો, એ જોઇને દાગિદેને બહુ ખેદ થયો. તે કહે છે, કે ‘હું જમ્મશ, અને તેની સાથે બાથ બીડીશ. મારો જીવ મારી મુઠીમાં લઇને હું જમ્મશ. હું મરું તો બલે મરું.’” જ્યારે યૂરોપની રજુભૂમિ પર જગતનું ભયંકર યુદ્ધ ચાલી રહ્યું હતું, અને ન્યાયનો પક્ષ માર્યો જતો હતો, એ સમયે જો બન્યન હયાત હોત, તો તે શું કહેત? એક માણસનો દીકરો તિગ્રીસ નદીને કાંઠે લડતાં મરણ પામ્યો. તે એક જીવાન અમલદાર હતો તેના મરણની ખબર સાંભળી તેના બાપે કહ્યું, ‘‘ગમે તેમ થયું, પણ આટલી જ વાત અગત્યની છે, કે ઇશ્વરનું રાજ્ય આવે.’’

પરંતુ દાગિદેનો જે સૌથી મોટો ભાઇ હતો તે બહુ જંગલી જેવો અને મિળજી હતો. દાગિદે ઘેટાં મૂકીને અહીં આવ્યો હતો, અને લડવૈયા સિપાઇઓની સાથે પોતાની બરાબરી કરતો હતો, તે જોઇને તે તપી ગયો. દાગિદેનો અભિષેક કરવામાં આવ્યો હતો તે અલીઆબ જાણતો હતો, પરંતુ એ ક્રિયાનો ખરો અર્થ તે સમજતો નહોતો. જો તે સમજતો હોત તો ગુસ્સાના આવેશમાં પણ ઇશ્વરે પસંદ કરેલા દાગિદે સાથે તે તુચ્છકારથી વાત કરત નહિ. પરંતુ દાગિદેના વર્તનથી અને તેની વાતચીતથી બીજા લોકોને એટલી બધી અસર થઇ હતી કે તેઓએ રાજને

કાને તે વાત નાખી. એ ઉપરથી દાઝિદને રાજની રૂબરૂ બોલાવવામાં આવ્યો. તેણે રાજને કહ્યું, કે “કાઠ પશુ માણસનું હૃદય તે પાલિસ્તીને લીધે ઉદાસ ન થાઓ; તારો સેવક જન્મે તેની સાથે લડશે” (૧ શમ. ૧૭; ૩૨). પરંતુ પહેલાં તો શાઝિલને પશુ દાઝિદનો વિચાર પસંદ ન પડ્યો, કારણ કે શાઝિલના મનથી દાઝિદ તો માત્ર એક ઉછરતો જુવાનિયો હતો, અને ગોલ્થાય તો દુશ્મન લડવૈયો હતો. શાઝિલને લાગ્યું, કે આ છોકરવાદ દાઝિદ ગોલ્થાયની સામે જન્મે શું કરવાનો? પરંતુ પોતામાં કેટલી હિંમત હતી તેની કસોટી દાઝિદને ક્યારનીએ થઈ ગઈ હતી; તેથી આ જે સખત કામ તે માથે લેતો હતો તેમાં ઉત્તેજન પામવાને તેણે પોતાનો પાછલો અનુભવ યાદ કર્યો. દાઝિદે શાઝિલને કહ્યું, કે “તારો સેવક પોતાના આપનાં ઘેટાં ચારે છે; ત્યારે સિંહ કે રીંછ આવીને ટોળામાંથી એક હલવાન લે, તો હું તેની પાછળ પડીને તેને મારીને તેના મુખમાંથી તેને છોડાવતો; જે તે મારા પર હલ્લંગ મારે તો હું તેની દાદી પકડીને તેને ઠેર મારી નાખતો” (૧ શમ. ૧૭; ૩૪, ૩૫). એવું એક બે વખત બન્યું હતું (૧ શમ. ૧૭; ૩૬) પશુ આ કંઈ ખાલી કુલાશ મારવાની વાત નહોતી, કારણ કે તે પોતાની વાતના વધારામાં કહે છે, કે “જે યહોવાહે તે સિંહના પંજમાંથી ને રીંછના પંજમાંથી મને બચાવ્યો હતો, તે આ પાલિસ્તીના હાથમાંથી પશુ મને બચાવશે” (૧ શમ. ૧૭; ૩૭). આ વાત પર ટીકા કરતાં એક જણ કહે છે, કે “દાઝિદ જુવાન હતો ત્યારથી તેણે પોતાના અનુભવો પર આધાર રાખવા માંડ્યો હતો; અને જેમ જેમ એની વાત આપણે આગળ વાંચતાં જઈશું તેમ તેમ તેના અનુભવો પર તે કેટલો આધાર રાખતો હતો તે આપણે જોતાં જઈશું.” ગતકાળમાં પ્રભુએ દાઝિદનું રક્ષણ કર્યું હતું, એ ગતકાળ પર આધાર રાખીને ચાલુ કાળમાં કામ કરવા તે તૈયાર થયો હતો.

શાઝિલ એવી પ્રકૃતિનો માણસ હતો કે જ્યારે તેની આગળ ધર્મની વાત ધરવામાં આવે ત્યારે તેનો સર્વ સંદેહ ટળી જતો. એજ પ્રમાણે, દાઝિદ ગોલ્થાય સામે બાય ભીડવા ભય એ શાઝિલને પહેલાં અસંભવિત લાગતું હતું, પરંતુ જ્યારે દાઝિદે પોતાનો અનુભવ તેને કહી બતાવ્યો, અને ઇશ્વર કેટલું કરી શકે છે એ તેને જણાવ્યું, ત્યારે શાઝિલની શંકા દૂર

થઈ, અને તે બોલ્યો, “જા, યહોવાહ તારી સાથે હો” (૧ શમ. ૧૭ ; ૩૭). દાઉદ જે હેબ્રી ભરવાડ હતો તે તો દિવ્ય અખ્તરથી સજ્જ થએલો હતો ; પરંતુ શાબિલ જેણે આત્માના ભરપૂરપણાથી તેને આશીર્વાદ દીધો હતો, તેણે પોતાની સ્વાભાવિક નબળાઈથી દાઉદને પોતાનું અખ્તર પહેરાવવાનો આગ્રહ કર્યો, એટલે ટોપ, કવચ અને તરવાર ધારણ કરવાનું તેણે દાઉદને કહ્યું. પરંતુ આ વસ્તુઓની દાઉદને ખિલકુલ અગત્ય નહોતી. જૂના કરારના ઓક બાષાંતરમાં એમ લખેલું છે, કે “એ પહેરીને દાઉદે એક બે આંટા માયા, પરંતુ તેનાથી તે કાયર થઈ ગયો.” શાબિલ શરીરે બહુ ભારે માણસ હતો (પ્રકરણ ૬૬), અને દાઉદ તેના કરતાં સહેજ નીચો હોવો જોઈએ, નહિ તો એ અખ્તર તેને બહુ જ મોટું પડે. મોટું પડવાને લીધે દાઉદને તે ન ફાવ્યું એમ નહિ, પરંતુ તેણે કદી પણ અખ્તર પહેરેલું નહિ, એ કારણથી નહિ ફાવ્યું. એને તો એનો ભારજ અસહ્ય લાગ્યો, તેથી તેણે તે ઉતારી મૂક્યું. એણે તો માત્ર ભરવાડ રાખે છે તેવી કડીઆળી લાકડી લીધી, એ પણ એક જબરું હથિયાર છે; અને જતાં જતાં નાળામાંથી પાંચ સુંવાળા પથ્થર લઇને ખભે ભેરવેલી થેલીમાં મૂક્યા (એવી થેલીઓમાં ભરવાડો પોતાનું બાથું રાખતા), અને હાથમાં ગોફણ લીધી. એવી રીતે “ધર્મરનાં સર્વ હથિયારો” સજીને પલિસ્તીને મળવાને દાઉદ મેદાને પડ્યો. એ બેનું યુદ્ધ, આપણે જેટલું ધારીએ તેટલું વિષમ નહોતું; કારણ કે ચંચળતા અને યુક્તિ એ કંઈ જેવાંતેવાં હથિયાર નથી ; વળી ગોફણ તો આજ સુધી સિરિયાના ભરવાડોનું બહુ પ્રિય શસ્ત્ર ગણાતું આવ્યું છે. ડાબોડિયા માણસો પણ “ગોફણથી એવો ગોળો મારી શકતા કે એક વાળ પણ નિશાનથી ચૂકી જતા નહિ” (ન્યા. ૨૦ ; ૧૬). આ બડાઇખોર પલિસ્તી ભરવાડના છેકરાને હાથે જમીનદોસ્ત થયો. આ ઉપરથી આપણને એવું શીખવાનું મળે છે, કે “યુદ્ધ યહોવાહનું છે.” દાઉદ પણ એવું જ કહે છે, કે “લડાઇ યહોવાહની છે” (૧ શમ. ૧૭ ; ૪૭). ગીતશાસ્ત્રના એક ગીતમાં ફરીથી એ ને એજ વિચાર પ્રગટ કરેલો છે, એટલે આપણાં કામોની સફળતાનો સર્વ આધાર પ્રભુ પર રહેલો છે, અને એ વિચાર આખા સત્શાસ્ત્રમાં વિસ્તારેલો છે :

“ મોટા સૈન્ય વડે કાઈ રાજ બચી શકતો નથી ;
મોટા પરાક્રમ વડે બળવાન પુરુષ છૂટી જતો નથી ” (ગી.શા. ૩૨ ; ૧૬).

દાહિદ અને ગોલ્ધ્યાથમાં પ્રદર્શિત થએલી બે પ્રકારની સંસ્કૃતિઓ—આ શ્રાવણ ઉપજે એવી વાર્તામાં બે મુખ્ય માણસોની વાત આવે છે—દાહિદ અને ગોલ્ધ્યાથ. પરંતુ તેઓ આ વાર્તાનાં બે પાત્રો જ હતા, એટલું જ માત્ર સમજવું નહિ. રાષ્ટ્રિય જીવન અને રાષ્ટ્રિય સંસ્કૃતિ કેવાં હોવાં જોઈએ અને કેવાં ન હોવાં જોઈએ તે પણ એ બે પાત્રોની મારફતે બતાવવામાં આવેલું છે. એક તરફ ગોલ્ધ્યાથ છે, અને બીજી તરફ દાહિદ છે. એક તરફ પલિસ્તી છે, બીજી તરફ ઈસ્રાએલ છે. પલિસ્તીમાં શું પ્રદર્શિત થતું હતું? જે અદૃશ્ય અને આત્મિક છે તે પ્રત્યે અભાવ દર્શાવનારી કેળવણી, શસ્ત્રવિદ્યા, માનસિક કુશળતા, પાદાર્થિક બળ પર ધણીપણું, પરંતુ તેની સાથે મૂર્તિપૂજા અને નિર્જીવતા. બીજી તરફ આપણે દાહિદને જોઈએ છીએ. દાહિદ શું દર્શાવી રહેલો છે? જૂના કરારમાં પ્રગટ કરેલો ધર્મ અને ઈસ્રાએલનો આદર્શ તેનામાં પ્રગટ થતા હતા; તે વખતનાં સાધનોની ઉણપ, પરંતુ આત્માનાં વાનાંઓની ભરપૂરી દાહિદમાં હતી. ઐહિક વાનાંઓ પ્રત્યે દાહિદમાં અણુગમો હતો, પરંતુ સ્વર્ગીય વાનાંઓ પ્રત્યે દીર્ઘદષ્ટિ તે રાખતો હતો. જ્યારે એલાહની ખીજમાં દાહિદ અને ગોલ્ધ્યાથ સામસામા મેદાને પડ્યા હતા, ત્યારે બે સંસ્કૃતિઓ પણ—હેબ્રી અને પલિસ્તી—એકબીજાની સાથે થઈ હતી. તે વખતે તો પલિસ્તીનું પાસું પાધરું પડશે એમ સૌ કોઈને લાગતું હતું, પરંતુ તેનું કંઈ પણ સ્મરણ દુનિયા પર રહ્યું નથી, પણ “ જે ઈશ્વરની ઇચ્છા પૂર્ણ કરે છે તે સદા રહે છે ” (૧ યોહાન ૨ ; ૧૭). ઈસ્રાએલ મંડ્યો રહે છે. દાહિદ અને ગોલ્ધ્યાથ તેમના જમાનામાં જ હતા એમ નહિ, આજ પર્યંત તેઓની હયાતી છે ; કારણ કે તેઓ માત્ર વ્યક્તિઓ હતા એમ નહિ, પરંતુ પ્રકૃતિઓ છે, અને એવી પ્રકૃતિનાં માણસો—આત્મિક મનનાં માણસો, અને “ આ જગતનાં માણસો, કે જેઓનો ભાગ આ જિન્દગીમાં છે ” (ગી. ૧૭ ; ૧૪)—આજે પણ છે. આ બે પ્રકારનાં માણસોને વારંવાર એકબીજાની સામે આવવું પડે છે. એક બાજુ માત્ર બળ પર આધાર રાખનાર પાદાર્થિક અને શસ્ત્રાસ્ત્રની કેળવણી ; અને બીજી બાજુએ

આત્મિક પ્રકાશ, કે જે ન્યાયીપણા તથા માનવીય સ્વતંત્રતાની હિમાયત કરનારી પ્રજ્ઞાને જ પ્રાપ્ત થાય છે. વળી દરેક કોમમાં પણ ઇસ્લાએલી અને પહિસ્તી જેવાં માણસો હોય છે. જ્યારે જ્યારે આપણે દીનતાથી અને સત્ય મનપૂર્વક અદૃશ્ય વાનાં તરફ ફરીએ છીએ, પર્વતો તરફ આપણી દૃષ્ટિ ઊઠી કરીએ છીએ, અને શાશ્વત વાનાં પર ચિત્ત લગાડીએ છીએ, ત્યારે ત્યારે આપણે જેનામાં કંઈ કિપટ નથી એવા ખરા ઇસ્લાએલી છીએ, પરંતુ જ્યારે જ્યારે આપણા મનોવિકારો આપણા પર અમલ કરે છે, જ્યારે જ્યારે આપણા શત્રુને આપણે પાશ્વરી બળથી ફચાડી નાખવા માગીએ છીએ, જ્યારે જ્યારે આપણામાં અદેખાઈ ઉપજે છે, જ્યારે જ્યારે આપણે પશુપ્રકૃતિ ધારણ કરીએ છીએ, જ્યારે જ્યારે માત્ર સત્તા અને સફળતાને જ આપણે માન આપીએ છીએ, ત્યારે ત્યારે આપણે પહિસ્તીમાંના પહિસ્તી છીએ, એમ જાણવું. અને દુનિયાને માટે પ્રભુએ જે વહીવટ ઠરાવ્યો છે, તેમાં પહિસ્તીપણાને સ્થાન નથી, એટલું નક્કી જાણવું.

શાગિલની અદેખાઈ—દાગિદ અને ચોનાથાનની મૈત્રી

(૧ શમ. અધ્યાય ૧૮-૨૦)

દાગિદ અને ચોનાથાન—ગોત્રાથ મરણ પામ્યો, એટલે પલિસ્તીઓ વેરણખેરણ થઈ ગયા, અને સૌ તેમનાં નગરોમાં ભરાઈ ગયા, પરંતુ વિજયવંત હેથ્રીઓ તેમની પૂઠે પડીને ઠેઠ નગરના દરવાજાઓ સુધી તેમને મૂકી આવ્યા. દાગિદના હાથમાં તો પલિસ્તી યોદ્ધાને માર્યાનાં પ્રમાણો હતાં. તેને રાજા શાગિલની હજૂરમાં દાખલ કરવામાં આવ્યો, ને તે બેની મુલાકાત થઈ, તે બેનો આ પરિચય બહુ યાદ રાખવા લાયક છે એ પરિચય વખતે શાગિલ શું બોલ્યો હતો તેને લીધે તે યાદ રાખવાલાયક છે એમ નહિ, પરંતુ તે વખતે જે મિત્રાચારી બંધાઈ તેને લીધે ખરી આદર્શ મિત્રાચારી કેવી હોવી જોઈએ, એ જો જાણવું હોય તો આ વખતે થએલી મિત્રાચારીનું સ્મરણ કરવાથી તે માલૂમ પડશે. આ વખતે શાગિલને પડખે તેનો પુત્ર એટલે ઈસ્રાએલનો રાજપુત્ર જોલો હતો. દાગિદે ગોત્રાથને હણ્યો હતો, અને એમ કરતાં જે દેશપ્રીતિ, વિશ્વાસુપણું અને વિનય તેણે બતાવ્યાં હતાં, તે જોઈને ચોનાથાનના હૃદયમાં એવા ઉત્તમ ગુણો દર્શાવનાર પ્રત્યે પ્રેમનો પલીતો પ્રકટયો. “ચોનાથાનનો જીવ દાગિદના જીવની સાથે એક ગાંઠ થઈ ગયો, ને ચોનાથાન તેના પર પોતાના પ્રાણસમાન પ્રીતિ કરવા લાગ્યો” (૧ શમ. ૧૮ ; ૧). મિત્રાચારી બંધવી એ તો હેથ્રી લોકોનું ખાસ લક્ષણ હતું; અને ખરી મૈત્રીમાંથી કેવા આનંદો ઉદ્ભવે છે તે તેમણે ધણું શાસ્ત્રવચનોમાં જણાવ્યું કે :—

“ પણ તે તુંજ છે, તું જે મારા સરખા દરજ્જાનો પુરુષ,

મારો ભાઈબંધ અને મારો દિલોજનન મિત્ર ! ” (ગી.શા. ૫૫; ૧૩).

“ વિશ્વાસુ મિત્ર એ જિંદગીનું ઔષધ છે ” (સિરાક ૬ ; ૧૬).

“ મિલાપનો જમણો હાથ ” (ગલાતી. ૨ ; ૯).

અદેખાધનો રોગ—એલાહ આગળ ધર્મીઓને જે વિજય મળ્યો તેમાંથી એ પરિણામો નીપજ્યાં. એક તો એ વિજય મેળવ્યા પછી લોકોનાં હૃદયોમાં દાગિને ઉત્તર આસન મળ્યું; રાજનો તથા દરબારનો ચાહ તેણે સંપાદન કર્યો, અને શાગિલ રાજનો પાટવી કુંવર દાગિની સાથે અખંડનીય કરારથી જોડાયો; એ ઉપરાંત શાગિલની ખીજ દીકરી તેની સાથે પ્રેમમાં પડી. “શાગિલની દીકરી મીખાલને દાગિ સાથે પ્રીતિ બંધાઈ હતી; તેઓએ શાગિલને એ વાત કહી ને તે તેને પસંદ પડી” (૧ શમ. ૧૮; ૨૦). આ બધું તો દાગિના લાભમાં હતું. પરંતુ એ વિજયથી કેટલુંક અનિષ્ટ પરિણામ પણ આવ્યું, અને તેનું કારણ તો રાજના મનની સ્થિતિ અને તેના ચીદિયેલ તથા ઠંકાણા વગરનો સ્વભાવ, એ હતું. શાગિલને ઠંકાણે જો કાંઈ ખીજે માણસ હોત તો દાગિને જે મહા વિજય મેળવ્યો હતો તેને લીધે દાગિ પર તે ફિદાફિદા થઈ ગયો હોત; પરંતુ શાગિલ તો એથી ઊલટી પ્રકૃતિનો હતો. તેનું મગજ તેના પોતાના જ વિનાશને અર્થે અંધરાઈ ગયું હતું, અને જે જોઈને ખીજ માણસના મનમાં અભિમાન ને આનંદ ઊપજ્યા હોત, અને જે તેણે પોતાના તથા પોતાના રાજ્યના હિતને અર્થે ઉપયોગમાં લીધું હોત, તે શાગિલની દૃષ્ટિમાં પોતાને હાનિકારક ને જોખમરૂપ લાગ્યું; કારણ કે તેને તો જ્યાં જુએ ત્યાં સંકટનાં વાદળાં જ ઘેરાએલાં દેખાતાં, તેથી દાગિની ઉત્તિ જોઈ તેના મનમાં બીતિ પેડી. રાજને એવું બધ લાગ્યું, કે હવે લોકો આથમતા સૂર્યના કરતાં ઉગતાને પૂજશે, અર્થાત્ હવે મને માન આપવાનું મૂકીને લોકો દાગિને માન આપશે. અને કેટલીક જગાઓમાં એવું થયું પણ ખરું; કારણ કે જ્યારે સૈનિકોને વધાવી લેવાને ગાનારી ને નાય કરનારી સ્ત્રીઓ બહાર નીકળી, ત્યારે દાગિને તેઓએ એવા શબ્દોથી વધાવી લીધો, કે

“શાગિલે સહસ્રોને,

અને દાગિને દશ સહસ્રોને સંહાર્યા છે” (૧ શમ. ૧૮; ૭).

પરંતુ આ શબ્દો તો શાગિલના અદેખા મનને કારી ધા સમાન સાલવા લાગ્યા. શાગિલના મનમાં જે શંકા અને બીતિએ પ્રવેશ કર્યો હતો, તે ૧૮મા અધ્યાયની ત્રણ કલ્પોમાં એવી નિશ્ચયતાથી બતાવેલો છે, કે

શાશિલ દાગિદથી ડરતો હતો, એ વાતની કશી શંકા કોઇને રહે જ નહિ : “શાશિલ દાગિદથી ખીતો હતો” (૧ શમ. ૧૮ ; ૧૨) ; “શાશિલને તેની ખીક લાગતી હતી” (૧ શમ. ૧૮ ; ૧૫) ; “ત્યારે શાશિલ દાગિદથી અગાઉ કરતાં પણ વધારે ખીવા લાગ્યો” (૧ શમ. ૧૮ ; ૨૫).

શાસ્ત્રની શૈલી કેટલી હુત્તરું છે, તે હૃદયની એ મહાન લાગણીઓને એકબીજાની પાસે પાસે મૂકવામાં આવેલી છે તે પરથી દેખાય છે. એક બાબત એ શાશિલ અને દાગિદ વચ્ચે ખરેખરી શત્રુતા દર્શાવવામાં આવે છે, ત્યારે બીજી બાબત એ ચોનાથાન અને દાગિદ વચ્ચે કેટલી મિત્રતા જામી હતી, તેનું દર્શન કરાવવામાં આવે છે : “પ્રીતિ મોત સમાન બળવાન છે ; ઇર્ષા શેએલ જેવી કર છે” (ગીત. ૮ ; ૬). શાશિલે જે કોધાવેશને ઘૂટો મૂક્યો હતો તેમાં તે કેટલે દરજ્જે ગુનેગાર છે, એ કહેવું બહુ મુશ્કેલ છે. તેનો કોધાવેશ તેની અદેખાઇને કારણે જ હતો. મનુષ્યપ્રકૃતિમાં કેટલીક વૃત્તિઓ પરંપરાથી ઊતરી આવેલી છે, અને કેટલીક આપણે જાતે સંપાદન કરેલી છે ; પરંતુ તેઓને ઉશ્કેરવી એ નાશકારક છે, એ આપણે સૌ જાણીએ છીએ. બધા પ્રકારનાં પાપ અમુક સુદૃઢ પછી નિરંકુશ અથવા અવશ્ય બને છે. વહાણનું હોઠાચત્ર તથા સુકાન નાશ પામે છે, ને વહાણ ભાંગી જાય છે, ત્યારે જેમ અંધકાર થઇ રહે છે, તેમ જ્યારે ઇચ્છાશક્તિ નબળી પડી જાય છે ત્યારે દેહનાં પાપો ને માનસિક પાપો વિકાસ પામીને એક પ્રકારનો નૈતિક ચિત્તભ્રમ ઊપજાવે છે. શાશિલની જે ભૂલ થઇ હતી તે એ કે તેણે પહેલું પગથિયું જ ખોટું આરંભ્યું હતું ; જે તેણે આરંભથી જ સાવચેતી રાખી હોત તો તેને માથે માઠો દિવસ આવ્યો ન હોત. આપણુ સર્વને માટે પણ એજ ચેતવણી છે. શરૂઆતથી જ સામે થવું જોઇએ. કેટલાક માણસો સમૂળગા નીતિબ્રષ્ટ થએલા આપણા જોવામાં આવ્યા છે ; નીતિબ્રષ્ટતાની સાથે સાથે દૈહિક બ્રષ્ટતા પણ જોવામાં આવે છે ; અને એવા મનુષ્યનો આખો સ્વભાવ એટલો બધો બ્રષ્ટ થઇ ગયેલો હોય છે, કે “એવો માણસ સુધરે એવી શું કંઈ આશા રાખી શકાય ? શું આ ક્ષય પામેલી શિરાઓ અને આ જીર્ણ થઇ ગયેલો સ્વભાવ પાછાં પુનર્સ્થાપિત થઇ શકે ?” એવો જ સવાલ આપણા મનમાં ઊઠે. તાંદુરસ્ત મનવાળાં જીવાન જીપુરુષો આવાં નીતિભ્રમ અને

શરીરભ્રમ મનુષ્યોના દાખલા જોઇને હબકી જાય છે. પરંતુ તેઓએ અત્યારથી એવું પણ લેવું જોઇએ કે જો મને પાપી જન્મીને અંત નથી ગમતો, તો મારે પ્રથમથી જ પાપની સાથે યુદ્ધ રચવું જોઇએ, કારણ કે કોઇ પણ પાપકર્મની શરૂઆત કરવી એ તો ખાડામાં લઇ જનાર ઢળતા માર્ગ પર પહેલું પગલું ભરવા બરાબર છે.

શાગિલે પોતાના ઉરમાં અદેખાઇરૂપ સર્પને ઉછેર્યો હતો, અને તેનો જ ઉછેરેલો સર્પ હવે તેને ડંસે છે. ધર્મા ખરેખર બચાવે રાક્ષસ છે. જે તેને પાળે છે તેનો જ નાશ તે કરે છે.

હવે દાગિદ તરફ જરા દૃષ્ટિ કરીએ. તેને મોટી ફતેહ મળી હતી ખરી, પરંતુ તેનો ઉમદા સ્વભાવ એ ફતેહપ્રાપ્તિથી કુલાઇ ગયો નહોતો. તેના વિષે લખેલું છે, કે “દાગિદ પોતાનાં સર્વ કામકાજમાં ડહાપણથી વર્તતો, ને યહોવાહ તેની સાથે હતો” (૧ શમ. ૧૮; ૧૪). “સર્વ ઈસ્રાએલ તથા યહુદાહ દાગિદ ઉપર પ્રીતિ રાખતા હતા” (૧ શમ. ૧૮; ૧૬). “તે ધણો જ લોકપ્રિય થઇ પડ્યો” (૧ શમ. ૧૮; ૩૦).

શાગિલના મનની ધર્ષા તો તેને માનસિક અને નૈતિક રોગરૂપ થઇ પડી. તેનો “દુષ્ટ આત્મા” હવે તેના પર ફાવી ગયો હતો, અને તેના જોરે તેણે પોતાના થનાર જમાઇને મારી નાખવાનો પ્રયત્ન કર્યો. એ દુષ્ટ હેતુ સાધવાને શાગિલે પોતાની દીકરી મીખાલની પહેરામણી બદલ દાગિદ પાસે એકસો પલિસ્તીઓનાં અગ્રચર્મ માગ્યાં. દાગિદે તો એકસોને બદલે બસો પલિસ્તીઓને મારી નાખ્યા, ને એવી રીતે રાજના જમાઇ થવાની શરત પૂરી કરી. શાગિલનો ધરાદો નિષ્ફળ ગયો, તેથી તે વધારે ક્રોધે ભરાયો. પછી શાગિલે પોતાના ચાકરોની મારફતે દાગિદનો ઘાટ લડવાનો રસ્તો લીધો. આ તરફની વાત યોનાથાનને કાને આવી. યોનાથાન તો દાગિદનો દિલોજન દોસ્ત હતો, તેથી તેણે તેને બધી વાત કહી દીધી, અને પોતે પોતાના પિતા પાસે જઈ આ દુષ્ટ ધારણા પડતી મૂકવાનું તેની પાસેથી વચન લીધું. પછી દાગિદ પાછો દરબારે આવ્યો. પરંતુ એટલામાં પલિસ્તીઓ પર દાગિદે પાછો વિજય મેળવ્યો, એટલે લોકોમાં તેની નામના વધી, એ કારણથી શાગિલનો પિતા પાછો

ઉછળ્યો. હવે તો શાઊલ એટલો બધો ઉશ્કેરાઇ ગયો, કે બીજાઓની પાસે દાઊદને મારી નાંખાવવાનું રહેવા દધને તેણે પોતે જ એ કામ હાથમાં લીધું. જ્યારે શાઊલ પર દુષ્ટ આત્મા આવતો, ત્યારે તેનું મગજ ઠેકાણે લાવવાને દાઊદ તેની આગળ પીછા વગાડતો. આવે એક પ્રસંગે ઝેરીલા શાઊલે તેના પર બાલો ફેંક્યો; પરંતુ દાઊદના સુભાગ્યે બાલો નિશાન ચૂક્યો, અને જધને ભીંતમાં ચોંટ્યો: ત્યાર પછી દાઊદ નાસીને પોતાને ઘેર જતો રહ્યો, પરંતુ રાજના અંગરક્ષકોએ તરત જધને તે ઘરને ઘેરો ધાલ્યો. મીખાલે આ બાબત વિષે દાઊદને ચેતાવ્યો, અને તેને જીવ લધને નાસી જવાનું કહ્યું. નાસી જવામાં મીખાલે દાઊદને મદદ આપી. ધરના બધા દરવાજે ચોડી મૂકલી હતી, તેથી મીખાલે દાઊદને ધરની બારીએ થધને નીચે ઉતારી દીધો. પછી દાઊદ નાસી ગયો છે એ વાત કાધના જાણવામાં ન આવે માટે દાઊદના સુવાના ખાટલામાં તેણે એક (તરાશીમ)* મૂર્તિને સુવાડી ને ઢાંગ કર્યો, કે એ તો માંદો છે. મીખાલની યુક્તિ પાર પડી. દાઊદ નાસીને નાચોથ જતો રહ્યો. નાચોથ ગામ રામાહમાં આવેલું હતું, અને ત્યાં પ્રબોધક રહેતા હતા. ત્યાં જધને દાઊદે બધી હકીકત શમૂએલને કહી. દાઊદ નાચોથમાં છે એ શાઊલને માલૂમ પડ્યું ત્યારે તેને પકડી લાવવાને તેણે એક પછી એક માણસોની ટુકડીઓ મોકલી. પરંતુ આ માણસો પર તો તે સ્થળના વાતાવરણે અસર કરી, મતલબ કે ત્યાં તો બધે પ્રબોધક રહેતા હતા, તેથી પ્રબોધકપણામાં તેઓ તદ્દલીન થયા. આવી રીતે જેઓ પ્રાણુ લેવા આવેલા તેઓ પ્રાર્થના કરવા રહ્યા. આવું એક વખત નહિ પણ ત્રણ વખત બન્યું. આખરે શાઊલ જાતે આવ્યો, પરંતુ તેના પર પણ પ્રભુનો આત્મા ઊતર્યો, અને તે પ્રબોધ કરવા લાગ્યો. શાઊલને પ્રબોધ કરતો જોધને આજીબાજીના લોકો આશ્ચર્યચકિત થયા, કારણ કે શાઊલ જેવી પ્રકૃતિનો માણસ પ્રબોધ કરે એ તેમને

*“તરાશીમ” એ ધરમાં રાખવાની મૂર્તિ હતી. એવું લાગે છે કે તે મનુષ્યાકારની હોય. મીખાલે તેને ખાટલા પર સુવાડીને તેના પર ગોઠડી, અથવા વાળની ગૂંથેલી મચ્છરદાની ઓઢાડી હતી. તરાશીમ મૂર્તિઓને ધણે ભાગે સ્ત્રીઓ ધરમાં રાખતી, અને તાલીબ જેવી તેમને માનતી. તરાશીમ રાખવી એ સૌભાગ્ય છે, એવું તેઓ માનતી (જુઓ ઉત્પત્તિ ૩૧; ૧૯).

અસંભવિત લાગતું હતું; તેથી જેમ આગળ એક વખત બન્યું હતું (૧ શમ. ૧૦; ૧૧) તેમ આ વખતે પણ લોકો કહેવા લાગ્યા, કે “શું શાબીલ પણ પ્રત્યેષકોમાં છે?” (૧ શમ. ૧૯; ૨૪). શાબીલનું મગજ ચક્રોળે ચઢ્યું હતું તેથી ઘડી ઘડીમાં તેના રંગ બદલાતા હતા, એટલું બતાવવા પૂરતા આ બધા બનાવો અહીં બતાવવામાં આવેલા છે.

મિત્રાચારીનું દર્પણ (૧ શમ. અધ્યા. ૨૦)—દાઉદ અને યોનાથાન એ બેની ઘાડ મિત્રાચારીમાં જે જે મુખ્ય મુખ્ય બનાવો બન્યા તેનું વર્ણન બહુ જ આકર્ષક શૈલીમાં આ અધ્યાયમાં કરવામાં આવ્યું છે. રામાહથી દાઉદ છાનોમાનો ગિબઆહમાં આવ્યો, અને પોતાના મિત્ર યોનાથાનને મળ્યો. બે મિત્રોનો આ વખતનો મિલાપ અતિ ખેદજનક હતો. એટલી બધી કરતાથી શાબીલ દાઉદને સતાવતો હતો, કે છેક નિરાશ થઇને તેણે યોનાથાનને કહ્યું, કે “મારી તથા મોતની વચ્ચે ફક્ત એક ડગલું જ રહ્યું છે” (૧ શમ. ૨૦; ૩). દાઉદ અને યોનાથાનની મૈત્રી તો સાધારણ નહોતી. તેઓનો પ્રેમ માત્ર ઉપરછલો નહોતો. તેઓની વચમાં કશી ગુપ્તતા નહોતી. તેઓનાં અંતઃકરણો એકબીજાની આગળ ખુલ્લાં જ હતાં. દાઉદનો નિસાસો સાંભળી યોનાથાને કહ્યું, કે “તારી શી ઇચ્છા છે તે મને જણાવ, ને હું તે પ્રમાણે કરવા તૈયાર છું” (૧ શમ. ૨૦; ૪). ખરી આદર્શ મિત્રતા માત્ર સજ્જનોમાં જ જોવામાં આવે છે. જેમ માણસ સારો તેમ તે સારો મિત્ર થઇ શકે છે; અને જ્યાં સજ્જનોમાં ખરી મૈત્રી હોય ત્યાં તેઓ એકબીજાને માટે જેટલું કરે તેટલું ઓછું. પ્રેમ કંઇ જ બાકી રાખતો નથી. સામાને માટે વધારેમાં વધારે હું શું કરી શકું એજ પ્રેમનું ધોરણ છે. પ્રેમ પોતાને કૃત્યમાં પ્રગટ કરવા ઇચ્છે છે.

ચંદ્રદર્શનનો દિવસ નજીક હતો. આ દિવસે ઇસ્રાએલી લોકો કુટુંબવાર એકઠા થતા, અને મહા આનંદથી તે ઉજવતા હતા. રાજા પણ તે દિવસે પોતાના દરબારીઓને ખાણું આપતો. હવે દાઉદે અને યોનાથાને આપસઆપસમાં એવી ગોઠવણ કરી, કે શાબીલનું મન દાઉદ પ્રત્યે ખરેખર કેલું છે તે ચંદ્રદર્શનની ઉજવણી વખતે યોનાથાને જણાવી

લેવું. એ ને એજ બાબતના બીજા હેવાલમાં જણાવેલું છે, કે તેઓની આ ગોઠવણ શુભ રહે એ માટે તેઓ ખેતરમાં ગયા, ને ત્યાં જમીને જેટલી વાત કરાય તેટલી કરી. અહીં તેઓએ નવેનામે પ્રતિજ્ઞાઓ લીધી, અને બન્ને જણે એકબીજાની આગળ પોતાનું હૃદય ખોલીને વાત કરી. જ્યારે જ્યારે એ કે વધારે મિત્રો એકલા ફરતા હોય છે ત્યારે તેઓ એજ પ્રમાણે એકબીજાને પોતાનું હૃદય સોંપે છે, એવું સર્વ જમાનાના મિત્રોની વાત પરથી જણાયું છે. હવે પછી શું બનવાનું છે તેના બહુકારા જણે યોનાથાનને કાને ન આવતા હોય, તેમ દાઉદની આગળ તે ઉમદા મનનો શૂરો યોનાથાન કાલાવાલા કરીને તેની કૃપાની યાચના કરે છે. એ વાંચતાં કાના મનમાં લાગણીનો ઉદ્ભવ થયા વિના રહે! પોતાના પિતાના ઘરનો તથા તેના રાજ્યનો અંત નજદીક હતો એવું યોનાથાન કળી ગયો હતો, પરંતુ જે થાય તે અપૂર્વ નિઃસ્વાર્થતાથી તેણે સ્વીકારી લીધું. યોનાથાનની ઇચ્છા તો વરરાજા થવાની નથી, પરંતુ વરરાજાને મિત્ર થવામાં જ તેની ઇચ્છાની પરિપૂર્ણતા છે. ખેતરના એકાંત ખૂણે આ બે જુવાન માણસોએ “મરણ તેઓને જુદા ન પાડે” ત્યાં સુધી એકબીજાના મિત્રો થઈ રહેવાનો કરાર કર્યો. યોનાથાને દાઉદને વધારામાં કહ્યું, કે “મારા કુટુંબ પરથી પણ કોઈ કાળે તારી કૃપા ઉઠાવી લઈશ નહિ” (૧ શમ. ૨૦ ; ૧૫). અને “દાઉદ ઉપરના પોતાના ખારની ખાતર યોનાથાને તેની આગળ ફરીથી સમ ખાધા” (૧ શમ. ૨૦ ; ૧૭).

આ કરાર થયા પછી બીજે દિવસે રાજાને ત્યાં અંદ્રદર્શનનો ઉત્સવ હતો. ત્યાં યોનાથાને દાઉદના લાભમાં જે કહેવાય તે કહ્યું, પરંતુ શ્રાવિય એકને બે થયો નહિ. તે તો ખૂબ ક્રોધે ભરાયો. તે તેના દીકરા યોનાથાન પર પણ અતિ ક્રોધાયમાન થયો, અને તેને “આડી [તથા] પતિદ્રોહી સ્ત્રીનો છોકરો” (૧ શમ. ૨૦ ; ૩૦) કહ્યો. પોતાની માનું ભરસામાં અપમાન થયેલું જોઈ યોનાથાન તે સાંખી શક્યો નહિ, તેથી “તે બહો ક્રોધાયમાન થઈને ખાણ ઉપરથી ઊઠી ગયો” (૧ શમ. ૨૦ ; ૩૪). “શ્રાવિયે તેને મારવા સાડ પોતાનો ભાલો તેની તરફ ફેંક્યો” (૧ શમ. ૨૦ ; ૩૩). હવે આથી વિશેષ શું કરવાનું બાકી રહ્યું! બીજે દિવસે ઠરાવેલી જગાએ દાઉદને મળવાને યોનાથાન ગયો, અને તેઓ બન્ને

એકલા હતા, ત્યારે ખાણ વખતે થએલી બધી હડીકત યોનાથાને દાગિદને વિદિત કરી. આ વખતની મુલાકાત બહુજ હૃદયભેદક હતી, કારણ કે આ તેઓની છેલ્લી મુલાકાત હતી. હવે તેઓ એકબીજાની વિદાયગીરી લેવાના હતા. ખરા મિત્રો વિખૂટા પડે છે, ત્યારે તે તેમને મોતસમાન ધા લાગે છે. આ બે મિત્રો મહા મહેનતે એકબીજાથી વિખૂટા પડ્યા. વિખૂટા પડ્યા પહેલાં “દાગિદે [યોનાથાનને] ત્રણ વાર સાંઈમ દંડવત પ્રણામ કર્યા ; તેઓએ એકબીજાને સુખન કર્યું તથા એકબીજાને ભેટીને રહ્યા, એટલે સુધી કે શોકના આવેશથી તદ્દન વશીકૃત થઈને દાગિદે છેક નિર્ગત થઈ ગયો” (૧ શમ. ૨૦ ; ૪૧). “ત્યારે યોનાથાને દાગિદને કહ્યું, કે ‘શાંતિથી જ, મારી તથા તારી વચ્ચે યહોવાહ રહો’” (૧ શમ. ૨૦ ; ૪૨). “શાંતિથી જ,” એવી સલામ તેઓએ એકબીજાને કરી, એનો અર્થ એ છે, કે તેઓનાં હૃદયોમાં એટલો બધો ઊભરો હતો કે વાતચીતની જગા રહી નહોતી. અશ્રથી અંધ બનીને તેઓ એકબીજાની પાસેથી વિદાય થયા.

આ બે ઘાડ મિત્રોની આ મુલાકાત ખરેખર અવિસ્મરણીય હતી, અને તેનું વર્ણન અકથ્ય હતું. બીજું કંઈ નહિ તો એકલી આ મુલાકાતથી જ “મિત્રોનું દર્પણ” એવી સંજ્ઞા પામવાને બાઈબલ યોગ્ય ઠેરે છે.

તેઓની આ મુલાકાત પછી ફરીથી એક જ વાર તે બન્ને ફરી મળ્યા. તે વખતના અનુપમ ચિત્રમાં જે કંઈ અપૂર્ણતા હતી તે આ વખતે પૂર્ણ કરવામાં આવે છે. દાગિદનો સમય આ વખતે બહુ જ કટોકટીનો હતો. દાગિદને પકડવાને શાબાશના ગુપ્તચરો નિત્ય તેની શોધ કરી રહ્યા હતા. એવે વખતે “યોનાથાન ઊઠીને હોરેશમાં તેની પાસે ગયો, ને દેવને નામે તેને હિમ્મત આપી” (૧ શમ. ૨૩ ; ૧૬). ત્યાર પછી યોનાથાન જે મોટું મન બતાવે છે તેની તોલે આવે એવું ગદ્ય કે પદ્ય કોઈ પણ સાહિત્યમાં ક્યાંય મળતું નથી. આ તો મિત્રતાની પરિસીમા હતી. તે દાગિદને કહે છે, કે “તું ધ્રિસાએલનો રાજા થશે, ને હું તારાથી બીજે દરજ્જે હોઈશ” (૧ શમ. ૨૩ ; ૧૭). આ પ્રેમ કેવો અનુપમ ! ખરા પ્રેમને તો પંક્તિ જોઈતી નથી, પરંતુ વ્યક્તિ જોઈએ છે. આપણો

પ્રભુ આ તૃષ્ણા તૃપ્ત કરે છે—“ જ્યાં હું છું ત્યાં તમે પણ રહો ”
(યોહાન ૧૪ ; ૩). હું અને તું !

નિઃસ્વાર્થવૃત્તિ, મોટું મન અને અદ્વિતીય એકનિષ્ઠા એ તો યોનાથાનના લક્ષણમુકુટમાં મણિરૂપ છે. યોનાથાન જો કે રાજા બનવાને કદી જ લાગ્યશાળી ન બન્યો, તોપણ સર્વ લોકોના હૃદયાસન પર તો તે વિરાજે છે. પરંતુ દાઉદનો સ્વભાવ પણ કેટલો ઉત્તમ કે યોનાથાન જેવા માણસનો ચાહ તેણે સંપાદન કર્યો અને અંત પર્યંત તે ટકાવી રાખ્યો. આ બધા પરથી આપણે જોઈ શકીએ છીએ કે યિશામનો દીકરો તે કંઈ પદવીશોધક કે યુક્તિખેર નહોતો. તેની જગાએ કાંઈ ખીજે હોય તો કદાપિ જરૂર યોનાથાનની મિત્રાચારીનો અઘટિત લાભ લે ; પરંતુ દાઉદ એવો નહોતો. તે પણ યોનાથાનના જેવો જ વિશાળ હૃદયનો હતો. યોનાથાન દાઉદ પર ભરોસો રાખતો હતો, પણ દાઉદે એ ભરોસાને ધસાડ્યોલના રાજ્યાસન પર ચઢવા માટે મહદાકાંક્ષાની સીડીરૂપ બનાવ્યો નહિ. પ્રેમની દૃષ્ટિ અતિ તીવ્ર હોય છે, અન્યમાં કપટનો અણસારો હોય તોપણ તે જોઈ શકે છે ; પરંતુ યોનાથાન જેવા માણસે પોતાના જીવન અને મરણનો આધાર દાઉદ પર રાખ્યો હતો, એજ બતાવી આપે છે, કે યોનાથાનનો સ્વભાવ નિખાલસ હતો, અને તેનામાં કંઈજ કપટ નહોતું. “ જેવા જેના મિત્રો તેવો તે માણસ ” અર્થાત્ “ સોખત તેવી અસર ” એ કહેણી જો ખરી હોય, તો એમ કહેવું તદ્દન સત્ય છે, કે દાઉદનું હૃદય નિર્મળ કંચન જેવું હતું, અને તેના પર યોનાથાનનો પ્રેમ, એ તો દાઉદના નિર્મળ સ્વભાવની મુદ્રા તથા નિશાની છે.

દાગિદ બહારવટીઓ અર્થાત્ દાગિદનું બહિષ્કૃત જીવન—અદુલ્લામ

(૧ શમ. અધ્યા. ૨૨-૨૪.)

દાગિદ બહારવટીઓ—અહીંથી હવે દાગિદના બહારવટીઓ તરીકેના જીવનની શરૂઆત થાય છે. “તે ઊઠીને વિદાય થયો” (૧ શમ. ૨૦ ; ૪૨), એ નાના વાક્ય પરથી, તેને કેટલું બધું હજી સહેવાનું હતું અને કેટલું બધું હજી રખડવાનું હતું, તેની અગમચૂંચના થાય છે. નાસીને પહેલવહેલો નોબમાં જઈને તેણે આશ્રય લીધો. નોબ યાજ્ઞકાનું ગામ હતું, અને તે યજ્ઞાલેખ શહેરની નજીક હતું. શીલોહનો નાશ થયા પછી નોબમાં મંડપ બાંધવામાં આવ્યો હતો, અને ત્યાં આગળ અહીને પૌત્ર અહીમેલેખ પ્રમુખયાજ્ઞક હતો. દરેક માણસ પોતાના જમાનાના વાતાવરણમાં ઊછરે છે ; દાગિદ પણ તેવો જ હતો. નીતિ એટલે શું અને તેનું પાલન એટલે શું, એ બાબતમાં જેવો તે જમાનો તેવો તે જમાનાનો પુરુષ દાગિદ પણ હતો. જૂઠ્ઠાણું અને છેતરપિંડી, એ બેને હાલ જેવું પાપ આપણે ગણીએ છીએ તેવું તે સમયે ગણાતું નહોતું. દાગિદે અહીમેલેખને ફેસલાવ્યો, કે “રાત્રીએ મને એક કામ ફરમાવ્યું છે” (૧ શમ. ૨૧ ; ૨). એ કામે પોતે તથા પોતાના સાથીઓ નીકળેલા છે, એવું દાગિદે અહીમેલેખના મનમાં ભર્યું, અને તે માટે પોતાને તથા પોતાના સાથીઓને જે કંઈ મદદ જોઈએ તેની માગણી તેણે અહીમેલેખ પાસે કરી. તેણે તેને કહ્યું કે, “મને પાંચ રોટલી, અથવા જે કંઈ તૈયાર હોય તે આપ ” (૧ શમ. ૨૧ ; ૩), પરંતુ અહીમેલેખ યાજ્ઞક પાસે “પવિત્ર રોટલી ” સિવાય “ સાધારણ રોટલી ” બિલકુલ નહોતી, હવે પવિત્ર રોટલી તો વેદીની મેજ પર મૂકવામાં આવતી, અને તેના વિષે એવો નિયમ હતો, કે “તે હારીનની તથા તેના પુત્રોની થાય; ને પવિત્ર જગાએ તેઓ તે ખાય” (લેવીય ૨૪ ; ૬). એમ

છતાં પણ આ ભૂખ્યા માણસોને એ રોટલી આપવામાં આવી, અને તેનું કારણ તો આ બાબત પર વાત કરતાં આપણો પ્રભુ જે જણાવે છે (માથી ૧૨ ; ૪) તેજ છે, એટલે કર્મક્રિયાના કોષ્ટ પણ નિયમ કરતાં દયા કરવી એ ચઢિયાતી વાત છે. રોટલી મળ્યા પછી દાઝિદે અહીંમેલેખ પાસેથી શસ્ત્રોની માગણી કરી, કારણ કે તેને ઉતાવળથી નીકળવું પડ્યું હતું, અને ઉતાવળમાં શસ્ત્રો સાથે લેવાનું તે વિસરી ગયો હતો. યાજ્ઞક ગોસ્વાથની તરવાર લાવીને આપી. દાઝિદે તેનો સ્વીકાર કરતાં કહ્યું, કે “એના જેવી બીજી એકે નથી, એ મને આપ” (૧ શમ. ૨૧ ; ૯). “યાત્રાકારી”ના કર્તા જ્ઞેન બન્યને બાઈબલના વિલક્ષણ ફકરાઓમાંથી પણ આત્મિક અર્થ જડતો હતો, આત્મિક અનુભવનું મહત્ત્વ કેટલું છે તે આ દાખલામાં જોઈને બન્યન કહે છે, કે “ગોસ્વાથની તરવાર જેવું દાઝિદની દૃષ્ટિમાં બીજું કંઈજ નહોતું, કારણ કે એ તરવારને જોતાં જ, અને તેનું રમરણ થતાં જ, પ્રભુએ તેનો ફેવો મોટો બચાવ કર્યો હતો, તે તેને સાંભરી આવ્યું.”

પરંતુ દાઝિદ નોખમાં ગયો, તેને પરિણામે એ નગર પર ખૂનખાર આપત્તિ આવી પડી. બન્યું એવું કે દોઝેગ અદોમી નામનો શાગિલનો ચાકર તે વખત નોખમાં હતો. શુદ્ધિકરણને માટે તેને ત્યાં પવિત્રસ્થાનમાં રાખવામાં આવ્યો હતો, નૈતિક અને નૈયમિક અશુદ્ધતાના એપથી દૂર રાખવાનું એ એક જાતનું ક્વોરન્ટાઈન હતું. ત્યાંથી નીકળીને દોઝેગે બધી હકીકત રાજને વિદિત કરી. પરિણામ એ આવ્યું કે, નોખમાં જેટલા યાજ્ઞકો હતા તે સર્વની તથા ત્યાંનાં બીજાં કેટલાંક માણસોની રાજએ કતલ કરાવી. કેટલાએક વિદ્વાનોનું માનવું એવું છે, કે “ગીતશાસ્ત્ર”ના પરમા ગીતમાં જે કહેલું છે તે દોઝેગના સંબંધમાં કહેલું છે : “અરે બુલમગાર, તું ભૂંડાઇનું અભિમાન કેમ કરે છે ?” (ગીત. ૫૨ ; ૧). દાઝિદની પ્રેરકબુદ્ધિ એવી હતી, કે તેનાથી જાણે કે અજાણે કંઈ પણ ભૂંડું થાય તો તરત તેની લાગણી તેને થઈ આવતી. એજ પ્રમાણે આ વખતે પણ તેને થયું. તેના ઢોંગી કૃત્યના પરિણામે ધણાં નિર્દોષ માણસોનો સંહાર થયો, એ જોઈને તેનો આત્મા કલેશિત થયો. પોતાને જે મનસંતાપ થયો હતો તે દર્શાવવાને, તથા એ

હીજીકર્મમાં પોતે કેટલો જવાબદાર છે તે સમજીને તેણે અપ્યાયારને (બધા યાજ્ઞકામાંથી માત્ર અપ્યાયાર બચી જવા પામ્યો હતો.) કહ્યું, કે “ તારા બાપના કુટુંબના સર્વ માણસોના મોતનું કારણ હું જ થયો છું” (૧ શ્લ. ૨૨ ; ૨૨). દરેક દુષ્ટ કામનો બદલો ભરવો જ પડે છે. કોઈ પણ જાતનું એવું એક દુષ્ટ કામ નથી કે જે ફાવી જાય. એવાં દુષ્ટ કૃત્યોમાંનું એક જુઠાણું છે, અને તે તો જરૂર પકડી પાડવાનું જ.

નોબથી નાસી જઈને દાબિદ અદુલ્લામની ગુફામાં ભરાયો. અદુલ્લામની ગુફા અને બેથલેહેમની વચ્ચે બારેક માઇલનું અંતર આવેલું છે. ગુફાની પાસે ખીણમાં પાણી છે. તે ગુફા એક ટેકરીની પાસે આવેલી છે, અને તેની નજદીક ખીણ ધણી મોટી નાની ગુફાઓ આવેલી છે, તે ધણે ભાગે કુદરતી નહિ પણ બનાવેલી છે. અહીં દાબિદ આવ્યો. આ જગાએ તેનાં સગાંસ્નેહીઓ, અપ્યાયાર યાજ્ઞ અને ગાદ પ્રબોધક, એ સર્વ તેના સંઘમાં દાખલ થયાં. એ ઉપરાંત “જેઓ દુઃખી, દેવાદાર તથા અસંતોષી હતા, તેઓ સર્વ તેની પાસે એકઠા થયા” (૧ શ્લ. ૨૨ ; ૨). આવા જાતજાતના હેતુઓથી આવેલા લોકોનો “તે સરદાર બન્યો.” અદુલ્લામની ગુફા કુદરતી રીતે જ કિલ્લારૂપ હતી. બધા મળીને દાબિદ પાસે ચારસો માણસો હતા, અને તે બધાનો તે ઉપરી હતો. પરંતુ તેની સ્થિતિ બચભરેલી હતી, તેથી તેણે પોતાનાં માબાપની ખાસ કાળજી લીધી, અને મોઆબનો રાજા (૩થ ૪ ; ૧૮, ૧૯) જે તેમને દૂરનો સગો હતો તેની રક્ષા તળે તેણે તેમને મોકલી દીધાં, અને તેને કહ્યું, કે “ દેવ મારે માટે શું કરવાનો છે એ મારા જાણવામાં ન આવે ત્યાં સુધી કૃપા કરીને ” તેમને તારી પાસે રાખ (૧ શ્લ. ૨૨ ; ૩).

બેથલેહેમનો કૂવો—૨ શ્લ. ૨૩ ; ૧૩-૧૭માં દાબિદના ત્રણ શરવીર પુરુષોના શરાતનની વાત આવે છે. એ વાત દાબિદ અદુલ્લામમાં રહ્યો તે દરમિયાન બની. શું કરવું તેની સૂઝ ન પડે એવી સ્થિતિમાં આ વખતે શાબીલ આવી પડેલો હતો. પલિસ્તીઓ તો આખા દેશ પર આમતેમ બટકતા હતા ; યરૂશાલેમની આસપાસ રાક્ષસોની ખીણ (રક્ષાઈ)માં અને ઠંઠ બેથલેહેમ સુધી તેઓની ટોળીઓ બટકતી હતી. અહીં આગળ દાબિદને પોતાનું ઘર યાદ આવ્યું. તે જીવાન હતો અને

બેથલેહેમના કૂવા આગળ ખીજા છોકરાઓની સાથે રમતો હતો તે દિવસોનું સ્મરણ તેને એકાએક થઈ આવ્યું. કદાચ આ વખતે સંધ્યાસમય હશે. કારણ કે વિશેષતઃ સંધ્યાકાળે જ એવા પૂર્વકાળના બનાવો યાદ આવે છે. બેથલેહેમનો કૂવો યાદ આવતાં તેનું પાણી પીવાને તે તલપાપડ થયો : “બેથલેહેમના દરવાજા પાસેના કૂવાનું પાણી મને પીવાને કાંઈ લાવી આપે તો કેવું સારું !” (૨ શમ. ૨૩ ; ૧૫). નાનપણમાં એ કૂવા આગળ તે રમ્યો હશે, તેનું પાણી તેણે પીધું હશે, એનું પુનઃસ્મરણ અત્યારે તેને થયું. ખરૂં જોતાં પાણીનો શોચ તેને નહોતો, પરંતુ એ તો યુવાવસ્થાની યાદ હતી તે વખતે તેના મનમાં ભવિષ્યને માટે જે જે આશાઓ હશે, શાંતિનું જે પ્રાધાન્ય હશે તે બધું અત્યારે સ્ફુરી આવ્યું. દાઉદનો જીવાનીનો સમય અને અત્યારનો સમય છેક જુદા હતા. તે વખતની તેની શાંતિમય સ્થિતિ અને અત્યારની કફેડી સ્થિતિમાં આકાશકુસુમવત્ અંતર હતું. તે વખતે બેથલેહેમ આશાનું આસ્પદ હતું, અત્યારે તે નિરાશાનું નિવાસસ્થાન થઈ બેઠું હતું.

“અરે કાળયુગ, ગતિ કર તું પાછળ,
માત્ર આજ રાત માટે, બનાવ મને બાળ અબળ.”

દાઉદે પાણી પીવાની પોતાની ઇચ્છા પૂરેપૂરી જાહેર કરી નહોતી. હજી તો તેનો નિસાસો તેના મુખમાં જ હતો, એટલામાં તો પેલા “ત્રણ શરૂ માણસોએ” તે સાંભળી લીધું. તેઓનો સરદાર મહા પુરુષ હતો ; તેના અભિષેક થયા પહેલાંથી પણ તે નરપતિ હતો. પાછળથી તેને ઈસ્રાએલનો દીવો (૨ શમ. ૨૧ ; ૧૭) અને પ્રિય કહેવામાં આવ્યો (જુઓ ગીત. ૨૨ ; ૨૦ : ૩૫ ; ૧૭ જૂની આવૃત્તિ) ; પરંતુ વાતો પરથી લાગે છે કે પહેલેથી જ એ સંજ્ઞાઓ તેને શોભતી હતી. દાઉદના અજાણતાં પેલા ત્રણ શરૂવીરો પોતાની છાવણીમાંથી નીકળ્યા, પલિસ્તીઓની છાવણીમાંથી શરૂાતન બતાવીને પાર ગયા, અને જે સાહસ ખેડવાને તેઓ નીકળ્યા હતા તે ખેડીને મહા મૂલ્યવાન પાણી લઈ પોતાની છાવણીમાં પાછા આવ્યા. આ જોઈને રાજાએ વચન અને કૃત્યદ્વારા પોતાની ખરી રાજ્યોગ્યતા બતાવી. આવું ઉમદા કાર્ય જોઈને તે અંજાઈ ગયો, અને આવા જીવના જોખમે આણેલું પાણી હોઠે અડકાડવાની તેણે

અનિચ્છા દર્શાવી અને કહ્યું, કે “હે યહોવાહ, એવું કરવું મારાથી દૂર રહો” (૨ શમ. ૨૩ ; ૧૭), કારણ કે દાઉદની દૃષ્ટિમાં હવે તે પાણી નહોતું, પરંતુ “જે માણસો પોતાના જીવ જોખમમાં નાખીને ગયા તેઓનું રક્ત” (૨ શમ. ૨૩ ; ૧૭) હતું. તેથી હવે તે તો દાઉદનું નહિ પણ દેવનું જ કહેવાય. તે તો એટલું મોટું અર્પણ હતું કે કોઈ પાર્થિવ રાજાને ચઢાવી શકાય જ નહિ, તેથી રાજાઓના રાજાની વેદી આગળ તેણે તે રેડી દીધું (૨ શમ. ૨૩ ; ૧૬).

એથલેહેમના કૂવાની વાત પરથી મળતી શિખામણો—

(૧) આ વાતોને “શરતનની સુવાર્તા” કહેવામાં આવે છે. એ શરતનના ઝરામાંથી પેલા ત્રણ શરવીર પુરુષોના જમાનાથી માંડીને બીજા ઘણાએ પાણી પીધું છે, અને તેઓ હજી પણ પીએ છે. જે આપણે સહેજ પણ તેઓના જેવા હોઈએ, તોપણ આપણે દાઉદની સાથે એટલું તો કહેવું જ જોઈએ, કે “એ તો પ્રભુને માટે છે.” શરતન એ જિંદગીનું અતિ મોટું લક્ષણ છે. જ્યારે જ્યારે શરતનનું કાર્ય કરવામાં આવે છે, અથવા જ્યારે જ્યારે કોઈ ઉત્તર વિચાર પ્રગટ કરવામાં આવે છે, ત્યારે આપણાં હૃદય આનંદી થાય છે, અને ઉચ્ચતા તરફ તે આકર્ષાય છે.

(૨) આ જીવનમાં કેટલાંક એવાં વાનાં છે કે જે બહુ જ કિંમતી છે; અરે એટલાં બધાં કિંમતી કે આપણા પોતાને માટે તે વાપરી શકાય જ નહિ. એવાં વાનાં ઉપયોગને અર્થ નહિ, પરંતુ અર્પણને અર્થ છે. એ વાનાં તો ખરેખરી રીતે બોલતાં પદાર્થો નહિ, પરંતુ માણસોના પ્રાણ છે. તેઓના વિષે આપણે એવું લખીએ છીએ, કે તેઓએ “દેશને અર્થે” એવું કર્યું; પરંતુ એવું કરનારાઓ કહે છે, કે પ્રથમ તો “દેવને અર્થે,” અને પછી “દેશને અર્થે” અમે એ કર્યું. આવાં આવાં શરતાનાં કામો આપણે માટે કરવામાં આવ્યાં છે, એનો વિચાર કરતાં જ આપણામાં ગંભીર લાગણીનો સંચાર થાય છે; અને એવાં કામોનો સ્વીકાર જો આપણે કરીએ તો તે અન્ય કોઈ રીતે નહિ, પણ દાઉદની રીત પ્રમાણે જ કરવો જોઈએ. (૩) આ ત્રણ પુરુષોને તેઓના મહાન સરદાર પર પ્રેમ હતો, તેથી પ્રેમથી પ્રેરાઈને તેઓએ આ સાહસકર્મ કર્યું, અને પ્રેમને લીધે આ કામ કરવાને તેઓ યોગ્ય નીવડ્યા. ખરૂં જોતાં એ તો

દાઝિદનું કાર્ય હતું, કારણ કે તેના પરના પ્રેમને લીધે તેઓ એવું કરવાને પ્રેરાયા; તેની ખાતર તેઓએ જેટલું જોખમ ખેડાય તેટલું ખેડ્યું. કોઈ પણ ખ્રિસ્તી માણસ ગમે તેવું આત્મિક સાહસ ખેડે અને આત્મિક શરાતન દાખવે, પરંતુ તે “મહાન દાઝિદના મહત્તર દીકરા”ની ખાતર જ હોય છે. “ખ્રિસ્તની પ્રીતિ ખમને ફરજ પડે છે” (૨ કોરીંથી. ૫; ૧૪). ખ્રિસ્તનો વિજયકારી લુજ જો આપણને પકડી રાખે, તો આપણે બધું કરી શકીએ છીએ (જુઓ દ્વિલિ. ૪; ૧૩).

“ત્રીસ શરા પુરુષો” અને તેમાં વળી “ત્રણ તો શરામાં શરા” મળીને જે તેત્રીસ થયા, તેઓ દાઝિદનાં બે શરવીર મંડળો ગણાતા. પેલા ત્રણ જે શરામાં શરા હતા તેઓનાં નામ યોશીઅબાશશેએથ, એલઆઝાર અને શામ્માહ, એવાં હતાં. હાલ યુદ્ધમાં જે મહા શરાતન બતાવે છે, તેને ‘વિક્ટોરિયા ક્રોસ’ આપવામાં આવે છે. એ ત્રણ જણ વિક્ટોરિયા ક્રોસને યોગ્ય હતા.

આ બનાવ બન્યા પછી કેટલોક વખત દાઝિદ અફુલ્લામમાં જ બરાબ રહ્યો. પરંતુ ઉનાળો વીતતાં (ખળીઓમાં અનાજ પુષ્કળ હતું તે અરસામાં) તેના સાંબળવામાં આવ્યું, કે અફુલ્લામથી ત્રણ માઇલ દૂર આવેલા કંઇલાહ સામે પલિસ્તીઓએ ઘેરો ઘાલ્યો છે, અને આખા દેશને તેઓ ઉજ્જડ કરતા ફરે છે. પરંતુ ઉતાવળથી ફૂચ કરીને પોતાનાં માણસો લઇ તે ત્યાં ગયો, તેમના પર છાપો માર્યો, તેમને હરાવ્યા, અને તે નગર કબજે કર્યું. એટલામાં શાઝિલે દાઝિદની પૂઠ પકડી હતી. તેને દહેશત લાગી કે રખેને જે નગરને મેં બચાવ્યું છે તેનાજ લોક દગો દર્ધ શાઝિલના હાથમાં મને સોંપી દે તો! એ દહેશતથી ત્યાંથી તેને નાસવું પડ્યું. દાઝિદ અને તેના માણસો “જ્યાં જવાય ત્યાં જતા રહ્યા” (૧ શમ. ૨૩; ૧૩). “જ્યાં જવાય ત્યાં જતા રહ્યા” એ વાક્ય પરથી દાઝિદનું જીવન કેટલી બધી અથડામણનું હતું તે સમજાય છે. તે આજે અહીં તો કાલે કોઈ બીજે જ ઠેકાણે એમ બટક્યા કરતો હતો. કંઇલાહથી નીકળીને યહુદાહના ડુંગરી મુલકમાં તે આવ્યો. દક્ષિણમાં હેબ્રોનની પાસે આવેલા ઝીફના રાનમાં કોઈક ઠેકાણે તે રહ્યો. પરંતુ જેવા કંઇલાહના લોકો તેવાજ ઝીફીઓ પણ નીવડ્યા. શાઝિલના હાથમાં દાઝિદને સોંપી

દેવાને તેઓ પણ તૈયાર થયા. પરંતુ શાગિલ પર્વતની આ બાજુએ ગયો, તો દાગિદ પર્વતની પેલી બાજુએ થઇને એન-ગેદીના ગઢામાં રહેવા લાગ્યો. એન-ગેદી મૃત સરોવરની પશ્ચિમે એક મોડું શાદલ સ્થળ છે. (એન-ગેદી =રાની બકરાનો કૂવો).

દાગિદ શાગિલને બચાવે છે—૧ શમ. ૨૪મા અધ્યાયની વાત પ્રમાણે અહીં આગળ એટલે એન-ગેદીમાં દાગિદના હાથથી શાગિલના બચી જવાનો બનાવ બન્યો. એવી જ બીના ૧ શમ. ૨૬મા અધ્યાયમાં પણ વર્ણવેલી છે. હવે એક ને એક જાતનો બનાવ બે વખત ન બને એવો કંઈ સંભવ નથી. તેમાં વળી શાગિલ અને દાગિદની વાર્તા, કે જેમાં એક જણ બીજાનો ધાત કરવા તેની પૂઠ પડ્યો છે, એવી બાબતમાં તો એક તો શું પણ અનેક એક ને એક જાતના બનાવો બનવાનો સંભવ છે. તેજ પ્રમાણે દાગિદના હાથમાં શાગિલ બે વાર આવ્યો હતો, અને બન્ને વાર દાગિદે તેને જતો કર્યો, એવું ૧ શમ. ૨૪ અને ૨૬ અધ્યાયો પરથી માલુમ પડે છે. પરંતુ એ બન્ને વાતોને સરખાવી જોવાથી લગભગ બધા વિદ્વાનો એવું અનુમાન કરે છે, કે આખિલમાં જેમ ઘણે ઠેકાણે એક ને એક બીનાનાં બેવડાં વર્ણન કરવામાં આવેલાં છે, તેવું જ આ વાતમાં પણ બનેલું છે. તેઓના અનુમાન પ્રમાણે ખરું જોતાં શાગિલ એક જ વાર દાગિદના પંજમાં પકડાએલો, અને દાગિદે પોતાના શિકારને જતો કરેલો; પરંતુ તેનાં વર્ણન બે જગાએ કરવામાં આવેલાં છે. મતલબ કે બીના એક જ છે, પણ તેનું કથન બે જગાએ છે. ૧ શમ. ૨૬મા અધ્યાયમાં જે બીનાનું વર્ણન આવે છે તેના સંજોગો અને ૨૪મા અધ્યાયમાં જે બીના આવે છે તેના સંજોગો તપાસવાથી માલુમ પડશે, કે બન્ને વાતના સંજોગો એક સરખા જ છે. ૨૬મા અધ્યાય પ્રમાણેની બીનામાં શાગિલ ગાડાંના કોટની અંદર સૂતેલો હતો (હેબ્રી લોકો છાવણીમાં હોય કે બહાર નીકળેલા હોય ત્યારે પોતાના બચાવ અને રક્ષણને અર્થે પોતાની છાવણીની આબુઆબુ ગાડાં ગોઠવી દઈ કોટ જેવું કરી દેતા), એવામાં દાગિદ એકાએક તેના પર આવી પડ્યો. ઓસીકે ભોંયમાં ભાલો ખોસેલો હતો તે પરથી શાગિલ ઓળખાઈ આવતો હતો. દાગિદ છાવણીમાં દાખલ થયો, તેની સાથે તેનો બત્રીજો અખીશાય પણ હતો. અખીશાય તો

ત્યાં ને ત્યાં શાગિલની છાતીમાં ભાલો ખોસી તેને ભોંયભેગો કરી નાખવાને તલપાપડ બની રહ્યો હતો. પરંતુ એવું કરવાની દાઝિદે ના પાડી; અને માત્ર શાગિલના માથા આગળ ખોસેલો ભાલો અને ત્યાં મૂકેલો પાણીનો ચંચુ, એ બેજ વસ્તુઓ લઇ જવામાં સંતોષ માન્યો. ત્યાર પછી દાઝિદ અને અબીશાય તે વસ્તુઓ લઇને પાસેની કાંઈ ટેકરીમાં ભરાઇ ગયા, અને તેઓએ ખીણની પેલી પારથી ખૂબ પાડીને શાગિલના અંગરક્ષકોને તથા તેના ભત્રીજા આબનેરને જગાડ્યા અને આબનેરે રાગની કાળજી રાખી નહિ, તે માટે તેને સખત ઇપકા આપ્યો. જે અવાજ શાગિલની છાવણીમાં આવતો હતો તે શાગિલે એકદમ ઓળખી કાઢ્યો. રાત દરમિયાન શું બન્યું હતું તે શાગિલે પોતાની તીવ્ર બુદ્ધિથી એકદમ જાણી લીધું. હું દાઝિદના હાથમાં હતો, પણ તેણે મારો બચાવ કર્યો છે, એવું જ્યારે શાગિલ સમજ્યો, ત્યારે તેણે કહ્યું, કે “મેં પાપ કર્યું છે” (૧ શમ. ૨૬; ૨૧). અત્યાર સુધીમાં શાગિલે દાઝિદને બહુ પજવ્યો હતો, પરંતુ શાગિલ કરતાં દાઝિદ ધણા ઉમદા સ્વભાવનો માલુમ પડ્યો છે. શાગિલને પોતાની વર્તણૂંકને માટે અત્યારે કંઈક ખેદ થએલો લાગે છે ખરો, પરંતુ તે ખેદ માત્ર તાત્કાલિક હતો; તે કાયમનો નહોતો. દાઝિદ શાગિલને રોગરગથી ઓળખતો હતો, માટે તેણે તેનો ભરોસો રાખ્યો નહિ. વળી શાગિલે દાઝિદને ભાલો તથા ચંચુ લઇને પોતાની છાવણીમાં બોલાવ્યો, પરંતુ દાઝિદે એ આમંત્રણનો પણ અસ્વીકાર કર્યો, ને કહ્યું, કે “જીવાનોમાંથી એક અહીં આવીને તે લઈ જાય” (૧ શમ. ૨૬; ૨૨). “પછી દાઝિદ તેને રસ્તે પડ્યો, ને શાગિલ તેની જગાએ પાછો ગયો” (૧ શમ. ૨૬; ૨૫). હવે શાગિલે દાઝિદની પૂઠ પકડવાનું પડતું મૂક્યું, ને તે પોતાના પાટનગરમાં પાછો ફર્યો.

આ ખીના એક રસિક વાર્તા છે ખરી, પરંતુ માત્ર એક રસમય વાર્તા કહેવાની ખાતર તેને શાસ્ત્રમાં સાચવી રાખવામાં આવી છે, એમ ન સમજવું. તેમાંથી ધણું શીખવાનું મળે છે. (૧) દાઝિદ કેટલા મોટા મનવાળો પુરુષ હતો, તે આ વાર્તા પરથી દેખાય છે. શાગિલે પણ એક વખત એવું મોટું મન દર્શાવ્યું હતું (પ્રકરણ ૮મું). જે તેણે ધાર્યું હોત તો દાઝિદની સાથે પણ એવાજ મોટા મનથી તે વર્તી શકત. પરંતુ

દાઝિદના એ શુભ ઉપરાંત આ વાર્તા પરથી તેના વિષે ખીજી વાત પણ જોઈ શકાય છે. તેનામાં અગાધ ભક્તિભાવ અને વિશ્વાસ હતો. તે રાજ તરીકે અભિષિક્ત કરાયેલો હતો, તે ભવિષ્યનો ઇસ્ટાએલનો રાજા હતો. તોપણ તેણે રાજપદ પર તરાપ મારી નહિ. રાજ હતો તોપણ ઇશ્વર તેને રાજ્ય સોંપે ત્યાં સુધી તેણે ધીરજ રાખી. આડાઅવળા રસ્તા કામમાં લઇને તેણે ગાદીપતિ થવાનું ઇચ્છ્યું નહિ, પરંતુ પ્રભુ તેને રાજ્ય સોંપે ત્યાં સુધી તેણે રાહ જોઈ. દાઝિદના જેવો ભાગ્યશાળી માણસ દાઝિદના જેવા સંજોગોમાં દાઝિદની પેઠે વર્ત્યો હોય, એવો દાખલો ઇતિહાસ આપણને પૂરો પાડતો નથી. જિલ્લું ઇતિહાસ પરથી તો એવું માલૂમ પડે છે, કે રાજ્ય પ્રાપ્ત કરવાને દીકરાઓએ બાપને હણેલા છે, અને ખીજાં નજીકનાં સગાંઓને મારી નાખેલાં કે અનેક રીતે હેરાન કરેલાં છે. દાઝિદે આવું કંઈ કર્યું નહિ. તેણે તો “સારે તથા ખરે રસ્તે” ચાલે રાજ્યની લગામ હાથમાં લેવા ધારી હતી. પછી ભલે તે રસ્તો લાંબો હોય. એક ખીજી રીતે પણ દાઝિદ નમૂના યોગ્ય છે. વિશેષે કરીને જેઓ તેઓની ઇચ્છિત વસ્તુઓ પ્રભુ તેમને યોગ્ય સમયે આપે ત્યાં સુધી, ધીરજ રાખતાં નથી, પરંતુ આડેઅવળે રસ્તે તેનું ગ્રહણ કરવાનો પ્રયાસ કરે છે, તેવાં આપુરુષોને જીવન દાઝિદ સ્વદમનનો ઉત્તમ નમૂનો છે. જે ધૈર્યશીલ અને વિનિત છે, “તેને સાફ દરવાન ઉઘાડે છે.” જેઓ ચોર તથા લૂંટારા છે તેઓજ પોતાનો હેતુ પાર પાડવાને ખરે રસ્તો મૂકીને ખીજે કાંઈ રસ્તે ચઢે છે. ઇશ્વર જે માર્ગે દોરે તે માર્ગમાં જેઓ ચાલે છે, તેઓને સાફ ઇશ્વર પોતે દાર ખોલે છે, અને હમેશને માટે તેઓને તેઓની ઇચ્છિત વસ્તુ પ્રાપ્ત થાય છે. (૨) આ વાર્તા પરથી શાજીલ સંબંધી પણ કંઈક શીખવાનું મળે છે. અંધારી રાત્રીએ જેમ કાળાં વાદળોને ભેદીને તારો થોડી વાર પ્રકાશે, તેમ શાજીલનો શુભ સ્વભાવ તેના ભૂંડા સ્વભાવ પર થોડીવાર જ્ય પામેલો દેખાય છે. શાજીલ પોતાની કારકીર્દિમાં કવચિત્ કવચિત્ સુજન પુરુષ દેખાયેલો છે, પરંતુ એ તેનું સામાન્ય સ્થાપી નહોતું, તે અંધાર અને અસ્થિર મનનો હતો, તેથી તેની જિંદગાની નિષ્ફળ નીવડી. મક્કમપણાને અભાવે તેની કારકીર્દિને જે કલંક વળગ્યું તે વળગ્યું. (૩) આ વાર્તા પરથી ત્રીજી એક

વાત પણ આપણે જોઈ શકીએ છીએ. ઇશ્વર વિષે પુરાતન હેબ્રી લોકોના કેવા વિચારો હતા, તે દાઉદના એક બોલ પરથી જણાઈ આવે છે. તેઓ એવું માનતા હતા, કે ઇશ્વરનો નિવાસ ઇસ્રાએલના પર્વતો પર જ છે. દાઉદ જેવો મહા પુરુષ પણ એવું માનતો હતો, કારણ કે ઇશ્વર વિષેના તેના વિચારો તે જમાનાને અનુસરતા હતા. તેથી તે કહે છે, કે “તેઓએ મને...હાંડી કાઢીને યહોવાહના વતનથી વિદાય કર્યો છે” (૧ શમ. ૨૬ ; ૧૬). ઇશ્વર એકલો જ “આખી પૃથ્વીનો ધણી” (ઝખા. ૬ ; ૫) છે, એવો જે ખ્યાલ દાઉદની પછીના કાળના પ્રબોધકોને આવ્યો હતો, તે હજી દાઉદના મગજમાં ઊતર્યો નહોતો ; તેથી દુઃખી થઈને તે કહે છે, કે “અન્ય દેવોની સેવા કર, એમ કહીને” (૧ શમ. ૨૬ ; ૧૬) શાંતિથી મને પવિત્ર ભૂમિમાંથી હાંડી કાઢ્યો છે. “ખરા ભજનારા આ પહાડ પર અથવા યરૂશાલેમમાં પણ બાપનું ભજન નહિ કરશે,” પણ સર્વ ઠેકાણે “આત્માથી તથા સત્યતાથી તેનું ભજન કરશે,” એવું સમજતાં ઇસ્રાએલ પ્રજાને લાંબો કાળ લાગ્યો. જો પ્રભુ તે પ્રભુ જ હોય, તો તે સર્વ માણસોનો પ્રભુ છે. અમુક કામનો, કે પ્રજાનો કે દેશનો જ માત્ર જો દેવ છે, તે દેવ જ નથી, દેવનું નામ તેને યોગ્ય જ નથી.

જ્યાં જ્યાં લોકો શોધે તને, તું મળે છે સર્વત્ર,
બોમ, બોમ, સર્વ સ્થળ, તુજ હજૂરથી છે પવિત્ર.

શમૂએલનું મરણ, તેના ચારિત્ર્યનું દિગ્દર્શન— દાગિદ ભાગ્યશાળી સૈનિક

(૧ શમ. અધ્યાય ૨૫—૨૭.)

શમૂએલનું મરણ, તેના ચારિત્ર્ય અને કામનું અવલોકન—
દાગિદની પૂઠે શાગિલ પડેલો હતો, અને દાગિદ પોતાના માણસોને લઇને
અહીંતહીં આયડ્યા કરતો હતો, એ દરમિયાન શમૂએલનું મરણ થયું.
તે તેના ગામ રામાહમાં જ મરણ પામ્યો, અને ત્યાં જ તેને દાટવામાં પણ
આવ્યો. શમૂએલને સારૂ તમામ ઇસ્ત્રાએલે ધણો શોક પાળ્યો. શમૂ-
એલનું આખું જીવન અને તેનું ચારિત્ર્ય કેવું હતું તેની રૂપરેખા દોરવી
બહુ મુશ્કેલ છે, કારણ કે હેબ્રી લોકોના આ મહા પૂર્વજનું આખું
જીવનચરિત્ર બાઈબલમાં આપવામાં આવ્યું નથી ; શાગિલ અને દાગિદની
વાતમાં અહીંતહીં ધૂંટુંછવાયું તેના વિષે જે કંઈ લખેલું છે, તેજ સાધન
આપણી પાસે છે. તેના જન્મ વિષે, અને તેની બાલ્યાવસ્થા વિષે આપણે
કંઈ કંઈ જાણીએ છીએ, પરંતુ એ ઉપરાંત તે એકલા વિષે ખાસ
લખાણ બાઈબલમાં કંઈ છે નહિ. શાગિલ અને દાગિદના સંબંધમાં તેના
વિષે જે તુટક તુટક વાતો મળી આવે છે, એ સિવાય બીજું આપણી
પાસે કંઈ નથી. તોપણ તેના વિષે આપણી પાસે જે કંઈ છે તે પરથી
આપણે નીચેના મુદ્દાઓમાં તેના જીવનનો સમાવેશ કરી શકીએ :—

(૧) શીલોહમાં રહીને શમૂએલે મંડપમાં જે સેવા બજાવી હતી,
તે પરથી તેને “મંદિરનો બાળપૂજારી તથા લાડકો (નાનો) લેવી” કહે-
વામાં આવે છે ; અને પ્રાચીન ઇસ્ત્રાએલના બીજા મહાપુરુષોની પેઠે,
પોતાની જિંદગી પર્યંત તેણે યાજ્ઞ તરીકે કર્તવ્ય બજાવ્યું ; ખાસ કરીને
યજ્ઞાર્પણો ચઢાવવાનું કામ પણ તેણે કર્યું. જો કે યજ્ઞાર્પણ કરવાનું કામ

ખાસ યાજ્ઞકનું જ હતું, તો પણ વખત વીતતાં એ બંધનકારક નિયમનો દોર જરા ઢીલો મૂકવામાં આવ્યો હતો; તેથી જે ખાસ યાજ્ઞકપદનો પુરુષ હોય તેજ એ કામ કરી શકે એવું રહ્યું નહોતું, એટલે શમૂએલ યાજ્ઞકની ફરજ બજાવતો હતો. વળી એમ લાગે છે કે ધણે ભાગે તે નાઝારી વર્ગનો માણસ હતો. નાઝારી વર્ગના માણસો દેશદાઝને માટે, ધર્મોસ્થાને માટે, અને દેહદમનવાળું તથા નિયમાધીન જીવન ગાળવાને માટે નામીયા હતા.

(૨) એ ઉપરાંત શમૂએલ “દણ” નામથી પણ ઓળખાતો હતો; પાછળથી એ નામને બદલે “પ્રબોધક” નામ પ્રચલિત થયું. શમૂએલની જિંદગીમાં જે સૌથી મહત્તાની વાત હતી તે એ, કે પ્રભુ જેનું “એકે વચન નિષ્ફળ જવા દેતો નહિ” (૧ શમ. ૩; ૧૯, ૨૦) એવા પ્રબોધક તરીકે પેઢીઓની પેઢીઓ સુધી તેના નામનું લોકોએ સ્મરણ રાખ્યું. શમૂએલનું હૃદય કેવું હતું તે જાણવું હોય તો પ્રભુની સાથે પહેલવહેલી તેણે જે શબ્દોમાં વાત કરી હતી તે પરથી જાણાય છે: “હું આ રહ્યો,” હે યહોવાહ, બોલ, તારો સેવક સાંભળે છે” (૧ શમ. ૩; ૧૦). વળી તેની ખરી પ્રામાણિકતાનું પણ વિસ્મરણ થઈ શકે એમ નથી. વૃદ્ધાવસ્થા અને બીજાં કારણોને લીધે જ્યારે તે પોતાના કામથી ફારેમ થતો હતો, ત્યારે ઇસ્રાએલની સમસ્ત જમાત આગળ છેલ્લા એ બોલ કહેતાં તેણે કંઈ પણ અંદેશ રાખ્યા વિના બેઘડક કહ્યું હતું, કે જો કોઈ પણ કાર્યમાં મેં મારો સ્વાર્થ કે અંગત લાભ શોધ્યો હોય તો “મારી વિરૂદ્ધ સાક્ષી પૂરો, ને તે હું તમને પાછું આપીશ” (૧ શમ. ૧૨; ૩). લોકોએ એકે અવાજે જવાબ આપ્યો, કે “તે” અમને ઠગ્યા નથી, કે અમારા પર જીલમ કર્યો નથી, કે કોઈ માણસની પાસેથી કંઈ લીધું નથી” (૧ શમ. ૧૨; ૪). ખરેખર, શમૂએલ અદ્વિધ્ય હતો.

(૩) શમૂએલ પ્રબોધકવર્ગનો સ્થાપક હતો, એવું આપણે આગળ જોઈ ગયાં છીએ (પ્રકરણ ૮મું), પરંતુ તે તો રાજત્વનો પણ સ્થાપક હતો, અને તે રાજાઓનો અભિષેક કરનાર પણ હતો. શાલિલ અને દાબિહ, જે ઇસ્રાએલના પહેલા રાજાઓ થઈ ગયા, તેઓનો અભિષેક કરનાર શમૂએલ હતો. ઇસ્રાએલનો જૂનો જમાનો વહી જતો હતો અને નવો

જમાનો બેસતો હતો, એવા ક્રાન્તિકાળમાં શમૂએલ થઇ ગયો; તેથી તેને “ઊતરતા જમાનાનો છેલ્લો વીર અને બેસતા જમાનાનો સમર્થ ઉદ્ધાટનકર્તા” કહીએ તો તે સર્વાંશે ખરું જ છે. ઇસ્ત્રાએલ ઉપર રાજા નીમાય એ મતની વિરુદ્ધ શમૂએલ શરૂઆતે દેખાયો હતો ખરો, અને તે અસંમત હોય એમાં કંઈ નવાઈ જેવું પણ નથી; તોપણ તેના માનમાં એટલું કહેવું જ પડશે કે પોતાનું મત અને પોતાને શું મમે છે તથા શું નથી ગમતું, એ વાત કોરે મૂકીને વધુમતિને તેણે માન આપ્યું, અને એ નવી ચળવળમાં તેમનો નેતા થયો; કારણ કે પાછળથી તેને માલૂમ પડ્યું, કે ઇસ્ત્રાએલ કોમ પર રાજા નીમાય, અને તે કોમ એક પ્રજા અને એમાં કોમનું હિત છે. ચિર્મેયાહ પ્રબોધક મુસા તથા શમૂએલને સમાન પંક્તિના ગણે છે (ચિર્મે.૧૫; ૧). જો મુસાને ઇસ્ત્રાએલ ધર્મના પ્રથમ સ્થાપક હોવાનું માન ધટે છે, તો શમૂએલને ઇસ્ત્રાએલ ધર્મના બીજા નંબરના સ્થાપક હોવાનું માન નિઃસંદેહ ધટે છે.

(૪) શાબિલ રાજા સાથે શમૂએલ જે જે વાતે સંબંધમાં આવ્યો, તેમાંની કેટલીક આખતોમાં શમૂએલ ઉપર કેટલાક લોકો એવો દોષ મૂકે છે કે તે કઠોર અને નિર્દય સ્વભાવનો હતો. પરંતુ એ દોષારોપણ સત્ય નથી. ઉપલક્ષ્ય દૃષ્ટિએ જોતાં એમ લાગે તો લાગે, પરંતુ સર્વ સંજોગો અને સ્થિતિ ધ્યાનમાં લેતાં આપણને એવી ટીકામાં કંઈ સત્ય માલૂમ પડશે નહિ. સ્કોટલાંડ દેશના મહા ધાર્મિક ને નામાંકિત પુરુષ જોન નૉક્ષ સામે પણ એવોજ આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો હતો. પાલેસ્ટાઈન દેશનો શમૂએલ અને સ્કોટલાંડ દેશનો જોન નૉક્ષ. એ બન્નેનો જમાનો મોટી ક્રાંતિનો જમાનો હતો; દરેકને પોતપોતાના દેશના રાજાની સામે થવાનું હતું, અને બન્ને રાજા પોતાના દેશને મોટા જોખમમાં લાવી મૂકે એવી આપખુદ મરજીવાળા હતા. આવા સંજોગોમાં ઉપરોક્ત ઈશ્વરભક્તોને રાજસત્તાની સામે થયા વગર ધૂટકો નહોતો, કારણ કે ધર્મ અને દેશ, એ બન્ને જોખમમાં આવી પડેલા હતા, અને બન્નેને બચાવી લેવાની જરૂર હતી. પરંતુ શમૂએલ અને નોક્ષનો મુકાબલો આટલેથી જ થઇ રહેતો નથી. તેઓનામાં હજી વધારે સમાનતા છે. એટલે હેબ્રી પ્રબોધક અને સ્કોટિશ દેશભક્ત, એ બન્ને જેવા અડગ વિશ્વાસુ હતા.

તેવા જ અતિ નત્રતાવાળા પણ્ય તેઓ હતા. અડગ વિશ્વાસ અને અતિ નત્રતા, એ બેનું મિલન તે બન્નેના સ્વભાવમાં થયેલું હતું (જુઓ. પ્રકરણ આઠમું).

(૫) ઇસ્રાએલનો એક ઇતિહાસકાર “શાસ્ત્રની એક મહાન વ્યક્તિ” એવું નામ શમૂએલને આપે છે; અને એવું નામ આપતાં કહે છે, કે “દાઉદની ખ્યાતિ એટલી બધી દેદીપ્યમાન લાગે છે, એનું કારણ એજ કે શમૂએલ જરા ઓછો પ્રભાવશાળી હતો પણ તેનું જીવન વધારે અસરકારક હતું. શમૂએલની પાછળના સૈકાની મહત્તા તે તેને જ આભારી છે. જો શમૂએલ જેવો નરવીર ન પાડ્યો હોત તો તેની પછીનો સૈકા ઉજમાળો ન દેખાત.”

નાબાલ નાબાલ—દાઉદ જ્યારે બહારવટું કરતો હતો ત્યારે તે અને તેના માણસો કોઇ કોઇ વાર, અથવા જ્યારે પ્રસંગ આવે ત્યારે, આજુબાજુના ખેડૂતો અને ઘેટાંપાળકોના રક્ષક બની તેમને ભટકતી અને લૂંટકાટ કરનારી આરબ ટોળીઓથી બચાવતા, અને તેના બદલામાં રક્ષણ પામેલા લોકો દાઉદ તથા તેના માણસોને ખોરાક, વગેરે પૂરું પાડતા; કોઇ કોઇ વખત કેટલાક અણસમજી અને અનુપકારી લોકો પર દાઉદને બળજબરી પણ કરવી પડતી. “૧ શમૂએલ”ના ૨૫મા અધ્યાયમાં આવા એક પ્રસંગનું વર્ણન કરેલું છે; અને હેબ્રી સાહિત્યમાં એ ફકરો ધણે ઉત્તમ લેખાય છે. એવું બન્યું, કે યહુદાહ પ્રાંતના કાર્મેલ પહાડ પર માએનના અરણ્યમાં એક ધનાઢય જગીરદાર રહેતો હતો. તેનું નામ નાબાલ હતું. “નાબાલ” શબ્દનો અર્થ “મૂર્ખ” એવો થાય છે. પરંતુ “મૂર્ખ” પરથી એમ નહિ સમજવું કે તે ડાગળી છટકેલ અથવા માંડો હતો. તેનો અર્થ એ છે, કે તેનામાં નૈતિક ભૂંડાઇ હતી. “નીતિવચનો”ના પુસ્તકમાં જેઓને “મૂર્ખ”ની સંજ્ઞા આપેલી છે તેવાઓમાંનો, અથવા ગીતકર્તાના શબ્દોમાં બોલીએ તો “ઈશ્વર છેજ નહિ” (ગીત. ૧૪; ૧) એવું કહેનારાઓમાંનો એક આ નાબાલ હતો. આવા પ્રકારનો માણસ નાબાલ હતો; છતાં અજબબ જેવું તો એ છે, કે જુના કરારમાં જે જે સ્ત્રીઓ મનમોહક ગણાય છે તેવી એક સ્ત્રી સાથે પ્રારબ્ધની બહિહારીના પ્રતાપે તેનું લગ્ન થયેલું હતું. તેનું નામ

“અખીગામલ” હતું. નામ ધણું કર્ણપ્રિય છે, અને તેનો અર્થ પણ એવો જ મનમતો છે, એટલે “નૃત્ય પતિ” અર્થાત્ “પરિતૃષ્ટ પિતા” તેના જન્મથી તેના પિતાના ધરનો દહાડો ફર્યો હતો.

નાખાલનાં ઘેટાંબકરાંને દાઝિદે આખું વર્ષ સાચવ્યાં હતાં. હવે એક વખત ઘેટાંનું ઊન કાતરવાનો ઉત્સવ આવ્યો, ત્યારે નાખાલ પોતાના મિત્રમંડળની સાથે મોજમઝા ઉડાવી રહ્યો હતો. તે પ્રસંગે તેની પાસેથી કંઈ ખાવાનું મળશે, એવી આશાએ દાઝિદે પોતાના જીવાનીઆઓમાંથી કેટલાકને તેની પાસે મોકલ્યા. તેઓએ સવિનય વિનંતી કરતાં કહ્યું, કે “અમે ખુશાલીને દિવસે આવ્યા છીએ” (૧ શ્લ. ૨૫; ૮). તેઓને તો ખાતરીપૂર્વક આશા હતી, કે આજે અમે ઠીક લાભીશું. પરંતુ નાખાલ તો અસમ્ય અને નાદાન હતો. તે જીભનો ધૂટો અને હૃદયનો કઠણ હતો. આવેલા માણસોનું અપમાન કરીને તેણે તેમને કાઢી મૂક્યા, અને દાઝિદે તો જાણે કેણું પૂછે છે, તેમ કહ્યું, કે “દાઝિદ કેણું? અને પિશાબનો દીકરો કેણું?” (૧ શ્લ. ૨૫; ૧૦); વળી તેમને પોતાને કહ્યું, કે તમારા જેવા “ધણીઓ પાસેથી નાસી જનારા ચાકરો તો ધણા છે.” જ્યારે આ હકીકત દાઝિદે સાંભળી ત્યારે તે બહુ ગુસ્સે થયો, અને ઈશ્વરના નામના સોગન ખાધને નાખાલના આખા કુટુંબનો ઉચ્છેદ કરવા સારૂ તેણે ચારસો શસ્ત્રધારીઓને તૈયાર કર્યા.

પરંતુ ધણીવાર એવું બને છે, કે જૂંડામાં ભૂંડા શેઠા કે ધણીઓને સારામાં સારા નોકરો હોય છે. દાઝિદના નોકરો અને નાખાલની વચ્ચે જે વાતચીત થઈ હતી તે નાખાલના એક નોકરે સાંભળી હતી, અને તે પરથી તેને લાગ્યું કે આ વાતનું પરિણામ સારૂ આવવાનું નથી. તેથી એ બાબત વિષે તેણે અખીગામલને વાત કરી, અને તેને કહ્યું, કે દાઝિદ તથા તેના માણસોએ જે સેવા બજાવી છે તેના બદલામાં તેના હક વાજખી જ છે. વળી નાખાલ વિષે સામાન્ય અભિપ્રાય કેવો છે તે જણાવતાં તે અખીગામલને કહે છે : “તે એવો પાણ માણસ છે કે તેને કોઈ કંઈ પણ કહી શકે નહિ” (૧ શ્લ. ૨૫; ૧૭). આ વાતમાં જે શબ્દનો તરજુમો “પાણ” કરેલો છે તે અસલ શબ્દ (હેબ્રી)

“ બેલીઆલપુત્ર ” છે, અને તેનો અર્થ ‘ પતરાળખેાર જીલમી ’ થાય છે, એટલે જે કંઈ કામનો નથી, અને વળી શેતાનપુત્ર છે એવો માણસ.

અખીગાર્ધલ પોતાના નોકરની વાત બધી સમજી ગઈ. તેના ધણી વિષે તેનો પણ આગવો અભિપ્રાય હતો, જે તે આપણને હમણાં જણાવશે. પરંતુ એ દરમિયાન તે ત્વરાથી ઊઠે છે, અને પોતાનાં ગદેડાં પર જતજતનું સાફ ખાવાનું લાદીને દાઝિદ જ્યાં આગળ છાવણી નાખીને પડેલો હતો ત્યાં જવા નીકળે છે. તેણે પોતાની સાથે બસો રોટલી, દ્રાક્ષારસની બે મશકો, રાંધીને તૈયાર કરેલાં પાંચ ઘેટાં, પાંચ માપ પોંક, દ્રાક્ષાની સો લૂમ તથા અંજીરનાં બસો ચકતાં, એટલું લીધું. સુશીલ સ્ત્રીને ઘટે તેવી રીતે, અને પોતાને જે કહેવાનું હતું તે સમ્યક્તાથી તથા સંક્ષેપમાં દાઝિદની આગળ વિદિત કરે છે; અને નાખાલના વર્તન પર ધ્યાન નહિ લગાડવાની તેને આજીજી કરે છે, કારણ કે દાઝિદની આગળ નાખાલ શી વિસાતમાં છે, કે એવા હલકા દરજ્જાના માણસની વાત કે વર્તન પર તે ચિત્ત દે. અખીગાર્ધલ જેવી રીતે નાખાલને ઓળખતી હતી એટલું બીજું કોઈ તેને ઓળખતું નહોતું. તેથી તે કહે છે, કે “ તેનું નામ નાખાલ છે, ને તેનામાં નાદાનપણું છે ” (૧ શમ. ૨૫; ૨૫). આ પ્રમાણે નાખાલ વિષે આટલું થોડું જ બોલીને તે પોતાની વાણીમાં વશકર વકતૃત્વ, ડહાપણ અને કુશળતા દર્શાવે છે; અને વાણીની મીઠાશથી દાઝિદને વૈર વાળતો અટકાવવાની આજીજી કરતાં કહે છે, કે તું યહોવાહની લડાઈઓ લડે છે, શાઝિલ તો તને સ્પર્શ કરવાને પણ શક્તિમાન નથી, અને જતે દહાડે તું ઇસ્લાએલ ઉપર રાજા તો થવાનો જ છે. આટલી વાત ક્યાં પછી જે એક વચન તે વાપરે છે તે એટલું તો પ્રખ્યાત વચન થઈ ગયું છે કે દુનિયાની ધર્મવિષયક વાતચિતમાં છૂટથી તેનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે : એટલે, “ મારા મુરખીના જીવને તારો દેવ યહોવાહ પોતાની પાસેના જીવન-લંડારમાં બાંધી રાખશે ” (૧ શમ. ૨૫; ૨૯). તે વખતે દાઝિદ તો એક કિંમતી રત્ન સમાન થઈ પડશે, અને જેમ અનામત ચૂકેલું સંભાળવામાં આવે, તેમ યહોવાહ તેને પોતાના કિંમતી ખજાનામાં સંભાળી રાખશે.

આવી વશ કરનારી વાચાથી આ સ્ત્રીએ દાઝિદના હૃદયમાં દયાની લાગણીઓ ઉશ્કેરી, અને હવે તેને ખાતરી થઈ કે દયાની માગણીને

અસ્વીકાર દાઝે કરશે નહિ, તેથી તે કહે છે, કે “તારે વિષે જે સર્વ હિતવચનો યહોવાહ બોલ્યો છે તે પ્રમાણે બનશે, ને તું ઈસ્રાએલ ઉપર અધિકારી થયો હશે, ત્યારે કારણ વગર રક્તપાત કરવાનો, કે પોતાનું વૈર વાળવાનો ખેદ કે પસ્તાવો મારા મુરખીને થશે નહિ” (૧ શમ. ૨૫; ૩૦, ૩૧). હવે પોતાનું વ્યાખ્યાન અંધ કરતાં, તથા પોતાની દષ્ટિ પહેલી જ વાર જિંચી કરતાં પોતા વિષે તે કહે છે, કે “જ્યારે યહોવાહ મારા મુરખીનું બહું કરે ત્યારે આ તારી દાસીને યાદ કરજે” (૧ શમ. ૨૫; ૩૧). આ વ્યાખ્યાનની જેવી અસર થવી જોઈએ, તેવી જ અસર એકદમ થઈ. અખીગાઇલના ઉત્તરમાં દાઝે જણાવ્યું, કે ભૂંડું કરવાથી મને રોડી રાખવાને ઈશ્વર તરફથી સંદેશીઆ તરીકે તું આવી છે, તેથી પ્રભુના નામને ધન્ય હો; તેમ જ “તારી ચતુરાઇને તથા તને પણ ધન્ય હો” (૧ શમ. ૨૫; ૩૩).

પોતાનો ફેરો સાર્થક કયાં પછી અખીગાઇલ પોતાના ઘેર ગઈ, ત્યાં તે તેના ધણી દ્રાક્ષારસ પીને પડેલો હતો. અહીં આગળ પણ અખીગાઇલની વિનીતતાનો ખીજો દાખલો આપણને મળે છે. પોતાના ધણીની આવી કંટંગી સ્થિતિ જોઈને તે તેની સાથે વાતચીત કરતી નથી, પરંતુ તેની પાસેથી દૂર ખસી જાય છે. સામો માણસ શુદ્ધિમાં હોય તો તેની સાથે વાત કરવી વાજબી લેખાય. જાતે મૂર્ખ અને તેમાં વળી મદિરા બળ્યો, એટલે અખીગાઇલ તેની આગળ શી વાતચીત કરે. પરંતુ ખીજે દિવસે સવારે જ્યારે તેના દ્રાક્ષારસ જીતરી ગયો, ત્યારે તેણે તેને બધું કહી જણાવ્યું. બિચારો દુભાંગી દારૂડીઓ પોતાના વ્યસનાવેશમાંથી હમણાં જ સહેજસાજ શુદ્ધિમાં આવ્યો હતો, અને એવામાં જ આવી માઠી ખબર સાંભળવાથી તેને મરણકારક આઘાત થયો. ગભરાટ, બળાપો અને અસંયમથી તેને લકવા જેવું દરદ થઈ આવ્યું; “તેના હોશકોશ જડી ગયા, અને તે પથ્થર જેવો થઈ ગયો” (૧ શમ. ૨૫; ૩૭). દશ દિવસ સુધી તો તે બેભાન જેવો થઈને પડી રહ્યો, અને પછી ઠંકાણે થઈ ગયો. થોડા વખત પછી નાબાલની વિધવાને દાઝે પોતાની જાવણીમાં તેડી મંગાવી, અને ત્યાં તે તેની સ્ત્રી બની.

દાઝિદ, બાઅશાળી સૈનિક—શાઝિલ અને દાઝિદનો અણુબનાવ એટલો બધો લાંબો વખત ટક્યો, કે આખરે દાઝિદનો વિશ્વાસ ધટી ગયો, અને તેના મનમાં એક દિવસ એવો વિચાર આવ્યો, કે “હવે તો એક દિવસ હું શાઝિલના હાથથી માર્યો જમશ” (૧ શમ. ૨૭; ૧). તેથી આત્માર સુધી જે કામ કરવાને તે પાછી પાની કરતો હતો તે કરવાની તેને જરૂર પડી, એટલે કે પોતાનો દેશ છોડીને સરહદ પરના પલિસ્તીઓના આશ્રય હેઠળ રહેવાનો તેણે નિશ્ચય કર્યો, કે જ્યાં તે સહીસલામત રહી શકે. “શમૂએલ”ના પુસ્તકમાં આગળ એવું વૃત્તાંત આવી ગયું, કે ગાયના રાજા આખીશ પાસે તે જ્યારે નાસી ગયો, ત્યારે તેણે ગાંડા હોવાનો ઢોંગ કર્યો હતો (૧ શમ. ૨૧; ૧૨). તે જમાનામાં ગાંડાઓને હરકોઠ ઠેકાણે આશ્રય મળતો હતો. એ રિવાજનો લાભ લેવાનું ધારીને તેણે એવું કર્યું હતું, શહેરના દરવાજા પર તે લીટા પાડતો, પોતાનું થૂંક પોતાના શરીર પર પડવા દેતો, વગેરે ગાંડા માણસના જેવા ચાળા કરતો હતો. ચાલુ રિવાજને અનુસરીને રાજાએ તેને આશ્રય આપ્યો તો ખરો. પરંતુ ઢોંગ ક્યાં સુધી નભે? આખરે તે તો જણાઈ આવ્યો; પરંતુ તે કંઈ નુકસાન કરી શકે એવો નથી, એવું ધારીને રાજાએ તેને જતો કર્યો. પોતાના ચાકરોની મળક કરતાં રાજાએ તેઓને કહ્યું, કે “શા વાસ્તે તમે તેને મારી પાસે લાવ્યા છો? શું, મને ઘેલા માણસની ખોટ છે કે તમે આ માણસને મારી હજુરમાં ગાંડા ચાળા કરવાને આપ્યો છે?” (૧ શમ. ૨૧; ૧૪, ૧૫). એકવીસમા અધ્યાયના વૃત્તાંત પરથી લાગે છે કે જોકે દાઝિદ ગાંડા જેવો દીસતો હતો તોપણ તે બહાદુર લડવૈયો તો હતો જ, અને તેને એવો સમજીને (૧ શમ. ૨૧; ૧૧) આખીશે તેનો સારો સત્કાર કર્યો. પરંતુ પલિસ્તીઓના સરદારો આથી ધર્ષાએ બરાયા. તેઓ મહારાયા કે રખેને ખરી લડાઈને પ્રસંગે દાઝિદ ધ્વંસીએલના પક્ષમાં બળી જાય અને પલિસ્તીઓનો દુરમન (શેતાન)* બની બેસે તો! આવી સમજથી આખીશની પાસે જમ પલિસ્તીઓના સૈન્યમાંથી તેઓએ દાઝિદને

* “શેતાન” નામ પહેલપહેલું જ અહીં વપરાયેલું છે, પણ તે માનવી વિરોધીના અર્થમાં જેને માંસ તથા રક્ત નથી એવા શેતાનની વાત તો ધણી મોટી આવે છે; એટલે અખાર્યાહ ૩; ૧, ૧ કાળવૃત્તાંત ૨૧; ૧ અને “અયૂબ”ના પુસ્તકમાં મળી આવે છે.

કાઢી મુકાવ્યો. આથી તો દાઝિદને મારે ખરાબ પરિસ્થિતિ ઊભી થઇ. તોપણ, પલિસ્તી સૈન્યની સાથે તે રહ્યો હોત તો શું પરિણામ આવત, એ પ્રશ્ન પૂછવો જરૂરી નથી. કારણ કે “જ્યારે માણસનો માર્ગ યહોવાહને પસંદ પડે છે, ત્યારે તે તેનાં પગલાં સ્થિર કરે છે. જો કે તે પડી જાય તોપણ તે છેક જમીનદોસ્ત થશે નહિ” (ગી. શા. ૩૭; ૨૩, ૨૪). તોપણ પોતાના આવા અનુભવનો અસ્વીકાર કરવામાં દાઝિદ નિર્દોષ ઠરતો નથી, પરંતુ જ્યારે તે કહે છે, કે “જો મારે મરવું પડે તો બલે મરવું પડે” (પ્રકરણ ૬મું) ત્યારે તેનો સ્વભાવ બહુ ઉમદા દેખાય છે. દાઝિદની માગણીથી આખીશે તેને રહેવાને સિક્કલાગ શહેર આપ્યું. તે શહેર ગાઝાની દક્ષિણે અગિયાર માઇલ દૂર આવેલું છે. એ શહેર આપવાનું કારણ એ કે પલિસ્તીઓથી તે દૂર રહી શકે, અને હેબ્રી તરીકે તે ધૃટથી યહોવાહનું ભજન કરી શકે. સોળ મહિના સુધી દાઝિદ આ ઠંકાણું રહ્યો, અને ત્યાં રહીને પડોશમાં રહેતી પલિસ્તી કામો પર વારંવાર હુમલા કરતો, અને એટલી બધી નિર્દયતા વાપરતો કે જે ગામ કે શહેર તે લૂંટે તેમાંથી એક પણ માણસને તે બચી જવા દેતો નહિ; તેથી સિક્કલાગમાં રહ્યો રહ્યો દાઝિદ કેવો કેર વર્તાવે છે તેની કામને ખબર પડતી નહિ. પલિસ્તી હોય કે ગમે તે હોય, કામને તે બચવા દેતો જ નહિ. ઇસ્રાએલી વગર ખીજ બધા તેને મન સરખા જ હતા. દાઝિદના સ્વભાવમાં નિર્દયતા કેટલી હદે હતી તે આ ઉપરથી સ્પષ્ટ જણાઇ આવે છે. પવિત્ર શાસ્ત્રની પ્રામાણિકતા એટલી બધી છે, કે જેઓને તેમાં મહાન નરો લેખેલા છે તેઓના હલકા ગુણો બતાવવાનું પણ તે ચૂક્યું નથી. તેઓની મોટાઇ સાથે તેઓની હલકાઇ પણ તેણે સ્પષ્ટ રીતે બતાવેલી છે. દાઝિદના માત્ર કેટલાક સારા ગુણો પવિત્ર શાસ્ત્રે દર્શાવેલા છે એમ નથી, તેની નીચતા પર પણ પવિત્ર શાસ્ત્રે ઠાંકપીછોડો ક્યો નથી, અને જેવું દાઝિદના સંબંધમાં તેવું શાસ્ત્રના સર્વ નરવીરોના સંબંધમાં કહેલું છે. જે જે દુર્ગુણો ઇસ્રાએલના આગેવાનોમાં અને તે પ્રજામાં માલુમ પડ્યા છે, તે નીકળી જતા તો ધણા જમાના લાગ્યા હતા; તોપણ તે પૂરેપૂરા નીકળી ગયા, એમ તો કહેવાય જ નહિ.

પ્રકરણ ૧૩મું

શાગિલની નિરાશા—ગિલ્મોઆ અને શાગિલનું મૃત્યુ

(૧ શમ. અધ્યાય ૨૮—૩૧.)

શાગિલની નિરાશા—આગલા પ્રકરણમાં વર્ણવેલી ખીના બનતી હતી એ દરમિયાન શાગિલની સ્થિતિ ખરાબ અને ખરાબ થતી ચાલી. શમૂએલ અને ખીજા પ્રમોધકોની સાથે તેને અણબનાવ થયો હતો ; નોખમાં યાજ્ઞકોની જે કતલ તેણે કરી હતી (પ્રકરણ ૧૧મું) તેને લીધે યાજ્ઞકવર્ગની સહાનુભૂતિ પણ તેણે ગુમાવી દીધી હતી ; વળી દેશમાંના ધાર્મિક લોકોનો પૂજ્યભાવ પણ હવે તેના પ્રત્યે રહ્યો નહોતો. પરંતુ એ સૌ કરતાં પણ દુઃખદાયક વાત તો એ હતી, કે જાતજાતની વિટંબણા-ઓથી તેના મન પર માઠી અસર થઈ, અને મનના વિકારથી તે એમ માનવા લાગ્યો, કે ખીજા બધાએ તો મને તણ દીધો તો તણ દીધો, પરંતુ પ્રભુએ પણ મને તણ દીધો છે. પરંતુ આવો વિચાર કરવો એ તો એક જાતની માનસિક નિર્બળતા છે, કારણ કે ખરૂં જોતાં પ્રભુ તો કોઈને તણ દેતો જ નથી. “શું, સ્ત્રી પોતાના પેટના દીકરા પર દયા ન કરે, એવી રીતે કે તે પોતાના ધાવણા બાળકને વિસરી જાય ? હા, કદાચ તેઓ વિસરે, પરંતુ હું તને વિસરીશ નહિ” (યશ. ૪૯ ; ૧૫). ઈશ્વર તો માણસોને તણ દેતો જ નથી ; આટલા પુરાતનકાળે પણ તકાઆની ચતુર સ્ત્રીએ કહ્યું હતું, કે “ઈશ્વર કોઈને જીવ લેતો નથી, પણ ઉપાયો યોજે છે, એ માટે કે જેને કાઢી મૂકવામાં આવ્યો છે, તે તેનાથી હમેશાં દૂર ન રહે” (૨ શમ. ૧૪ ; ૧૪. પ્રકરણ ૧૫મું). પરંતુ અફસોસની વાત એજ છે, કે ધણીવાર શાગિલના જેવાં માણસો જાણીજોઈને પોતાને એવી સ્થિતિમાં મૂકે છે કે પ્રભુની દયાનું વાતાવરણ જોકે તેઓની આસપાસ બધે છે, તોપણ તેઓને તે મળી શકતું નથી—“તમારા

અપરાધો તમારી ને તમારા દેવની વચ્ચે ભિન્નતા કરતા આવ્યા છે” (યશ. ૫૯; ૨). શાબીલ આવી તબક્કાઓની સ્થિતિમાં હોતો, અને લગભગ અધો દેશ તેની સાથે અસહકારમાં હોતો એવા બારીક સંજોગમાં પલિસ્તીઓએ પૂર જોશમાં યુદ્ધ આરંભ્યું. મધ્ય પાલેસ્ટાઇનમાં આવેલા એસ્ડ્રાએલોન મેદાનના મહાન રણક્ષેત્રમાં પલિસ્તી અને હેબ્રી લશ્કરો સામસામાં જોઠવાયાં; જે જગાએ ગિદ્ડોન જય પામ્યો હતો લગભગ તેજ જગાએ આ બે લશ્કરોએ સામસામે યુદ્ધવ્યૂહ રચ્યો.

એન-હોરની જાદુગર સ્ત્રી—લડાઇ થવાની હતી તેની આગલી રાતે એક બહુ અજબ બનાવ બન્યો. આ લડાઇનું પરિણામ શું આવશે તે જાણવાને શાબીલને સલાહ જોઇતી હતી, પરંતુ જેઓની પાસેથી તે સલાહ મેળવી શકે એવા કોઈ ધર્મવિષયક સત્તાવાળા તેણે રાખ્યા નહોતા. પ્રબોધકો અને યાજ્ઞકો તેને કંઈ કહેતા નહોતા. પોતે તો પહેલેથી જ ધાર્મિક મનવાળો નહોતો, તેથી તે જાતે તો ઇશ્વરનું ગ્રહણ કરી શક્યો નહિ. પરંતુ જ્યારે બારણેથી આપણે ઇશ્વરને કાઢી મૂકીએ છીએ, ત્યારે બારીએ થઇને વહેમ દાખલ થાય છે. શાબીલે તેની ચઢતીના દિવસોમાં ભૂવાઓને, જાદુગરોને તથા કોઈ પણ પ્રકારની મેલી વિદ્યા જાણનારાઓને ઇસ્ત્રાએલમાંથી નાબૂદ કર્યા હતા (૧ શમ. ૨૮; ૯). કારણ કે ભૂતવેદો અને ઊંટવેદોનો આજે વિધર્મી દેશોમાં જેવો ત્રાસ છે તેવો પ્રાચીન લોકોમાં ભૂવાઓ, વગેરે જાતના લોકોનો ત્રાસ હતો. આ લોકો બીજાઓને ઠગતા અને પોતે પણ ઠગાતા, એવાઓ પ્રત્યે સખતાઇ વપરાએલી હોવાની જે વાત પવિત્ર શાસ્ત્રમાં આવે છે તે સામે કેટલાએક લોકો સખત વિરોધ દર્શાવે છે; પરંતુ એ તો માત્ર તેમના દયાભાવને દુર્વ્ય છે. ‘વધારે પ્રકાશ પામેલા’ આધુનિક ટીકાકારોના કરતાં શાસ્ત્રના મૂળ લેખકો સાફ સમજતા હતા; કારણ કે તેમના વખતમાં તે વર્ગનાં માણસો હતાં, અને તેઓથી દેશમાં કેટલો બગાડ થતો હતો તે તે જમાનાના લોકો વધારે સારી રીતે સમજી શકે, તેથી તેઓએ જે કર્યું હતું તે, પરિસ્થિતિ જોતાં, વાજબી જ હતું. અમુક સંજોગમાં શું કરવું અને શું ન કરવું, તે તે વખતના માણસો જેટલું સમજે છે તેટલું ત્યાર પછીના માણસો સમજી શકે નહિ. કોઈ પર અન્યાય કે જીલમ થયા હોય તો

ખીજાં સહાનુભૂતિ દર્શાવે ખરાં, પરંતુ તેઓ પોતે તે જમાનામાં હોય તો તેઓ જ શું કરે, એ વિચારવાની વાત છે. ખ્રિસ્તી ધર્મના પૂર્ણ પ્રકાશ-માંથી જોતાં તો ખીજું બધું કાળું જ દેખાવાનું; પરંતુ જ્યાં પવિત્ર શાસ્ત્ર તેઓને દોષ નથી દેતું ત્યાં ખીજાઓએ દોષ કાઢતાં અચકાવું જોઈએ. એ તો માત્ર ૨,૦૦૦ જૂંડેના નાશ જોઈને ઇસુને દોષ દેવા જેવી વાત છે. તેઓનું ધ્યાન જૂંડેના નાશ તરફ જ આકર્ષાય છે, પણ એક કિંમતી આત્માનો બચાવ થયો, કે જેને લીધે “દેવના દૂતોની સમક્ષ હર્ષ” થયો હશે, તેનો વિચાર તેઓ કરતા નથી. જૂનાઓનો નાશ થયો ખરો, પણ તેઓના નાશથી કેટલાં બધાંનું હિત જળવાયું હશે, અથવા કેટલાં બધાંનું અહિત થતું અટકતું હશે, એનો વિચાર કરવો ઘટે છે.

જે વહેઓ, વહેમ માનનારાઓ અને વહેમને ઉત્તેજન આપનારાં-ઓને શાગિલે પોતાની ચઢતીના દિવસોમાં નાપૂદ કર્યાં હતાં તેની બધી આ ચિત્તભ્રમિત રાજ અત્યારે કરે છે, એ કેટલી શોકજનક વાત છે. રાજપોષાક પહેરીને નહિ પણ વેશ બદલીને તથા પોતાની સાથે બે અનુચરોને લઈને રાત્રે તે એન-દાર આવે છે. એન-દારમાં એક સ્ત્રી હતી, તે “મેલી વિદ્યા જાણનાર” હતી. તે પિશ્ચાયવિદ્યા જાણનારી હતી, અને મૂએલાંઓ સાથે તે વાતચીત કરી શકે છે, અને નીચાણમાંથી આત્માઓને તે બોલાવી શકે છે, એવી લોકોમાં તેના વિષે માન્યતા હતી. આ ત્રણ માણસોએ, એટલે શાગિલ તથા તેની સાથેના બે માણસોએ તે સ્ત્રીને કહ્યું, કે તું એક આત્માને અમારી આગળ હાજર કર; પરંતુ તે સ્ત્રીએ તેમ કરવાની ના પાડી, અને કહ્યું, કે શાગિલના હુકમથી દેશના સર્વ જૂવાઓને તથા જાદુગરોને નાપૂદ કરવામાં આવેલા છે, અને તેનો એ હુકમ હજી પણ અમલમાં છે. વેશધારી રાજ શાગિલે તેને ખાતરી આપી, કે “તને કંઈ પણ નુકસાન થશે નહિ;” અને કહ્યું કે શમૂએલને બોલાવી લાવ. આજ શમૂએલે શાગિલને પસંદ કર્યો હતો, તેજ તેનો માર્ગદર્શક થયો હતો, અને શાગિલના મનમાં થોડી કે ધણી જે કંઈ ધાર્મિકતા હતી, તે શમૂએલને પ્રતાપે જ હતી. ધણીવાર એવો પ્રસંગ અણધાર્યો આવે છે, કે જેઓને આપણે ધિક્કારેલા ને નિદેલા હોય છે તેઓની જરૂર આપણને પડે છે, અને તેઓને માટે આપણે તલસીએ છીએ; તેમ

શાગિલને શમૂએલ માટે આ વખતે થયું હતું. શમૂએલની સેવા અને ઉપયોગીતાની કદર કરવાના પ્રસંગે શાગિલને ઘણા મલ્યા હતા, અને તે તેણે ગુમાવ્યા હતા; પરંતુ આ વખતે એની જરૂર પડતાં તે કહે છે, કે “મારે સાફ શમૂએલને ઉઠાડી લાવ” (૨૮; ૧૧). ડૉ. એ. બી. ડેવિસન “The Called of God” નામના પોતાના પુસ્તકમાં આ વિષે ટીકા કરતાં લખે છે, કે “આવી માગણી કરવામાં શાગિલ પોતાના મનની અસલ સ્થિતિએ પાછો ફરતો હતો. જે માર્ગ તેણે લીધો હતો તે જો ન લીધો હોત તો તે કેવો થઇ શક્યો હોત, તેની ઝાંખી અત્યારે થાય છે; જે પ્રયત્ન તેણે કરવો જોઇતો હતો પરંતુ કર્યો નહોતો, તે કરવાને તે અત્યારે મથી રહ્યો છે. તેની રાજકારકિર્દીના આરંભે પવિત્ર આત્માએ તેનું જે રૂપાંતર કર્યું હતું તેવું રૂપાંતર પામવાને તે ફરીથી મથતો હતો. પરંતુ હવે શું વળે! મરણશય્યા પર કેટલાં બધાં આવી જતને પસ્તાવો કરે છે!”

વાતચિત દરમિયાન સ્ત્રીએ પોતાને ત્યાં આવેલા પગેલાને ઝોળખી લીધો, કારણ કે જોકે તેણે વેશ બદલ્યો હતો ખરો તથાપિ તે ઢાંક્યો રહે એવો નહોતો. તેનું કદ ગુપ્ત રહી ન શકે એટલું મોટું હતું. “તેના ખભાથી ઉપરનો ભાગ સર્વ લોકો કરતાં તરતો હતો” (૧ શમ. ૧૦; ૨૩), તેથી તે ગમે તે વેશમાં આવે, તોપણ તે ઝોળખાયા વિના રહે જ નહિ, વળી એન-દોરની પડોશમાં જ આ વખતે તે હતો, તેથી પણ હરકોઇ ધારી શકે કે એ શાગિલ જ છે. પછી તે સ્ત્રીએ સમાધિ ચઢાવી, અને તેના કહેવા પ્રમાણે સમાધિ અવસ્થામાં “એક દેવને ભૂમિમાંથી ઉપર આવતો” તેણે જોયો (૧ શમ. ૨૮; ૧૩). શાગિલના જોવામાં તો કંઈ આવતું નથી. જે કંઈ દર્શન થાય છે તે સ્ત્રીને થાય છે; શમૂએલ જે કંઈ બોલે છે તે પણ તે સ્ત્રીની મારફતે શાગિલ સાંભળે છે. પ્રેતસ્થાનમાંથી આવતો અવાજ સાંભળીને જેવી ગભરામણ થાય તેવી ગભરામણથી દુઃખી શાગિલ પોતાનું દુર્ભાગ્ય સાંભળે છે. “કાલે તું તથા તારા દીકરાઓ મારી સાથે હશે” (૧ શમ. ૨૮; ૧૯). આવા માદા સમાચાર સાંભળીને શાગિલ બેશુદ્ધ થઇ નીચે ઢળી પડ્યો; કારણ કે તેના હોશકેશ તો ઊડી ગયેલા હતા, વળી આખો દિવસ તથા આખી

રાત તેણે કંઈ પણ અન્ન ખાધું નહોતું. શાગિલની આવી સ્થિતિ જોઇને આ સ્ત્રીને દયા આવી. ઇશ્વરથી અને માણસથી તેનો અહિંસકાર કરવામાં આવેલો હતો, અને તેથી તેની આવી દુર્દશા થઇ હતી, એ જોઇને આ સ્ત્રીના હૃદયમાં ધણી દયા ઉપજી. તે તેને માટે કંઈ ખાવાનું તૈયાર કરવાને મંડી પડી. તેણે રોટલી બનાવી, ને “એક માટેલું વાછરડું” કાપ્યું, પછી રાજા તો જોકે ખાવાની બિલકુલ ના પાડતો હતો તોપણ આગ્રહ કરીને તેણે તેને ખવડાવ્યું. ત્યારબાદ જે બન્યું તેનું વર્ણન શાસ્ત્રમાં ધણી હૃદયભેદક શબ્દોમાં કરવામાં આવેલું છે, એટલે “પછી જીઠીને તેઓ તેજ રાતે વિદાય થયા” (૧ શમ. ૨૮; ૨૫). આ વખતનો ચિતાર શું આપણને યહુદાની યાદ નથી આપતો? તે “બહાર નીકળ્યો, તે વેળા રાત હતી” (યોહાન ૧૩; ૩૦). બહાર અંધકાર હતો ખરો, પરંતુ હૃદયમાં જે અંધકાર હતો તે તેના કરતાં વધારે ધીર હતો. આ વાત પરથી આધુનિક કાળને માટે પણ બોધ મળ્યા વગર રહેતો નથી.

૧. આ સ્ત્રીના વર્ણનાં માણસો આજે પણ છે. તે આત્મવાદી કે બ્રહ્મવાદી, જાદુગર કે ગાડવાદી ગમે તે હોય; પરંતુ એટલું તો ખરું કે તેનામાં કંઈક ખાસ શક્તિ હતી એવું જણાય છે, અને એ શક્તિવડે તે સમાધિ ચઢાવી શકતી હતી, અને એ સ્થિતિમાં તે હોય તે વખતે તે ભવિષ્ય વાંચી શકતી હતી, એવું ધારવામાં આવતું. પોતામાં આવી અદ્ભુત શક્તિ છે, એવું તે ધણે ભાગે માનતી હતી; અને તેટલે અંશે તે પોતે ઠગતી હતી અને અન્યને ઠગતી હતી. પરંતુ આવો સર્વ પ્રકારનો ધંધો હેબ્રી ધર્મમાં નિષેધિત હતો, કારણ કે એ તો વ્યાધિગ્રસ્ત મગજનું એક રૂપ ગણાતું હતું. સમાજના નૈતિક નીરોગીપણાને એ ધંધો જોખમ-કારક છે એવું સમજીને ખાસ કરીને મુસાએ એવા ધંધાને બહુ જ તુચ્છકારી કાઢ્યો હતો (પુન. ૧૮; ૧૧).

૨. શાગિલને પોતાનું ભવિષ્ય જાણવાથી કંઈજ લાભ થયો નાહ, ઉલ્ટો તેનો ઉદ્દેગ વધ્યો. એવા સ્થળે બેસવાથી તે છોક નાહિમ્મત ને નીતિબ્રજ થઇ ગયો, અને જેથી તે ડરતો હતો ત્યાંજ તે ધકેલી કઢાયો.

જે ભવિષ્ય આપણાથી ગુપ્ત રાખવામાં આવેલું છે તે અયોગ્ય અને મેલી વિદ્યાદ્વારા જાણવાની ઇચ્છા કરવી, એ પણ જોખમકારક છે; કારણ કે એમ કરવાથી ઇશ્વર પરના આપણા વિશ્વાસના પાયા હાલમડોલમ થાય છે. જે આપણું ભવિષ્ય આપણને ઉજ્જવળ માલૂમ પડે તો તેને યોગ્ય થવાને જોઇતું ઉત્તેજન, એ રીતે ભવિષ્ય જાણી લેવાથી, આપણી પાસેથી જતું રહે છે; અને જે આપણું ભવિષ્ય ખરાબ હોય, તો જેમ શાળિકના દાખલા પરથી આપણે જોઈ શકીએ છીએ તેમ, આપણને મૃત્યુકારક આધાત લાગે છે. જે ગુપ્ત છે તે પ્રભુએ પોતાના હાથમાં જ રાખ્યું છે. એક પ્રખ્યાત કવિ કહે છે, કે “મારે દૂરનો દેખાવ જોવો નથી; માત્ર એક ડગલું આગળ વધાય તો તે બસ છે.”

૩. ભવિષ્ય જાણવાને લોકો આવાં સાધનોનો ઉપયોગ કરે છે, કારણ કે તેઓના કહેવા પ્રમાણે, તેથી, ભવિષ્યની જિન્દગી છે કે નહિ, અને તે કેવી છે, એની કંઈક ખાતરી તેમને મળે છે. પરંતુ આપણને પોતાને ઇશ્વર વિષે જે ખાતરી મળે છે તે ઉપર, ખ્રિસ્ત ઉપર, અને “નહિ તો હું તમને કહેત” (યોહાન ૧૪; ૨) એવા ઇસુના વચન પર એ જિન્દગીનો મુખ્ય આધાર રહેલો છે. એના કરતાં વધારે મોટું પ્રમાણ આપણે બીજું શું જોઈએ? “દ્રવ્યવાન અને લાજરસ”ના દૃષ્ટાંતમાં દ્રવ્યવાન એવી ઇચ્છા પ્રદર્શિત કરે છે, કે પૃથ્વી પરના તેના લાઇઓને ચેતવણી આપવાને મૂએલાંઓમાંથી જીતીને કાઢ જાય (લુક ૧૬; ૨૭-૩૧). પરંતુ આપણા પ્રભુએ તેનો જે જવાબ વાળ્યો છે તે ધ્યાનમાં લેવાજોગ છે: “જો મુસા તથા પ્રમોધકોનું તેઓ નહિ સાંભળે, તો જો મૂએલાંઓમાંથી કાઢ જાઉં, તોપણ તેઓ માનવાના નથી” (લુક ૧૬; ૩૧). પોતાના લોકોની ચેતવણીને માટે ઇસુ ખ્રિસ્તે એ વિષય પર એવો જવાબ આપ્યો છે. શાળિકે યુદ્ધને સમયે મેલી વિદ્યાનો આશ્રય લીધો. યુદ્ધનો સમય અતિશય ચિંતાનો અને ઓજનો તો છેજ, અને એવે વખતે ભવિષ્ય જાણવાનું પરીક્ષણ હમેશાં આવે છે. પરંતુ એ તો, જેમ ભાંગેલી ટાંકીમાંથી તરસ છીપાવવાનો પ્રયત્ન કરીએ, અને મૂળ ઝરો કે જ્યાં આગળજ માત્ર માણસના આત્માની તૃષ્ણા તૃપ્ત થાય છે, તેનો નકાર કરીએ, એના જેવી વાત છે.

“મારા સર્વ પ્રસંગો તારા હાથમાં છે,
અને, હે ઇશ્વર, હું એવું ઇચ્છું છું કે તે તારા હાથમાં હોય.”

ગિલ્થોઆ પહાડ પર થએલી લડાઈ—શાબિલને તો દેહાંતદંડ મળી ચૂક્યો હતો. દેશના ભાગલા પડી ગએલા હતા; ચહુદાહનું મોટું કુળ લડાઈથી અભગ રહ્યું, અને ઇસ્લાએલના વજનદાર વર્ગના લોકોને રાજ પર હવે કંઈ શ્રદ્ધા રહી નહોતી. આવાં આવાં કારણોને લીધે, યુદ્ધને આરંભ થયા પહેલાં હાર નક્કી થઈ ગઈ. પલિસ્તીઓએ બહુજ ચતુરાઈ વાપરી મોખરેના હુમલો અટકાવવાને તેઓ ગિલ્થોઆના ઢોળાવ પર થઈને ટેકરીની બાજુ પરના એક ગિચ પ્રદેશમાં આવ્યા. ત્યાં હેબ્રીઓ પૂરા જોશમાં તેઓની સામે થયા. તેઓ બહુ બહાદુરીથી લડ્યા, પણ બધું નકામું. શાબિલના ત્રણ દીકરા માર્યા ગયા, અને રાજ પોતે પણ ધાયલ થયો. તે નાસતો હતો અને પલિસ્તીઓએ તેના પીછો પકડ્યો હતો, તેથી તેમના હાથે પકડાઈને કેદી થવું ને કૂર રીતે મરણ ભોગવવું, એ બધામાંથી છૂટવા સારૂ તે પોતે જ પોતાની તરવાર પર પડ્યો, ને મરણ પામ્યો. સવારમાં દુશ્મનોને તેનું મુઠકું મળી આવ્યું, તેની સાથે તેના ત્રણ દીકરાઓનાં મુઠકાં પણ મળી આવ્યાં. તેઓએ તેનું માથું કાપી નાખ્યું, આશ્કેલોનના આરતારોથના મંદિરમાં ટાંગવા સારૂ તેનાં શ્વેતો તેઓ લઈ ગયા, અને ગિલ્થોઆથી ત્રણ માર્ગ દૂર આવેલા બેથ્શાનના કોટ પર તેની તથા તેના દીકરાઓની લાસ તેઓએ લટકાવી. આ ભયાનક ચિત્રરજનીમાં માત્ર એક જ પ્રકાશકિરણ આવી તેના અંધકારને લગાર ઓછો ગાઢ બનાવે છે. હવે એ કિરણ તે કંઈ તે તરફ જોઈએ. રાજ થયા પછી શાબિલે સૌથી પહેલું જે કામ કર્યું હતું તે એ કે તેણે ચાબેશ-ગિલ્થાદના લોકોને બચાવ્યા હતા (પ્રકરણ ૮મું). શાઉલ તથા તેના દીકરાઓનાકે વા હાલ થયા છે તે જ્યારે ચાબેશ-ગિલ્થાદના માણસોએ સાંભળ્યું, ત્યારે તેમના પર જે ઉપકાર શાબિલે કર્યો હતો તેનું પ્રીતિપૂર્વક સ્મરણ કરીને, તેઓ પોતાના ઘરેથી નીકળ્યા. ચરદનને પેલે પાર તેઓ રહેતા હતા. ત્યાંથી આખી રાત ઝડપથી ચાલીને, જ્યાં શાબિલનું શબ લટકાવવામાં આવ્યું હતું ત્યાં તેઓ આવ્યા, અને બેથ્શાનના કોટ પર ટાંગેલાં મુઠકાં તેમણે ઉતારી લીધાં. પછી તેઓએ તે લાસોને બાળી,

હાડકાંને દાટયાં અને પુષ્કળ વિલાપ કર્યો ” યાએશમાંના એશેલવૃક્ષ તળે, ઉપકારયજ્ઞ લોકોએ માનસહિત તે લાસોને દફનાવી ને તેઓ માટે તેમણે “સાત દિવસ સુધી ઉપવાસ કર્યો.” (૧ શમ. ૩૧; ૧૩). ત્યારે પછી થોડાંક વર્ષે એ હાડકાંઓને ત્યાંથી લઇ જઇને શેલાહમાંની કૌટુંબિક કબરમાં દાટવામાં આવ્યાં. ત્યાં શાગિલના બાપ કીશની કબર હતી (૨ શમ. ૨૧; ૧૪).

દાગિદ અને શાગિલ—આ બધા વખત દરમિયાન દાગિદ સિકલાગમાં જ હતો, અને ત્યાં રહીને આરબોની ભટકતી ટોળીઓ પર હુમલા કરતો હતો. પલિસ્તીઓ સાથેના યુદ્ધને ત્રણ દિવસ થઇ ગયા બાદ, હજી દાગિદ સિકલાગમાં જ હતો એટલામાં એક અમાલેકી તરફથી તેને માઠા સમાચાર મળ્યા. તે અમાલેકી રાત્રે રણાંગણ પર ભમતો હતો. ભમતાં ભમતાં તેને રાગ્નનું મુડકું મળ્યું. તે પરથી હાથ પરનાં કડાં તથા માથા પરનો મુગટ ઉતારી લઇને દાગિદની આગળ તેણે તે રજી કર્યાં. વળી દાગિદ પાસેથી સાઈ ઇનામ મળશે એવી આશાથી તેણે કહ્યું. કે શાગિલના કહેવાથી મેં પોતે તેને મારી નાખ્યો છે. આ બધી વાત તે બનાવટી હતી. પરંતુ તે એવી વાત સાંભળીને દાગિદ ખુશી થશે, એવું તે ધારતો હતો. પરંતુ આ બધું સાંભળીને દાગિદના મનમાં ઉગ્ર શોક થયો, કારણ કે દાગિદના મનથી તો શાગિલ “યહોવાહને અભિષિક્ત હતો.” પછી દાગિદે તે ખબર લાવનારને કહ્યું, કે “યહોવાહના અભિષિક્તને મારી નાખવા સાફ તારો હાથ ઉગામતાં તું કેમ ડર્યો નહિ?” (૨ શમ. ૧; ૧૪). પછી તેણે પોતાના જીવાને બોલાવીને તેમને ફરમાવ્યું, કે એને અહીં ને અહીં જ મારી નાખો, કારણ કે “તેના મુખે તેની વિરુદ્ધ સાક્ષી પૂરી છે” (૨ શમ. ૧; ૧૬). દાગિદ કેટલાં મોટા દિલ્લે હતો કે પોતાના શત્રુના મરણમાં પણ તે આનંદી થયો નહિ. તે તો હમેશાં ઇશ્વરની જ આશા રાખતો હતો, અને જેથી ઇશ્વર રાજી રહે એ કરવું, એમાં જ તેનો પૂર્ણાનંદ હતો.

દાગિદનું શોકગીત—શાગિલ તથા તેના પુત્ર યોનાથાનને સાફ દાગિદે જે શોકગાન કર્યું તે હેબ્રી સાહિત્યમાં અતિ પ્રખ્યાત છે “યાશારનું

પુસ્તક” એ નામનો એક પવિત્ર કાવ્યસંગ્રહ છે; તેમાંથી જૂના કરારનાં કેટલાંક ગીતો લેવામાં આવેલાં છે, અને આ “શોકગીત” પણ એજ પુસ્તકમાં આવે છે. એ ગીતનો કર્તા દાહિદ હતો, એ વિષે કંઈ પણ શંકા નથી; કારણ કે તે માત્ર વાળ્મીકી વગાડનાર હતો એટલું જ નહિ, પરંતુ એ ઉપરાંત તે તો સારો કાવ્યકાર હતો, અને જુદા જુદા પ્રસંગોને માટે જુદાં જુદાં બંધમેસતાં કાવ્યો રચતો હતો. વિલાપછંદમાં પણ તેણે કેટલાંક કાવ્યો રચેલાં છે, અને તેમાંનું આ પણ એક છે. ઇસ્તિએલી લોકોને આ કાવ્ય બહુ પ્રીય હતું, અને વારંવાર તેઓ તે ગાતા હતા.

“શાજિલ તથા તેના દીકરા યોનાથાનને માટે દાહિદે આવો વિલાપ કર્યો: જુઓ! યહુદાહપુત્રોને કઠણ બાળતો શિખવવાને (યાશાર) “પરાક્રમીઓના પુસ્તક”માં તે લખેલું છે :

૨ શમ. ૧; ૧૯ “હે ઇસ્તિએલ, તારૂં ગૌરવ તારા પર્વત પર કતલ થયું છે,

યોહાઓ કેવા માર્યા ગયા છે !

,, ૧; ૨૩ શાજિલ તથા યોનાથાન પ્રિય તથા વહાલા હતા, જીવતાં કે મરતાં તેઓ વિખૂટા પડ્યા ન હતા— તેઓ ગરૂંડો કરતાં ગતિમાન અને સિંહો કરતાં સમર્થ હતા.

,, ૧; ૨૫ લડાઇની જબરી ઝપાઝપીમાં યોહાઓ કેવા માર્યા ગયા છે.

,, ૧; ૨૬ હે યોનાથાન, તું તારા પર્વતો પર કતલ થયો છે, તારે લીધે મને ખેદ થાય છે ! હે મારા બંધવ, યોનાથાન ! તું મને બહુ પ્રિય હતો, મારા પર તારો પ્યાર અદ્ભુત હતો, ઓઓના પ્યાર કરતાં પણ વિશેષ હતો.

,, ૧; ૨૭ યોહાઓ કેવા માર્યા ગયા છે, અને યુદ્ધનાં શસ્ત્રોનો કેવો વિનાશ થયો છે!”

ખરેખર, આના જેવું કાયમનું સ્મારક શાગિલને મારે ખીજું શું હોઈ શકે ? અને તે વળી, જે માણસને તે ધિક્કારતો હતો અને જેનો જીવ લેવાને ધણા વખતથી તે પૂઠે પડ્યો હતો, તે માણસ તરફથી !

શાગિલનું ગુણાવલોકન—જેમ જેમ શાગિલના જીવનનો અભ્યાસ આપણે કરતાં ગયાં, તેમ તેમ તેનાં ગુણલક્ષણ પર આપણે થોડું-ધણું ધ્યાન તો દીધું છે. જીવાન વયે જ્યારે આપણે તેને જોયો, તેની શૂરવીરતા અને તેની ઉદારશીલતા જ્યારે જોવામાં આવી ત્યારે આપણને એવું લાગ્યું કે તેનું ભવિષ્ય આના કરતાં વધારે દૈદીપ્યમાન નીવડશે, પરંતુ જેવી આશા આપણે રાખી હતી તેના કરતાં છેક ઉલટો તેનો અંત નીવડ્યો. તેના જે જે દોષો હતા તેમાંના ધણાખરા તેને વળગેલી બિમારીને લીધે હતા એમ આપણે જોઈ ગયાં; તોપણ એક જણ કહે છે તેમ “શારીરિક દરદો ધણેભાગે નૈતિક બગાડનું પરિણામ હોય છે.” ઇશ્વરની ઇચ્છા નહિ પણ સ્વેચ્છા, ઇર્ષા, નિરંકુશ જીરસો, પરંતુ એ સર્વ ઉપરાંત ધર્મહીનતા, એવા બધા ગુણોને લઇને ઇસ્લાએલ ઉપર રાજા હોવાને તે અયોગ્ય ઠર્યો.

તોપણ એટલું તો એણે કહી શકાય, કે તેની પાછલી જિંદગી બહુ ઉજ્જવલ દેખાતી નથી. તેનું એક કારણ એ, કે તેનું અને દાઉદનું જીવન સાથે સાથે વર્ણવવામાં આવ્યું છે. દાઉદ તો મહિમાવંત અને આદર્શ રાજા હતો. હવે કાંઈ આદર્શ રાજાની સાથે ખીજા રાજાનું જીવન આલેખવામાં આવે, ત્યારે તે ખીજો રાજા આદર્શની આગળ ઝાંખો દેખાય, એ તો સ્વાભાવિક જ છે દાઉદના દૈદીપ્યમાન પ્રકાશમાં શાગિલને જોવાથી તે શ્યામ લાગ્યા વિના રહેજ નહિ, શાગિલનાં કૃત્યો વધારે અધોર અને કાળાં દેખાય છે, એનું કારણ એજ કે દાઉદનાં સારાં કૃત્યોની સાથે સાથે તે મૂકવામાં આવ્યાં છે. પરંતુ નિષ્પક્ષપાતપણે વિચાર કરવાથી માલૂમ પડશે, કે શાગિલ ના હોત તો દાઉદનું કાર્ય થઈ શક્યું ન હોત. ઇસ્લાએલની જુદી જુદી જાતોને શાગિલે એક કરી, અને તેમનું એવું પ્રજાબળ સ્થાપ્યું, કે પલિસ્તી જેવા સુબ્યવસ્થિત અને સુસંયોજિત સૈન્યની સામે તે ટક્કર લઈ શકે. વળી એ ઉપરાંત તેનો દરબાર

કેટલો વિનયશીલ તથા અનહંકારી તેનું પોતાનું જીવન પણ કેટલું સાદું અને સ્વચ્છ હતું. એ તરફ જોઇએ છીએ ત્યારે લાગે છે, કે દાગિદ અને સુલેમાનના કરતાં શાબિલનું રાજ્ય વધારે પ્રગતિસત્તાક અને હેતુશી આદર્શ મુજબનું હતું.

તોપણ તેના પતન પરથી આપણને બારે ચેતવણી તથા બોધ મળે છે, તેણે આત્મપુરના દરવાજા અરક્ષિત રાખ્યા હતા (પ્રકરણ ૪ આપણામાં કોઇ કોઇ વાતે ઉત્તમતા હોય, પરંતુ પ્રભુ તરફથી જે જીવનપોષણ આપણે પામીએ છીએ તેને આપણાં પ્રકૃતિનાં પાપને ચૂસી લેતાં હોય તો તે ઉત્તમતા શા કામની? જોકે શરૂઆતમાં શાબિલે કેટલીક ફત્તેહો મેળવી ખરી, તોપણ સખેદ કહેવું પડે છે, કે તેની કારકિર્દી પહેલાં જેવી સ્થિતિમાં ઇસ્લામ્એલ પ્રગતિ હતી તેવી જ સ્થિતિમાં અને અંતે તે તેને મૂકી ગયો. મતલબ કે પહેલાં જેવી છિન્નભિન્ન સ્થિતિમાં તથા પલિસ્તીઓથી હેરાન થયેલી સ્થિતિમાં તે પ્રગતિ હતી, તેવી જ સ્થિતિમાં શાબિલના મરણ સમયે પણ તે હતી. એ બધું હોવા છતાં, આટલું તો કહેવું જોઇએ, કે શાબિલની ગતિ વિષે જોઓ છવટના નિર્ણય કરવા બેસે છે તેઓએ ડૉ. એ. બી. ડેવિડસનની ચેતવણી ધ્યાનમાં રાખવી અને ત્યાર પછી તેનો ઇન્સાફ કરવો. “શાબિલના મરણ પછી તેને નિંદાપાત્ર કંઈ જ લખાણ શાસ્ત્રના બીજા કોઇ ભાગમાં છેજ નહિ. શાસ્ત્રમાં તેના વિષે માત્ર એટલું જ કહેલું છે, કે તેના પરથી પ્રભુએ પોતાની દયા બિઠાવી લીધી, એટલે તે હવે રાજ તરીકે રહે નહિ એથી વધારે તેની વિરૂદ્ધમાં કંઈ લખેલું નથી. પ્રભુના રાજ્યનો સૌથી પહેલો રાજા શાબિલ હતો; અને આપણને એવો વિચાર કરવાની ઇચ્છા થાય છે, કે આ પંક્તિનો માણસ છેક જ ફેંકી દેવામાં આવ્યો નહિ હોય. આપણા પોતાના દોષો વિષે આપણે જે કરીએ છીએ તેજ તેના દોષો વિષે પણ આપણે કરવું જોઇએ—એટલે આકાશના રાજ્યના ખરા રાજાના ચરણ આગળ જેમ આપણા દોષોને આપણે મૂકીએ છીએ, તેમ તેના દોષોને પણ એજ સ્થાન આપણે આપીએ.”

દમસ્ક

મોલોન

* હેમોન

કાઈસારીયા

જોરજુર

કલ્દાયસાઈલ

કાપરનાહુમ

બાલીલસમેનર

નામોર

નાઈન

દેકાપોલીસ

મમારીયા

લે-ટી

જેખા

યરશાલેમ

યરેખો

બેથલેહેમ

બેરીયા

ઉત્તર

પશ્ચિમ

દક્ષિણ

વ મ દમ્ક મુ ર

ય હુ

જેસર લેઝિયાનોમાર્ગ

પાલેસ્ટાઈન

૦ ૫ ૧૦

દાગિદ, સમસ્ત ઇસ્લાએલનો રાજા—સંગ્રામ અને શાંતિ

(૨ શમુએલ અધ્યાય ૩ અને ૭)

માંહોમાંહેનો વિગ્રહ—ઇસ્લાએલના આખા ઇતિહાસ પરથી આપણને માલૂમ પડ્યું છે, કે ઇસ્લાએલના દેશબંધનો ઇસ્લાએલ પ્રજાનું સંગઠન જાળવવાની કાળજી વિશેષ રાખતા. પરંતુ ગિલ્મોઆ પહાડ પર જે શોકજનક બનાવ બન્યો તેથી તો ધણીઓની આશા નિરાશામય થઈ ગઈ, અને ઇસ્લાએલની જુદી જુદી જાતો વળી પાછી એકબીજાથી ધૂટી પડી ગઈ. જેઓ શાગિલના પક્ષના હતા તેઓની એક ટોળી બની, અને આબ્નેર નામના એક માણસે તેઓની આગેવાની લીધી. તેઓ યરદન ઓળંગીને માહનાઇમ ગયા, અને શાગિલના દીકરા ઇશબોશેથને રાજા સ્વીકારી ત્યાં તેઓએ રાજ્ય સ્થાપ્યું (ઇશબોશેથનું અસલ નામ તો ઇશ-બઆલ હતું, પરંતુ “બઆલ” નામ જ્યારે માત્ર વિધર્મીઓમાં ખાસ કરીને વપરાવા લાગ્યું, ત્યારે “ઇશ-બઆલ”ને બદલે “ઇશબોશેથ” એવું નામ તેણે ધારણ કર્યું. ઇશબોશેથનો અર્થ “શરમપુત્ર” એવો થાય છે). પરંતુ યહુદાહતું કુળ દાગિદના પક્ષમાં ભળ્યું (૨ શમ. ૨; ૧૦). દક્ષિણ પાલેસ્ટાઇનની રાજધાની હેબ્રોન નગરમાં તેઓએ દાગિદનો રાજ્યાભિષેક કર્યો. આ વખતે દાગિદ ત્રીસ વરસનો હતો. બન્ને રાજા એટલે ઇશબોશેથ અને દાગિદ—પલિસ્તીઓના ખંડીઆ રાજા જેવા હતા, કારણ કે દેશ પર વારેવારે જીત મેળવીને પલિસ્તીઓએ પાલેસ્ટાઇનનો કબજો લીધો હતો. બન્ને રાજાના કેટલાક ખાસ અનુચરો યરૂશલેમની પાસે આવેલા ગિબ્ઝોન આગળ સામસામા મળ્યા. શરૂઆતમાં તો જાણે તેઓ રમત કરતા હોય અથવા એકબીજાની મજાક કરતા હોય, તેમ જામથા અમથા લડવા લાગ્યા. પરંતુ આખર પરિણામ એ આવ્યું કે તેઓ વચ્ચે ખરેખર યુદ્ધ જામ્યું. ઇશબોશેથના માણસો હાર્યા ગયા, પરંતુ તેમની પ્રાણ પડવામાં અસાહેબનું શત્રુ નીપજ્યું. અસાહેબ

તો દાઝીદનો ભાણેજ અને ચોઆખનો ભાઈ થતો હતો. આખરે આખનેરની આજીજીથી આ લડાઈ બંધ પડી. તેણે ચોઆખને હાંક મારીને કહ્યું, કે “શું તરવાર સદા સંહાર કર્યો કરશે ? શું તું જાણ્યો નથી કે એનું પરિણામ તો આખરે કશું જ આવશે ?” (૨ શ્લ. ૨ ; ૨૬). એ સ્થળનું નામ “તરવારની ધારનું ક્ષેત્ર” એવું પડ્યું ; અને એ નામ તો ખીનજરૂરી કતલની માફગીરી તરીકે ધણા દિવસ સુધી રહ્યું.

આખનેર—મુશ્કેલીથી તો માત્ર નામનો રાજા હતો. માદી પર માત્ર એક પુતળા જેવો તે હતો. વળી તે એટલો બધો મૂર્ખ હતો, કે પોતાને મળેલી માદીનો સધલો આધાર આખનેર પર છે, એટલું પણ તે સમજતો નહોતો. એક વખત એવું બન્યું, કે મુશ્કેલીથી અને આખનેર વચ્ચે કંઈ કહ્યો થયો. પરિણામ એ આવ્યું કે આખનેર, જે એક શરવીર સેનાપતિ હતો, તે દાઝીદના પક્ષમાં લગવા આવ્યો. પરંતુ દાઝીદે તો એક શરતે જ તેની વાત પર ધ્યાન દેવાનું કહ્યું, એટલે દાઝીદની સ્ત્રી મીખાલ, જેને શાઝીલે ખીજ માણસને પરણાવી દીધી હતી (૧ શ્લ. ૨૫ ; ૪૪), તેને જો આખનેર પાછી લાવી આપે તોજ દાઝીદ તેની સાથે વાટાઘાટ કરવા ખુશી હતો. આખનેરે હુકમ કર્યો, એટલે બિચારો નમ્ર અને હૃદયભંગિત પાલ્ટીએલ પોતાની સ્ત્રી મીખાલને પાછી સોંપવાને તેની પાછળ રડતો રડતો બાહુરીમ સુધી ગયો ; પરંતુ આખનેરે તોજડાઈથી તથા કઠોરતાથી તેને કહ્યું, કે “ચાલ, પાછો જા ;” એટલે તે બિચારો પાછો ગયો (૨ શ્લ. ૩ ; ૧૬). હવે ત્યારે આખનેર તથા દાઝીદ વચ્ચે ઉપલી વાતચિત ચાલતી હતી ત્યારે ચોઆખ હાજર ન હતો. ચોઆખ સ્ત્રી પ્રકૃતિનો માણસ હતો, કે પોતા કરતાં ખીજ કોઈ પર જો દાઝીદની પ્રીતિ વધારે હોય, અથવા વધારે થવાનો સંભવ હોય, તો તે તેનાથી સાંખી શકાય નહિ ; વળી અસાહેલના મરણને લીધે (૨ શ્લ. ૨ ; ૩૨) પણ આખનેર ઉપર તેને ખાર હતો. આ કારણને લીધે હેથ્રોનના દરવાજા આગળ જ ચોઆખે પોતાના હરીફને દગાથી મારી નાખ્યો. આ નીચ કૃત્ય ત્રિષે દાઝીદે સાંભળ્યું ત્યારે તે બહુ દુઃખી થયો, અને તેણે કહ્યું, કે “મુશ્કેલીમાં એક સરદાર તથા મહાન પુરુષ મરણ પામ્યો છે” (૨ શ્લ. ૩ ; ૩૮). હેથ્રોનમાં બહુ માનસહિત રાજાએ તેને દફનાવ્યો,

અને રાજ પોતે જ તેને માટે સૌથી વધારે શોક કરતો હતો. તેને ક્ષીધે
વિલાપ કરતાં રાજાએ કહ્યું, કે

“જેમ કોઈ મૂર્ખ* મરે તેમ શું આખનેર માર્યો જાય ?

તારા હાથ બંધાયા ન હતા,

તારા પગમાં બેડીઓ ધલાઈ ન હતી

દુષ્ટ માણસોથી કોઈ માર્યો જાય તેની પેટું તું મૂઓ.”

(૨ શમ. ૩ ; ૩૩, ૩૪).

આખનેરના અવસાનથી જો કે રાજાને આટલો બધો શોક થયો, તોપણ
યોઆબ સાથે કનિયો કરવાની દાજિદની ઇચ્છા નહોતી, કારણ કે તે
એટલો બધો પરાક્રમી હતો કે કોઈ તેની સામે થઈ શકે નહિ. દાજિદ
સમજતો હતો, કે “સર્યાહના દીકરાઓને વશ કરવાને હું અશક્ત છું.”
દાજિદથી વેર તો લેવાયું નહિ, પણ માત્ર એક કટુ વેણ કહીને તેણે પોતાનું
મન વાળ્યું, એટલે “યહોવાહ દુષ્ટતા કરનારને તેના દુષ્ટ કર્મોનાં ફળ
આપો” (૨ શમ. ૩ ; ૩૫). આ શાપવાક્ય તરત તો નહિ, પણ
આગળ જતાં ફળવાનું હતું.

શાહિસના વંશનો અંત—આખનેરના ખૂનથી બધું ઉથલપાથલ
થયું. ઉત્તર ભાગના રાજ્યમાં હવે આખનેરના જેવો કોઈ વ્યવહારકુશળ
તથા રાજકુશળ માણસ રહ્યો નહિ ; તેથી બન્ને રાજ્યો શાંતિથી મળી
જશે, એવી દાજિદે જે આશા રાખી હતી તે ખોટી ઠરી. ઇશ-બોશેથનો
મરણકાળ નજીક આવતો ગયો. તે એક દિવસે મહેલમાં સૂઈ રહ્યો હતો,
ત્યારે તેના મહેલમાં ને મહેલમાં કોઈએ તેને મારી નાખ્યો (૨ શમ.
૪ ; ૫, ૬) ; પછી તેને મારી નાખનારાઓએ, કંઈ ઇનામ મળશે, એવી
આશાએ તેનું માથું દાજિદની પાસે આપ્યું. પરંતુ તેઓએ ધાર્યું હતું
તેના કરતાં ઉલટું જ પરિણામ નીપજ્યું. દાજિદ તો પોતાના શત્રુના
મોતમાં રાજ થાય એવો માણસ નહોતો. જોકે ધણી મુદતથી તેના
અભિષેક કરવામાં આવ્યો હતો, તોપણ તેને રાજ્ય મળતાં ધણો વખત
લાગ્યો, તથાપિ એટલી બધી લાંબી મુદત સુધી તેણે ખુશીથી રાજ્યની

* દુષ્ટ માણસ.

રાહ જોઈ હતી, અને તે અધીરો બની ગયો નહોતો. ઇશ-ખોશેયના ખૂનની વાત સાંભળીને ખૂનીઓ પર તે અતિ ક્રોધાવમાન થયો, અને શાગિલના ખૂનને માટે પેલા અમાલોડીના જેવા હાલ તેણે કર્યા હતા તેવા જ હાલ ઇશ-ખોશેયનું ખૂન કરનારાઓના પણુ તેણે કર્યા (૨ શમ. ૪; ૧૨). હવે શાગિલના વંશમાં એક સિવાય બીજું કોઈ રહ્યું નહિ. તે તો યોનાથાનનો દીકરો મરીખોશેય હતો (મરીખોશેયનું અસલ નામ મેરી-અઆલ હતું, પરંતુ જે કારણને લીધે ઇશ-અઆલને બદલીને ઇશ-ખોશેય નામ રાખવામાં આવ્યું હતું, તેજ કારણને લીધે મેરી-અઆલ બદલીને મરીખોશેય નામ રાખવામાં આવ્યું હતું). તે પગે લંગડો હતો. ગિલ્બેઆ પર યુદ્ધ ચાલતું હતું, અને જે દિવસે શાગિલ તથા તેના દીકરાઓ મરણ પામ્યા હતા, તે દિવસે નાસતાં નાસતાં મરીખોશેયને તેની સંભાળનારીએ પાડી નાખ્યો હતો તેથી તે અપંગ થયો હતો, અને આખી જિન્દગી એવો રહ્યો. આ લંગડા મરીખોશેય સાથે પાછળથી દાગિદ કેવી માયાથી વર્ત્યો હતો (પ્રકરણ ૧૫મું), તે વાર્તાની પ્રસ્તાવના તરીકે આ બનાવ અહીં આગળ દાખલ કરવામાં આવેલો છે.

દાગિદનો રાજ્યાભિષેક—દાગિદને વાસ્તે ઇશિરે ઠરાવેલો સુભાગ્ય દિન આવ્યો, ત્યારે ઇસ્રાએલનાં જીદાં જીદાં કુળો તેની પાસે આવ્યાં, અને સંયુક્ત ઇસ્રાએલનો ગાદીપતિ થવાનું તે સ્વીકારે એવી તેને આજીજી કરવા લાગ્યાં. રાજાને માટે સૌથી પહેલાં જે રૂપક વપરાતું હતું તે વાપરીને ઇશિરનું વચન તેઓએ તેને યાદ દેવડાવ્યું, કે “તું મારા ઇસ્રાએલ લોકને પાળશે” (૫; ૨). પ્રાચીન ગ્રીક પદ્યસાહિત્યમાં પણ રાજાઓને “લોકોના પાળકો” કહેલા છે. ત્યાર પછી આધુનિક ભાષા-શૈલી પ્રમાણે જેને અભિષેકશપથ કહેવામાં આવે છે તે પ્રમાણે “દાગિદ રાજાએ યહોવાહની આગળ હેબ્રોનમાં કાલકરાર કર્યા” (૫; ૩). રાજાને જેમ કેટલાક ખાસ અધિકારો હોય છે, તેમ તેને માથે કેટલીક ફરજો પણ રહેલી છે, પરંતુ જેમ રાજાને અધિકાર હોય છે તેમ લોકોને પણ કેટલાક અધિકારો હોય છે; પણ તે અધિકારો રાજાની પ્રસન્નતાને લીધે નહિ, પરંતુ ઇશિરના દાન કે બક્ષિસ તરીકે હોય છે. હેબ્રી ધર્મ પ્રમાણેનો રાજા તે નિરંકુશ કે આપખુદ સત્તાવાળો રાજા નહોતો, પણ એ

રાજનું રાજ્ય તો એક કરાર પર આધાર રાખતું હતું, અને એ કરારમાં અન્યોન્ય હકો તથા ફરજો રહેલાં છે. તે જમાના તરફ જોતાં હેત્રી લોકો અને તેઓનો ધર્મ તથા તેઓના આચારવિચાર અને રીતરિવાજ ધણા જ સુધરેલા અને આગળ પડતા હતા, કારણ કે અહીં (ઈ. સ. પૂ. ૧૦૦૦) આપણે જોઈએ છીએ કે તેઓનો રાજ કંઈક અંશે લોકનિયુક્ત અને પ્રજાસત્તાક હતો. આ પરથી જણાય છે, કે પવિત્ર શાસ્ત્ર તે તારણનો દસ્તાવેજ છે એટલું જ નહિ, પણ સમાજના હકો કે અધિકારોનો પણ મોટો દસ્તાવેજ તે છે. આપણા પૂર્વજોએ તેઓની નાગરિક અને ધાર્મિક સ્વતંત્રતાના હકો આ મૂળ પાયા પર રચ્યા.

યરૂશાલેમ ફાઝિદના હાથમાં આવ્યું—સમસ્ત સંયુક્ત ઈસ્રાએલની રાજધાની તરીકે હેબ્રોન અનુકૂળ થાય એવું નહોતું, કારણ કે આખો દેશ ઉત્તરમાં રહ્યો અને એ છેક દક્ષિણમાં આવ્યું, તેથી રાજધાનીને માટે નવું નગર પસંદ કરવાની જરૂર પડી. એક જગા પર સૌની દાનત હતી. ઈ. સ. પૂ. ૧૪૦૦ જેટલા પ્રાચીન કાળે ઉર-શાલીમ એક રાજની રાજધાની હતું. એ રાજ તે વખતે મિસરનો ખંડીઓ હતો. જેમ દારજલિંગ, સીમલા, ઉટકમંડ, વગેરે શહેરો પહાડ પર બંધાએલાં છે તેમ એ શહેર ખડક પર બાંધવામાં આવેલું હતું; અને ગીતકર્તા તેની પ્રશંસા કરતાં કહે છે તે યોગ્ય જ છે, કે “મોટા રાજનું નગર, ઊંચાઈમાં ખૂબસૂરત અને આખી પૃથ્વીના આનંદરૂપ સિયોન પર્વત છે” (ગીત. ૪૮; ૨). ઈસ્રાએલ લોકોએ કનાન દેશનો કબજો લઈ તેમાં વસવાટ કર્યો હતો ખરો, પરંતુ આ યરૂશાલેમ શહેર હજી સુધી તેમને કબજે થયું નહોતું. એ શહેર એટલું બળવાન હતું, કે તે કદી જીતાશે નહિ એવું તેના મૂળ રહેવાસી યહૂસીઓ ખાતરીથી માનતા હતા, અને તેઓ વડાઈ કરીને કહેતા, કે તેના રક્ષણને માટે માત્ર આંધળાં અને લંગડાં માણસોને કાટ પર રાખવામાં આવે તોપણ તે દુર્ગમ કે અજેય રહેશે. પરંતુ ફાઝિદનો સેનાપતિ યોઆબ પોતાની સાથે કેટલાક માણસો લઈને નાળું ઝાળગી કાટ પર ચઢી ગયો, અને એ દુર્ગમ દુર્ગ તેણે જીતી લીધો. તેની શરવીરતાને લીધે તેને ઈસ્રાએલના સૈન્યના મુખ્ય સેનાપતિનું પદ આપવામાં આવ્યું અને રાજ્યને એ લાલ થયો, કે એક અતિ પુરાતન અને પ્રતાપી

પાટનગર તેને પ્રાપ્ત થયું; વળી એ પાટનગર એક મોટો ગઢ પણ હતું. યશશાલેમની જીતથી ઇસ્રાએલીઓ કંઈક અંશે પલિસ્તીઓને સરસા થયા; કારણ કે પલિસ્તીઓને કળજે પાંચ સુરક્ષિત નગરો હતાં, તો ઇસ્રાએલીઓને કળજે હવે એક તો થયું. હવે ઇસ્રાએલીનાં બધાં કુળો બહુ સંતુષ્ટ થવાનું એ કારણ હતું, કે રાજ્યાધિકારનું મુખ્ય મથક અત્યાર સુધી છેક દક્ષિણે હેબ્રોનમાં હતું ત્યાંથી ખસેડીને તેને ઉપર લાવવામાં આવ્યું; દક્ષિણનાં કુળો એ માટે ખુશી થયાં કે યશશાલેમ જીતવામાં તેમને પણ હિસ્સો હતો. હવે “દાબિદ તે કિલ્લામાં રહ્યો, ને તેણે તેનું નામ દાબિદનગર પાડ્યું” (૨ શમ. ૫; ૯). હવે પછીથી દાબિદ વધારે ને વધારે બળવાન થતો ગયો, “કેમકે સૈન્યનો દેવ યહોવાહ તેની સાથે હતો” (૨ શમ. ૫; ૧૦).

પશ્ચિમની સંસ્કૃતિ સાથે ઇસ્રાએલીનો સમાગમ—દાબિદની શક્તિ અને કાર્તિ વધતી ગઈ, તેનું એક પ્રમાણ એ છે, કે તે ગાદીએ આવ્યો ત્યારે તેને અભિનંદન આપવાને મહાન ફેનીકિ નગર સૂરના રાજા હીરામે (કદાપિ તેના પિતા અબીયઆલે) તેની પાસે એલચીઓ મોકલ્યા. વળી યશશાલેમમાં દાબિદ પોતાને માટે જે મોટો રાજમહેલ બંધાવવાનો હતો તેમાં મદદ કરવાને સૂરના રાજાએ દેવદારવૃક્ષો તથા સુતારો અને સલાટો મોકલ્યા. સંસ્કૃતિની કળાઓમાં હેબ્રીઓને નહિ જેવું જ જ્ઞાન હતું, તેથી જ્યારે જ્યારે કંઈ પણ બાંધકામ કરવાનું હોય ત્યારે દાબિદ રાજા તથા તેની પછી તેના દીકરો સુલેમાન, એ બન્નેને ફેનીકિ દેશના કારીગરો તથા મજૂરો પર આધાર રાખવો પડતો હતો. એ લોકોની મારફતે ઇસ્રાએલી લોકો ભૂમધ્ય દેશોના પુરાતન સુધારાના સંસર્ગમાં આવ્યા.

પલિસ્તીઓની સત્તા જીર્ણ થઈ—જ્યાં સુધી ઇસ્રાએલીનું રાજ્ય વિભાગેલું હતું, એટલે તે એક સંયુક્ત નહિ પણ એ રાજ્યો હતાં, ત્યાં સુધી તેમાંના એકે રાજ્ય પર પલિસ્તીઓએ જેઠાએ તેટલી નજર નાખી નહોતી. પરંતુ જ્યારે સર્વ ઇસ્રાએલીઓ એક રાજ્યમાં જોડાઈ ગયા અને કોઈ પણ શત્રુની સામે થવા જેટલા બળવાન થયા, ત્યારે

પક્ષિસ્તીઓએ ફરીથી યુદ્ધ આરંભ્યું. નાની મોટી લડાઇઓ ધણી થઇ તેઓમાંની એક લડાઇમાં તો દાઝિદે પોતાના શત્રુઓનો પરાભવ કરી તેમને હઠાવ્યા, અને જે “દેવાને” (મૂર્તિઓને) તેઓ રણક્ષેત્રમાં લાવ્યા હતા તેઓને લઇ લીધા (પ્રકરણ છઠું). પ્રાચીન કાળના કીર્તિસ્તંભો પર દોરેલાં ચિત્રોમાં ધણી વિજેતાઓને પરાજિત શત્રુઓના દેવાને ખભા પર મૂકી લઇ જતા જોવામાં આવે છે. ખીજે એક પ્રસંગે લડાઇ થઇ, ત્યારે દાઝિદે યહોવાહની સલાહ પૂછી અને યહોવાહે તેને કહ્યું, કે “જ્યારે શેતુર વૃક્ષોની ટોચોમાં ફૂલ કરવાનો ખડખડાટ સંભળાય ત્યારે તમારે હુમલો કરવો” (૨ શમ. ૫; ૨૪). આ ઉપરથી અસલના વખતની એક પ્રાચીન કથા યાદ આવે છે, અને તે કથાને અને ૨ શમ. ૫; ૪૪માં હુમલો કરવાની જે નિશાની આપવામાં આવેલી છે, તેને કંઈક સંબંધ હોય એમ લાગે છે. એવું કહેવાય છે કે એક વખતે કનાન દેશમાં વૃક્ષપૂજન કરવામાં આવતી હતી, અને વૃક્ષોની શાખાઓમાં પવનનો જે સુસવાટ સંભળાતો તેને દિવ્ય વાણી તરીકે માનવામાં આવતો. આવી ચાલતી આવેલી માન્યતાને આધારે પવનને લીધે વૃક્ષની ડાળીઓમાંથી થતા અવાજને દાઝિદે દિવ્ય અવાજ સમજ્યો હશે. આ લડાઇથી કનાન દેશમાં પક્ષિસ્તીઓની સર્વોપરિ સત્તાનો અંત આવ્યો; કારણ કે ગેબા (યરૂશાલેમ પાસે)થી માંડીને પક્ષિસ્તી સરહદ પરના પ્રાચીન શહેર ગેઝર સુધીના બધા મુલકમાંથી દાઝિદે પક્ષિસ્તીઓને માર્યાં. હાલમાં એ પ્રદેશમાં પાલેસ્ટાઇન તપાસમંડળ શોધન કરી રહેલું છે, અને લાંબા કાળથી દટાઇ ગયેલાં શહેરો તેઓને જડી આવે છે.

કરારકોશને ઘેર લાવવામાં આવે છે—ધણી વખતથી કરારકોશની વાત આવતી નહોતી (પ્રકરણ ૬ઠું). પરંતુ હવે ફરીથી એ વાત પાછી શરૂ થાય છે. હેબ્રો ધર્મના પુરાતન ચિહ્નરૂપ જે કરારકોશ હતો તે ધણી લાંબા વખતથી આજદિન સુધી, એટલે જ્યારથી કરારકોશની વાત બંધ છે ત્યારથી માંડીને આજદિન સુધી, કિર્યાથ-યઆરીમમાં (૧ શમ. ૭; ૧) રહેતો હતો; પરંતુ હવે પક્ષિસ્તી સત્તા પડી ભાગી છે, તેથી ફરીથી કોશની વાત ઇતિહાસમાં દાખલ થાય છે. યરૂશાલેમ એક મહા મોટો ગઢ હતું એટલુંજ નહિ, પણ પૂર્વ તથા પશ્ચિમની વચ્ચે વેપારનું

મુખ્ય મથક હતું. દાહિદ તો એક મહા રાજકુશળ પુરુષ અને ધાર્મિક ઉત્સાહવાળો હતો, તેથી રાજકીય કાબેલિયત વાપરીને તેણે યશસ્વીભને ધર્મનું કેન્દ્રસ્થાન પાલુ બનાવવા ધાર્યું; “ત્યાં કુળો, હા, યહોવાહનાં કુળો ઇસ્લાએલને સાક્ષીરૂપ થવાને અર્થે ચઢે છે” (ગીત. ૧૨૨; ૪). પરંતુ કરારકોશને અખીનાદાબ (૧ શમ. ૭; ૧)ના ઘેરથી લાવતાં એક અતિ જીવલેણ બનાવ બન્યો. જે લોકો કરારકોશને લાવવા નીકળ્યા હતા તેઓ તેને એક નવા ગાડામાં મૂકીને લાવતા હતા. ધણોખરો રસ્તો ખડબચડો હતો, તેથી ચાલતાં ચાલતાં બળદોએ ઠાકર ખાધી. તે જોઈને કોશને ગબડી પડતો અટકાવવાને ઉઝાહ નામનો એક માણસ પોતાનો હાથ લંબાવી તેને ટેકા આપવા ગયો, ત્યાં તો તત્કાળ પડીને તે મરણ પામ્યો. આ ખેદકારક બનાવથી સર્વના સમજવામાં એવું આવ્યું કે ઇશ્વર નાખુશ થએલો છે; અને એ અપશુકનથી ગભરાઈને દાહિદે ઓબેદ-અદોમના ઘરમાં કોશને લઈ જવાની આજ્ઞા કરી. ઓબેદ-અદોમ તો ગાયનો એક પરદેશી હતો; પરંતુ ઇસ્લાએલમાં તેને ધાર્મિક હકો પ્રાપ્ત થએલા હતા.

આ બનાવનો કોઈ કોઈ વાર એવો ખુલાસો કરવામાં આવે છે, કે જેથી આપણાં મન પર સારી અસર પડતી નથી. કારણ કે ઉઝાહ કોશને અડક્યો ખરો, પરંતુ અડકવાનો તેનો હેતુ પ્રશંસાપત્ર હતો, એટલે કોશને પડી જતો અટકાવવો. આ માણસનો કદાપિ ત્રિચારદોષ કે નિર્ણયદોષ થએલો હોય, તોપણ શું તેટલા માટે પ્રભુ તેને મારી નાખે ! એવા એવા વિચારો આ હકીકત વાંચતાં આપણા મનમાં આવ્યા વિના રહેતા નથી. પરંતુ આપણે ધ્યાનમાં લેવું જોઈએ કે શાસ્ત્રના આ પરિચ્છેદનો અથવા જે પુસ્તકમાં એ વાત આવે છે તેનો મૂળ લેખક એમ માનતો હતો કે કરારકોશ અતિ પવિત્ર છે; એટલો પવિત્ર કે અશુદ્ધ હાથે જો કોઈ તેને સ્પર્શ કરે તો તે જોખમકારક હતું (પ્રકરણ ૬૬). યહોવાહની સમક્ષતાના ચિહ્નરૂપ કરારકોશ વિષે ત્યારના લોકોના પ્રાથમિક વિચારો આવા હતા. ઉઝાહ કેવા કેવા સંજોગોમાં મરણ પામ્યો તે જો આપણે બરોબર જાણતા હોઈએ, તો કદાચ આપણને એવું માલુમ પડ્યું હોત કે જે શરૂઆતે માત્ર એક અકસ્માત થયો હતો તેને ધીરે ધીરે ઈશ્વરશાસનનું

મોટું રૂપ આપવામાં આવ્યું. ગમે તેમ હોય, તોપણ ઈશ્વર અદાવતખોર છે, એવું તો આપણે ધારવું જ ન જોઈએ. જ્યાં જ્યાં આવા બનાવો હોય ત્યાં આપણે ખાતરી રાખવી જોઈએ, કે એમાં જે કંઈ સદોષતા લાગતી હોય તો તેનું કારણ એ છે કે દિવ્ય બાબતો માણસોની મારફતે આવી છે, તેથી જેની મારફતે તે આવી છે તેમાં સદોષતા છે, નહિ કે તે બાબતો સદોષ છે; તો પછી “જેના ઠરાવો સત્ય તથા તદ્દન ન્યાયી છે” (ગીત. ૧૯; ૯) તેનામાં તો સદોષતા હોય જ શેની ?

ત્રણ માસ સુધી ઓબેદ-અદોમના ઘરમાં કરારકોશ રહ્યો; અને “યહોવાહે ઈશ્વરના કાશને લીધે ઓબેદ-અદોમના કુટુંબને તથા તેના સર્વસ્વને આશીર્વાદ દીધો” (૨ શમ. ૬; ૧૨). જ્યારે આવા આનંદી સમાચાર દાઝિદે સાંભળ્યા ત્યારે તેથી ઉત્તેજિત થઈને કરારકોશને યજ્ઞશાલેમમાં લાવવાને તેણે ફરીથી પ્રયત્ન કર્યો. પહેલાંના જેવો બનાવ આ વખતે ના બને માટે આ વખતે ઘણી સાવચેતી રાખવામાં આવી. કરારકોશને ઊંચકતી વખતે પાળવાના નિયમો ધ્યાનમાં રાખીને લેવીઓની પાસે સન્માનસહિત તે ઊંચકાવવામાં આવ્યો, અને અગાઉથી તૈયાર કરેલા મંડપમાં તેને મૂકાવવામાં આવ્યો. આ દિવસ તો મહા આનંદનો તથા મહોત્સવનો હતો, કારણ કે ઇસ્રાએલમાં જેઓ ધાર્મિક માણસો હતા તેઓને, કરારકોશ યજ્ઞશાલેમમાં પાછો આવવાથી એવું લાગ્યું, કે ખુદ પ્રભુ પોતાના લોકોમાં વસવાને તેઓને ઘેર આવ્યો છે.

મીખાલ—અધાર્મિક સ્ત્રી—પરંતુ તે દિવસના આનંદમાં વિક્ષેપ નાખે એવો એક વિષમ બનાવ બન્યો. આ દિવસે સૌથી વધારે આનંદ જો કાઢને થયો હોય તો તે દાઝિદ હતો. આનંદના ઉમળકામાં દાઝિદે પોતાનો રાજકીય પોષાક ઉતારી મૂક્યો અને યાજ્ઞકા પહેરતા તેવો સાદો એકાદ પહેર્યો; અને તે “યહોવાહની આગળ પૂર્ણ આવેશથી નાચતો હતો” (૨ શમ. ૬; ૧૪). જેઓ અધર્મી અને અભિમાની હૃદયના હશે તેઓ જ દાઝિદના આવા ઉત્સાહનો અવળો અર્થ કરશે. તેનામાં કેટલો બધો ધાર્મિક ભાવ હતો તે તે દર્શાવતો હતો, અને લોકો તેના ભાવ સારીપેઠે સમજ્યા હતા. પરંતુ જ્યારે તે હરખાતો, ફૂલતો અને નાચતો ઘેર આવ્યો ત્યારે ઉમરામાં જ તેની સુંદર પણ નિંદા કરનાર સ્ત્રી મીખાલ તેને

મળી. તે તેને મહેણાંટોણાં મારવા લાગી. જેવો શાબીલ હતો તેવી જ તેની દીકરી પણ હતી. તેના પિતામાં જેમ ધર્મની ઊંડી લાગણી નહોતી તેમ તેનામાં પણ નહોતી. વળી દાબિદ અને મીખાલ જુદાં રહેતાં હતાં એ અરસામાં તેઓનાં હૃદય પણ એકબીજાથી કંઈક અંશે જુદાં થઈ ગયાં હતાં. પ્રભુને મનગમતા માણસમાં જેવો ધાર્મિક જુસ્સો અને ઉત્સાહ હોવો જોઈએ તેવો જુસ્સો અને ઉત્સાહ દાબિદનામાં ધીરે ધીરે કેળવાયો હતો ; પરંતુ બાળક વિનાની, દુનિયાદારી મન રાખનારી અને અધાર્મિક સ્ત્રીમાં જેવી ઉપરછલી ધર્મસ્થા હોય તેવી ઉપરછલી ધર્મસ્થા મીખાલમાં ધીરે ધીરે કેળવાઈ હતી. “મીખાલે...દાબિદ રાજાને યહોવાહની આગળ કૂદતો તથા નાચતો દોઢો, એટલે તેણે તેને પોતાના અંતઃકરણમાં તુચ્છ ગણ્યો” (૨ શમ. ૬ ; ૧૬) ; અને તે ઘેર આવ્યો કે તરત જ તે બોલી ઊઠી, “આજે ઇસ્રાએલનો રાજા બહુ રૂપાળો દેખાતો હતો” (૨ શમ. ૬ ; ૨૦). તે વારંવાર “રાજા” શબ્દ વાપરે છે તે ખ્યાનમાં લેવા જેવું છે. જાણે કે તે પોતે રાજકુળની હતી, અને હાલ પણ રાજવંશી હતી, એટલે રાજાની દીકરી અને રાજાની સ્ત્રી, એ વાત તે કદી વિસરી જઈ શકતી જ નહિ. દાબિદના કરતાં ઓછી ધર્મસ્થા કે ઓછા ઉત્સાહવાળા માણસને જો આવું સાંભળવું પડ્યું હોય, તો તેને તો આવાં કટુ વચનો કારી ધા જેવાં લાગ્યાં હોય ; પરંતુ દાબિદે કેવો જવાબ આપ્યો ? “એ તો યહોવાહની આગળ [મેં એમ કર્યું], કેમકે તેણે તારા બાપ કરતાં તથા તેના કુટુંબના સર્વ કરતાં...મને પસંદ કર્યો છે” (૨ શમ. ૬ ; ૨૧). દાબિદનું હૃદય કેટલું નમ્ર હતું, અને તેને જે રાજ મળ્યું છે તેનો આપનાર ખરેખરો કોણ છે એ તે સારીપેઠે જાણતો હતો, એ તેના જવાબ પરથી સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે. વળી કેટલીક નિંદાખોર, અનાધ્યાત્મિક સ્ત્રીઓ ધાર્મિક મહોત્સવ અસંગે પણ પોતાપણું પડતું મૂકી શકતી નથી, એવો ચેતવણીરૂપ બોધ પણ આ ઉત્તર ઉપરથી આપણને મળે છે. મીખાલને દાબિદ પાસેથી બાકીની આખી નિંદગી અલગ રહેવું પડ્યું, એ તેના અહંકારની તેને શિક્ષા મળી (૨ શમ. ૬ ; ૨૩).

મંદિર બાંધવાનો મનસૂયો—કરારકાશને માટે સિયોન પહાડ પર મંડપ બિંદો કરવામાં આવ્યો હતો ખરો, પરંતુ કોશ સદા મંડપમાં જ

રહે એવું દાઢિદના મનમાં હતું, એમ તો આપણે ધારવું જ ન જોઈએ. કેશને માટે મંદિર બાંધવું, એવું તો દાઢિદના મનમાં ધણા વખતથી હતું. તેથી જ્યારે તેનો મહેલ પૂરો થઈ રહ્યો ત્યારે તેણે નાથાન પ્રબોધકને કહ્યું, કે “હું એરેજવૃક્ષના લાકડાની ઇમારતમાં રહું છું, પણ યહોવાહનો કાશ કનાતોમાં રહે છે” (૨ શમ. ૭; ૨). મંદિર બાંધવાનો વિચાર પ્રબોધકને પહેલે તો ગમતો આવ્યો, અને એ વિચારમાં દાઢિદને તેણે અનુમતિ પણ આપી; પરંતુ તેજ રાત્રે દર્શન કે સ્વપ્નદ્વારા તેને જણાવવામાં આવ્યું, કે એ વિચાર ઇશ્વરની ઇચ્છા પ્રમાણે નથી. યહોવાહે કહ્યું, કે “હું આજ સુધી એક તંબુચી બીજ તંબુમાં તથા [એક] મંડપથી [બીજ મંડપમાં] ફરતો રહ્યો છું” (૧ કાળ. ૧૭; ૫). કાંઈ એક સ્થળમાં ગોંધાઈ રહેવાનું ઇશ્વર પસંદ કરે જ નહિ.

ડાળદમાક વિનાનો ધર્મ—આદિપિતૃઓના સમયમાં જે વેદી હતી તે સાદી હતી. ઉપર આકાશ એજ તેનું છત્ર હતું; અને હજી પણ એવી જ વેદી લોકો વાપરતા હતા. ખરો ધર્મ તે ડાળદમાક વિનાનો ધર્મ છે. એવો ધર્મ આરંભથી અત્યાર સુધી ચાલતો આવેલો હતો. પરંતુ દાઢિદના જમાનામાંથી નીકળી સુલેમાનના જમાનામાં પ્રવેશ કરીએ છીએ, ત્યારે ધર્મની સાથે દમામનું મિશ્રણ થએલું માલૂમ પડે છે. સુલેમાનના વખતમાં સાદો મંડપ નહિ, પણ બવ્ય અને સુંદર મંદિર જોઈને આંખ મોહિત થઈ જાય છે; વળી મંદિરમાંની કર્મક્રિયા પણ લાંબી અને વિરચિત હતી. આવો બધો દમામ એક રીતે જેતાં કંઈક ફાયદાકારક હતો ખરો. એટલે ઇસ્રાએલનું પરાક્રમ કેટલું હતું તેને માટે એ દમામ પ્રમાણરૂપ હતો, એટલું જ નહિ પણ જેમ ફળનું રક્ષણ કાચલીથી થાય છે તેમ માઠા સમયમાં ધર્મના રક્ષણરૂપ તે હતો, એમાં કંઈ શંકા નથી; પરંતુ જે આપણે વિસ્તૃત દૃષ્ટિએ નિહાળીશું તો એવા ડાળદમાકવાળા ધર્મની અસર સારી થએલી લાગશે નહિ. કારણ કે હેબ્રી ધર્મ એક ને એક દગનો, આકરો ઇન્દ્રિયવિષયક અને ઉપલક્ષિયો થઈ ગયો. દાઢિદ જે વિચાર દર્શાવ્યો હતો તેમાં કેટલું એખમ હતું તે, નાથાનની આરક્ષે જે પ્રબોધવચન આવ્યું તેથી માલૂમ પડ્યું. મંદિર બાંધવું એ જરૂરનું નહોતું, કારણ કે તેમાં ધર્મનું હિત જળવાય એમ નહોતું, તેમજ

“સત્યની શુદ્ધતા”ને માટે પણ તે આવશ્યક નહોતું. રાજની યોજના નામંજૂર કરવામાં આવી, તેનું એજ કારણ છે. તે “ખૂની” હતો, એટલે ધર્મિયે તેને કહ્યું, કે “તે” લોહી વહેવડાવ્યું છે” (૧ રાજ. ૨૮; ૩), એવું કારણ બતાવીને મંદિર બાંધવા સામેનો વાંધો મજબૂત કરવામાં આવ્યો.

મસીહની આશા—દાઉદે યહોવાહને સારૂ ધર ન બાંધે, પણ પ્રબોધકે કહ્યું, કે “યહોવાહ તારૂં ધર (કુટુંબ) સ્થાપિત કરશે” (૨ શમ. ૭; ૧૧, ૨૭). તેનો વંશ શાબીલની પેઠે નિર્મૂળ થવાનો નહોતો, પણ કાયમ રહેવાનો હતો. દાઉદના વંશજોએ યરૂશાલેમ પર ચારસો વરસ રાજ કર્યું. દાઉદને જે વચન આપવામાં આવ્યું, તેમાં મસીહની આશાનાં ઝાંખાં ફિરણો દેખાય છે (૨ શમ. ૭; ૧૩). ભવિષ્યમાં એક એવો મહાન નર બિન્નો થવાનો હતો કે જે લોકના કહેવા પ્રમાણે “દાઉદના વંશ તથા કુળમાંનો” (લુક ૨; ૪) હોય, જેનામાં પૃથ્વીનાં સર્વ કુળો આશીર્વાદ પામે.

અસિદ્ધ આદર્શ—દાઉદનો વિચાર મંજૂર રાખવામાં આવ્યો નહિ એ વાત ખરી, પરંતુ દિલાસાના સારા શબ્દોમાં તેના ઇરાદાની પ્રશંસા કરવામાં આવી : “તારા હૃદયમાં મારા નામને સારૂ મંદિર બાંધવાનો વિચાર હતો, એ તારો વિચાર સારો હતો” (૧ રાજ. ૮; ૧૮). ધર્મિયે કેટલો મહેરબાન છે, કે આપણી ઇચ્છાઓને તે કૃત્ય સમાન માની લે છે.

મંદિર બાંધવાને માટે જે જે તૈયારી કરવી ઘટે તે દાઉદે કરી, પરંતુ તે કામ પૂરું કરવાનો આનંદ બીજાને માટે તે મૂકતો ગયો. ધણા બહાદુર સંતો મરતાં મરતાં એવી પ્રાર્થના કરતા ગયા છે, કે “તારૂં કામ તારા સેવકોને દેખાડ, પરંતુ તારૂં ઔરેવ તેઓનાં ઇકરાઓને જોવા દે.”

નકસાજનકે કથા—નાથાન પ્રબોધકની સાથે આ બધી વાતચિત્ત કરી રહ્યા પછી દાઉદ રાજ “અંદર જઇને યહોવાહની સંબુધ એકા”

* સળગ કરવાની અસાધારણ અભિધતિ. સળગ કરતી વખતે એસવાની જાણ જૂતાં કોશરમાં અન્વય મળતી નથી.

(૨ શમ. ૭ ; ૧૮), કારણ કે જે જે મહાન વચનો તેને આપવામાં આવ્યાં હતાં તેથી અંજાઈ ગયો હતો, આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયો હતો, અને પ્રેમ તથા સ્તુતિનો ઉભરો તેનામાં ભરાઈ આવ્યો હતો. તેણે કહ્યું “હું કોણ, તથા મારું કુંડું કોણ, કે આટલે સુધી તું મને લાવ્યો છે ?” (૨ શમ. ૨ ; ૧૮). ઈશ્વરે જે જે દયાકૃત્યો તેના પ્રત્યે કર્યાં હતાં તે બધાનું વર્ણન તે કરી શકતો નથી ; પરંતુ હોઠોથી જે બોલી શકાતું નથી તે હૃદયે સમજી શકે છે—“હે પ્રભુ યહોવાહ, તું તારા સેવકને ઓળખે છે” (૨ શમ. ૭ ; ૨૦). દાજિદ અત્યારે ખરા હૃદયથી પ્રભુનું બજન કરે છે, તેની અને ઈશ્વરની વચ્ચે કંઈ પડદો નથી, આશીર્વાદના પહાડ પર તે શાંત બેઠેલો છે.

દાજિદ મેળવેલી જીત—દાજિદે જે જે વિજયો મેળવ્યા તેમના વર્ણનમાં કંઈ ધાર્મિક રહસ્ય રહેલું નથી, અને એ વિષે કશું ન લખાય તોપણ કંઈ વાંધા જેવું નથી ; તથાપિ તે લોકો અને તે જમાનો કેવા હતા એ ઉપર એ જીતોના વર્ણનથી સારો પ્રકાશ પડે છે, માટે તેઓનું વિગતવાર વર્ણન ન કરતાં માત્ર તેમની યાદી આપવામાં આવે છે. પલિસ્તીઓને છેક વશ કરવામાં આવ્યા, અને તેની સાથે તેમના માતૃનગર ગાય તથા તેનાં આશ્રિતનગરોની લગામ કબ્જે કરવામાં આવી. આથી દાજિદને પોતાના રાજ્યમાં શાંતિ થઈ, અને તેનું રાજ્ય મોકળાશથી વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યું. ત્યાર પછી મોઆબને જીતી લેવામાં આવ્યું. એ જીત વખતે એટલી બધી અમાનુષી નિર્દયતા વાપરવામાં આવી હતી, કે કનાન દેશને કબ્જે કરતાં જે અતિ ક્રૂરતા કોઈ કોઈ વખત વાપરવામાં આવી હતી, તેનું સ્મરણ થયા વિના રહે નહિ. ખીજાં આસપાસનાં તથા પડોશનાં રાજ્યોને જીતીને તે પણ ઇસ્રાએલનાં ખંડીઆં બનાવી દેવામાં આવ્યાં.

પ્રકરણ ૧૫મું

દાઝીદનું રાજદરબારી જીવન—પાપ અને પ્રતિકૂળ

(૨ શમ્ભુલ અધ્યાય ૧૨-૧૪)

દાઝીદનું રાજદરબારી જીવન (૨ શમ. અધ્યાય ૯-૨૦)—
આ દશ અધ્યાયો તે એક આગવો પરિચ્છેદ કે ખંડ છે, અને શમ્ભુલના પુસ્તકના બીજા કોષ્ટ પછી વિભાગ કરતાં બીનાઓની સાથે વધારે સમ-કાલિન છે, વળી હેબ્રી પદ્ય સાહિત્યનો એ એક ઉત્તમ નમૂનો છે. દાઝીદની કારકીર્દિની શરૂઆતે તેણે તથા યોનાથાને એકબીજા સાથે સદાની મિત્રતા રાખવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી હતી, હવે તે પોતાની રાજધાનીમાં થાળે પડેલો હોવાથી તેણે તપાસ કરી, કે “શું શાબિલના કુટુંબમાંનું હજી કોષ્ટ જીવતું છે, કે યોનાથાનની ખાતર હું તેના પર કૃપા દેખાઉં?” (૨ શમ. ૯; ૧). તપાસ કરતાં, યોનાથાનનો દીકરો મરીમોશેથ તેને જડી આવ્યો. દાઝીદે તેને તેના પિતાની જગીરો સોંપી દીધી; પરંતુ એ ઉપરાંત દાઝીદે તેને કહ્યું, કે “તું હમેશાં મારી મેજ પર બોજન કરજે” (૨ શમ. ૯; ૭). ઉપકારો વિસરી જનાર કે કૃતઘ્ની હોવાનો આક્ષેપ દાઝીદ પર મૂકી શકાય એવું છેજ નહિ. મરીમોશેથ સાથે એવું માયાળુ વર્તન દર્શાવવાથી દાઝીદે અજબ પ્રેમ પર નવી મુદ્રાછાપ મારી; વળી, ગતકાળમાં જે વખતે બાગ્યે જ આપણો કોષ્ટ મિત્ર હતો તેવે વખતે આપણા પર જે માયા દર્શાવવામાં આવી હતી તેનું આપણા સારા દિવસોમાં વિસ્મરણ કરવું, એ કેટલી બધી નીચતા છે, એ પણ આ પરથી તે આપણને શિખવે છે.

ત્યાર પછી એવું બન્યું કે ઇસ્રાએલીઓને આમ્મોનપુત્રો સાથે સાંભો વિગ્રહ યાત્ર્યો. તે વખતે ઇસ્રાએલના સૈન્યનો વડો યોઆબ હતો. તેણે ઉત્તેજનદાયક હુકમ આપ્યો, કે “હિમ્મત રાખજો, આપણે આપણા સોલકને સાફ તથા આપણા દેવનાં નગરોને સાફ બહાદુરી બતાવવી” નોંધએ. પછી નમ્રતાથી પણ આ કંઠણ હૃદયના સૈનિકને મુખેથી

અન્યથા જેવા લાગે એવા શબ્દોમાં, એલીએ એક વખત કહ્યું હતું તેમ, તેણે કહ્યું, કે “યહોવાહને જે સાફ લાગે તે તે કરો” (૨ શમ. ૧૦ ; ૧૨). આમ્મેનપુત્રોની સાથે અરામીઓ પણ જોડાયા હતા; અને તેઓ લખાનોન તથા ચરદનની પૂર્વ તરફના દૂર દૂર દેશોમાંથી આવ્યા હતા. આથી આમ્મેનીઓ તથા અરામીઓનું એક ભવ્ય દળ થયું હતું. એવા મોટા દળની સામે થવાને તથા તેમને મારી હઠાવવાને બે લશ્કરની જરૂર હતી, કે જે બે જુદે જુદે ઠેકાણે લડે. પરંતુ આખરે આમ્મેનીઓની રાજધાની રાખ્યાહને પાણી મળતું અટકાવીને ચોઆબે યુદ્ધનો અંત આણ્યો. તે શહેરને લૂંટતાં જે મિલકત મળી હતી તેમાં આમ્મેનીઓની મૂર્તિ મિલકામનો એક સોનાનો મુગટ હતો (તે વજનમાં ૫૪ રતલ હતો); એ મુગટમાં એક મૃત્યવાન પાપાણ હતો, તે દાઝિદને ભેટ આપવામાં આવ્યો, અને દાઝિદનાં કિંમતી જવાહીરોમાંનો એક તે ગણાવા લાગ્યો. (કાહીનૂરનો ઇતિહાસ પણ એવો જ છે. એ કાહીનૂર એક પછી એક જીતનાર રાજાઓના હાથમાં ગયો. હાલ તે અંગ્રેજ સામ્રાજ્યના શહેનશાહના મસ્તકે વિરાજે છે.) આમ્મેનીઓને એ રીતે કબજે કરીને દાઝિદે તેમની પાસે કરવતો, લોઢાની પંજેટીઓ તથા કુહાડીઓ વડે કામ કરાવ્યું, અને ઈટાની ભઠ્ઠીઓ તેમની પાસે સિંચાવી. જેમ યહોશુઆએ ગિબ્બોનના રહેવાસીઓને “લાકડાં ફાડનારા તથા પાણી ભરનારા ઠરાવ્યા” (યહો. ૯ ; ૨૭) તેમ દાઝિદે આમ્મેનીઓ પર આવી જતની વેઠ નાખી. હેબ્રીઓની લડાઈઓમાં નિર્દયતા ગુન્જાયોની વાતો આવે છે ખરી; પરંતુ આ નિર્દયતાની નહિ, પણ પરાજય પામેલાઓ પાસેથી સખત કામ લેવાની વાત છે.

દાઝિદનું પાપ અને તેનો પશ્ચાત્તાપ—રાખ્યાહના ઘેરાના સંબંધમાં એક બહુ જ દુઃખદાયક બનાવનું વર્ણન આવે છે. તે એ કે એ ઘેરો ઘાલવામાં આવેલો હતો એ દરમિયાન દાઝિદે એક ભયંકર પાપ કર્યું, જેથી તેની આબરૂને એળ લાગી, અને તેના કુટુંબમાં નૈતિક સડો પેઠા, કે જે ઘણા અપરાધો અને દુઃખોનું મૂળ બન્યો. દાઝિદના પાપ-કૃત્યની વાતો વિસ્તારથી અને અતિ કઠોરતાથી વર્ણવવામાં આવી છે. “કાળવૃત્તાંત”ના પુસ્તકનો લખનાર એ કરુણાજનક કથા પ્રત્યે અખાડા

કરે છે, પરંતુ “શમૂએલ”ના પુસ્તકનો લેખક તો દાઉદના આયુધિક ગૌરવ અને તેના રાજ્યની ખીજ જાહેરજાલીની વાત પ્રત્યે અખાડા કરી તેની એખ અને અકથનિય અધમતા ઉધાડી પાડવાને એ લાંબા અખ્યાયે લખે છે. ખીજાં પુસ્તકો તો આવી વાતો ટૂંકમાં જ પતાવી દે અથવા છેક જ ઉડાવી દે; પરંતુ બાઇબલ તે કંઈ એવું પુસ્તક નથી; એ તો એવું છે કે જેનું નામ “પુસ્તક.” કાર્પિયુ ખીજાં પુસ્તકોના વર્ગમાં મૂકી શકાય એવું તે નથી. તે સૌથી નિરાળુ છે. તે એવું પુસ્તક છે, કે જેમાં ધ્વિર પોતાને પૂર્ણ પવિત્રતામાં પ્રગટ કરે છે; અને તે પવિત્રતા એવી છે કે જે સંતોનાં હિંદ્રો પણ ઉધાડાં પાડે છે.

કાર્પિયુ માણસ એકાએક ભૂંડો બની જતો નથી. દાઉદના સ્વભાવમાં ધીરે ધીરે સડો પેઠો હશે. મુશ્કેલ સંજોગોમાંથી એકાએક તેનું જીવન મોજાણું બન્યું હતું; તે સુખચેનમાં અને એશઆરામમાં રહેવા લાગ્યો હતો. ન્યારે ઇસ્રાએલના શરવીર પુરુષો રાખ્યાહમાં લડતા હતા ત્યારે દાઉદ તેમને મોખરે હોવાને બદલે રાજધાનીમાં રહી મોજશોખ કરતો હતો, એ બહુ ત્રિયારવા જેવી બાબત છે. જે દિવસે આ બનાવ બન્યો તે દિવસે સાંજનો દાઉદ પોતાની અગાસીમાં ફરતો હતો. તેને કંઈ કામકાજ સૂઝતું નહોતું. કામ તો ખીજાઓને સોંપીને પોતે નિષ્કર્મક બની રહ્યો હતો. એવામાં તેના દ્વાર આગળ લપાઇ રહેલું પાપ તેની સામું આવ્યું. આ પ્રસંગે દાઉદની કમર કસેલી નહોતી, તેની મશાલ સળગાવેલી નહોતી. શસ્ત્ર વિનાનો માણસ બળવત્તર શત્રુના હાથમાં આવી ગયો. દાઉદના સૈન્યના સરદારોમાંના એક સરદારની સ્ત્રી બાથ-શેખા પ્રત્યે દુષ્મને દાઉદના મનમાં દુષ્ટ વિકારનું પરીક્ષણ મૂક્યું. એ બાથ-શેખા આગળ જતાં દાઉદના કુટુંબ અને રાજ્યની પાયમાલી કરનાર નીવડી. એ પાપ પકડાઇ જશે એવી ખીકથી તેને ઢાંકવાના ડેટલાક શરમભરેલા ઊપાયો દાઉદે કર્યા ખરા; પરંતુ એ ઉપાયો અસાર્થક લાગવાથી તેણે પોતાની ધારણાનુસાર એક સાર્થક ઉપાય કર્યો, એટલે યોઆબને સમજાવીને તેણે બાથ-શેખાના ધણી ઉરિયાહને જેખમવાળી જગાએ મૂકાવ્યો, જ્યાં તે બિચારો મરણ પામ્યો. પોતાના પતિના મરણ પછી તે બેશરમ સ્ત્રીએ રાજાની સાથે લગ્ન કર્યું, જે વાસ્તવિક રીતે

જોતાં તેના ધણીનો ખરા ખૂની હતો. દાહિદના જમાનાનું નૈતિક ધોરણ બહુ નીચું હતું, એવું કહીને ધણા દાહિદના પાપને હલકું ગણે છે, અથવા દાહિદને જેટલો દોષ ધરે તેટલો દેતા નથી; પરંતુ ધ્યાનમાં લેવું જોઈએ કે આવા પ્રકારના અપરાધ પ્રત્યે ઇસ્લાએલમાં બહુ જ ધિક્કાર હતો, કારણ કે ઇસ્લાએલ કેમમાં કૌટુંબિક જીવનની પવિત્રતા બહુ જ જાળવવામાં આવતી હતી. દાહિદનું પાપ કેટલું ગંભીર હતું તે તો નાથાન સારીપેઠે જણાવે છે.

નાથાન અને દાહિદ—કેટલાક મહિના સુધી તો રાજા શાંત અને અણપાસ્તાવિક રહ્યો. પછી “યહોવાહે નાથાનને દાહિદ પાસે મોકલ્યો” (૨ શમ. ૧૨; ૧). નાથાને દાહિદની આગળ જે દૃષ્ટાંત કહ્યું તે ધણું સુંદર અને જૂના કરારના ગ્રંથોમાં અતિ પ્રખ્યાત ગણાય છે. પ્રબોધકે રાજાને કહ્યું, કે એક શ્રીમંત માણસને ત્યાં એક મહેમાન આવ્યો. તેને સારૂ રસોઈ કરવાને તેણે પોતાનાં ઘેટાંબકરાંના ટોળામાંથી કંઈ નહિ લીધું, પણ એક ગરીબ માણસની એકનીએક ઘેટડી હતી તે લીધી. રાજાને એટલો બધો નૈતિક અંધાપો આવી ગયો હતો, કે પહેલાં તો ઉદાહરણની મતલબ તેને સ્ત્રી નહિ; પરંતુ ઉદાહરણમાંના ગુનેગાર પ્રત્યે કૌપાશ્વિ સ્વભાવીને બોલી ઊઠ્યો, કે “જીવતા યહોવાહના સમ, જે માણસે એ કેવળ કર્યું છે, તે માણસ મરણ પામવા યોગ્ય છે” (૨ શમ. ૧૨; ૫). તેણે પોતે જ પોતાનો ચૂકદો આપી દીધો હતો; અને તરત જ નાથાને જવાબ આપ્યો, કે “તે માણસ તે તું જ છે” (૨ શમ. ૧૨; ૭); “હવે તરવાર તારા કુટુંબમાંથી કદી દૂર થશે નહિ” (૨ શમ. ૧૨; ૧૦). વળી નાથાને કહ્યું, કે તેં ગુપ્તમાં પાપ કર્યું છે, પરંતુ તારી શિક્ષા તમામ ઇસ્લાએલના દેખતાં તથા સૂર્ય સમક્ષ કરવામાં આવશે. શું આજ પ્રમાણે પાપની શિક્ષા નથી મળતી ?

દાહિદનો પશ્ચાત્તાપ—પછી ઊંડા પાતાળમાંથી ઝરા ફૂટી નીકળ્યા. રાજાના હૃદય ઉપર જ્યારે એતનાત્મક આત્મા કુંકાવા લાગ્યો, ત્યારે તે ભંજિત થયું, અને તે અતિ ઊંડા શોકસાગરમાં ડૂબવા લાગ્યો. દાહિદના બધા શોકોદ્ગારો અને પશ્ચાત્તાપના ઉદ્ગારો ૫૧મા ગીતમાં

દાખલ કરેલા છે. સર્વ જમાનાના પાસ્તાવિક લોકોએ ૫૧મું ગીત વાંચીને દાહિદની સાથે પોતાનાં આંસુ મિશ્રિત કરેલાં છે. શોકાવેશમાં તે બોલ્યો, કે “મેં યહોવાહની વિરૂદ્ધ પાપ કર્યું છે” (૨ શમ. ૧૨ ; ૧૩) ; નાથાને પણ યહોવાહના શાસન તથા તેની દયાના બેપિયા તરીકે તેને કહ્યું, કે “યહોવાહે પણ તારૂં પાપ દૂર કર્યું છે” (૨ શમ. ૧૨ ; ૧૩). તેને જતો કરવામાં આવ્યો તોપણ તેની શિક્ષા તો રહી ; તેને ક્ષમા કરવામાં આવ્યું અને તેને શિક્ષા પણ કરવામાં આવી. આ બનાવ બન્યા પછી દાહિદના કુટુંબની કથા બહુ કરુણાજનક છે. એક ગ્રીસ કવિ કહી ગયો છે, કે “લોહીનો બદલો લોહી, અને ફટકાનો બદલો ફટકો મળશે ; જેવું વાવવું તેવું જ લણવું થશે, એવું દરેક જમાનાના માણસો અનુભવ પરથી કહી ગયા છે.” દાહિદના ઘરમાં શોક પર શોક, અપરાધ પર અપરાધ, મરણ પર મરણ જોવામાં આવે છે. પહેલવહેલાં તો તેના બાળકનું મરણ નીપજે છે. એ બાળકની વાર્તા વાંચતાં બહુ દુઃખ થાય એવું છે. તે મરી ગયું, ત્યારે ઇશ્વરેઆને આધીન થતાં તથા કદાચ અમરત્વની આશા રાખતાં તેણે કહ્યું, કે “હું તેની પાસે જઈશ, પણ તે મારી પાસે નહિ જ આવશે” (૨ શમ. ૧૨ ; ૨૩).

દાહિદનું પતન અને પુનરુત્થાન—(૧) આ કથનમાં દાહિદના સ્વભાવનાં હલકાં તરવો આપણે બહુ નિહાળ્યાં ; પરંતુ તેના પસ્તાવો કેટલો ઉચ્ચ કાઠિનો છે એ જો આપણે ન વાંચીએ તો આ કથનનું ખરૂં રહસ્ય આપણને જણાશે નહિ. કાલોઈક કરીને એક અંગ્રેજ અન્યકાર પોતાના એક પુસ્તકમાં લખે છે, કે “સર્વ કૃત્યોમાં શું પશ્ચાત્તાપ સૌથી વધારે દિવ્ય અને ઉમદા નથી ?” વળી પ્રબોધકની વાણીને કેટલી નમ્રતાથી દાહિદ આધીન થયો, એ જાણવા જેવું છે. દાહિદના જેવો જ ગુનો નવા કરારના એક રાજાએ કર્યો હતો. તેનું નામ હેરોદ હતું. દાહિદ આગળ નાથાને જે નીકરતા દર્શાવી હતી તેવી જ નીકરતાથી ચોહાન બાપ્તિસ્મા કરનારે હેરોદને ઠપકો આપ્યો હતો. પરંતુ ચોહાન બાપ્તિસ્મા કરનારના સંબંધમાં પરિણામ એ આવ્યું કે તેનો શિરચ્છેદ કરવામાં આવ્યો, પરંતુ નાથાનના સંબંધમાં પરિણામ એ આવ્યું કે તે છેવટ સુધી દાહિદનો ભરોસાપાત્ર મિત્ર અને ખરો સલાહકાર રહ્યો.

ધન્ય છે હેઠ્ઠી પ્રબોધશાસ્ત્રને કે આવા પ્રકારનો વિરોધ દર્શાવીને તેણે નીતિનિયમની સાર્વજનિક શુદ્ધતા ઇસાએલના ઇતિહાસના અભ્યંતર પર ઊંડી કાતરેલી છે.

(૨) અહીં આગળ એ ઐતિહાસિક ઉદાહરણો આપવાં ઘટે છે :
 (અ) સંત ઓગસ્ટીન કહે છે, “જેઓનું પતન થએલું નથી તેઓએ દાઝિદના દાખલા પરથી સાવધાન રહેવું જોઈએ; અને જેઓનું પતન થએલું છે તેઓએ નિરાશામાં ગરક થઈ જવાની જરૂર નથી.”
 (બ) એક વખત થેઓડોસીયસ બાદશાહે (ઇ. સ. ૩૯૦) થેસ્સાલોનીકાના રહેવાસીઓની કતલ કરી, ત્યારે મિલાનના મહાપ્રમુખ અંથ્રોસે તેને કહ્યું, “હવે હું તમને પરતાવો કરવાનું કરમાવું છું. જુઓ, દાઝિદે પાપ કર્યું ખરું, પરંતુ તેણે કેવો પશ્ચાત્તાપ કર્યો! દાઝિદે જેવું કર્યું તેવું કરતાં શું તમને શરમ આવે છે!” પરંતુ બાદશાહે તો પશ્ચાત્તાપ નહિ કર્યો, અને એવો ને એવો પ્રભુભોજન પાળવાને દેવળમાં જવાનું કરતો હતો, એટલામાં દેવળની પરશાળ આગળ જ અંથ્રોસ તેને સામે મળ્યો, અને તેણે તેને અંદર પેસતાં અટકાવ્યો. ત્યારે થેઓડોસીયસે કહ્યું, “દાઝિદે પાપ કર્યું પણ તેને માફ કરવામાં આવ્યું.” અંથ્રોસે કહ્યું, “દાઝિદે પાપ કર્યું અને તમે પાપ કર્યું, એ બાબતમાં તમે સરખા છો; એટલે તમે પાપ કરવામાં તેનું અનુકરણ કર્યું છે; હવે બીજી રીતે પણ તમે તેનું અનુકરણ કરો. એટલે તેણે પશ્ચાત્તાપ કર્યો, તેમ તમે પણ પશ્ચાત્તાપ કરો.”

પ્રતિફળ—અનીતિને એપી રોમ થોડા જ વખતમાં આખા રાજ-દરબારમાં ફેલાઈ ગયો. પ્રથમ તો, દાઝિદને આમ્નેન કરીને એક દીકરો હતો, તેણે પોતાની સાવકી બહેન તામારની આબરૂ લીધી. દાઝિદે તો પોતાનાં છોકરાંને યોગ્ય શિક્ષા કરવાની બાબતમાં નબળો હતો. તેણે આવા કપૂતને શિક્ષા નહિ કરી, અને એમ સોટી પાછી રાખવાથી તેના પર એક પછી એક ધણાં સંકટો આવી પડ્યાં. હવે તામારનો એક સગો ભાઈ હતો, તેનું નામ આલ્ફાલોમ હતું. પોતાની બહેનની આવી દશા જોઈને તેને બહુ લાગણી થઈ, ને તેને રોમેરોમ કોધ પણ વ્યાપ્યો, વૈર લેવાનો વિચાર તેના મનમાં ધોળાવા લાગ્યો. આ શોચનીય બનાવ બની

મયાંને બે વરસ પછી આબ્જાલોમે એક દિવસ પોતાના નોકરોને મોકલીને આમ્નોનનું ખૂન કરાવ્યું, પછી તે નાસીને બાશ્શાન જતો રહ્યો. ત્યાં ગચ્છરનો રાજા જે તેનો નાનો થતો હતો, તેને ત્યાં તેણે આશ્રય લીધો. ત્રણ વરસ સુધી આબ્જાલોમ દેશનિકાલ થએલા જેવો રહ્યો. એ દરમિયાન પોતાના વહાલા દીકરાને મળવાને દાગિદ્દનું હૃદય કારાઈ જતું હતું.

તકોઆની ચતુર સ્ત્રી—આ દરમિયાન યોઆબ પણ બહુ દુઃખી થતો હતો, કારણ કે તે દાગિદ્દને ખરો નિમકહલાલ માણસ હતો. જેમ વહાલ કરતો અને વિશ્વાસુ કૂતરો પોતાના ધણીને દુઃખી જોઈ પોતે દુઃખી થાય તેમ યોઆબ દુઃખી થતો હતો ખરો, પરંતુ તેને કંઈ ઇલાજ સૂઝતો ન હતો. આખરે તકોઆ ગામમાં તેને એક ચતુર સ્ત્રી મળી. યોઆબ અને આ સ્ત્રી, એ બે જણે મળીને એક વાતો યોગ્ય કાઢી, અને તે રાજાને કહેવાને યોઆબે તેને રાજા પાસે મોકલી. તેણે રાજા પાસે જઈને કહ્યું, કે “હે નેકનામદાર, હું એક વિધવા સ્ત્રી છું, મારે બે દીકરા હતા. તેઓને એક દિવસ તકરાર થઈ, ત્યારે એક જણે ઊઠીને ખીજને મારી નાખ્યો. હવે મરનાર દીકરાના પક્ષના માણસો મારા જીવતા રહેલા દીકરાનો જીવ લેવા શોધે છે, તો, હે રાજા, મને સહાય કરો, કારણ કે મારા ખીજ દીકરાને જો મારી નાખવામાં આવશે તો હું વારસા વિનાની થઈ જઈશ, એટલે ઇસ્લાએલમાં મારો દીવો હોલવાઈ જશે.” આ વાત સાંભળીને દાગિદ્દને ધણી લાગણી થઈ, અને તેની માગણી તેણે મંજૂર રાખી, કે તરત જ તે વાતો તેણે રાજાને પોતાને લાગુ પાડી, અને આબ્જાલોમને માટે આજીજ કરતાં તેણે કહ્યું, “ઈશ્વર કાંઈનો જીવ લેતો નથી, પણ હિપાયો યોગ્ય છે, એ માટે કે જેને કાઢી મૂકવામાં આવ્યો છે, તે તેનાથી હમેશાં દૂર ન રહે” (૨ શમ. ૧૪; ૧૪). વળી તે સ્ત્રીએ વધારામાં કહ્યું, કે કદાપિ એવો પ્રસંગ આવે કે જ્યારે દયા કરવાનો વખત વિતી ગયો હોય, કારણ કે “આપણે [બધાંએ] મરતું એ નક્કી છે, ને જેમ જમીન હિપર ઢોલું પાણી ફરીથી એકંદુ થઈ શકતું નથી, તેના જેવા આપણે પણ છીએ” (૨ શમ. ૧૪; ૧૪). માણસનું જીવન એટલું બધું દૂર છે કે તકરારોનું અનિષ્ઠ પરિણામ આવે ત્યાંસુધી તેમને લંબાવવી જોઈએ નહિ,

પણ જલદી સમાધાન કરી દેવું જોઈએ. ખ્રિસ્તી ધર્મમાં પ્રભુ અને માનવના પુનર્મિલાપનો જે સિદ્ધાંત છે, તેનું આ ઝળઝળિયું છે.

અપૂર્ણ ક્ષમા—દાગિદના હૃદયની પણ એજ વાંછના હતી. આ કાર્યમાં તેને યોગ્યાનનો હાથ માલૂમ પડવાથી દેશનિકાલ થએલા આજ્ઞાલોભને પાછો બોલાવવાનું આનંદી કામ યોગ્યાનને સોંપ્યું. પરંતુ આજ્ઞાલોભ જ્યારે યરૂશાલેમ પાછો આવ્યો ત્યારે તેને પૂર્ણ ક્ષમા આપીને બોળાભાવે મળવાને બદલે દાગિદે તેને પોતાથી દૂર ને દૂર રાખ્યો, અને તેને હેતથી મળવાની નામરજી દર્શાવી. પિતા તરીકે દાગિદ કેટલો મૂર્ખ હતો તે આ દાખલા પરથી બરાબર દેખાય છે. જ્યારે કામળતા બતાવવી જોઈએ ત્યારે તે કંઠણ બનતો અને જ્યારે સખતાઇ બતાવવી જોઈએ ત્યારે તે સાલસ બનતો. ઉભરાતા દયાભાવથી જો તે આજ્ઞાલોભને મળ્યો હોત, અને યરૂશાલેમમાં કુસંગમાં તેને પડવા દીધો ન હોત, તો દાગિદના માથા પર પાછળથી જે મોટી આપત્તિ આવી પડી તે આવી પડત નહિ. વળી આજ્ઞાલોભને બોલાવવાને માટે તેણે પોતાના વતી બીજા માણસને મોકલ્યો. હવે એમ કરવાને બદલે તેણે પોતે જ જવું જોઈતું હતું; અને એમ કર્યું હોત તો તે સાફ ગણાત. આપણે પ્રભુ તે “એ દેવાદાર”ના દૃષ્ટાંતમાં (લુક ૭; ૪૧-૪૩) કહે છે, કે “તેણે બન્નેને નિઃપાલસ દિલથી માફ કર્યું.” જ્યાં ક્ષમા અધિક છે ત્યાં પ્રેમ પણ અધિક છે; પરંતુ પરાણે કરેલી દયા તો ફેાકટ જાય છે. આજ્ઞાલોભ પૂરેપૂરાં બે વર્ષ યરૂશાલેમમાં રહ્યો, તથાપિ તે રાજનું મુખ જોવા પામ્યો નહિ. આ બન્નેને એટલે બાપ દીકરાને એકબીજા વિના ચાલે તેમ નહોતું, તોપણ પુનર્મિલાપના કાર્યમાં પહેલ કરવાની પિતાની મરજી નહોતી. જો દાગિદે એમ કર્યું હોત તો તેને તેનો દીકરો જે બોવાએલો હતો ને પાછો મળ્યો હતો તે પુનર્પ્રાપ્ત થયો હોત. માબાપો અને છોકરાંઓને માટે આ બહુ વિચારવાલાયક વાર્તા છે.

આજ્ઞાલોભની પુનઃસ્થાપના—જ્યારે રાજ તો આજ્ઞાલોભને નજ મળ્યો ત્યારે તેણે યોગ્યાનની મુલાકાત કરવાનું ધાર્યું, પરંતુ તેણે પણ રાજના મનનું વલણ જાણ્યું હોવાથી આજ્ઞાલોભના

હાથમાં આવતો નહિ. પરંતુ યોઆબ પણ રાજાના મનનું વલણ જાણતો હોવાથી આજ્ઞાલોભના હાથમાં આવતો નહિ. પરંતુ આજ્ઞાલોભને એટલી તો ખાતરી હતી, કે જો હું તેની જ ખાસ અંગત મુલાકાત ચાહું તો તેને વાંધા જેવું રહેશે નહિ; તેથી તેણે ન છુટકે યોઆબનું જવનું ખેતર લગાડી મૂક્યું. આથી સેનાપતિ યોઆબ ગુસ્સે થઈને એકદમ આજ્ઞાલોભને ઘેર આવ્યો. ત્યાં તેણે યોઆબને બધી વાત કહી. આજ્ઞાલોભને તેના બાપને મળવાની ધણી જ ઇચ્છા થઈ હતી, અને ગમે તેમ કરીને પણ તેને મળવું, એવો તેણે નિશ્ચય કર્યો હતો. તેણે કહ્યું, મને મારી નાખવો હોય તો તે ભલે મારી નાખે, પણ મારે રાજાને મળવું તો છે જ (૨ શમ. ૧૪; ૩૨). આટલો બધો આગ્રહ જે બતાવે તેને કાણુ ના પાડી શકે? પછી બાપ અને દીકરો મળ્યા અને એકબીજાને ભેટ્યા. આજ્ઞાલોભે સંપૂર્ણ ક્ષમા યાચતાં “રાજાને સાષ્ટાંગ દંડવત્ કર્યો, અને રાજાએ આજ્ઞાલોભને ગ્રામ્ય કર્યું” (૨ શમ. ૧૪; ૩૩).

પ્રકરણ ૧૬મું

આબ્જાલોમનું બંડ

(૨ શમૂએલ અધ્યાય ૧૫-૨૦)

આબ્જાલોમનું બંડ—ગયા પ્રકરણની સમાપ્તિમાં આપણે જોયું કે દાઉદ અને તેના દીકરા વચ્ચેના અણુબનાવ મટી ગયો, અને તેઓની વચ્ચે પુનર્મિલાપ થયો. એ પુનર્મિલાપ હતો ખરો. પરંતુ તે પૂર્ણ મિલાપ નહોતો, તેમજ તે વેળાસર પણ કરવામાં આવ્યો નહોતો ; કારણ કે આબ્જાલોમે પોતાના પિતાને ગાદી પરથી ઉઠાડી મૂકવાની તૈયારીઓ કરવા માંડી હતી. બળવો થવાનાં ધણાં કારણો સાધનભૂત થયાં હતાં. એક તો એ કે દાઉદના પ્રથમજનિત આમ્નોનનું મરણ થયું, એટલે આબ્જાલોમ પોતાને ગાદીનો વારસ અથવા પાટવી કુંવર ગણવા લાગ્યો. વળી આબ્જાલોમ પાછો આવ્યો ત્યારે તેના પિતાએ તેની અવગણના કરી, અને ધણા વખત સુધી તે તેને મળ્યો નહિ તે ભૂત તેના મનમાં જરાયું હતું. વળી આબ્જાલોમ શેખીખોર માણસ હતો, તેથી તેના ચંચળ સ્વભાવનો લાજ લે એવા ધણા ખુશામતીઆ રાજ તેની સંગે રહેતા. પરંતુ એ કરતાં પણ મોટું કારણ એ છે, કે દાઉદે પાપ કર્યું ત્યારથી તેની પ્રતિજ્ઞા અને શાખ જતી રહી હતી, કારણ કે ઉરીયાહના ખૂનની વાત પરથી બધું પોકળ કુટી ગયું હતું ; મૂળે મોજશાખીલો સ્વભાવ તો હતો જ, પણ તેના પર ઉદ્ધમશીલ જીવનનો પહેલાં જે અંકુશ હતો તે જતો રહેતાં હવે તે સ્વભાવને પોત પ્રકાશવાનો પ્રસંગ મળ્યો ; વળી ન્યાય ચૂકવવાની રીત મંદ ને અચોક્કસ હતી, તેથી લોકોમાં ધણા અસંતોષ ઉપજ્યો હતો. પરંતુ મુખ્ય કારણ તો એ કરતાંય ઊંડું હતું ; ઉત્તર અને દક્ષિણનાં રાજ્યો વચ્ચેના જે વિખવાદને પશ્ચિમીઓનાં યુદ્ધોને લીધે અત્યાર સુધી વગ મળ્યો નહોતો તે હવે શાંતિના સમયોમાં જાગૃત થયો ; અને સર્વ કુળોમાંનું સૌથી બળવાન જે હવે યહુદાહ હતું, તે રાજ-ધાની હેબ્રોનથી યરૂશાલેમમાં ખસેડવામાં આવ્યાથી અલગ પડી ગયું હતું.

બખેડો કરનારાઓની સ્વાભાવિક રીત પ્રમાણે ચાર વર્ષ સુધી આખ્યાલોમે લોકોની ખુશામત કર્યા કરી. તે જાણે એમ કહેતો કે હું રાજા થઇશ ત્યારે તો સર્વને માટે દુનિયા જ નવી બની જશે ; અન્યાય જેવું કંઈ રહેશે નહિ, વર્ગભેદ નાબૂદ થઇ જશે. જે સુવર્ણ યુગ જેવું કંઈ હોય તો તે પાછો આવશે, વગેરે. એવી એવી યુક્તિપ્રયુક્તિથી આખ્યાલોમે ઇસ્લામીયના માણસોનાં મન હરી લીધાં, મતભાષ કે (મૂળ હૃદયી અર્થ પ્રમાણે) જેમ ચાકૂએ લાખાનને બનાવ્યો તેમ તેણે તેમને બનાવ્યા ; ગ્રીક ભાષાંતર પ્રમાણે ‘તેણે પોતાને માટે તેમનાં હૃદયોનો કબજો મેળવ્યો.’ માનતા ઉતારવાને બદલે આખ્યાલોમ હુબ્રોન ગયો હતો, પણ ત્યાં જમને તેણે ખંડનો વાવટો ફરકાવ્યો, અને “ખંડ બારે થયું, કેમકે આખ્યાલોમના પક્ષમાં દરરોજ વધારે ને વધારે લોકો આવવા લાગ્યા” (૨ શ્લ. ૧૫ ; ૧૨). આખ્યાલોમના પક્ષકારોમાંનો એક અહીથોફેલ હતો ; તે ધણો બુદ્ધિશાળી હતો, અને બુદ્ધિશાળી માણસ તરીકે તેની શાખ બહુ બારે હતી, પણ એ ઉપરાંત તે બાથ-શેખાનો દાદો થતો હતો.

જેનો ખુલાસો થઇ ન શકે એવો સખત આધાત દાઢિને લાગવાથી તેણે રાજધાની—સિયોનનો મજબૂત કિલ્લો—છોડી જતા રહેવાનો નિશ્ચય કર્યો. નગરનાં માણસોની વફાદારીનો તેને ભરોસો નહોતો તે કારણથી તેણે એમ કર્યું, કે ઘેરાની બયાનકતામાંથી નગરને બચાવી લેવા તે ઇચ્છતો હતો તે કારણથી તેણે એમ કર્યું એ ચોકખું દેખાતું નથી. પરંતુ જે દિવસે દાઢિ આખ્યાલોમ પાસેથી નાસી ગયો તે એક દિવસની ખીનાઓનું વર્ણન જે ઝીણવટથી કરવામાં આવ્યું છે તે હૃદયી ઇતિહાસમાં અનોડ છે, અને એમ કહેવાનો આધાર એ છે કે સૂર્યોદયથી માંડીને સૂર્યાસ્ત સુધીની રાજાની હિલચાલો આપણે જાણી શકીએ છીએ.

વફાદાર મિત્રો—કેતનો તથા પલિસ્તીઓ (તેમને આઈબલમાં ફરથીઓ અને પલેથીઓ કહેલા છે) જે પરદેશી હતા તેઓ દાઢિના અંગરક્ષકો હતા ; કદાચ આવીજ કોઇ કટોકટીની વેળાએ તેમના શેઠને પડખે રહેવાને તેમને બાંડે રાખેલા હશે ; અને એ લોકો વફાદાર રહ્યા. ખીજા કેટલાએક જૂના અનુભવી માણસોની સાથે ચોઆબ તથા અખીશાબ

પણ દાહિદને વળગી રહ્યા; ગાયનો ઇત્યાય જેના વિષે એટલી બધી ખાતરી રાખી ન શકાય તે પણ દાહિદને પડખે રહ્યો, અને એક તરફ પુત્રે કરેલા પિતૃદ્રોહના ધોર વાદળ સામે આ ભાગ્યશાળી સૈનિકની વફાદારી ધ્યાનમાં લઈએ છીએ ત્યારે તેની વફાદારી બહુ તેજસ્વી દેખાય છે. આ બાબતમાં તારે કંઈ લેવાદેવા નથી, માટે એ જોખમમાં પડવાની તારે કંઈ જરૂર નથી એમ કહીને જોખમથી દૂર રહેવાનું દાહિદે ઇત્યાયને બહુએ સમજાવ્યું; પરંતુ ઇત્યાય એકનો એ ન થયો, ઉલટું રાજામાં રહેલી આકર્ષણશક્તિ વિષે તેમજ તેના મંડળના લોકોનાં હૃદયો પર રાજાને જે પ્રભાવ પડેલો હતો તે વિષે તેણે સરસ સાક્ષી પૂરી. આ સૈનિકનો ઉત્તર તે રૂથે નાઓમીને આપેલા ઉત્તર (રૂથ ૧; ૧૬)ના જેવો હતો, વળી જે કાર્યમાં નિષ્ફળતા જ મળવાની છે એવું તેને દેખાયું હશે એવા કાર્ય પ્રત્યે નિઃસ્વાર્થ ભાવ દાખવવાનું એ એક સુંદર ચિત્ર છે. ઇત્યાયે કહ્યું, “જીવતા યહોવાહના તથા મારા મુરખી રાજાના જીવના સોગન, કે જ્યાં જ્યાં મારો મુરખી રાજા જશે, ત્યાં મરવાનું હોય કે જીવવાનું હોય હોય તોપણ ત્યાં તારો દાસ પણ નક્કી જશે” (૨ શમ. ૧૫; ૨૧). નિન્દકવૃત્તિવાળા લોકોએ અનુપકારી દુનિયાની નિન્દા કરી છે; પરંતુ તે કરતાં એક કવિની સાથે નીચે મુજબ કહેવું એ બહુતર છે :

“અરે ! માણસોની કૃતજ્ઞતાએ

ધણીયેવાર મને શોકસાગરમાં ડૂબાવ્યો છે.”

પવિત્ર શાસ્ત્ર, ધ્યાન ખેંચે એવાં ધણાંય વચનો તથા બનાવોમાં એ વાત પર ભાર મૂકે છે, કારણ કે માનવના મૂલ્યની પૂરી કદર કરનાર એ પુસ્તક છે (સરખાવો લુક ૨૨; ૨૮).

ઈશ્વરનો કશરકોશ—નાસી જનારાઓએ યરદન ઓળંગીને પૂવ તરફ જતા રહેવાનો ઠરાવ કર્યો. તેઓમાં દાહિદને પણ આપણે જોઈએ છીએ. તે રડતો રડતો ઢાંકેલે માથે ચાલ્યો જાય છે; તે જૈતુન પહાડ ઓળંગે છે, ત્યાંથી અરબમાં જાય છે. એક જાણીતું ઝાડ પસાર કરી દે છે, અને પછી આદેમાં આદેના ધરથી દૂર નીકળી જાય છે; એ વખતે “આખો દેશ પોક મૂકીને રડ્યો, સઘળા લોક પેલે પાર ગયા.” ત્યાર

પછી યાજ્ઞકોની એક ટોળી કરારકોશ ઊંચકીને આવતી દેખાય છે, તેઓને મોખરે સાદોક તથા અખ્યાયાર હતા. પરંતુ ઇસ્રાએલમાં હવે ધર્મનો વિકાસ થએલો હતો, અને તાવીજની પેઠે કરારકોશને સાથે રાખવાના દહાડા વહી ગયા હતા. ઉપરાંત, જે થવાનું હોય તે થાઓ એવી ત્યાગવૃત્તિ ધારણ કરીને દાઉદ યાજ્ઞકોને કહે છે, કે ઇશ્વર મને શું કરવાનો છે એ વિષે મને કશી ખાતરી નથી ; પ્રેરકબુદ્ધિ ફરીથી જાગૃત થાય છે, અને ઇશ્વર જેને આશીર્વાદ દર્શાવે એવો માણસ પોતે હોવાની રાજીને કશી ખાતરી નહિ હોવાથી દિવ્ય કૃપા પરાણે મેળવવાની અથવા તે મળશે જ એવું માની લેવાની કાશીય તે કરતો નથી. તેણે કહ્યું : “ઇશ્વરના કાશને પાછો નગરમાં લાઇ જા ; જે યહોવાહની કૃપાદષ્ટિ મારા પર થશે, તો તે મને પાછો લાવશે, ને આ [કાશ] તથા તેનું રહેઠાણ બન્ને મને ફરી દેખાડશે ; પણ જે તે એમ કહે, કે હું તારા પર રાજી નથી, તો હું આ રહીશ, જેમ તેને સાફ લાગે તેમ તે મને કરે ” (૨ શમ. ૧૫ ; ૨૫, ૨૬). ઇશ્વરના હાથમાં તે લલી રીતે પોતાને છોડી દે છે. દાઉદની જિન્દગીની ખીજ એક કટોકટીની વેળાએ આપત્તિના ઓજ નીચે દબાઇ જતાં એવા જ ઉદ્ગાર તેણે કાઢ્યા હતા ; તેથી આ વાક્ય તે ઉચ્ચારનારના આત્માનો અમુક પ્રાસાંગિક મિજાજ નહિ પણ તેના આત્માની પ્રકૃતિ જાહેર કરે છે ; તેના હૃદયે જ્યાં હમેશાં આધાર રાખ્યો હતો ત્યાંજ તે હમણાં પણ આધાર રાખે છે.

હુશાય—જેતુન પહાડના શિખર પરના પવિત્રસ્થાને હુશાય નામના દાઉદના એક ખીજ મિત્રે તેમના સમૂહમાં જોડાવાની ઇચ્છા કરી. પરંતુ યરૂશાલેમમાં રહીને બંડખોરોની જાસૂસી કરવામાં અને ખાસ કરીને અહીથોફેલની ખાજી ઊંધી વાળવામાં (કારણ કે તે પણ બુદ્ધિશાળી પુરુષ હતો) તે વધારે ઉપયોગી થઇ પડે એમ હોવાથી તેને પાછો મોકલી દેવામાં આવ્યો.

શિમર્ધ—યરૂદનના આરા આગળ શિમર્ધ નામે શાહીજનાં સગાં-ઓમાંનો એક જણ પેલા નાસી જતા ટોળાને મળ્યો, અને ડુંગરા પર થઇને દોડતાં દોડતાં તેણે રાજાને શાપ દઇને તેના પર પથ્થર ફેંક્યા.

અખીશ્ચાયે હમેશની માફક પોતાનો ઉતાવળીઓ સ્વભાવ દાખવતાં “આ મૂએલા કૂતરા”ને મારી નાખવાની ઇચ્છા કરી : “કૃપા કરી મને રજા આપ કે હું તેનું માથું કાપી નાખું” (૨ શમ. ૧૬; ૯). પરંતુ દાઉદે વારતાં કહ્યું, કે જ્યાં મારા પેટનો દીકરો જ મારો પ્રાણ લેવા માગે છે ત્યાં પારકા પાસેથી શી આશા રાખી શકાય ? ત્યાર પછી તે એક ધણું કરુણોત્પાદક વાક્ય બોલ્યો : “તે છો શાપ દે, કેમકે ચહોવાહે તેને તે ફરમાવ્યું છે” (૨ શમ. ૧૬; ૧૧), અને એ પરથી તેનું મન તેને કેવું મારતું હતું ને તેના મનમાં કેવી ભાંજગડો આલ્યા કરતી હતી તેનો તાદ્રશ્ય ચિતાર મળે છે. આ સમયે દુર્દશાનો એવો કાળ તેના શિર પર ઝડૂમતો હતો કે તેનું પોતાનું હૃદય પણ તેની સામે બંડ જગાવી રહ્યું હતું.

આખ્શાલોમ ચરૂશાલોમમાં—હવે વાર્તાનું સ્થળ બદલાઇને ચરૂશાલોમ થાય છે, ત્યાં આગળ આખ્શાલોમે રાજચિહ્ન ધારણ કરી લીધાં છે, અને માનવમેદનીમાં ઊભો રહીને દૂશાય પોકારે છે, કે “રાજા [ધણું] જીવે” (૨ શમ. ૧૬; ૧૬). અહીંથોફેલે સલાહ એવી આપી, કે દાઉદ દેશને પોતાના વગનો કરી શકે ત્યાર પહેલાં સખત છાપો મારવો અને એકાએક મારવો. એ ખરી યુદ્ધનીતિ બની શકી હોત; પરંતુ દૂશાયે વક્તૃત્વકળા વાપરીને આખ્શાલોમને સૂચવ્યું, કે મોટું લશ્કર ભેગું થાય ત્યાં સુધી તારે રાજધાનીમાં જ રહેવું, અને એ દરમિયાન લોકો ભલે પોતાના નવા રાજાનાં દર્શન કરે. મોજથી માનમરતબામાં રહેવાની સલાહ કોને પસંદ ન આવે, તેમાં આખ્શાલોમ જેવા માટે તો પૂછવું જ શું ? એટલામાં એ સલાહનો કેવો અમલ થયો છે તે તાત્કાલિક સંદેશો મોકલી દાઉદને જણાવવાનો દૂશાયને વગ મળ્યો. પરંતુ આ વિલાંબમાં અહીંથોફેલેને નર્મ નાશ સિવાય બીજું કંઈ નહિ દેખાવાથી તેણે જઇને ફ્રાંસો આધો; આવી રીતે ધવાયલા અહંકારને અને નહિ વસુલ થએલા વૈરને બદલો મળ્યો. રાજા દાઉદનું મુખ્ય મથક માહનાઇમમાં હતું, જ્યાં પિતૃઓના જમાનામાં ઈશ્વરના દૂતોએ યાદૂખની મુલાકાત કરી હતી. દયાળુ અને મોટા દિલના મિત્રરૂપ દૂતો દાઉદની આજુબાજુ વિંટળાઇ વળ્યા, તેઓમાં ગિલઆદનો બાર્જિલ્લાય પુષ્કળ ખોરાકી લઇને જાવણીમાં આવેલો હતો, “કેમકે તે ધણો શ્રીમંત માણસ હતો” (૨ શમ. ૧૯; ૩૨.)

ચુદ્ધ—એકાધમના વનમાં બન્ને લશ્કરો સામસામાં ભેટયાં. એકાધમ એ ગિલઆદનો કયો ભાગ છે તે હજી સુધી ચોક્કસ જાણવામાં આવ્યું નથી. દાઝિદે પોતાના સૈન્યના ત્રણ ભાગ પાડી ચોઆળ, અખીશાય તથા ઇત્તાયની સરદારી તળે તે વહેંચી આપ્યા, અને તેણે પોતે પણ રણક્ષેત્રમાં ઝંપલાવવા ઇચ્છ્યું. પરંતુ લોકોના પ્રેમભાવે તેને એમ કરવા દીધું નહિ, “કમકે” તેઓએ કહ્યું, કે “તું તો અમારામાંના દશ હજારની બરાબર છે” (૨ શમ. ૧૮ ; ૩). દરવાજામાંથી તેઓ પસાર થતા હતા ત્યારે દાઝિદે પોતાના સરદારોને આજીજી કરીને કહ્યું, કે “તે જીવાન એટલે આજ્જાલોમની સાથે મારી ખાતર નરમાશથી વર્તેજો” (૨ શમ. ૧૮ ; ૫). પરંતુ પેલા ત્રણ શરા સરદારોના મનમાં તો પોતાની જ યુક્તિઓ હતી, જે આપણે હવે પછી જોઈશું. આ હુકમ સાંભળનાર લોકોને દાઝિદે તેનું પોતાનું જોખમ વિસરી ગયો એથી અન્યથા લાગ્યું નહિ, પરંતુ તેણે પોતાના વિશ્વાસુ સરદારોનો તથા હેરાન હેરાન થઈ ગયેલા દેશનો વિચાર કર્યો નહિ. એથી તેઓ વિરમય પામ્યા. લડાઈમાં બંધોર સૈન્ય છેક ખેદાનખેદાન થઈ ગયું, અને નાસતાં નાસતાં આજ્જાલોમનું ડોકું એક ફાલેલા ઝાડની શાખાઓમાં ભરાઈ ગયું. એક સૈનિકે ચોઆળને રાજાનો હુકમ યાદ દેવડાવ્યો ત્યારે “તારી સાથે વાત કરી મારે ખોટી થવું ન જોઈએ” એવો તોછડો જવાબ આપી ચોઆળે તેની ચેતવણીને ઠોકરે મારી. ત્રણ બાલા લઈને આજ્જાલોમને હૃદય સુધી તેણે ભોંકી દીધા, અને હજી તો તે ઝાડ પર જ ટંગાઈ રહેલો હતો ત્યાં ચોઆળના અનુચરોમાંના દશ જણે તેને મારીને ઠાર કર્યો. જંગલના એક મોટા ખાડામાં તેના શબને દાટી દઈને તે પર પથ્થરનો એક મોટો ઢગલો કરવામાં આવ્યો. યજ્ઞશાલેમ પાસે રાજાની ખીજીમાં આજ્જાલોમે જે એક સ્તંભ ઊભો કરેલો તેજ તેનો સ્મરણસ્તંભ બન્યો ; કારણ કે તેને કોઈ પુત્ર નહોતો. તેના ત્રણ પુત્રો તેની પહેલાં મરણ પામ્યા હતા.

વિલાપ—અતિશય ચિંતાગ્રસ્ત થઈને દાઝિદે સમાચારની રાહ જોતો દરવાજા પરની કાટડી આગળ બેઠો હતો. પહેલો અહીંમાઆસ યાજ્ઞક આવ્યો ; તેણે ફરેલું મળ્યાનો ડંકો વગાડ્યો, પણ “જીવાન

આજ્ઞાલોભ ” વિષેના પ્રશ્નનો ઉડાઉ જવાબ આપ્યો. ખીજો એક સીદી (કુશી) આવ્યો ; તેને પેલા કરતાં વધારે હિંમતવાન કહો કે ઓછો સમજી કહો, પણ તેણે માઠા સમાચાર પૂરેપૂરા કહી નાખ્યા. પછી તો પથ્થર પીગળાવી નાખે એવો દેખાવ થયો. દરવાજા પરથી મેડી ઉપર ચરચરતા પગે દાઝિદ દાદરે થઇને ચઢ્યો, ત્યાં સર્વ જોનારાઓથી જીદ પડીને તેણે પોતાના શોકનો ઉભરો ઠાલવ્યો. વલોપાત કરતો કરતો તે આમ બોલ્યો : “ ઓ મારા દીકરા આજ્ઞાલોભ, મારા દીકરા, મારા દીકરા આજ્ઞાલોભ, તારે બદલે હું મૂઓ હોત તો કેવું સાડું થાત ! ઓ આજ્ઞાલોભ, મારા દીકરા, મારા દીકરા ! ” (૨ શમ. ૧૮ ; ૩૭).

ધણાં પાણીઓ પ્રેમને હોલવી શકે નહિ. ખંડ તથા કૃતદ્વંતનાં પૂર તેને ડુબાડી શકે નહિ. “ પ્રીતિ સધળું સહન કરે છે, પ્રીતિ કદી ખૂટતી નથી.” દાઝિદના ચારિત્ર્યમાંના ખરેખરાં ઉમદા તત્ત્વોમાંનું એક તે અયોગ્ય પ્રત્યે પણ તેનો બળવાન પ્રેમ અને અયોગ્યને પણ તેનું હૃદય વળગી રહેતું તે છે. આમાં પોતાના લોકોનો સદંતર ત્યાગ કરવાની ના પાડનાર ધૃશ્વરપિતાનું જે મહાન ચિત્ર પ્રબોધક હોશીઆએ દોર્યું છે તેની ઝાંખી પ્રતિમા આપણે જોઈએ છીએ.

“ હે એક્રાધમિ, હું તને શી રીતે તજી દઉં ?
હે ઈસ્રાએલ, હું તને શી રીતે સોંપી દઉં ?

મારા મનમાં ઉથલપાથલ થાય છે,
મારી કરુણાવૃત્તિઓ પ્રબળ થાય છે.

હું દેવ છું, મનુષ્ય નથી.” (હોશીઆ ૧૧ ; ૮, ૯).

જૂના કરારની સાહિત્યકળાના સંપૂર્ણમાં સંપૂર્ણ નમૂનામાંની બે કલ્પમેમાં સૈન્યના ઘેર પાછા આવવાનું વર્ણન કરેલું છે (૨ શમ. ૧૯ ; ૨, ૩). રાજા પોતાના દીકરાને સાડા શોક કરે છે એવી વાત લોકોએ સાંભળી “ ત્યારે તે દિવસનો જય સર્વ લોકને શોકરૂપ થઈ પડ્યો. જેમ લડાઈમાંથી નાઠેલા લોક લજ્જિત થઈને ગુપચુપ સટકી જાય છે, તેમ તે દિવસે લોક ચુપકીથી નગરમાં પાછા આવ્યા.” ગીતો ગાતા ગાતા અને નાચતા કૂદતા

પાછા ફરવાને બદલે, દરવાજા પરની મેડીમાં જે ફરજોત્પાદક માણસ હતો તેની સાથે લાગણી દર્શાવતાં તેઓ ગુપત્યુપ નગરમાં પેઠા. આ દાઝિદ કેવો માણસ હશે કે તેનાં માણસોને તે એટલો બધો બહાલો લાગતો કે જેથી તેનો પોતાનો શોક તે તેઓને માટે ખરેખરો ને પૂરેપૂરો શોક થયો.

પરંતુ યોગ્યાબ જે રાજનીતિમાં એક ખરો મુત્સદ્દી હતો તેણે શોકમાં દબલગીરી કરી, કારણ કે જનતા પ્રત્યેની ફરજ ચૂકે એટલી હદ સુધી એ શોક જાળ એવી ધાસ્તી હતી. તેણે રાજને જે યાદ દેવડાવ્યું કે તારા વિશ્વાસુ સૈન્ય તથા લોકોનો તું કંઈક ઝણી છે, એ વાત ગમે તેટલી લાગણીરહિતની હોય, તોપણ તે ખરી અને શાણી તો હતી જ. યોગ્યાબ તોછડાઇથી બોલી ઉઠ્યો, કે “જો આજ્ઞાલોભ જીવતો રહ્યો હોત, ને અમે સમજા આજ મૂઆ હોત, તો તને તે ધણું સાફ લાગત ” (૨ શમ. ૧૯; ૬). આ વધુ પડતી વાત ચોકબેચોકબી દાઝિદને કહેવામાં આવી ત્યારે તે ઠેકાણે આવ્યો, અને તેની પાસે થઇને તેના સૈનિકોને કૂચ કરતાં જોવાને તે ઊતરીને દરવાજા આગળ આવ્યો.

રાજા ઘેર આવે છે—થોડી જ વારમાં લાગણી ફેરવાઇ ગઇ, અને લોકો પોતાના વીર રાજા તરફ ફર્યા. કુળ કુળ વચ્ચેની અદાવતોને લીધે ચહુદાહ સાથેની ક્ષણભંગુર ભાંજગડો થઇ ગયા પછી રાજાને ઘેર લાવવાનો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો. શિમઘ પણ સરણે આવી ગયો ; અને અખીશાય શિમઘના લોહીનો તરસ્યો હતો ખરો, પણ દાઝિદે ઉપકારક્ષતાથી ઉન્નત બનીને ફતેહને કલંકિત કરવાની ના પાડતાં કહ્યું, કે “શું આજે ઇસ્લામીઓમાં કોઇ માણસ માર્યો જાય ? શું હું નથી જાણતો કે આજે હું ઇસ્લામીઓને રાજા છું ? ” (૨ શમ. ૧૯ ; ૨૨). યોનાથાનનો દીકરો મરીબોશેથ જે કંઈક અંશે ખંડમાં સામેલ હોવાનું જણાય છે તેણે પોતાની જાત થએલી જાગીરમાંની અર્ધી પાછી મેળવવા જેટલી પોતા વિષે ચોખ્ખવટ કરી. ત્યાર પછી માહનાઇમ આગળ દાઝિદનો જે યજમાન બન્યો હતો તે વિવેકી તથા સરભરા કરનાર બાર્જિસ્લાયની મુલાકાત રાજાને કરાવવામાં આવી ; બાર્જિસ્લાયે તો અક્ષરશઃ “તેના શત્રુઓના દેખતાં તેને વાસ્તે જાણું તૈયાર કર્યું હતું.” બાર્જિસ્લાયને રાજદરબારમાં હાજર થવાનું

આમંત્રણ આપવામાં આવ્યું. પરંતુ તેણે કહ્યું, કે એક જગાએથી બીજી જગાએ હું જઈ શકું નહિ એટલે બધો હું વૃદ્ધ થઈ ગયેલો છું. તેની ઊંમરે તેનામાંથી મોજશોખ તથા આનંદની બધી રચિ લઈ લીધી હતી; સંગીતની (ગવૈયાઓની તથા ગવૈયણીની) મજા ભૂંટતાં તેને બહેરાટ તેને રોકતો હતો; ઘરમાંજ એને તો ઠીક પડતું હતું. તેણે કહ્યું, કે “કૃપા કરીને તારા સેવકને પાછો જવા દે, કે હું મારા નગરમાં મારાં માતપિતાની કબર પાસે મરણ પામું” (૨ શમ. ૧૯; ૩૭). બન્યનકૃત “યાત્રાકારી”માં ભરવાડનો જે દીકરો મધુરતાથી આત્મસંતોષનું ગીત ગાતો હતો અને બહાદુરીથી હૃદયની નિરાંતરૂપી કૂલ પહેરતો હતો તેને આ સુશીલ ડાસો બહુ સારો સોજતી બની શક્યો હોત. બાર્જિલ્લાય ભૂતકાળનો ચાહક હતો ખરો, તોપણ ભવિષ્યકાળ વિષે તે અશ્રદ્ધાળુ હતો એમ નહોતું; તેથી પોતાના દીકરા કિમ્હામની તેણે દાઝિદને સોંપણી કરી, અને બાર્જિલ્લાયનું સ્થાન તથા માન દાઝિદે કિમ્હામને એનાયત કર્યું. એમ રાજ પોતાના મહેલે આવ્યો.

શેખાનો બળવો—ઉત્તરનાં અને દક્ષિણનાં કુળો વચ્ચે અદાવતનો જે અવશેષ હજી રહેલો હતો તેમાંથી શેખા નામના એક જાણની સરદારી નીચે બીજો એક બળવો જાગ્યો; પરંતુ છેક ઉત્તરમાં દાન આગળ તેને મારી નાખવામાં આવ્યો, એટલે એ બળવો શમી ગયો. એ બળવામાં આજ્ઞાલોમના સરદાર અમાસા જેને માણી બક્ષીને દાઝિદ રાજાએ સૈન્યનો આગેવાન બનાવ્યો હતો તેને યોગ્ય કપટથી મારી નાખ્યો. હરીફરૂપી આડી ખીલી દૂર કરવાની યોગ્ય બની જે રીત હતી તેજ રીતનો ઉપયોગ કરીને તેણે અમાસાને સ્વધામ પહોંચાડી દીધો હતો. દાઝિદને તો લાચાર થઈને એ બધું જોયા કરવાનું હતું, કારણ કે યોગ્ય એટલે બધો જાણકાર હતો તેમજ એટલો બધો બળવાન હતો કે તેને ખસેડીને બીજાને એ જગા આપવી એ દાઝિદથી બને એવું નહોતું.

પ્રકરણ ૧૭મું

દાંડિદની વૃદ્ધાવસ્થા—દયા અને ન્યાયશાસન

(૨ શમ્સેલ અધ્યાય ૨૧—૨૪.)

દાંડિદના અમલ દરમિયાન ત્રણ મહા વિપત્તિઓ આવી હતી. એક તો આબ્શાલોમના બંડમાં આપણે જે જોઈએ તે; બીજી એ (કાળાનુક્રમ ધ્યાનમાં લીધા વગર) શમ્સેલના પુસ્તકના પરિશિષ્ટમાં ભેગીજ મૂકી દીધેલી છે (૨ શમ. અધ્ય. ૨૧—૨૪).

દુકાળનાં ત્રણ વરસ—ધણી લાંબી મુદત સુધી વરસાદ નહિ પડવાથી દેશમાં ચોમેર દુષ્કાળ પડ્યો હતો. દરેક ખીનાનું કારણ શોધી કાઢવું એ પુરાતન લોકોનો શોખ હતો, અને કમલાગ્યે એ કારણો ધણી વાર તો માત્ર કાલ્પનિક હોતાં, કારણ કે ખુલાસાનો આધાર કોઈ ચિહ્ન પર રહેતો હતો, અને એ ચિહ્નની સમજૂતી છેક બનાવટી રીતે કરવામાં આવતી હતી. અમુક બાબતોનો જે હેતુ હોય તેથી છેક જુદી અને મનસ્વી રીતે માણસો તેઓનો અર્થ કરે એ સંભવિત છે. યહોશુઆએ ધણી વરસો પર ગિબ્યોનીઓ સાથે જે સંધી કરી હતી તેનો ભંગ કરવામાં આવ્યો છે, એવું અહીં બાગળ યાજ્ઞકોએ અનાવૃષ્ટિનું કારણ જણાવ્યું. એ ગિબ્યોનીઓમાંના કેટલાક કદાચ નોબની કતલ વખતે શાંજિલને હાથે માર્યા ગયા હતા, તેથી તે વખતના યાજ્ઞકોએ નિવેદન કર્યું, કે લોહીનો બદલો લેવાના કાયદાને સંતોષવામાં નહિ આવે ત્યાંસુધી અનાવૃષ્ટિ ચાલુ રહેશે. શાંજિલના કુટુંબના સાત માણસોના જીવ વગર અન્ય કોઈ પ્રાયશ્ચિત્ત ગિબ્યોનીઓને માન્ય થાય એમ નહોતું. યોનાથાનની ખાતર મંડીઓશેયને તો ઉગારી લેવામાં આવ્યો હતો, પરંતુ મૃત રાખના સાત વંશજોને શ્વણીએ ચઢાવીને વરસાદ આવતાં સુધી

તેમની લાસોને ટાંગી રાખવામાં આવી. આ યુવકોમાંના એ જાણની મા રિસ્પાહ નામે એક સ્ત્રી હતી (જૂના કરારમાં એના જેવું બીજું કશું સ્ત્રીચિત્ર એકે નથી), તેજ આ વાર્તાના કેન્દ્રરૂપ છે. છ મહિના સુધી તેણે આ લાસો સાચવી, અને “તેણે દિવસે વાયુચર પક્ષીઓને, તથા રાત્રે વનચર પશુઓને તેઓનાં મુઠ્ઠાં પર આવવા દીધાં નહિ” (૨ શમ. ૨૧; ૧૦). ગ્રીક નાટકો જેઓએ જ્યાં કે વાંચ્યાં હશે, તેઓ ખૂબસૂરત એન્ટીગોન પોતાની ભક્તિપરાયણતાથી પોતાના ભાઈનું કેલું સન્માનસહિત દફન કરાવી શકી તે જાણતાં હશે. રિસ્પાહે પોતાના દીકરાઓને માટે એમજ કર્યું. પરંતુ આ બનાવ હેબ્રીઓના ધર્મની અપૂર્ણતાઓ તથા સંકુચિતતાઓ પર અંધકારની પીછોડી ઢાંકે છે, અને એ મનુષ્યચક્ષુના ભયંકર રિવાજની માત્ર બીજી બાજુ છે. બાઇબલમાં એ બાબતો છે તે પ્રકૃતિજન્ય ધર્મના અવશેષરૂપે છે. પાછળથી પ્રબોધકો તથા ગીતકર્તાઓ તેને જતી કરવાના હતા, અને આ શબ્દોમાં તેઓએ તે તિરસ્કારી કાઢી છે. “ધર્મચરના યજ્ઞો તો રાંક મન છે; હે ધર્મચર, તું રાંક અને નત્ર હૃદયને ધિક્કારીશ નહિ” (ગી. શા. ૫૧; ૧૭). રાંક મન અને નત્ર હૃદય એજ એકલો ખરો યજ્ઞ છે.

મરડી—દુકાળનું પરિણામ સાધારણ રીતે મરડી જ હોય છે, અને અહીં એ મરડીને દાગિદના અમલની ત્રીજી આપત્તિ તરીકે વર્ણવેલી છે. સંભવિત છે કે લડાયક સેવા બળવવાને લાયક હોય એવા માણસોનું દફતર બનાવવાને માટે, તેનાં પાછલાં વરસોમાં (ચોક્કસ સમય તો આપેલો નથી) તેણે વસ્તીગણના કરવાનો ઠરાવ કર્યો. શમૂએલના પુસ્તક પ્રમાણે આ ગણતરી કરવાને યહોવાહે દાગિદને ઉશ્કેર્યો (૨ શમ. ૨૪; ૧). પરંતુ શમૂએલના પુસ્તક પછી સૈકડો વરસે લખાયેલું, બધા મહાન પ્રબોધકો પ્રબોધ કરી ચૂક્યા પછી તેમજ અયોગ્ય તત્ત્વો કાઢી નાખીને ધર્મને પાવન કર્યા પછી લખાયેલું “કાળવૃત્તાંત”નું પુસ્તક એ પરીક્ષણ શેતાનથી હતું એવું જણાવે છે. જે ઘડી ઘડી મિનજબ બદલ્યા કરે, જે માણસોને અધર્મ કરવા લલચાવે, જેને લીધે પાછળથી તેઓને શિક્ષા પણ કરવામાં આવે એવો ધર્મચર હોય એમ ધાર્મિક માણસો તે વખતે ધર્મચર વિષે માનતા નહોતા. તેથી પાછલા જમાનાઓમાં લખાયેલા શાસ્ત્ર-

ભાગોના પ્રકાશથી જોતાં આપણે કહી શકીએ છીએ કે એ પરીક્ષણનું દોષારોપણ ઈશ્વરને કરવામાં પ્રથમ લેખકની ભૂલ થઈ હતી. “નવો કરાર” યાદ દેવડાવે છે તે પ્રમાણે “દુષ્ટતાથી ઈશ્વરનું પરીક્ષણ થતું નથી, અને તે ક્રાઇને પરીક્ષણમાં નાખતો પણ નથી” (યાકૂબ ૧ ; ૧૩). દાઉદ તેના જમાનાનો માણસ હતો, અને તેના પડોશીઓના નમૂનાઓથી મોટું લશ્કર રાખવાને એટલો બધો લલચાયો હતો કે ન પૂછેા વાત. દરેકર કે તેમની વસ્તીગણતરીની વાત એ તો માત્ર આરંભક વાત હતી, પરંતુ પ્રાચીન લોકો આવી વસ્તીગણતરીને અહંકારના પ્રદર્શનરૂપ તથા ઈશ્વરનું અયોગ્ય પરીક્ષણ કર્યા સમાન ગણતા; વળી કેટલાક સંજોગોમાં તે જોહુકમીના અસહ્ય સાધનરૂપ પણ બને એવો સંભવ હતો.

તીક્ષ્ણ દષ્ટિવાળા યેઆબે આ નીતિની ખામી જોઈ લેતાં તેની સામે થવાનો પ્રયત્ન કર્યો, પરંતુ દાઉદ નમતું મૂકે એવો નહોતો. તોપણ દાઉદની ચેતન પ્રેરકબુદ્ધિ જે કંઈ ગુનહો કર્યા પછી એકદમ જ પાછી ટૂંકાણે આવતી તેણે દાઉદે ભૂંડું કર્યું છે એ તેને જણાવી દીધું—“તેને ધણો પસ્તાવો થયો.” ત્યાર પછી જે મરડી—“ત્રણ દિવસ સુધી યહોવાહની તરવાર”—ચાલી તે અધર્મની શિક્ષા તરીકે લેખવામાં આવી. દાઉદના ચારિત્ર્યનું વધારે પ્રકટીકરણ આ વાર્તાદ્વારા થાય છે, એટલા પૂરતી આ વાર્તા બહુ અગત્યની છે. જે જે વિપત્તિઓ તેની આગળ મૂકવામાં આવેલી હતી તેમાંથી ગમે તે ક્રાઇ પસંદ કરવાના સંજંધમાં પ્રયોધક ગાદની સાથે વાત કરતાં તેણે કહ્યું, કે “હું ધણી મુરકેલીમાં છું, આપણે યહોવાહના જ હાથમાં પડીએ; કેમકે તે ધણો દયાળુ છે, કે મારે માણસના હાથમાં પડવું ન પડે” (૨ શમ. ૨૪ ; ૧૪). દાઉદની ધાર્મિકતાના છેક ઊંડાણમાં ઈશ્વર ઉપર અમર્યાદ ભરોસો રહેલો હતો : ઈશ્વર તેનું કશું અહિત કરી શકે એમ નહોતું, કારણ કે માણસો કરતાં ઈશ્વર ધણો દયાળુ છે. એ વાત આપણે હમેશાં ખરી માનતાં નથી, ને ભાંગેલાં ટાંકાં પહેલાં અજમાવીએ છીએ; પરંતુ એથી તૃપ્તિ નથી મળતી ત્યારે આપણે પાછાં ફરીએ છીએ—“હું તારા પર ભરોસો રાખું છું, મેં યહોવાહને કહ્યું છે, કે તું મારો પ્રભુ છે; તારા વગરનું માંડે કોઈ હિત નથી” (ગી. શા. ૧૬ ; ૧, ૨).

દાઝિદે મરકી જોઇ ત્યારે જાણે આકાશમાં વિનાશક દૂત યરૂશાલેમ પર પ્રહાર કરવાની તૈયારી કરી રહ્યો ન હોય એવું તેને લાગ્યું, અને ત્યારે તેણે ફરીથી યહોવાહની આગળ પોકાર કર્યો, કે “પાપ તો મેં કર્યું છે, ને દુષ્ટતા પણ મેં કરી છે ; પણ આ ઘેટાંએ શું કર્યું છે ?” (૨ શમ. ૨૪ ; ૧૬). રૂશિયાના એક ઝારે એવા જ ભાવની પ્રાર્થના એક વખત કરી હતી : “સર્વશક્તિમાન ઇશ્વર, તારા શાસનોનો ફટકો એકલા મારા પર પડે, અને મારા લોકો પર નહિ.” દાઝિદના પોકારનો જવાબ મળ્યો, અને દિવ્ય સૂચનાથી રાજા યહૂસી અરાબનાહની ખળી પર વેદી બાંધવાને પ્રેરાયો. એ કામને સાફ અરાબનાહે જમીન, યરૂને માટે બળદે, અને અગ્નિને માટે ખળીનાં ઓળરો, એ સર્વની ભેટ કરવા ઇચ્છા બતાવી. પરંતુ એવો યજ્ઞ ચઢાવવો એ દાઝિદની રીત નહોતી ; માત્ર સોંઘું ધર્મપાલન એ દાઝિદના ઉદાર મનને અમંગળ લાગતું હતું. ખરા યજ્ઞાર્પણનો ભાવ કેવો હોવો જોઇએ તે વિરલ અંતર્દષ્ટિથી જોયા પછી ભેટ તરીકે તે ચીજો લેવાની તેણે ઉદારભાવે ના પાડી ; અને ઇશ્વરને કે માણસને ચઢાવવાનાં સર્વ અર્પણો હમેશને માટે નિયંત્રિત કરનારા શબ્દોમાં તેણે કહ્યું, કે “મને મફત મળેલાનું, મારા દેવ યહોવાહને દહનીયાર્પણ હું નહિ જ કરીશ” (૨ શમ. ૨૪ ; ૨૪). આ મહાન પુરુષના હોઠોમાંથી ધાર્મિક વચનોનાં જે મોતી પડે છે તે જોઇને અભયબીનો પાર રહેતો નથી, અને આપણા મનમાં એમ આવે છે કે યહોવાહની લગભગ કશી ખાનગી વાત દાઝિદથી ખાનગી રખાએલી નહિ હોય. “કાળવૃત્તાંત”ના પુસ્તકમાં નોંધાયેલાં દાઝિદનાં વ્યાખ્યાનોમાં આવાં ઘણાં પ્રખ્યાત વચનો આપણને મળે છે. અહીં તે આપણે એકઠાં કરીએ : “યહોવાહ સર્વનાં અંતઃકરણોને તપાસે છે, ને વિચારોની સર્વ કલ્પનાઓ તે સમજે છે” (૧ કાળ. ૨૮ ; ૯) ; “જો તું તેને શોધશે તો તે તને જડશે” (૧ કાળ. ૨૮ ; ૯) ; “સર્વ તારી પાસેથી મળેલું છે ને તારા પોતાના આપેલામાંથી જ અમે તને આપ્યું છે” (૧ કાળ. ૨૯ ; ૧૪) ; “તારી તરફ તેઓનાં અંતઃકરણો વાળ” (૧ કાળ. ૨૯ ; ૧૮). “The Bible for Home Reading” (કૌટુંબિક વાચનને માટે બાઇબલ) નામના પુસ્તકમાં મોન્ટેરીઓરે નામનો એક યહુદી લખે

છે, કે “આ ચાર સરળ વચનોમાં ધર્મનો ધણો મોટો ભાગ આવી જાય છે.”

સિયોન પહાડ પર કરેલો દસ્તાવેજ—ખળીની ખરીદી કેવી રીતે થઇ તે બહુ વિસ્તારથી કહેવાનું કારણ એ કે તે ‘દુનિયાનાં પવિત્ર સ્થળોમાંનાં સૌથી પ્રખ્યાત સ્થળનો દસ્તાવેજ’ છે; એ સ્થળ તો સિયોનનો પહાડ, મંદિરનો પર્વત છે, અને યહુદી, ખ્રિસ્તી તથા મુસલમાન એ ત્રણે સરખી રીતે એ સ્થાનને પવિત્ર માને છે. સુલેમાનનું મંદિર એના પર બાંધવામાં આવેલું હતું, અને હાલમાં એ ઠેકાણે મુસ્લીમ ‘ખડકનો ધુમટ’ (મસ્જિદ) છે. એ ખડક, જે સપાટી ઉપર હજીએ લગભગ છ ફુટ બહાર પડતો છે તે ઠેકાણે અસલની મહાન વેદી હતી, અને ત્યાં હેત્રો ઇતિહાસની સમાપ્તિ સુધી હેત્રી લોકો પોતાના દેવને અર્પણો ચઢાવતા રહ્યા હતા.

છેલ્લાં વરસો—દાઝિદે પોતાનાં છેલ્લાં વરસો શાંતિમાં ગાળ્યાં, અને એ દરમિયાન તેણે મંદિરને માટે સામગ્રી તૈયાર કરી. આરંભના દિવસોની મુસીબતો અને પાછલા જીવનની ઘણી મુશ્કેલીઓને કારણે તેને વહેલું ધડપણ આવ્યું, જેથી સિત્તેર વર્ષની ઉંમરે તો તે છેક જીર્ણ થઇ ગયો હતો. હેત્રોએ પોતાના મહાપુરુષો ગાતા ગાતા આ જીવનનો ત્યાગ કરે છે એવું બતાવવાનો શોખ હતો: “ઉત્પત્તિ”ના પુસ્તકમાં યાકૂબનું આશિર્વાદ આવે છે. “પુનર્નિર્ધમ”ના પુસ્તકમાં મુસાનું સ્તોત્ર આવે છે; અને અહીં “છેલ્લાં વચનો”માં ૫૬ દાઝિદ લવિષ્યવાણી ઉચ્ચારે છે.

“યિશાઇનો દીકરો દાઝિદ કહે છે,
જે માણસ જીવે પદવીએ ચઢ્યો હતો તે,
એટલે યાકૂબના દેવનો અભિષિકત,
ધસ્તાએલનાં ગીતોમાં જેની કીર્તિ ગવાય છે તે કહે છે,
યહોવાહનો આત્મા મારી મારફતે બોલ્યો,
તે મારી જીભ પર તેનું વચન હતું” (૨ શમ. ૨૩ ; ૧, ૨).

એ ગીતના પ્રધાન સૂરમાં ડાહ્યા તથા ધાર્મિક રાજાનો આદર્શ રજુ કરેલો છે, જે વિષે દાઝિદે વારંવાર મનન કર્યું હશે, પણ જેનું પૂરેપૂરું અહણુ તે કદી કરી શક્યો નહોતો. મૂળ શબ્દો બહુ અચોક્કસ છે, પરંતુ હેત્રી રાજકર્તા આગળ જે ઊંચું ધોરણ મૂકવામાં આવ્યું હતું તે દર્શાવવાને તે પૂરતા સ્પષ્ટ છે; તેમજ વળી પોતાની નિષ્ક્રાંતિની કપ્પૂતમાં, પોતે જે બની શક્યો હોત અને પોતે જે હોતો તે પર વિચાર કરતા વૃદ્ધ માણસના વિચાર આપણને મળે છે :—

“મનુષ્ય પર નેકીથી જે રાજા રાજ કરે છે,
તથા યહોવાહનું ભય રાખીને જે રાજ કરે છે,
તે સવારના, એટલે સૂર્યોદયના, પ્રકાશ જેવો,
એટલે નિર્મેલ સવારના [પ્રકાશ જેવો] થશે,

[કે જ્યારે] વૃદ્ધિ પછીના ખુલ્લા પ્રકાશથી કુમળું ધાસ ભૂમિમાંથી
[ઊગી નીકળે છે].” (૨ શમ. ૨૩ ; ૩, ૪).

આદર્શ તો એવો છે ખરો, પણ ખરી વસ્તુસ્થિતિ એના કરતાં છેક જુદી છે—

“અચીત, માંડું કુદું દેવ પ્રત્યે એવું નથી,
તોપણ તેણે મારી સાથે સદાનો કરાર કર્યો છે,
તે સર્વ વાતે વ્યવસ્થિત તથા નિશ્ચિત છે” (૨ શમ. ૨૩ ; ૫).

(૧) આ ગીત (૨ શમ. ૨૩ ; ૧) જે નામ અભિષિક્ત (‘સખ્તિ’ પ્રમાણે ઇશ્વરનો ખ્રિસ્ત) આપે છે તે પાછળથી મસીહ વિષેની મહાન આશામાં, સર્વ નામોમાં ચઢીઆતું નામ થયું. (૨) દાઝિદના છેલ્લા શબ્દો ખાતરી હોવાનો સૂર—“નિશ્ચિત”—કાઢે છે; અભિમિશ્રિત કાચના સમુદ્રની પેઠું દયા અને ન્યાયશાસને જિન્દગીભર એક બીજાની સાથે યુદ્ધ કર્યું, પરંતુ આખરે દયાની કૃતેહ થઈ.

દાઝિદનું જીવન આટલેથી જ પૂરું થઈ ગયું હોત તો સાંડું એવું આપણા મનમાં આવે એ સ્વાભાવિક છે, પરંતુ હજી તો તેના જીવન પુસ્તકનું બીજું પૃષ્ઠ ફેરવવાનું છે. તે ધરડો અને જીર્ણ થઈ ગયેલો હોતો એ દરમિયાન ગાદી માટે તેના મહેલમાં અમંગળ કાવતરું રચાયું.

દાઝિદ પોતાના છોકરાઓને કળવવામાં નિષ્ફળ નીવડ્યો હતો એ દેખાઈ આવે એવુંજ હતું, અને વળી જીવતા રહેલા જ્યેષ્ઠ પુત્ર અદોનીયાહને તો તેને ફાવે તેમજ તેણે વર્તવા દીધું હતું : “તેના બાપે, તેં એમ કેમ કર્યું? એવું પૂછીને તેને કોઈ વેળા નારાજ કર્યો નહોતો ” (૧ રાજ. ૧; ૬). આ લાડમાં ઉછરેલો દીકરો તાજ પહેરવાને આજ્ઞાલેખના જેવું કરવા લાગ્યો ; હવે એ તાજ છેક વારસામાં ઊતરે તેવો નહોતો. તેમ ચુંટણીમાં જે આવે તેને જ મળે એવો પણ નહોતો, પરંતુ અંગત લાયકી પર તથા આગલા રાજાની કૃપા પર આધાર રાખતો હતો. અજયબ જેવું એ છે કે યોઆબ જો કે મોહક આજ્ઞાલેખની સામે થયો હતો, તોપણ આ અસંસ્કારી અદોનીયાહને તેણે સાથ આપ્યો ; અજ્ઞાધાર યાજ્ઞે પણ એમ જ કર્યું. પરંતુ ખીજ યાજ્ઞે કુટુંબનો વડો સાદોક, ગૃહદળ (રાજરક્ષક)નો સરદાર બનાયાહ, “યોહાઓ,” દાઝિદના જૂના સૈનિક-મિત્રો જે હમણાં તેના વળાવા હતા તેઓ, અને એ બધામાં મુખ્ય નાથાન પ્રભોધક—તેઓએ નવો પક્ષ ઊભો કર્યો, જેમાં સુલેમાનની મા પ્રખ્યાત બાથ-શેઆ કરતાકારવતા હતી. તેણે દાઝિદે આપેલું વચન યાદ કરાવ્યું ; એ વચન એવું હતું, કે દાઝિદ પછી બાથ-શેઆનો દીકરો ગાદીએ આવે. હવે દાઝિદે એવું વચન આપ્યું હોય એવું જોકે કંઈ લખાણ નથી, અને આપ્યું હોય તોપણ તે જાહેર કરવાની દાઝિદમાં હિમ્મત નહોતી, તોપણ એવું વચન અપાયું હોય એવો પૂરો સંભવ છે. પરંતુ એ તો હવે નક્કી થઈ ગયું હતું ; અને જ્યારે યરૂશાલેમની બહાર ‘સર્પના પથ્થર’ આગળ અદોનીયાહનો પક્ષ “ઈશ્વર રાજાની રક્ષા કરો” એવો પોકાર કરતો હતો, ત્યારે ખીજે પક્ષ પોતાના માનીતાની તાજપોશી કરીને ખીજીની સામી બાજુએ “ઈશ્વર સુલેમાન રાજાની રક્ષા કરો” એવો પોકાર કરતો હતો. અદોનીયાહનું તરકટ તૂટી પડ્યું, અને તેના આગેવાનોએ વેદીનો આશ્રય લેતાં ભવિષ્યમાં વફાદાર રહેવાની શરતે તેમને ક્ષમા બક્ષવામાં આવી. એ દરમિયાન દાઝિદે પોતાની મરણશય્યા પર રાજગાદીના પાયા તરીકે નિર્જેળ ધર્મ જાતે પાળવાના સુલેમાનને ગંભીરતાથી કસમ ખવડાવ્યા. તથાપિ આવા હુકમનું છેવટ હરકોઈ સહેલાઈથી ભૂલી જાય. દાઝિદનો બિંદગીભરનો ખરેખરો મિત્ર, જેણે પોતાના રાજ પ્રત્યેની

ખરી વફાદારી ખાતર અધર્મ ક્યો હતો ને વેડ્યો હતો તેને ક્ષમામાંથી ખાતલ કરવામાં આવે છે, અને ગાદીએ આવતાંની સાથે જ સુલેમાનની પાસે શિમષની સાથે યોઆબનો પણ શિરચ્છેદ કરવાની પ્રતિજ્ઞા લેવામાં આવે છે. શિમષને પણ જાહેરમાં મારી આપવામાં આવી હતી એ યાદ રાખવું જોઈએ, છતાં તેના પ્રત્યે આપણામાં લાગણી ઉપજતી નથી ; પરંતુ યોઆબની સાથે તો ધાતકીપણે જ વર્તવામાં આવ્યું છે એવું આપણને લાગ્યા વિના રહેતું નથી, અને એ વાંચીને તરત આ વાક્ય આપણને યાદ આવે છે : “ રાજાએ પર ભરોસો ન રાખ ” (ગી. શા. ૧૪૬ ; ૩). દાવિદના બચાવમાં એમ કહેવામાં આવે છે કે તે હવે “ સાહી ને બુદ્ધિ નાહી ” એ અવસ્થામાં હતો, અને જુદાં જુદાં કામો પર જે અંકુશ તે રાખતો હતો તે હવે તેનામાંથી જતો રહ્યો હતો ; પરંતુ એ કરતાં વધારે મુદ્દાની વાત જે તેના વિષે કહેવાય છે તે એ છે કે અદ્વિત લોહી ધરને હેરાન કરશે એ વહેમ તેના જમાનાના બીજા લોકો જેમ માનતા હતા તેમ તે પણ માનતો હતો, કેમકે તે તેના જમાનાનો જ પુરુષ હતો, અને યોઆબે જિંદગીભર લોહી વહેવડાવવાનું જ કામ કર્યું હતું. આ ખુલાસાથી તેના પ્રત્યેની સુગ કંઈક અંશે કમી થાય છે ખરી, તથાપિ એ આખું કાર્ય દુરૂપ છે, અને એક બીજા સખત કહેવત આપણા સ્મરણમાં લાવે છે, જેની મતલબ આવી છે : સારામાં સારા માણસો તે પણ માત્ર સારા માણસો જ છે, કંઈ દેવ નહિ ; અથવા સારામાં સારા માણસો પણ ભૂલને પાત્ર છે.

ચાળીસ વર્ષ રાજ ચલાવ્યા પછી દાવિદ મરણ પામ્યો, અને પુરાણા યપ્પૂસી કિદ્વાનાં ખંડિયેરો પર જે નવું શહેર તેણે બાંધ્યું હતું તેમાં તેને દાટવામાં આવ્યો. શાસ્ત્ર એમ કહે છે, કે “ દાવિદ પોતાના પિતૃઓની સાથે જોડી ગયો ” (૧ રાજ. ૨ ; ૧૦) ; પરંતુ દાવિદના કુટુંબની કબર તો બેથલેહેમમાં હતી, તેથી આ શબ્દો પરથી અદશ્ય લોકના મિલાપસ્થાનમાં મૂએલાંઓની મહા સંગત સૂચવાય છે. બાઇબલનાં પહેલાં થોડાંએક પુસ્તકો અમરપણા વિષે છેક મૂંઝાં છે ; શાબલ વિષેના દાવિદના વિલાપગીતમાં પણ સનાતન આશા વિષે એક શબ્દ સરખો મળતો નથી. પરંતુ હેબ્રી લોકોનો વિશ્વાસ, જે જીવતો ઈશ્વર

તેના લોકોનો હાલ, અહીં તથા હવે પછીનો અનંત હિસ્સો છે તેના પર હોતો. આજનો જે ઈશ્વર તેનામાં તેઓને સર્વકાળના ઈશ્વરની ખાતરી હતી. *

દાઝિદનું ચારિત્ર્ય—દાઝિદની આકૃતિ જે જીવનરૂપી વર્તુળના દરેક બિન્દુને સ્પર્શ કરે એવી બહુ રેખાવાળી હતી, તેનું માત્ર થોડાં વાક્યોમાં વર્ણન કરવા પ્રયત્ન કરીએ તો તે કરી શકાય નહિ. તેનું ચારિત્ર્ય તે તેના જીવનમાં છે, તેમાં ગમે તેટલી અસંગતિઓ હતી તોપણ તેનું નિશ્ચાન તો ઈશ્વર અને લલાઈ એજ હતું. હવે પછીના શાસ્ત્રભાગમાં વિપુલતાથી એની ચોખવટ કરવામાં આવી છે; તે “યહોવાહને પોતાને મનગમતો માણસ” (૧ શમ. ૧૩; ૧૪) છે. તે સંપૂર્ણ અને નિર્દોષ તો નથી, કારણ કે એમ હોય તો તે માનવી શાનો કહેવાય? પરંતુ તેના જીવનનું આંતરિક રહસ્ય તે મક્કમપણે અને નિરંતર યોગ્ય જ હતું.

(૧) રાજ તરીકે તેણે ઈસ્રાએલને એક સંયુક્ત પ્રજા બનાવી, અને પૃથ્વીની ખીજ પ્રજાઓ સાથે તેને સ્થાન આપ્યું. રાષ્ટ્રીય વિકાસને માટે જે બહુ અગત્યની બાબત એટલે શાંતિ—તે તેણે જીત પર જીત મેળવીને પોતાના લોકોમાં પ્રવર્તાવી, અને ન્યાયને સાધારણ માણસોના પણ વારસો બનાવ્યો; વળી લોકના ખરા સેવક તરીકેના તેના નામે તથા તેની કારકિર્દીએ ઈસ્રાએલમાં મસીહવિષયક આશાની પ્રેરણા ઉપજાવી. તેનો વંશ ચારસો વરસ ટક્યો એ દરમિયાન તે એક મહાન ખડક જેવો હતો, જેની છાયા નીચે ધર્મને સર્વ પ્રજાઓ માટેના વિશ્વાસ તરીકે ખીલી નીકળવાને આશ્રય મળ્યો હતો. પાછળથી “કાળવૃત્તાંત”ના પુસ્તકમાં તેને આદર્શ તરીકે રજુ કરવામાં આવ્યો છે તે વગર પણ હેબ્રી રાજકર્તાઓમાં દાઝિદ સૌથી મોટા રાજ તરીકે તરી આવે છે. એક જણ તો એટલે સુધી કહે છે કે માનવી રાજકર્તાઓમાં એકંદરે તે સર્વથી ચઢીઆતો છે. તેની પછી જેઓ થઈ ગયા તે સર્વ યોદ્ધા તેમજ રાજકર્તા તરીકે ખાનદાનીમાં, બળમાં, ચાતુર્યમાં, દિલાવરીમાં, દીર્ઘદષ્ટિમાં અને હેતુને વળગી રહેવામાં તેનાથી ઉતરતા છે.

“ઈસ્રાએલના ગોત્રપતિઓના જમાનાનો જીવનવ્યવહાર અને ધર્મ,” પૃષ્ઠ ૭૩-૭૫.

(૨) બાઈબલમાંના બીજા કોઈ પણ પાત્રનું આટલું વિગતવાર તેમજ આટલું બારીકાઈથી વર્ણન કરવામાં આવ્યું નથી. લગભગ સમકાલીન એવાં વૃત્તાંતોમાં આપણે તેની પાછળ પાછળ વરસ પછી વરસ, દિવસ પછી દિવસ અને કોઈ કોઈ વાર તો સૂર્યોદયથી સૂર્યાસ્ત સુધી જઈ શકીએ છીએ. રાજ્યાસન પર જે જવલંત પ્રકાશ ચમકે છે તે તેના પરથી કદી ઝાંખો થયો નથી; અને એ અભયબ જેવું છે કે તેણે જે મહાન પાપ કર્યું તે સિવાય તેના ચારિત્ર્ય પર બીજા કાંઈ બહુજ ઓછા છે, બલકે નથી એમ કહીએ તો ચાલે. તેના વિષે ધણી વાર એવું કહેવામાં આવે છે કે તે તેના જમાનાનો પુરુષ હતો, અને તે અનિવાર્ય હતું; પરંતુ વિશ્વાસ અને ધાર્મિક પ્રેરણાની હદ વટાવી જવી એ તો કોઈ પણ કાળે દુર્લભ છે, તેમાં તે તેના જમાનાથી ધણો આગળ વધી જનાર માણસ નીવડે એ એટલું અનિવાર્ય નથી. હુદ્ર જનો તેમના જમાનાની સરાસરી કરતાં બહુ નીચા હોય છે, વચલા વાંધાના લોકો સરાસરી સુધી આવી રહે છે; માત્ર શ્રેષ્ઠ અને પૃથ્વીના ઉત્તમ જનોજ સર્વ જમાનાઓના વારસાનો દાવો કરવાને સરાસરી વટાવી જાય છે. દાગિદે એમજ કહ્યું હતું.

(૩) મિત્રો પ્રત્યેના તેના પ્રેમભાવમાં તેમજ તેના પ્રત્યેની તેઓની વફાદારીમાં દાગિદની મોહકતા એસુમાર છે. મિત્રોમાંથી ભાગ્યે જ કોઈને તેણે કદી ગુમાવ્યો હશે; આપ તરીકેની તેની લાગણીઓ, એકંદરે તેની આનંદી ને અન્યને અસર કરે એવી હિમ્મત, અને ધૈર્ય આગળ તથા પ્રત્યેક આગળ આધીન એવી તેની વિનયશીલ ધાર્મિકતા એ બધું પણ આપણને યાદ આવે છે. ગાવા બળવવાની અસાધારણ શક્તિનાં જે દાનોએ જાહેર જીવનમાં તેને જાણીતો કર્યો હતો તે અંત સુધી તેની સાથે રહ્યાં હતાં, અને ગીતશાસ્ત્રમાંનાં કયાં ગીત ખાસ દાગિદકૃત છે એ કહેવું જોકે સહેલું નથી, તેમ છતાં જે જગતભરનાં ગાયનો બનેલાં એવી પ્રાર્થનાઓ તથા સ્તુતિઓ ઇસ્રાએલના વાજિંત્ર પર જેણે પહેલવહેલાં વગાડી તે કળાદેવીઓનો માનીતો દાગિદનો હાથ નહિ હોય એમ માની શકાતું નથી.

પ્રકરણ ૧૮મું

સુલેમાન, તેને થયેલું દર્શન ને જ્ઞાન—મંદિર— શેખાની રાણી

(૧૨મ. અધ્યાય ૧-૩ : ૮-૧૦)

સુલેમાન—સુલેમાન આવ્યો ને નવો જમાનો બેઠો. એ જમાનાને આગળના જમાના કરતાં વધારે સારો જમાનો કહેવો તે ખરું નથી; કારણ કે જોકે પ્રજા ધનવાન ને આબાદ બની અને આખી દુનિયામાં સર્વોપરી સત્તા થવાનો તેણે પ્રયત્ન કર્યો ખરો, તોપણ આગલા જમાનાની સરળતાઓ જતી રહી હતી, રાષ્ટ્રીય જીવનની નદીનો પટ વધારે પહોળો થયો હતો ખરો, પણ તેને મળતી શાખાઓએ તેની શુદ્ધતાને બગાડી હતી. તેથી જેમ સુવર્ણ યુગમાંથી રૌપ્ય યુગમાં જતાં ખેદ થાય તેમ દાહિદ્યો સુલેમાન ભણી કરતાં કેટલાક ધર્મવિષયક ખેદ થયા વગર રહેતા નથી.

સુલેમાન ગાદીનશીન થયો ત્યારે તેની ચોક્કસ ઉંમર કેટલી હશે તે જાણવાની કંઈ પણ સૂચના આપણી પાસે નથી, તોપણ એટલું તો ખરું કે ગાદીનશીન થતી વેળાએ તેણે પુષ્પ વયમાં પ્રવેશ કરેલો હશે. તેની રાજ્યકારકિર્દીની શરૂઆત રક્ત વહેવડાવવાથી થઈ; કારણ કે અદોનીયાહ, યોઆબ તથા શિમષને વત્તાઓછા પણ યોગ્ય કારણસર દેહાંતદંડને આધીન કરવામાં આવ્યા. સુલેમાનના બચાવમાં આપણે આટલું યાદ રાખવું જોઈએ કે બહુભાગે તેણે સ્વરક્ષણના હેતુસર એમ કર્યું, કારણ કે જો તેણે એમ કર્યું, નહિ હોત તો કાં તો તેનું પોતાનું કે તેઓનું પતન થાત. આ મક્કમતાએ અથવા ચાહે તો કહો કે સખ્તાઈએ એટલું તો પ્રગટ કર્યું કે લોકોનાં સર્વ બંડોને સખ્તાઈથી નિર્મૂળ કરવાનો તેણે નિર્ધાર કર્યો હતો.

વૃત્તાંતની શૈલી—આગલા ઇતિહાસમાં જે વૃત્તાંતો આપણે વાંચતાં હતાં તે ભરપૂરી, ચેતન તથા ઝમકને માટે વિખ્યાત થએલાં હતાં, વળી આપણે જોયું તેમ અજોડ સાહિત્યકળાથી તે સુશોભિત હતાં; પરંતુ પ્રિન્સિપાલ સ્કીનર કરીને એક સાક્ષર સુલેમાનની કારકિર્દીના વૃત્તાંતનું “પ્રાણુરહિત, અને વિવિધ સામગ્રીના અસ્તવ્યસ્ત સંચય જેવું કંઈક” એવું વર્ણન કરે છે. મોટા મોટા બનાવો છેક નહિ જેવા છે; આપેલી વાર્તા કોઈ કાળાનુક્રમ અનુસાર નથી, પણ રાજના ચારિત્ર્યની મુખ્ય મુખ્ય બાબતો—જેવી કે મંદિર માટેની તેની આસ્થા, અને આદર્શ સુર પુરુષ, મહાન બાંધકામ કરનાર, તથા વૈભવી રાજકર્તા તરીકેની કીર્તિ—ના દાખલારૂપ વિષયો માત્ર એક પછી એક આપેલા છે. આ પ્રમાણે સાહસિક જમાનાની ધણીખરી મહત્તા ઓસરી ગઈ છે; અને લેખકની આંખ સામે કોઈ શૌર્યવાન આકૃતિ નહિ હોવાથી તેના વૃત્તાંતમાં ખરા ગૌરવ જેવું ભાગ્યે જ કંઈ છે.

ગિબ્બોનમાં થએલું દર્શન (૧ રાજ. ૩; ૪)—તથાપિ સુલેમાનના ઇતિહાસના શરૂઆતના ચિત્ર પરથી તેણે સારી શરૂઆત કરી એવું દેખાય છે. યશ્શાલેમ પાસે ગિબ્બોનની મહા વેદી પાસે “ચહોવાહે રાત્રે સુલેમાનને સ્વપ્નમાં દર્શન આપીને તેને કહ્યું, કે ‘માગ, હું તને શું આપું?’” એ તો જીવન માણસનું વિશાળ દુનિયાનું સ્વપ્ન છે, જે દુનિયામાંથી તેને પોતાની આશા તથા પોતાનો હિસ્સો પસંદ કરવાનો છે તે દુનિયા વિષેનું એ સ્વપ્ન છે. બાવી વિષે સ્વપ્નમાં વિચાર કરતો કરતો તે પડ્યો હતો તે દરમિયાન દીર્ઘાયુષ્ય, ધનસંપત્તિ તથા લશ્કરી વૈભવ, વગેરેના તરંગ તેના હૃદયમાંથી પસાર થયા, જીવનની મહત્વાકાંક્ષાની સર્વ ઇચ્છિત વસ્તુઓ તેની સમક્ષ રજી થઈ. પરંતુ ડહાપણ, સમજણ, સાંભળનારું હૃદય, અને નિર્જીયને માટે જીવનનાં કર્તવ્યો જેમ જેમ આવે તેમ તેમ આગળપાછળેના વિચાર કરે એવું વિવેકી મન પસંદ કરવાને સુલેમાને એ બધી વસ્તુઓનો ધનકાર કર્યો. “જે વસ્તુઓ દૃશ્ય છે તેમના પર નજર ન રાખતાં જે અદૃશ્ય છે તેમના પર અમે બક્ષ રાખીએ છીએ” (૨ કોરીથી. ૪; ૧૮).

ધણા લોકો પસંદગી કરવાનું કામ પહેલું કરે છે અને વિચારવાનું કામ પાછળથી કરે છે, પરંતુ સુલેમાને તો ઈશ્વરને પ્રસન્ન કર્યો, કારણ કે જેથી માણસને હૃદયે શાંતિ મળી શકે એવી જે પસંદગી તેજ તેણે ઇરાદાપૂર્વક કરી. આવે વખતે ખુદ્દાં કરેલાં આકાશો આમંત્રણ આપે છે. સુલેમાનની પસંદગી પ્રમાણે ઈશ્વરે તેને આપ્યું; કારણ કે આત્મિક બાબતોમાં આપણી જિંદગી કેવી થશે તેનો નિર્ણય આપણી પસંદગીઓ કરે છે—આપણે જેવી પસંદગી કરીએ છીએ તેવા આપણે છીએ; ચારિત્ર્યમાં, તેમજ મોટે ભાગે બાહ્ય બાબતોમાં પણ, આપણી ઇચ્છા જો પૂરતી બળવાન હોય તો આપણને જે જોઈએ તે આપણે મેળવી શકીએ છીએ. એકંદરે જ્યારે આપણી ઇચ્છા નથી હોતી ત્યારે જ આપણે આપણી સમક્ષ મૂકેલા નિશાન સુધી પહોંચી શકતાં નથી. ઈશ્વરનું રાજ્ય પહેલું શોધનારાઓને જિંદગીનાં બીજાં વાનાં સંબંધી આપણે પ્રભુ કહે છે, કે “એ બધાં વાનાં પણ તમને [વધારાનાં] અપાશે” (માત્થી ૬; ૩૩). એજ પ્રમાણે સુલેમાનને પણ કહેવામાં આવ્યું, કે “તે જે નથી માગ્યું તે પણ, એટલે દ્રવ્ય તથા પ્રતિષ્ઠા એ બન્ને મેં તને આપ્યાં છે, એવાં કે તારી જિંદગીભર રાજ્યોમાં તારા જેવો કોઈ થશે નહિ” (૧ રાજ. ૩; ૧૩).

સુલેમાને કરેલો ધનસાફ—હવે જે પ્રખ્યાત ન્યાયચુકાદાનું ચિત્ર રજુ કરવામાં આવે છે તે પરથી વિચક્ષણતા તથા અંતર્દૃષ્ટિની ચોક્કસાઈની બાબતમાં જ્ઞાનના દાનના ખરાપણાની કસોટી થાય છે; કારણ કે ‘જ્ઞાનસાહિત્ય’માં જેનું વિવરણ કરેલું છે એવું હેબ્રેઓનું ખરેખર જ્ઞાન તે જીવનના કાયડાનો ઉકેલ કરવાને જોઈતી નૈતિક હોશિયારી અને મર્મભેદી ચપલતા એ છે. બે સ્ત્રીઓ સુલેમાન રાજા પાસે આવી, અને અમુક બાળક પર કોનો હક છે એ વિષે તેઓએ ફરિયાદ કરી. આ બેમાંની એક જણીએ રાતે ઊંઘમાં પોતાના બાળકને ચગદી નાખ્યું હતું, અને બીજી સ્ત્રીનું જીવતું બાળક ચોરી લઇને તેની જગાએ પોતાનું મરેલું બાળક મૂકી દીધું હતું, અને હવે તે તે આપવાની ના પાડતી હતી. આ ગુન્હાવણની ગાંઠ હોડવાને સુલેમાને તરવાર મંગાવી, અને જીવતા બાળકના બે ભાગ કરી દરેકને એકેક ભાગ આપવાનું કહ્યું. આ મુરકેલ

કસોટીને એક સ્ત્રી સંમત થઇ, પરંતુ બીજી બેલી ઉઠી, કે “હે મારા મુરખી રાજા, એને જીવતો છોડેા આપ, ને ગમે તેમ હોય પણ તેને મારી નાખવો તો નહિજ” (૧ રાજા. ૩ ; ૨૬). આવી રીતે ખરી મા કોણ હતી તે પ્રગટ થયું, અને તેને છોડેા સોંપવાને રાજાએ હુકમ કરમાવ્યો. ગ્રીસ દેશના ઇતિહાસમાં આવેા જ એક બનાવ મળી આવે છે, જ્યાં ગાદીનેા વારસ એવા જ પ્રકારના ઉપાયથી શોધી કાઢવામાં આવ્યો હતો.

શેખાની રાણી—રાજાના જ્ઞાનનેા બીજો દાખલો શેખાની રાણીની મુલાકાતમાં મળે છે. એ દાખલાની મનોરંજકતા ઉપરાંત એના સંબંધમાં આપણા પ્રભુએ જે કહ્યું છે તેને લીધે તે ખાસ કિંમતી બને છે. આપણા પ્રભુએ તે વિષે આ પ્રમાણે કહ્યું છે : “દક્ષિણની રાણી પૃથ્વીને છેડેથી સુલેમાનનું જ્ઞાન સાંભળવાને આવી ; પણ જુઓ, સુલેમાન કરતાં અહીં એક મોટો છે” (માત્થી ૧૨ ; ૪૨). શેખા એ અરબસ્તાનના નૈર્ઝસ લાગમાં યરૂશાલેમથી એક હજારથી વધારે માઇલ દૂર છે એ ધ્યાનમાં લઇએ છીએ ત્યારે સત્યની શોધ કરવામાં તે કેટલી આતુર હતી તે તેમજ એ સાહસમાં તેણે કેટલું જોખમ ખેડ્યું તે બરાબર દેખાય છે. એક જ્ઞાની માણસની શોધ કરવા આટલાનિટક મહાસાગર ઓળંગીને ઇમર્સન એકાંત કેજનપુટકમાં આવ્યો એ જાણીને મિસીસ કાર્લોઇલને બહુ અચંબો લાગ્યો, અને જરા કટાક્ષથી તેણે ટીકા કરી, કે જગતની ઉત્પત્તિથી આજ સુધીમાં આવા કામસર આટલે દૂર જનાર એ પહેલો જ માણસ છે. પરંતુ એજ શોધ કરવામાં ઇમર્સન કરતાં શેખાની રાણી પહેલું સાહસ કરનાર છે; અને “તારો દેવ યહોવાહ” એ નામ તે પોતાના હોઠ પર લે છે એ પરથી શું આપણે એમ માની ન શકીએ કે જે અલૌકિક ભૂખ તથા તરસ તેને લાગી હતી અને જેની ઇચ્છા માત્ર આશીર્વાદિત છે, તેણે તેને એટલે સુધી આગળ દોરી કે હરેક ખરા શોધકની પેઠે આખરે તે જે શોધતી હતી તે તેને જડ્યું? આ બાબત સંબંધી “નવા કરાર”માં જે ઇશારો કરેલો છે તે પરથી મૂર્તિપૂજક જગતની ઝંખનાઓ પ્રત્યે આપણા પ્રભુની દષ્ટિ કેટલી અશાબરી હતી તે દેખાય છે.

તેણે સુલેમાનની પાસે આવીને “પોતાના મનમાં જે કંઈ હતું તે સર્વ સંબંધી તેની સાથે વાત કરી” (૧ રાજ. ૧૦ ; ૨). એ બેની વચ્ચે શી વાતચિત થયું તે લેખક જણાવતો નથી, તોપણ તે વિષેની દંતકથાઓ તો પાર-વિનાની છે. વાર્તાની પાછળ શું રહેલું છે તે જાણ્યા વગર પણ આપણે ખાતરીથી કહી શકીએ છીએ, કે જે જ્ઞાનને માટે રાજ પ્રખ્યાત થયો હતો તે કાયડાઓના (કહેવામાં આવ્યું છે કે સુલેમાન અને હીરામનો એ પ્રિય ધંધો હતો) ઉકેલરૂપે, કુદરતના ઇતિહાસ તથા દુનિયાની અજાણ્યતાની ચર્ચાઓરૂપે, નીતિવિષયક કહેવતો તથા સૂત્રોરૂપે તેમજ રાજનીતિના પ્રશ્નોરૂપે તેના મુખમાંથી વલ્યા જ કરતું હશે. અણસુધરેલા મુલકોના રાજ્યકર્તાઓ ઓટનની મહત્તા, તેનાં શહેરોની ધનાઢ્યતા તથા ભપકા બેવાને જાણ છે, ત્યારે તેઓ તેમને શું નથી બતાવતા ? સુલેમાનના દરબારનો ઠાઠમાઠ, તેના નોકરચાકરની સંખ્યા તથા તેના દેવના ભજનાર્થે જે અર્પણો (૧ રાજ. ૧૦ ; ૫) તે ચઢાવતો તે બધું રાણીએ જાણ્યું. એ બધું જોઈને “તે આભી બની ગયું,” અને આશ્ચર્યમાં ગરકાવ થઈને તેણે આવેા ઇકરાર કર્યો, કે “જો, મને અડધું પણ કહેવામાં આવ્યું ન હતું” (૧ રાજ. ૧૦ ; ૭)—તેને એક ગીત, સુલેમાન કરતાં જે મોટા તેની અશોધ્ય સંપત્તિને લાગુ પાડે છે. બેશક, રાષ્ટ્રીય મહત્તાનું રહસ્ય, દેશ દેશ વચ્ચેના વેપારરોજગારને લગતા પ્રશ્નો એવી એવી બાબતો વિષે પણ તેઓએ ચર્ચા કરી હશે. આવા પ્રસંગોએ સાધારણ રીતે અરસપરસ ભેટની આપલે થાય છે તેમ આ વખતે પણ થયું, અને મુલાકાત સમાપ્ત થઈ.

સુલેમાન બાંધકામ કરનાર તરીકે—પરંતુ હેબ્રી જનતા મનથી સુલેમાનનું મંદિર તે સુલેમાનના જ્ઞાનની કીર્તિને પણ ઝાંખી પાડી દે છે. તૂરનો રાજ હીરામ જેની સાથે દાબિદને સારો સંબંધ હતો તેણે સુલેમાનના રાજ્યારોહણ વખતે તેને અલિનંદન આપવાને એલચીઓ મોકલ્યા; અને મંદિર બાંધવામાં જોઈતી સહાયને માટે હીરામ સાથે કરાર કરવાને આ તાકડાનો લાભ લેવામાં આવ્યો. તૂરના લોકો લબાનોન પર્વત પર ચઢીને ત્યાંથી એરેજવૃક્ષનાં ઝૂંડ સુધી પહોંચી શકતા, તેથી સુલેમાનને તેના આપ તરફથી જે મંદિર બાંધવાનો હુકમ મળ્યો હતો તેને માટે

એરેજન્ટ્સનાં લાકડાં તથા દેવદારનાં લાકડાં તૂરનો રાજ પૂરાં પાડે એવો સુલેમાને તેની સાથે કરાર કર્યો. ઝાડો કાપીને જોખા (બક્ષા) મોકલવાનાં હતાં, જ્યાંથી તેમને યરશાલેમ પહોંચાડવાનાં હતાં. પરંતુ મંદિરને માટે સામગ્રી ઉપરાંત પણ કંઈક ખૂટતું હતું, કારણ કે તે સમયે હેબ્રી લોકોનું કળાકૌશલ્ય છેક નહિ જેવું હતું; અરેખર ધણું વર્ષો સુધી હેબ્રીઓની યાંત્રિક કરામત બહુજ નબળી રહી. તેથી હીરામે આંધકામ કરનારાઓ તેમજ કુશળ કારીગરો પણ પૂરા પાડ્યા, અને તેના બદલામાં સુલેમાને પોતાનો દેશ જે આખરે ધનવાન હતો એવી કેટલીએક ચીજો એટલે ધર્મ તથા તેલ તેને આપ્યાં, કારણ કે વ્યાપારી ચીજોની અદલા-બદલીમાં ટાપુના ખડક પરના તૂરને એવી ધણીખરી ચીજોની આયાત કરવી પડતી હતી. જેમાં ચતુરાઈની જરૂર ન પડે એવા કામને સાફ સુલેમાન રાજાએ વેઠ કરનારી ટોળી ઊભી કરી, કે તેઓ લાકડાં કાપવામાં અને ખુદ કનાનના પહાડી પ્રદેશની ખાણોમાંથી પથ્થર ખોદી કાઢવામાં મદદ કરે. આ પથ્થરો એવી રીતે તૈયાર ને માપસર બનાવવામાં આવતા કે જેથી (ધાર્મિક ખટકા સંતોષવાને) આંધકામની જગાએ તેના પર કંઈ ઓળખ વાપરવાની જરૂર ન પડતાં તે તેમની ચોગ્ય જગાએ એકદમ બંધાયેલી જતા. આ સંબંધમાં કવિ હેબરની કવિતા બહુ જાણીતી છે, જેની મતલબ એવી છે, કે હથોડી કે કુહાડો કે એવું કંઈ પણ ઓળખ વપરાયા વગર, કેાઈ ઊંચા તાડની પેઠે એ ગહન ધમારત ઊભી કરવામાં આવી.

તૂરના કારીગરો તથા આંધકામ કરનારાઓને ફેનીકે ઢબની આંધણી બહુ સારી આવડતી હતી, તેથી એ મંદિરની આંધણી ફેનીકે ઢબની હતી, મતલબ કે આખા પશ્ચિમ એશીયામાં સાધારણ રીતે જે મંદિરો હતાં તેના જેવું આ મંદિર પણ હતું, એટલે સભામંડપ, આંગણું, પવિત્રસ્થાન, અને છેક અંદરનું દેવાલય (ખુદ મંદિર) જેને હેબ્રીઓ પરમપવિત્રસ્થાન કહેતા હતા તે—એ તેના ભાગો હતા. સભામંડપના પ્રવેશ પાસે એકબીજાથી અલગ એવા એ થાંભલા ગોઠવવામાં આવ્યા હતા, અને એ તો બાબેલન તથા ફેનીકે મંદિરોમાં સામાન્યતઃ જે પવિત્ર થાંભલા હોય છે તેનું અનુકરણ હતું. મંદિર લંબચોરસ હતું, જેનું માત્ર અંદરનું માપ

આપવામાં આવ્યું છે, એટલે તે ૧૦૦ ફૂટ લાંબું, ૩૩ ફૂટ પહોળું અને ૫૦ ફૂટ ઊંચું હતું (પ્રોફ. કેનેડીના માપકરણ પ્રમાણે ૧ હાથ = ૨૦ ઈંચ).

મંદિરને પૂરું થતાં સાડાસાત વર્ષ લાગ્યાં. બંધાઇ રહ્યા પછી તેના સૌથી અંદરના ભાગમાં કરારકોશ મૂકવામાં આવ્યો. શરદન્કતુના મહોત્સવ માંડવાપર્વ વખતે, યહોવાહને અર્થે ધણી ગંભીરતાએ મંદિરની પ્રતિષ્ઠાક્રિયા કરવામાં આવી, તે વખતે યહોવાહના ગૌરવે મેઘરૂપે પરમ-પવિત્રસ્થાનને ભરી દીધું. નીચેના શબ્દોમાં સુલેમાને પ્રતિષ્ઠા કરી :—

યહોવાહે સૂર્યને આકાશમાં ગોઠવ્યો છે,

પરંતુ તેણે પોતે તો ગાઢ અંધકારમાં રહેવાનું નક્કી કર્યું છે;

તારે માટે મેં એક ઊંચી ધમારત બાંધી છે,

તારે માટે સર્વકાળના નિવાસસ્થાન તરીકે [મેં તે બાંધી છે].

(સરખાવો ૧ રાજ. ૮ ; ૧૨, ૧૩ અને ૨ કાળ. ૬ ; ૧, ૨).

સુલેમાને કરેલી પ્રતિષ્ઠાની પ્રાર્થનામાં સર્વ જ્ઞાનનાં તથા સ્થિતિનાં માણસો માટે માગણીઓ સમાગ્રેલી છે, અને મધ્યસ્થતાની પ્રાર્થના કેવી હોવી જોઈએ તેનો તે નમૂનો છે. અનાવૃષ્ટિ, મદામારી, રણમાં લડતું લશ્કર અને બંદીવાન એ સર્વ માટે વિનંતીઓ છે, પરદેશીનું પણ વિસ્મરણ કરવામાં આવ્યું નથી—“જે સવળી બાબત વિષે તે પરદેશી તારી પ્રાર્થના કરે, તે પ્રમાણે તું કરજે” (૧ રાજ. ૮ ; ૪૩). સુલેમાનની પ્રાર્થનામાંનાં કેટલાંક આકર્ષક વચનો પર ધ્યાન દઇએ. (અ) “પણ શું ઈશ્વર ખરેખર પૃથ્વી પર વસશે? આકાશ તથા આકાશોના આકાશમાં તો તારો સમાવેશ થઇ શકતો નથી, તો આ મારા બાંધેલા મંદિરમાં [તારો સમાવેશ] થવો કેટલો બધો અશક્ય છે!” (૧ રાજ. ૮ ; ૨૭). (બ) “જો માણસ...પોતપોતાના હૃદયનો રોગ જાણે (૧ રાજ. ૮ ; ૩૮)—એ પીડાકારક વાક્યનો અર્થ “જે પ્રહાર તેને પોતાને અસર કરે છે તે” એવો થાય છે; અને જ્યારે દરેક હૃદય તેની પોતાની વેદના જાણે છે ત્યારે જ તેમ થાય છે. (ક) અનુભવથી જેની સાક્ષી મળેલી એવું ઈશ્વરનું વિશ્વાસપાત્રું—“જે સર્વ સારાં વચનો તેણે...આપ્યાં હતાં તેમાંનો એક પણ શબ્દ બ્યર્થ ગયો નથી” (૧ રાજ. ૮ ; ૫૬).

પ્રતિષ્ઠાની ગંભીર ક્રિયા પછીની રાત્રે, ફરીથી સ્વપ્નમાં, “યહોવાહે ...ખીજવાર સુલેમાનને દર્શન દીધું” (૧ રાજ. ૯ ; ૨), અને વિશ્વાસુ-પણાને વળગી રહેવાનું તેને ફરમાન કર્યું.

મંદિર એક ધાર્મિક કેન્દ્ર—આપણે અગાઉ જોયું ગયાં કે મંદિર બાંધવાની વાતને પ્રત્યેકવર્ગ તરફથી બહાલી મળી નહોતી. તેમ છતાં આપણે આ બૂલતું ન જોઈએ કે મંદિર એ ઈસ્લાએલનાં જુદાં જુદાં કુળોની રાષ્ટ્રીય તથા ધાર્મિક એકતાનું કેન્દ્ર હતું; મંદિર એ યજ્ઞશાલેમના મુખ્ય ગૌરવરૂપ બન્યું, અને રાજધાની તરીકેની તેની ખ્યાતિ ફેલાવવામાં અને આશ્ચર્ય પામતી આંખોનું આકર્ષણ કરવામાં તેણે ધણો ફાળો આપ્યો. મંદિર બાંધવાના કામે લોકો પર જોકે લગભગ અસહ્ય બોજ મૂક્યા બરા, તોપણ ઉત્તર ઈસ્લાએલના કરતાં યહુદાહ પર યહોવાહના ધર્મે વધારે મજબૂત દાબ રાખ્યો તે મોટે ભાગે એને પ્રતાપે જ હતું; અને એક પ્રજા હોવાને યહુદાહ બંધ થયું ત્યારે ફરી બંધાએલું મંદિર એ ઉચ્ચતર અંશે હેબ્રી વિશ્વાસ તથા આદાનું રક્ષક બન્યું. જો કે આ બાબતની ખીજ બાબુ પણ છે ખરી, તોએ એથી ધર્મ એ ભપકાદાર તથા વિધિરૂપ બન્યો એ પણ મહાન સેવા છે. છેવટે તો મંદિરનો નહિ, પરંતુ જ્યાં ધર્મક્રિયાપદ્ધતિ જેવા કશાને સ્થાન હતું જ નહિ એમ કહીએ તો ચાલે એવી સભાસ્થાનની ભજનસેવાનો ખ્રિસ્ત માટેની તૈયારી તરીકે પાછલા જમાનાનો યહુદી ધર્મ ઋણી બન્યો; આવી રીતે યહુદી મંદિર નહિ, પણ યહુદી સભાસ્થાન એ ખ્રિસ્તી મંડળીની ભજનપદ્ધતિનો નમૂનો બન્યું.

પ્રકરણ ૧૯મું

વેપારવાણિજ્ય—સુલેમાનની ચઢતી અને પડતી

(૧ રાજ. અધ્યાય ૧૦, ૧૧)

સુલેમાનનો મહેલ—મંદિર પૂરું થઇ ગયા પછી સુલેમાને પોતાના તથા પોતાના મોટા દરબારના નિવાસને અર્થે રાજમહેલ આંધવામાં તેર વર્ષ ગાળ્યાં. આ રાજમહેલના કુટલાય ખંડ હતા : (૧) લગભગ ૧૭૦ ફૂટ લાંબું અને તેથી અર્ધું પહોળું એવું એક મોટું દિવાનખાનું, એની છત દેવદારના ૪૫ સ્તંભો પર ટેકલી હતી. વેગળેથી એ દેવદારના વન જેવું દેખાતું, અને તે પરથી એ આખા મકાનને “લખાનોન-વનગૃહ” પણ કહેવામાં આવતું. જાહેર મેળાવડાઓ માટે તેમજ શસ્ત્રાગાર તરીકે તેનો ઉપયોગ કરતો. (૨) ન્યાયમંડપ તથા તેમાં પેસવાની કોટડી, જે “સ્તંભોની પરસાળ” કહેવાય છે તે. ન્યાયમંડપ તે કચેરી તરીકે વપરાતો, ત્યાં બન્ને બાજુએ છ છ સિંહોવાળા ન્યાયાસન પર બેસીને રાજ ધનસાફ કરતો. (૩) રાજનો ખાનગી મહેલ તેમજ તેની રાણી ફાઝનની પુત્રીનો મહેલ. આ બધાં મકાનો મંદિરની નજીક જ હતાં, જે કુટલાક વખત સુધી જાહેર પવિત્ર સ્થાન તરીકે એટલું જ નહિ, પરંતુ રાજના ખાનગી ભક્તિગૃહ તરીકે પણ વપરાયાં.

સુલેમાનની કારકિર્દીમાં વ્યાપારરોજગાર—એક બાજુએ મિસર અને બીજી બાજુએ યુફ્રેટીસ નદી તરફના દેશો એ બેની વચ્ચે ઇસ્લાએલ દેશ આવેલો હોવાથી વ્યાપારને માટે તેનું સ્થાન બહુ માફકસર હતું. આ દેશની ભૂમિસંપત્તિ વિષે બેલતાં મિસરનો એક ફાઝન રાજા કહે છે, કે “દરિયાકાંઠાની રેતી કરતાં ધણું વધારે અનાજ મને અહીં મળ્યું.” તૂરની સાથે નીપજની જે આયાતનિકાસ થતી હતી તે તો આપણે જોયું છે, અને તૂર તો તે જમાનામાં આખી દુનિયાને માલ

પહોંચ્યાડનાઈ મથક હતું. હીરામની મદદથી સુઝેમાને “ તાર્શીશનાં વહાણો ” નામે વહાણોને કાફલો બાંધ્યો ; ‘ તાર્શીશનાં વહાણો ’ કહેવાનું કારણ એ કે તાર્શીશ (સ્પેનમાંનું તાર્તેસસ)ની સફર કરનારા ફેનીકે વેપારીઓનાં વહાણો જેવાં તેઓ કદ તથા બનાવટનાં હતાં. રાતા સમુદ્રના ઇશાન ખૂણે આવેલા અર્વાચીન અકાબા પાસેનું એઝીઅન-ગેઝર એ તેમનું બંદર હતું. આ વહાણોદ્વારા તેણે ઓશીર સાથે વ્યાપાર ખીતવ્યો. ઓશીર ક્યાં આવેલું એ જો કે ચોક્કસ કહી શકાય એમ નથી, તેપણુ ઇરાની અખાતના કિનારા પર, પૂર્વ અરબસ્તાનના માનું ઉપજવનાર પ્રદેશમાં તે આવેલું મનાય છે. આ વહાણો સોનરૂપું દાથીદાંત, વાંદરાં અને મોર લાવતાં એવું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે ; આ ઇલ્લી ચીજ એટલે ‘ મોર,’ તેના મૂળ શબ્દમાં અક્ષરોનું સ્થાન હેરફેર કરવાથી ‘ ગીદીઓ ’ એવો તરજુમો થઈ શકે છે ; અને એમ હોય તો, પ્રિન્સિપાલ રિક્તર નામના એક ટીકાકારના મંતવ્ય મુજબ દાથીદાંત, વાંદરાં તથા સીદીઓ એ બધી આફ્રિકા દેશની જ (મૂળ) પેદાશ હોય એ સંભવિત છે, અને સોમાલી કાંઠાથી દૂર અનુકૂળ પવનને માટે વહાણોને થોસતું પડતું હતું એ દરમિયાન તેઓ તે ચીજો ભરી લેતાં હશે. આમા વિચિત્રતા જેવું કંઈ નથી, કારણ કે ઉદ્દિગિજ્જ તથા પ્રાણિજ એ બંને જાતની દુર્લભ ચીજો પોતાની રાજધાનીઓમાં લવવાને પ્રાચીન રાજાઓને શોખ હતો. આશ્ચર્યના એક રાજાને તેના સમયના ફાર્સ રાજા તરફથી મગર તથા દરિયાઈ ઘોડાની ભેટ મળી હતી એવું પણ ઐતહાસિક લખાણો પરથી માલૂમ પડે છે.

સુઝેમાનના જમાનામાં ઘોડો યશસ્વિનમાં પહેલવહેલો પ્રચલિત થયો, અને લડાઈમાં વપરાતા તેમજ શાંતિના સમયમાં, ખાસ પ્રસંગેએ વપરાતા ખચ્ચરનું સ્થાન તેણે લીધું. આપણને કહેવામાં આવ્યું છે તે પ્રમાણે રાજા મિસરમાંથી ઘોડા મંગાવતો, અને અમુક નફે અરામીઓને તથા હિત્તીઓને વેચી દેતો. આ બધા પરથી તેજ વ્યાપારી પ્રવૃત્તિ, વધારે ને વધારે ગૂંચવ્યાએલો સમાજ અને પૂર્વદેશીય રાજદરબારને સાધારણ થઈ પડેલો મોજશોખ તથા લપકો દેખાય છે. જૂના જમાનાની સાદાઈ, એટલે જ્યારે દાઉદનો પિતા રાજાને ભેટ આપવા ઇચ્છતો ત્યારે તે

ભુમિની નીપજ, રોટલી, દ્રાક્ષારસ તથા લવાઈ લઇને દાઝીને રાજ પાસે મોકલતો એ સાદાઈ જતી રહી, તે જતી રહી ; અને કમલાગ્યે ફેરફારો એટલા જલદી જલદી થયા કે રાષ્ટ્રિય જીવનમાં ખોટી જાતનો ઉભરો આવ્યો. જે નવો વર્ગ ઊભો થયો તેમાં કેળવણીના ખોટા વિચારો ફેલાયા, અને ખરા હૈયી રાજના બહાદુર વિનયી આશયો નાશ પામવા લાગ્યા.

પડતીનાં વર્ષો—સુલેમાનની આંધકામની યોજનાઓ એટલી અધી અર્ચાળ હતી અને તેથી લોક પર એટલા ભારે ભોજ લાદવામાં આવ્યા, કે રાજતિજેરીને માટે પૈસા મેળવવાને દેશના જુદા જુદા ભાગ પાડીને પાયમાલીકારક કરો ઉત્તરાવવામાં આવ્યા—પાયમાલીકારક, કારણ કે કોઈ પણ વસ્તુનું મૂલ્ય તે તેના બદલામાં આપવા પડેલા પૈસા એ નહિ, પરંતુ તેના બદલામાં કેટલા સમયનો ભોગ આપવો પડે છે તે છે, અને એ રીતે જોતાં, કર કરતાં વધારે ધિક્કારપાત્ર તો વેઠ મજૂરી કરાવવાની પદ્ધતિ જે વડે રાજએ મોટાં મોટાં આંધકામ કરાવ્યાં તે હતી. ઈસ્લા-એલીઓ મિસરમાંથી નીકળ્યા ત્યારથી તેઓ વેઠને ધિક્કારતા હતા. તેઓ સ્વતંત્ર માણસો હોવાથી, માત્ર રાજનું ગૌરવ જળવવાની ખાતર તેમની પાસે વેઠ કરાવવામાં આવે એ તેમને અસહ્ય લાગ્યું. આ અધાં દુઃખોમાંથી અસંતોષ પેદા થયો અને રાષ્ટ્રિય રિપત્તિનાં ખીજ રોપાયાં, જેથી પડતીનાં ચિન્હો દેખાવા લાગ્યાં. પ્રથમ તો ગાલીલ પ્રાંતનાં વીસ નગરો સુલેમાને હીરામને આપવાં પડ્યાં, કારણ હીરામના રાજ પાસેથી જે સામગ્રી તથા કામ મળ્યું હતું તેના બદલામાં ઠરાવેલી રકમ ખાલી થઇ ગયેલી તિજેરી-માંથી ભરપાઈ થઈ શકી નહિ; પરંતુ તૂરના રાજને ખુશીથી આ બેટ સ્વીકારી હોય એમ દેખાતું નથી, કારણ કે “તેણે તેઓનું નામ કાબૂલ (નકામું) દેશ પાડ્યું તે આજ સુધી છે” (૧ રાજ. ૯; ૧૩). ત્યાર પછી દમસ્કસ જ્યાં દાઝી પોતા તરફથી સૂઓ ગોઠવ્યો હતો તે પોતાની સ્વતંત્રતા દાખવવા જેટલું શક્તિમાન થયું, અને થોડા વખતમાં ઈસ્લાએલીની કૂખમાં સાહે એવું રાજ્ય બન્યું. આવી રીતે સુલેમાને જે એક વખત તેના આપને તાબે હતો, એવો ખીજે એક મુલક ગુમાવ્યો.

માથા પર ઝઝમી રહેલા બંડનો આગેવાન યરોબઆમ કરીને એક જાણુ હતો. મિદ્દે એટલે યરૂશાલેમનો કોટ બાંધવામાં તે વેડીઆઓનો મુકાદમ હતો, અને અહીયાહ પ્રબોધકે તેને ઉત્તેજન આપ્યું એ બહુ અર્થસૂચક છે. પરંતુ કોઈ પણ જાતના ફેરફારને માટે વસ્તુસ્થિતિ પરિપક્વ માલૂમ નહિ પડી, બંડ નિષ્ફળ ગયું, અને યરોબઆમને મિસરમાં આશ્રય લેવો પડ્યો. પરંતુ એ હિલચાલમાં માત્ર ભંગ પડ્યો, એ છેક મરી ગઇ નહિ, એ તો ફરી તાજ થવાની હતી. સુલેમાનનાં છેલ્લાં વર્ષો નૈતિક અધઃપતન તથા ક્ષયનાં હતાં એ વગર એ વિષે બીજું કંઈ કહેવામાં આવ્યું નથી. તેની પુષ્કળ પરદેશી સ્ત્રીઓને રીઝવવાને તેણે “પારકા દેવો”ને તથા તેમની ઉપાસનાને યરૂશાલેમમાં દાખલ કર્યાં. વળી મૂર્તિપૂજનું અમંગળપણું પવિત્ર શહેરમાં યહોવાહની પવિત્રતાની વેદીની છેક નજીક જોવામાં આવતું હતું. રોમન કેથલિક ધર્મનો જીજ્ઞાસુ કરવાના રાણી મેરીના પ્રયત્નોના સંબંધમાં જોન નોક્સે જે કહ્યું હતું એટલે કે “દશ હજાર શસ્ત્રસજ્જ દુશ્મનો કરતાં એક માસ (રોમન કેથલિક લોકોની ભક્તિ કરવાની એક રીત)થી વધારે કરવાનું છે,” એ અહીં યાદ આવ્યા વગર રહેતું નથી. પરંતુ પરદેશી મૂર્તિપૂજનો એ આ રાજાની કારકિર્દીનું મહા મરડાનું આસન બન્યું.

સુલેમાનનો સુમાર—મોજશોખ અને દુરાચારથી અકાળે જીવું થઇ જઇને સાઠ વર્ષની ઉંમરે તો સુલેમાન ધરડો માણસ થઇ ગયો હતો. પ્રજાલિકાની સંખ્યા પ્રમાણે ચાળીસ વર્ષ રાજ કર્યા પછી ઇ. સ. પૂર્વે ૯૩૭માં તે મરણ પામ્યો. તેની જિંદગીનું મુખ્ય મહિમાવંતું કાર્ય તે મંદિર બંધાવતું તે હતું. પ્રજાએ ધણું વર્ષ સુધી શાંતિ ભોગવી તે પણ તેને જ આભારી છે, અને દાગિદના અમલની સતત અવિશ્રાંતિ તથા લડાઇઓ પછી એ શાંતિ બહુ જરૂરની પણ હતી. એ શાંતિના સમય વિષે લખેલું છે, કે “સુલેમાન જીવ્યો ત્યાંસુધી દાનથી તે બેરશેઆ સુધી ચલુદાહ તથા ઇસ્ત્રાએલ પોતપોતાના દ્રાક્ષાવેલા નીચે તથા પોતપોતાની અંતરી નીચે નિર્ભય સ્થિતિમાં રહેતા હતા” (૧ રાજ. ૪; ૨૫). આ શાંતિનાં વર્ષો દરમિયાન ઇસ્ત્રાએલ પ્રજા પોતાના ઇતિહાસની ત્રીજી અવસ્થામાં દાખલ થઇ. ચારો શોષતા તથા ભટકતા ભરવાડોની પેઠે

પ્રજાકીય જીવનની તેમણે શરૂઆત કરી હતી ; પછી યહોશુઆની સરદારી તળે કનાન દેશનો કબજો લીધા પછી તેઓ ખેડૂત બન્યા : અને સુલેમાનના જમાનામાં તેમણે નવી જીવનપ્રવૃત્તિમાં પ્રવેશ કર્યો, જેથી વાણિજ્ય તથા સંસ્કૃતિની આલમમાં તેઓ દાખલ થયા. હવેથી માંડીને ઇસ્તિએલનું હૃદય નવા આદર્શ બાણી વળ્યું.

પરંતુ સુલેમાને પોતાના લોકોનું જે કંઈ બહુ કયું અને ભૂંડાધનેા જે વારસો તે મૂકી ગયો એ એ સરખાવતાં બહુ અને ભૂંડું સરભર થાય છે કે કેમ એ વિષે શક રહે છે. નેણે જે જોહુકમી ચલાવી તે—એ જોહુકમીરૂપ ખડક પર અથડાધને પૂર્વનાં રાજ્યોના કકડેકકડા થઈ ગયા છે—રાજ્ય વિષેના હેત્રી વિચારથી ઝેરનું હતું, કારણ કે હેત્રી વિચાર પ્રમાણે ઇશ્વર એ રાજ્યનો રાજા હતો, અને સ્વતંત્રતા એ દરેક જણનો જન્મસિદ્ધ હક હતો. સુલેમાનની ધર્મવિષયક એપરવાઈ કંઈક અંશે રાજનીતિમાંથી અને કંઈક અંશે જ્યાં યાથ-શેખાની હાનિકારક અસર પ્રવર્તતી હતી એવી દરબારથી બ્રહ્મ ધર્મથી પ્રકૃતિમાંથી નીપજ હતી, અને એ એપરવાઈ ઇશ્વરની માત્રિપ્રીના લોક તરીકે ઇસ્તિએલનું જે તેડું તથા પસંદગી કરવામાં આવ્યાં હતાં તેની છેક વિરૂદ્ધ હતી. પોતાના જનાન-ખાનાને પ્રસન્ન રાખવાને મૂર્તિપૂજા સાથેના આ ખેલ એ તો ઇસ્તિએલના દિવ્ય કાર્યને દગો દીધા ખરાખર હતું, અને પસંદ કરેલી પ્રજા જે માત્ર જડ સંસ્કૃતિ પર પોતાની શક્તિનો વ્યય કરવાની હોય તો તેનો બદલો તેમણે ભોગવવાનો જ રહ્યો. યહોવાહ કે અઆલ, દેવ કે દ્રવ્ય, એજ પ્રજાના ચારિત્ર્યના ખરા કમોડીના પથ્થર છે.

સુલેમાનના જમાનાના ઇનિહાસકારોએ તેને પ્રતિરૂપ જ્ઞાની માણુસ ગણીને તેની કીર્તિ ગાઈ છે ; પરંતુ “ધણી બાબતોમાં ઇસ્તિએલના સર્વ રાજ્યોમાં તે સૌથી મૂખો હતો ; ખાલી તીજેરી, અસંતોષી પ્રજા અને જેના પાયા હાલી ગએલા એવી રાજગાદી તે પોતાની પાછળ મૂકી ગયો ” એમ કહેવું એ તેના વિષે વધારે સાચો ને ખરા અભિપ્રાય છે.

ગિયઓનમાં તેની મહાન પસંદગીની આનંદી વેળાએ આપણે તેને જોયો છે. ઇશ્વરની વાણીને તેણે વહુંવો કાન ધર્યો હતો. જૂના કરારના

લેખકોના મનથી સ્વપ્નો એ દશ્ય નહિ, પણ શાશ્વત વાનાંની પ્રશારત તથા અગમચેતીરૂપ હતાં, અને સ્વપ્નોમાં પણ સુલેમાન શરૂઆતે આ વાનાંઓ-થી વેગળો નહોતો. પરંતુ ત્યાર પછી થોડા જ વખતમાં ઈશ્વરપ્રેરણાના જ્વલંત ચમકારામાં ઈશ્વરનો આત્મા રાજના આત્મા માટે વિત્રાદ કરેલો આપણા જોવામાં આવે છે. “યહોવાહ સુલેમાન પર ધણો ગુસ્સે થયો, કેમકે ઈસ્રાએલનો દેવ જેણે તેને એ વાર દર્શન દીધું હતું તે યહોવાહ પરથી તેનું મન ઉઠી ગયું હતું” (૧ રાજ. ૧૧; ૯, ૧૦). ‘એક વાર નહિ પણ એ વાર’ એ તો કૃપાના પ્રયત્નરૂપ પેટમાં સોંસરો ભોકાઈ જતો તીક્ષ્ણ લાંબો ભાલો છે; એક વાર ઈશ્વર સુધી પહોંચ્યા પછી જેઓ પોતાના વિષયી સ્વભાવની નિર્બંધનાદ્વારા તેની પાસેથી પડી જાય છે તેવાઓને અફસોસ! સુલેમાનની ભપકાદાર, અધર્મી રીતભાતનો જાણે બાઈબલ તિરસ્કાર કરતું હોય તેમ તેના પોતાના સમય પછી તે ભાગ્યે જ તેનું નામ દે છે. પવિત્ર ઇતિહાસમાંનાં સર્વ મહાન પાત્રોમાં તેને સૌથી સંસારી માણસ તરીકે વર્ણવવામાં આવ્યો છે—“માણસ જગતમાં જ્ઞાનીમાં જ્ઞાની, મોટામાં મોટો, અધમમાં અધમ.” તેની વિચિત્ર પડતી પરથી બોધ કાઢવાને તેમજ તે સમજાવવાનો પ્રયત્ન કરવાને અરબસ્તાનમાં એવી દંતકથાઓ ચાલે છે, કે સુલેમાન જે લાકડી વાપરતો તેમાં એક કીડો હતો, અને એ કીડાએ જાનોમાનો લાકડીમાંનો બધો ગર તથા તેની શક્તિ કારી ખાધા પછી તેના પર ટેકો દેતાં એક દિવસ રાજ પડી ગયો.

